سۇنۇنگۇل چانىشېف

ماناس بويىدا تۇتقۇن

تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى

سۈيۈنگۈل چانىشېۋ

ماناس بويىدا تۇتقۇن

تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى
2012 – يىل 5 – ئاي ئىستانبۇل

Avrasya araştırma eğitim ve sosyal hizmet vakfı
Yenı doğan Mh 50/3 Sok No: 11/2
Zeytinburnu -_ İstanbul

تاتارىستاننىڭ كۆكمارا رايونىنىڭ قارشى ئېلىش گۇرۇپپىسى ئەخمەت نەجىب سافىن ئەفەندىنىڭ نەۋرە - چەۋرىلىرىنى تاتار خەلقىنىڭ ئۆرپ - ئادىتى بىلەن ئون كىلومېتىرلىق يەرگە ئالدىغا چىقىپ ھۆرمەت بىلەن قىزغىن قارشى ئالدى. 2008 - يىلى، تاتارىستان.

ئىبراھىم ۋەلىيېۋ ھەم ئەخمەت نەجىب سافىن ئەفەندىلەرنىڭ نەۋرە - چەۋرىلىرى تاتارلارنىڭ داڭلىق شائىرى ئابدۇللاھ توقاينىڭ مۇزېيىنىڭ ئالدىدىكى ھەيكىلى بىلەن بىللە 2008 - يىل، تاتارىستان.

ئىبراھىم ۋەلىيېۋ ھەم ئەخمەت نەجىب سافىن ئەفەندىلەرنىڭ نەۋرە - چەۋرىلىرى تاتارىستاننىڭ پرېزدېنتى ھۆرمەتلىك مىنتىيمىر شەيمىيېۋ ئەفەندى (ئوتتۇرىدا ئۆرە تۇرغان ئادەم) بىلەن بىللە. 2008 - يىلى قازان، تاتارىستان.

ئوڭدىكى رەسىمدە: فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىم كونا بۇلغار شەھىرىنى زىيارەت قىلدى. 1997 - يىلى، تاتارىستان.

سولدىكى رەسىمدە: سالىخ ئەفەندى بىلەن فاتىمە خانىم ۋەلىيېفلەر ئاۋىستىرالىيەنىڭ ئادېلايدى شەھىرىدە، 1984 - يىل.

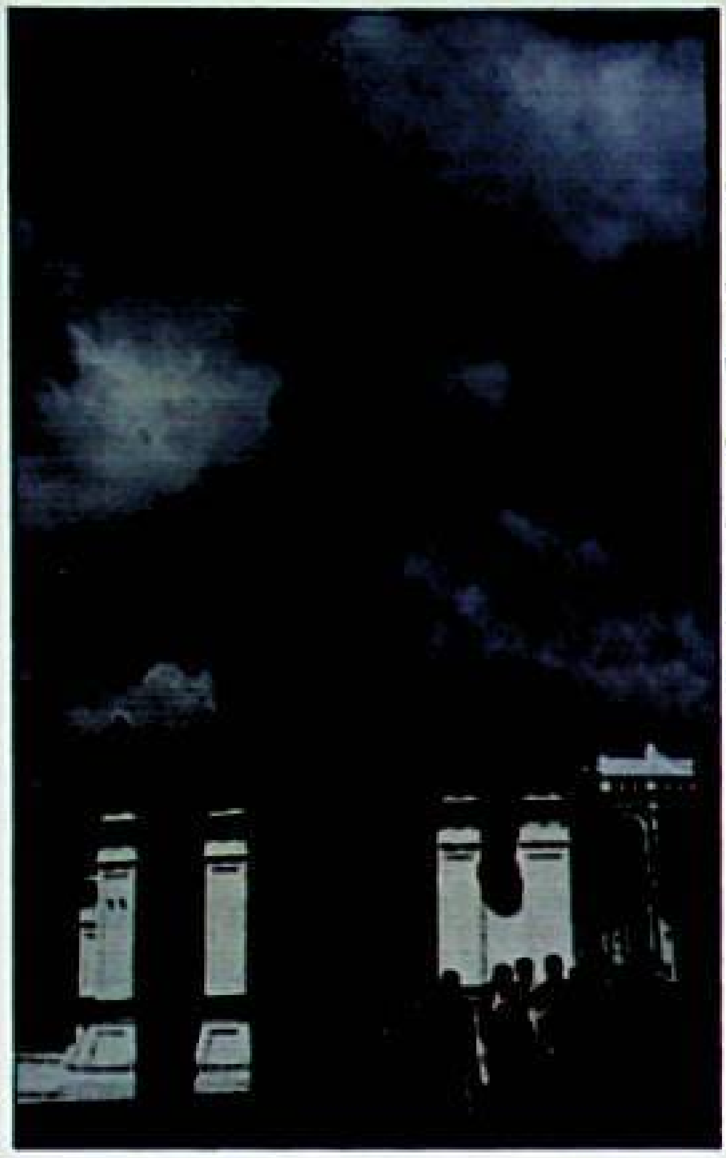

فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىم (ئالدىنقى رەت ئوڭدىن 2- ئادەم) قىزلىرى (ئالدىنقى رەت ئوڭدىن 1- ئادەم چوڭ قىزى ھەم كىتابنىڭ ئاپتورى سۆيۈنگۈل چانىشېۋ خانىم)، كىيوغۇللىرى ھەم نەۋرىلىرى بىلەن بىللە تاتارىستاننىڭ پايتەختى قازان شەھىرىدىكى مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە «سۆيۈمبىكە مىنارە» سىنىڭ ئالدىدا.

يازغۇچى سۆيۈنگۈل چانىشېۋ خانىم ئائىلىسى بىلەن ئاۋستىرالىيەدە

ئوڭدىكى رەسىمدە: ئالدىدا ئولتۇرغان ئانىسى فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىم، ئۆرە تۇرغان سولدىن 1 - سۆيۈنگۈل چانىشېۋ خانىم، 2 - ئوغلى ئازات چانىشېۋ، 3- قېيناكىسى رەفىق چانىشېۋ ئەفەندى، 4- قىزى كافىيە چانىشېۋ، 5- يولدىشى لاتىپ چانىشېۋ ئەفەندى.
سولدىكى رەسىمدە: سۆيۈنگۈل خانىم بىلەن لاتىپ ئەفەندى بالىلىرى ئازات بىلەن كافىيە

1986 - يىلى، ئادېلايدى، ئاۋستىرالىيە.

يازغۇچى سۆيۈنگۈل چانىشېۋ خانىم ئائىلىسى، ئاتا -ئانىسى ھەم ئىنى - سىڭىللىرى بىلەن ئاۋستىرالىيەدە.

ئالدىدا ئولتۇرغان ئانىسى فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىم بىلەن دادىسى سالىخ ۋەلىيېۋ ئەفەندى، ئۇلارنىڭ يېنىدا ئۆرە تۇرغان قىزى كافىيە بىلەن ئوغلى ئازات. ئارقىدىكى رەت سولدىن 1- ئىنىسى سادىق ئەفەندى، 2- سۆيۈنگۈل چانىشېۋ خانىم، 3- يولدىشى لاتىق چانىشېۋ ئەفەندى، 4- سىڭلىسى فىردەۋس، 5- سىڭلىسى غەيشە، 6- سىڭلىسى مۇشەررەق، 7- سىڭلىسى سافىيە.

ئىبراھىم ۋەلىيېۋ ھەم ئەخمەت نەجىپ سافىن ئەفەندىلەرنىڭ 100 يىلدىن كېيىن تاتارىستاننىڭ پايتەختى قازان شەھرىگە بىرىنچى قەدەم قويغان نەۋرىسى مۇشەررەق (ئالدىن ئىككىنچى رەتتە ئولتۇرغان سولدىن 3-ئادەم)، چەۋرىسى ئازات چانىشېۋ (ئەڭ ئارقىدا ئۆرە تۇرغان ئوڭدىن 2- كىشى) ھەم چەۋرىسى شۆھرەت ۋەلىيېۋ (ئەڭ ئارقىدا ئۆرە تۇرغان ئوڭدىن 4- كىشى) سۈيۈمبىكە جىرنالىنىڭ بىناسىدا تاتار ياشلىرى بىلەن بىللە. 1990 - يىل، قازان.

سالىخ ۋەلىيېۋ ئەپەندىنىڭ (ئەڭ ئارقىدا ئۆرە تۇرغان قارا كاستۇملۇق ئادەم) قاراشەھەر سودا شىركىتىنى قۇرۇپ چىققاندىن كېيىن يۈك سورت- لىغۇچى ئىشچىلار بىلەن بىر- لىكتە چۈشكەن رەسىمى.

سالىخ ۋەلىيېۋ ئەپەندى (ئوڭدىكى ھەم سولدىكى رەسىملەردە سولدىن بىرىنچى ئادەم) قاراشەھەر ھەم قەشقەر سودا شىركىتىنى قۇرغان ۋاقىتتا بىللە ئىشلىگەن خىزمەتداشلىرى بىلەن بىللە

ئەخمەت نەجىب سافىين قىزى فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىمنىڭ قىز ۋاقتى، ئۈرۈمچى

ئىبراھىم ئوغلى سالىخ ۋەلىيېۋنىڭ ئۈرۈمچى تۈسەن گوگسىدا (سودا شىركىتى) بوغالتىر بولۇپ ئىشلىگەن ۋاقتى.

ئۈرۈمچىدە قۇرۇلغان ئۆلكىلىك تۈسەن گوگسىنىڭ (سودا شىركىتى) بوغالتىرلىرى ئىش ئۈستىدە. ئوڭدىن بىرىنچى ئىبراھىم ئوغلى زەكى ۋەلىيېۋ ئەفەندى، سولدىن بىرىنچى ئىبراھىم ئوغلى سالىخ ۋەلىيېۋ ئەفەندى. ئۈرۈمچى.

سالىخ ۋەلىيېۋ قىزى سۆيۈنگۈل چانىشىۋ خانىم ئەنسەن يايلاقلىرىدا. 1990 -يىلدىن بىر خاتىرە.

تۇرپان شەھىرىدىكى ئىمىن ۋاڭ مۇنارى.

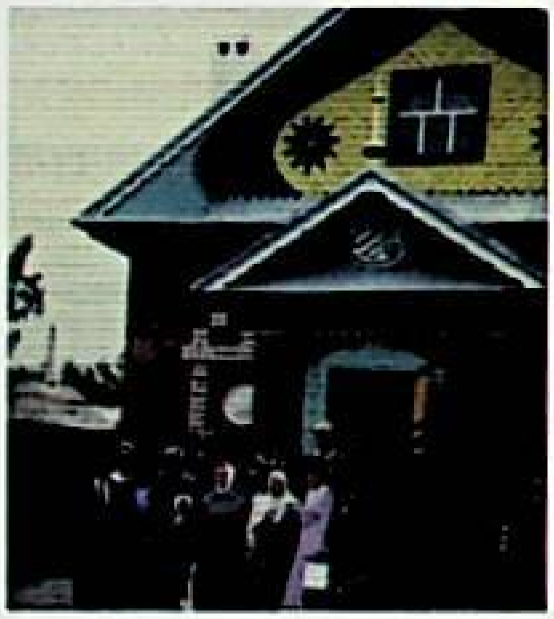

ئوڭدىكى رەسىمدە: ئەخمەت نەجىب سافىن قىزى فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىمنىڭ (ئۆرە تۇرغان - 1 رەت، ئوڭدىن 3 - كىشى) تاتارىستاننىڭ كۆكمارا رايونى، ئارپاياز ئاۋۇلىغا قايتقان ۋاقتىدا كۆكمارا رايونىنىڭ ئورۇنباسار رەئىسى ئابدۇللاھ قىزى راۋىيە كەرىمۇللىنا خانىم (ئۆرە تۇرغان ئوڭدىن 4 - كىشى قولىدا چەك - چەك تۇتقان)، مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن قارشى ئېلىپ چىققان ۋاقتىدىن خاتىرە. 1997 - يىلى، تاتارىستان.

سولدىكى رەسىمدە: تاتارىستاننىڭ كۆكمارا رايونى، ئارپاياز ئاۋۇلىنىڭ مەسجىدىنىڭ ئالدىدا. ئۆرە تۇرغان - 1 رەتتە، ئوڭدىن 2 - كىشى كۆكمارا رايونىنىڭ ئورۇنباسار رەئىسى راۋىيە كەرىمۇللىنا خانىم، - 3 كىشى فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىم. 1997 - يىل، تاتارىستان.

ئوڭدىكى رەسىمدە: تاتارىستاننىڭ پرېزىدېنتى ھۆرمەتلىك مىنتىيمىر شەيمىيېۋ ئەفەندى ئەخمەت نەجىب سافىن قىزى فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىم بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. 1997 - يىل، تاتارىستان.

سولدىكى رەسىمدە: تاتارىستاننىڭ پرېزىدېنتى ھۆرمەتلىك مىنتىيمىر شەيمىيېۋ ئەفەندى سالىخ قىزى سۆيۈنگۈل چانىشېۋ خانىم بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. 1997 - يىل، تاتارىستان.

ئوڭدىن تاتارىستان پرېزىدېنت ياردەمچىسى دامىر ئەفەندى، شۆھرەت ۋەلىيېۋ ئەفەندى، سۆيۈنگۈل چانىشېۋ خانىم، دىلارە ۋەلىيېۋ خانىم، فاتىمە ۋەلىيېۋ خانىم، ئازات چانىشېۋ ئەفەندى، تاتارىستاننىڭ پرېزىدېنتى ھۆرمەتلىك مىنتىيمىر شەيمىيېۋ ئەفەندى، تاتار - باشقۇرت جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى زىيا ماسكى ئەفەندى، غەيشە ماسكى خانىم، مۇشەررەف ۋەلىيېۋ خانىم، ئېرىك گارىيېۋ ئەفەندى 1997 -يىل ئاۋغۇست، قازان، تاتارىستان.

مۇندەرىجە

بىزلەر تۈركىي بالاسى..17

بەدۆلەتنىڭ قېچىشى..19

بەدۆلەتنىڭ ئەسكىرى ئابدۇراخمان 27

ئابدۇراخماننىڭ ساجىدەنى ئېلىپ قېچىشى.....................30

ئابدۇراخماننىڭ ساجىدەنى مەزىيت ئاقسالغا ئاپىرىپ بېرىشى.....33

ئەخمەت نەجىپ بىلەن ساجىدەنىڭ ئۇچرىششى.....................37

رابىيخەنىڭ ئۆلۈمى..39

مەزىيت ئاقساقالنىڭ قولغا ئېلىنىشى..........................41

رابىيخەنىڭ ئائىلىسگە قايتىشى...............................42

مەزىيت ئاقساقالنىڭ ۋاپاتى 44

ئەخمەت نەجىپ بىلەن ساجىدەنىڭ ئۆيلىنىشى.....................48

ئانا - بالىنىڭ ئۇچرىششى......................................50

مەرىيەمنىڭ ۋاپاتى..53

ئورتاق خەنزۇ باللارنى سېتىشقا ئېلان چىقاردى.................55

ئۆكىلىرنى ساجىدە سېتىۋېلىپ كەلدى.............................59

مەكتەپ ھەققىدە كانتوردا سۆھبەت.......... 63

ئۈرۈمچى شەھەر ياڭخاڭ (غالىبىيەت يول) كوچىسىنىڭ تارىخى... 66

ياڭخاڭ نوغاي (تاتار) مەسجىدىنىڭ سېلىنىشى.......... 72

17 - يىلى ئۈرۈمچى شەھرىدە باللار ئارىسىدا ئىسكارلاش (تاماق ئاغرىق)نىڭ تارقىلىشى.......... 75

ئەخمەت نەجىپنىڭ سىڭلىسى مەرفۇغە.......... 78

سوۋېتلەر سايوزىدىكى ئاچارچىلىق.......... 81

ئىسھاق باينىڭ ۋاپاتى.......... 86

باتۇر، جاسارەتلىك رەيخەنەنىڭ قەھرىمانلىقى توغرىسىدا.......... 90

ئابدۇراخمان.......... 90

ئىبراھىمنىڭ ئوغلىنىڭ تويى.......... 93

ئىبراھىمنىڭ ۋاپاتى.......... 102

ئۈرۈمچىدە مائارىپنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە مەكتەپلەر.......... 104

مەنسۇرجان باي ئالتىنچى مەكتەپنى ئوقۇغۇچىلارغا ھەدىيە قىلدى.......... 111

خەلق سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتى.......... 116

قوشۇمچە:.......... 118

شەرقىي تۈركىستاندىكى تاتارلارنىڭ قىسقىچە سەنئەت تارىخى...... 118

ياڭ جاڭ جوڭ سوۋېت كونسولى ئۈچۈن ئۈرۈمچىدىن يەر سېتىپ

بېرىشى ۋە ئالتايىسكى سالداتلارنىڭ كىرىشى 123
تۇڭگان سوقۇشى 127
قانخور جاللات شىڭسىسەينىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە ئېلىپ
بارغان زۇلمى 131
تاتارىستاندىن كەلگەن خەت 147
بوۋام ئەخمەت نەجىپنىڭ ۋاپاتى 155
تاتار مەكتەپ 159
كۆرگەزمە 162
گۈزەل يايلاق ۋاقتى مېنىڭ بالىلىق چاغلىرىم 167
شەرقىي تۈركىستانغا كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ كېلىشى 172
ئىككىنچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتەپ 176
يەر ئىسلاھاتى 178
يولۋاس تۇتۇش 181
ستالىننىڭ ئۆلۈمى 189
رابىيە ئايۇپنىڭ ۋاپاتى 191
نەنسەن 197
دوستلار بىلەن سۆھبەت 209
تاتارىستانغا ساياھەت 242

بەلە بەيگە ساياھەت 250

ئىستىرلى تاماقتىكى سۈننەت توي 252

ئوتتۇرا بالتايغا ساياھەت 255

بۇلغارغا ساياھەت 257

بىزلەر تۈركىي بالاسى

دىننى بىردە تىلى بىر، بىزلەر تۈركىي بالاسى،
بايلىقى مول، تاۋلى ئورمان دالاسى.
مەرىپەتتە - بىلىمدە ئۆرنەك بولۇپ،
دەۋران سۈرگەن سالتاناتلى ئورداسى.

كۆز يېشىندە يۇلدى شۇل توغراق،
چەچەك ئاتمىي، ئاغاشلار توكتى ياپراق.
ھەسرەتتە سارغايدى ئالسۇ يۈزلەر،
ئەركىنلىككە زار بولدى بىزنىڭ يۈرەك.

تارىم، ئېرتىش، ئىدىل - دوناي سۇلارى،
تۈركىلەرىم بىرلەش دىيىپ شاۋلاندى.
باتۇرلارنىڭ قانىنا شاھىت بىز دىيىپ،
تيانشان، ئالتاي، ئورال - كافكاز تاۋلارى.

يەشرسەدە تارىم قۇمى شەھىت قانىنى،
بۇزلاتسىدا سىبىر بۇزى باتىرجانىنى،
تاش زىندانلاردا قىينالغان ئۇل - قىزلارنىڭ،
تۆكمەدى دۇشمانىنا تۈركىي شانىن.

ئويان خالقىم، تۇر ئورنىڭدان باس ئاياققا،
بەختىڭ ئۈشىن ئۈمىت ئارتما باشقا ياتقا.
مىللەت ئۈشىن، دىن ئۈشىن، تىلىڭ ئۈشىن،
بابالارىڭ ئىزىسەن ئاياق ئاتلا.

بىرلەش سىين، بىرلەش مىنىم باتىرخالقىم،
يۈرەكتەگى ئۈشقىنلاردان چىقسىن يالقىن،
دۇنيادا كۈش بولا ئالماس بىزگە تىڭدەش –
بىرلەشكەندە تابار بىز مىللەت بەختىن.

سوفىيە ۋەلىيېۋا

2007 – يىلى 7 – ئاينىڭ 17 – كۈنى

بەدۆلەتنىڭ قىچىشى

تۇرپان كوچىسىنى ئات بىلەن چاڭ چىقىرىپ كېلىۋاتقان بەدۆلەتنىڭ ئەسكەرلىرىنى كۆرگەن مەريەم بىلەن زەينەپ يولنىڭ چېتىگە ئاران چىقىپ ئۈلگۈردى. ئۇلار قىزلارنىڭ يېنىغا كەلگەندە توختاپ بۇ گۈزەللەرگە ھەيران بولغاندەك قارىشىپ قالدى.

مەريەم زىلۋا بويلۇق، ئاق تەنلىك، قەلەم قاش گىجىم چاچلىق بىر قىز ئىدى. ئۇنىڭ چولپاندەك قارا كۆزىنى ئۇزۇن قارا كىرپىكلىرى تېخىمۇ گۈزەل كۆرسىتەتتى. چىرايلىق لەۋلىرى ئۇنىڭ يۈزىگە تەبەسسۇم بېرىپ تۇراتتى. تېقىمىغا چۈشكەن گىجىم چېچى، بوي سىياقىغا ھۆسن قوشاتتى. سول تەرەپ لىۋىدىكى قارا مېڭى، خۇددى قىزىلگۈل غۇنچىسىنىڭ ئۈستىدىكى شەبنەم تامچىسىدەك كىشىلەرنى ئىختىيارسىز ئۆزىگە تارتاتتى. كۆرگەن ئادەم ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە قاراپ «ئىنسانمۇ ياكى پەرىزاتلاردىنمۇ» دەپ بۇرۇلۇپ، يەنە قاراشقا مەجبۇر قالاتتى.

زەينەپمۇ ئاق - سېرىق، قوڭۇر چاچلىق، قوي كۆزلۈك ئۆزىگە خاس گۈزەللىكى بار قىز ئىدى. ئۇنىڭ ئۇششاق ئۆرۈلگەن چاچلىرى ۋە يېقىملىق بېقىشلىرى ئۇنىڭغا يارىشىپ تۇراتتى.

بۇ قىزلارنىڭ گۈزەللىكى ئۇلارنى ئىختىيارسىز توختاتقان بولسا كېرەك. قىزلارمۇ بۇلارنىڭ قاراشلىرىدىن قورقۇپ چىلەكلىرىنى چەتكە تارتىپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي ھودۇقۇپ تۇرغاندا، ئاتلىقلارنىڭ بىرسى قىزلاردىن:

- كىم بولىسىلەر؟ ئېيتىڭلار، نېمە؟ كىمنىڭ قىزلىرى سىلەر. - دەپ سوراشقا باشلىدى.

قىزلار جاۋابلىرىنى بېرىپ، كېيىنىشكە ئالدىراپ چىلەكتىكى سۇلىرىنى كۆتۈرۈپ مېڭىپ كەتتى.

مەريەم ھويلىغا كىرىشى بىلەن ئانىسى دىيلە فوروز خانىم ئەنسىرىگەن ھالدا:

ۋاي قىزىم نېمىشقا سۇغا چىقتىڭ؟ ئاكىلىرىڭ بارسا بولماسمىدى، ھازىر ئەھۋال ياخشى ئەمەس، بەدۆلەتنىڭ ئەسكەرلىرى تۇتۇپ كەتسە قانداق قىلىمىز دەپ تۇرۇشىغا دەرۋازىنى داڭشىتىپ ئۇرۇپ بەدۆلەتنىڭ ئىككى ئەسكىرى كىرىپ كەلدى. بۇنى كۆرگەن دىيلەفوروز خانىمنىڭ چىرايى تاتىرىپ تىترەشكە باشلىدى.

ۋاي ئۆلەي مانا كەلدى ئەمەسمۇ؟ دەپ ئۆزىگە سۆزلەپ نېمە قىلىشنى بىلمەي ئۇلارغا قاراپ تۇرۇپ قالدى ۋە ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ ئۇلاردىن:

- نېمىگە كەلدىڭلار؟ دەپ سورىدى.

ئەسكەرنىڭ بىرسى:

خان سارايدىن قىزىڭىزنى چاقىرتقان ئىدى، بىز ئالغىلى كەلدۇق، دېدى.

دىيلەفوروز خانىم ئېيتىلىپ بېرىپ قىزنى قۇچاقلىۋالدى.

ياق - ياق قىزىمنى بەرمەيمەن، «خانىڭغا» بېرىپ دېگىن، مەن قىزىمنى بېشىمنى كەسسىمۇ بەرمەيمەن. ئۇ مېنىڭ جېنىم دەپ ۋارقىراپ يىغلاپ كەتتى.

ئۇلار بەرمەيمىز دېگىنىگىمۇ قارىماستىن:

– بىزدە نېمە ئامال، ئەمرىگە بويسۇنۇپ ئىشلەيمىز. بۇيرۇق شۇ. قىزىڭىزنى خان سارايغا ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم، - دەپ دىيلەفوروز خانىمنى ئىتتىرىپ تاشلاپ، مەريەمنىڭ قولىدىن تارتىپ ئېلىپ ماڭدى.

دىيلەفوروز خانىم جېنىم قىزىم، جېنىم بالام دەپ ۋارقىراپ يىغلاپ يىقىلىپ چۈشتى. ئۇلار مەريەمنى سۆرىگەن پېتى چىرقىرىتىپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

مەريەم ئون ئىككى ئوغۇلنىڭ ئىچىدە بىر قىز ئىدى. مەريەمنىڭ تەبىئىتى گۈزەل، خۇش خۇي، خۇش - چاقچاق ھەممە ئادەملەرنى كۈلدۈرۈپ يۈرىدىغان تەربىيەلىك قىز ئىدى. ئون ئىككى ئوغۇل ئىشىكتىن «گۈل مەريەم»، «مەريەم قىز»، «گۈلۈم» دەپ كىرەتتى ۋە ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ تاپقان نەرسىلىرىنى، يوق دېگەندە بىر تال گۈل بولسىمۇ كۆتۈرۈپ كېلەتتى. مەريەممۇ چاققان، ئىشچان، ئائىلىنىڭ گۈلى ئىدى.

مەزيەمنىڭ دادىسى دىنا بوۋاي دەرۋازىدىن كىرىشى بىلەن ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا دىيلەفوروز خانىمنىڭ پەرىشان ھالدا يىغلاپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ، بىر يامان ئەھۋالنىڭ يۈز بەرگىنىنى سەزدى.

- نېمە بولدى ئاپىسى؟ نېمشقا يىغلايسەن؟ - دەپ ئالدىراپ ئالدىغا باردى.

قىزنىڭ خان سارايغا ئېلىپ كەتكىنىنى ئاڭلاپ دىنا بوۋاي غەزىپىدىن يولۋاستەك ئېتىلىپ خان سارايغا قاراپ چېپىپ كەتتى.

دىنا بوۋاينىڭ ئۆلۈمدىنمۇ قورقماي غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ كىرگىنىنى كۆرگەن بەدۆلەتنىڭ ساقچىلىرى دىنا بوۋاينىڭ ئالدىنى توسۇپ:

- سەن نېمدېگەن ئەدەپسىز سەن! نېمشقا خان سارايغا رۇخسەتسىز كىرىسەن؟ دەپ بەش - ئالتە ئادەم يۈگۈرۈپ كېلىپ دىنا بوۋاينى بېسىۋېلىپ تازا مۇشتلاپ ئۇردى. باش - كۆزىنى يېرىپ قانغا مىلىغان پېتى ساراي ئوتتۇرىسىدىكى ياغاچ تۈۋرۈككە ئۇنى تۇتۇۋېلىپ قولىقىدىن مىخلاپ قويىدى. دىنا بوۋاي سارايىنى كۆتۈرۈۋەتكىدەك ئاۋاز بىلەن بىر ۋارقىراپ بېشىنى ژۇلقىغان ئىدى، مىخلانغان يەردىن قۇلىقىنى يىرتىپ ، ئاق كۆڭلەك بويلاپ قاننى ئېقىتقان ھالدا ساراي ئۆيلىرىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ «مەريەم!» «مەريەم قىزىم!» دەپ ۋارقىرىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى خۇددى جاڭگالدىكى يولۋاسنىڭ ئاۋازىدەك دەھشەت، قورقۇنچلۇق غەزەپ بىلەن چىقتى. بۇنى كۆرگەن ساراي ساقچىلىرىدىن بىرمۇ ئادەم ئۇنىڭ ئالدىغا كېلەلمىدى. چۈنكى دىنا بوۋاي ھەقلىق ئىدى. ئۇنىڭ ئات - ئېشىكىنى ئەمەس، قىزىنى بۇلاپ كەتكىنى ئۈچۈن ھېچقانداق ئاتا - ئانا چىداپ قاراپ تۇرالمايدۇ. سارايىنىڭ بىر ئىشىكىنى ئېچىپ مەريەم :

- دادا مەن بۇ يەردە دەپ يۈگۈرۈپ كەلدى.

دىنا بوۋاي قىزىدىن:

- ساڭا بۇلار چېقىلدىمۇ؟ قانداق؟ دەپ سورىدى.

مەريەم، ياق دادا ھېچكىم چېقىلمىدى، مېنى بۇ ئۆيگە كىرگۈزۈپ قويغان ئىدى. شۇ يەردە قىزلار بىلەن ئولتۇردۇم دەپ دادىسىنى قۇچاقلاپ يىغلىدى. دىنا بوۋاي:

- «يۇرۇ!» كېتىمىز دەپ قىزنىڭ قولىدىن يېتىلەپ قىپقىزىل قانغا بويالغان ھالدا سارايدىن ساقچىلىرىنىڭ ئارىسىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

دىنا بوۋاي قورقماس، كۈچلۈك، توغرا سۆزلۈك، ئەقىللىق ھەم غەيرەتلىك ئادەم ئىدى. شۇڭلاشقا كىشىلەر ئۇنى چوڭ كۆرۈپ، ھۆرمەت قىلاتتى.

دىنا بوۋاينىڭ خان سارايدىن قىزىنى ئېلىپ چىققان غەيرىتىنى كۆرگەن تۇرپان خەلقى ئۇنى «گىيدەڭ» دەپ ئاتاپ كەتتى. مۇشۇ كۈنگىچە ئۇنىڭ نەسىللىرىنى «گىيدەڭلەردىن» دەپ ئاتايدۇ.

تۇرپان شەرقىي تۈركىستاننىڭ دېڭىز يۈزىدىن 600 (ئالتەيۈز) مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى يەر بولۇپ، ھاۋاسى ئىللىق، سۇيى تاتلىق، ئۈزۈمزار، باغۇ بوستانلىق، خەلقى ئىناق بىر گۈزەل شەھەر، تۇرپان خەلقى دىندار، تەرتىپلىك، تىرىشچان، ئىشچان، ئاق كۆڭۈل، ئىتتىپاق ياشايدىغان تىنچ خەلق ئىدى. ئۇلار بەدۆلەت خاننىڭ تۇرپانغا باستۇرۇپ كىرىپ، خەلقنىڭ كىچىك قىزلىرىغا ئېلىپ بارغان بۇ نومۇسسىزلىق ئىشلىرىغا چىدىماستىن، خەلق غەزىپى قوزغالدى. جامائەت ئىچىدە غۇلغۇلا كۆتۈرۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئارىدىن خەلقنىڭ بېشى بولغان سەككىز ئادەم چىقىپ، بىيجىڭ خانىغا بەدۆلەت ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ، ئۇلاردىن ياردەم سوراپ ئەرز يېزىپ چىقتى. ھەم بۇ سەككىز ئادەم قول قويۇپ خەتنى بېيجىڭغا ئەۋەتتى.

بۇنىڭغا دىنا بوۋاينى تەكلىپ قىلىپ:

- سەنمۇ قېتىل سېنىڭ قىزىڭنىمۇ ئېلىپ كەتكەن ئەمەسمۇ دېگەندە:

- دىنا بوۋاي «بۇ ئىشىگلار توغرا ئەمەس، ئۆز مۇسۇلمانلىرىمىزنىڭ ئۈستىگە كاپىرلارنى باشلاپ كەلسەڭلار توغرا كېلەمدۇ؟ ئۇيلاپ ئىشلەڭلار، بۇ ئىش ياخشى ئەمەس، بۇ ئۇنىيادىغان كىچىك ئىش ئەمەس، مەن قوشۇلمايمەن ھەم قولۇمنىمۇ قويمايمەن» دەپ چىقىپ كەتتى. ئەمما ئۇلار ئۆز پىكىرلىرى بويىچە خەلقنىڭ نارازىلىقىغىمۇ قارىماستىن ئۇ ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى.

بۇ خەتنى ئالغان بېيجىڭ خانلىقى تېزلىك بىلەن نۇرغۇن قوراللىق ئەسكەرلىرىنى تۇرپانغا ئەۋەتتى. بېيجىڭ ئەسكەرلىرى تۇرپانغا يېتىپ كېلىپ قالغاندا بەدۆلەتنىڭ قاراۋۇل ساقچىسى تۇرپان مۇنارىنىڭ ئۈستىدىن دۇربۇن بىلەن خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ بەدۆلەتكە «خىتاي ئەسكەرلىرى بېسىپ كېلىۋاتىدۇ ئەلەم - ئەلەمگە چىقىلىدۇ، شۇنداق جىق ئەسكەر» دەپ خەۋەر قىلدى.

بۇ خەۋەردىن كېيىن بەدۆلەتنىڭ ئۆزىمۇ مۇنارغا چىقىپ قاراپ ھەقىقەتەن شۇنداق جىق بايراقنىڭ لەپىلدەپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، چۆچۈپ ھودۇقۇشقا باشلىدى. چۈنكى ئۇ زاماندا يۈز كىشىگە بىر بايراق كۆتۈرۈپ، شۇ بايراق بىلەن جەڭچىلەرنىڭ سانىنى ئېلىپ بولاتتى. لېكىن خىتاي ئەسكەرلىرى ئون كىشىگە بىر بايراق كۆتۈرگەنلىكى ئۈچۈن، يىراقتىن بايراقلارغا قاراپ «خىتاي ئەسكەرلىرى بەكمۇ جىق بىز ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيمىز» دەپ بىلىپ ياقۇپ بەگ ئەسكەرلىرىگە بىز ئۇلار بىلەن تەڭ كېلىپ سوقۇشالمايمىز، كۆپ ئادەمنى يوقىتىمىز، سوقۇشۇپ يۈرمەيلى، ھەممىڭلار پۇقراچە كىيىملەرنى كىيىپ بۇ يەردىن تارقاپ كېتىڭلار» دەپ بۇيرۇق قىلدى ھەم شۇنداق تېز تارقاپ كېتىشتى.

(تۇرپان مۇنارىنى بەدۆلەت ئۆزى قاراۋ يىل ئۈچۈن ياساتقان بولۇپ،

مۇناره قوش خام خىش بىلەن ئېگىز قىلىپ ياسالغان مۇناره ئىدى. 50 (ئەللىك) سانتىمېتىر ئېگىزلىكىدىكى 74 (يەتمىش تۆت) پەلەمپەي بىلەن مۇنارنىڭ ئۈستىگە چىقىلىدۇ. ئەڭ ئۈستىدە تەخمىنەن ئۈچ مېتىر كەڭلىكتە، ئۈچ مېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئاستى تاختايلىق كىچىك ئۆي بولۇپ، شۇ يەردىن تۆت تەرەپتىكى دېرىزە ئارقىلىق پۈتۈن تۇرپاننىڭ ئەتراپىنى كۆرۈپ بولاتتى. بۇنى «تۇرپان مۇنارىسى» دەپ ئاتايدۇ. كېيىنكى ۋاقىتلاردا شۇ مۇنارنىڭ ئەتراپى مازارلىق ھەم قەبرىستانغا ئايلىنىپ كىشىلەر ئۇ يەرگە تاۋاپ قىلىدىغان ئادەتنى چىقىرىۋالدى.

گۈمبەزلەردە كېچە - كۈندۈز چىراغلار يېنىپ تۇراتتى. مۇنارنىڭ ئەڭ ئۈستىگە چىقىپ كىشىلەر تاۋاپ قىلىپ كېتىدىغان جاي قىلىۋالغان ئىكەن. مۇنارنىڭ تاملىرىغا قارىسام يېزىلغان خەتلەردە بۇ يەرگە ئالتاي، ئۈرۈمچى، غۇلجا، چۆچەككە ئوخشاش شەرقىي تۈركىستاننىڭ يەر - يېرلىرىدىن ئاللاھتىن تىلەك تىلەپ، قۇربانلار سويۇپ كەتكىنىنى يازغان ئىكەن. شۇنىڭدىن ئۇلار ئىككىنچى قېتىم كېلىپ «مەن بولتۇر ئاللاھتىن بىر پەرزەنت سوراپ كەلگەن ئىدىم، ئاللاھقا شۈكۈر بىر ئوغلۇم بولدى» دەپ يېزىپ قويغىنىنى كۆردۈم.

ئۇ مۇناره بىرئاز بىر تەرەپكە قىيشىپ قالغان ئىكەن. تۆمۈر تاسما بىلەن تارتىپ قويۇپتۇ.

مەن 1990 - يىلى بارسام مۇنار ئەتراپىدىكى مازارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى يۆتكەپ كېتىپتۇ. ئۇ يەرنى خىتاي ھۆكۈمىتى بىرئاز تۈزەشتۈرۈپ ئەتراپىغا كىچىك دۇككانلار سېلىپ مېۋە - چىۋە ۋە تۈرىسلارغا لايىق نەرسىلەر سېلىپ بازار ياساپتۇ. ئۇ مۇنارنى كۆرگەزمە قىلىپ تۇرىسلار ئۈچۈن ساياھەت ئورنى قىلىپ قويۇپتۇ.

بەدۆلەتنىڭ ئەسكەرلىرى شۇنداق تېز تارقاپ تۇرپاننى خىتاي ئەسكەرلىرى ئۇچۇن بوشىتىپ بېرىپ كېتىپ يوقالدى.

شۇنىڭ بىلەن بېيجىڭ ئەسكەرلىرى ھېچقانداق بىر جەڭ قىلماستىن ئاسانلا تۇرپان ھاكىمىيىنى ئىشغال قىلىۋالدى.

تۇرپان خەلقى ھاكىمىيەتنىڭ خىتاي قولىغا ئۆتكەنلىكىدىن بەكمۇ كۆڭۈلسىز ھەم نارازى ئىدى. بىزنىڭ گۈزەل يۇرتىمىز كاپىرلارنىڭ قولىدا قالدى. بىز ئەمدى بۇلاردىن قانداق قۇتۇلىمىز. بىزدە قورالمۇ يوق، ئەسكىرىمىزمۇ يوق، ئىقتىسادىمىزمۇ يوق، پەقەت قول بولۇپ ياشاشتىن باشقا چارىمۇ يوق، دەپ خەلق بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولۇپ يىغلاشتى. بولىدىغان يامان كۈنلەر ئۈچۈن ئەنسىرەشتى. خۇددى تۇرپاننىڭ ئۈستىگە قارا بۇلۇت كېلىپ ئەتراپ قاراڭغۇ تۇمانلاشقاندەك خەلق كۆڭلى ئىنتايىن ئېغىر قايغۇدا ئىدى.

بەدۆلەت يامان بولسىمۇ ئۇ ئۆزىمىزنىڭ مۇسۇلمانلىرى ئىدى. ئەسكەرلىرى بىلەن مەسجىدىمىزنى ئاۋاتلاشتۇرۇپ تۇراتتى دەپ ئۇنىمۇ ئەسلەپ قوياتتى.

خىتاي ھاكىمىيتى كېلىپ بىرقانچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلار بىر ئۇقتۇرۇش ئېلان قىلدى.

«بىزنى خەت يېزىپ چاقىرتقان مەرتىۋىلىك ئەزىز كىشىلىرىمىز كەلسۇن، بىز ئۇلارغا مۇكاپات بېرىمىز» دىگەن ئۇقتۇرۇشنى كوچا - كوچىلارغا چاپلاپ خەلققە ئېلان قىلدى.

بۇ ئۇقتۇرۇشنى ئاڭلىغان تۇرپان خەلقى قاتتىق غەزەپلەندى. بىزنى خىتايغا ئۈستىمىزدىن سېتىپ بەرگەن خائىنلار ئارىمىزدا ئىكەن. ئۇلارنى بىزنى ساتقان بەدىلىنى ئېلىش ئۈچۈن چاقىرتىپتۇ. ئالغان

ھەدىيىلىرى زەھەر - زەققۇم بولۇپ كىكىرتىكىدىن سىقىپ چىڭىنى سوغۇرۇپ چىقسۇن دەپ قارغاشتى.

ئىلتىماس يازغان ئەل بېشى مەرتىۋىلىك بۇ ئادەملەر تويغا بارىدىغاندەك ياسىنىپ ھاكىمىيەت بېشى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئالدىغا كەتتى.

ئۇلار بۇ سەككىز ئادەمنى قوبۇل قىلىپ «بىزنى چاقىرتىپ كەلگىنىڭلار ئۈچۈن كۆپ رەھمەت، بۇنىڭ بەدىلىگە سىلەرگە مۇكاپات ئۈچۈن نېمە بەرسەكمۇ بۇنىڭ بەدىلىنى تۆلەپ كېتەلمەيمىز. سىلەرگە دەيدىغان يەنە بىر نەرسە سىلەر ئۆز مۇسۇلمانلىرىڭلار ھەم ئۆز خەلقىڭلار ئۈستىگە بىزنى چاقىرتىپ كېلەلىدىڭلار، سىلەردىكى بۇ چوڭ جاسارەت بىزنى ئەنسىرتىدۇ، كېيىنكى كۈنلەردە بىزنىڭ ئۈستىمىزگە باشقىلارنى چاقىرتىپ بىزنى بولاردىنمۇ ئېغىر كۈنگە سېلىشىڭلار مۇمكىن، سىلەر بىز ئۈچۈن خەتەر ھەم قورقۇنچلۇق ئادەمسىلەر، سىلەرنى يوق قىلماي بولمايدۇ دەپ بۇ سەككىز ئادەمنى ئېلىپ چىقىپ دارغا ئېسىپ ئۆلتۈردى.

بەدۆلەتنىڭ ئەسكىرى ئابدۇراخمان

شۇنىڭدىن بىر يىل كېيىن دىنا بوۋاينىڭ دەرۋازىسىنى ئۇرۇپ بىر ياش يىگىت كىرىپ كەلدى.

مۇمكىن بولسا بۈگۈن بىر كەچ قونۇپ ئۆتسەم مەن بىر يولۇچى ئىدىم، دېگەندىن كېيىن دىنا بوۋاي بىزنىڭ مۇساپىرلار ئۈچۈن ئىشىكىمىز ئوچۇق دەپ ئۆيگە باشلىدى. تائاملار ھازىرلاپ ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلەن مېھمان قىلىپ يېرىم كېچىگىچە پاراڭلىشىپ

ئۆلتۈرۈشتى. ئۇ يىگىت ئۆزىنى بەدۆلەتنىڭ جەڭچىسى ئابدۇراخمان ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ تونۇشتۇردى ۋە دىنا بوۋاينى بەدۆلەتنىڭ سارىيىدا كۆرگەنلىكىنى سۆزلەپ:

- مەريەم قىزنى خان سارايغا چاقىرتىپ سۆرەپ كىرىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ئىچىم ئېچىشتى. ياقۇپ بەگكە 13 خوتۇن يەتمەي، كىشىلەرنىڭ كىچىك قىزلىرىنى بۇلاپ كېلىپ ئۇلارنىڭ نومۇسىنى ئاياغ - ئاستى قىلىپ، نىكاھسىز ئەيشى - ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكىنىگە قاراپ كۆڭلۈمدە غەزىپىم ئاشتى. بۇ چىرىكلەشتى، بەلكى ئۇنىڭ ھاكىمىيىتى ئۇزۇنغا بارماسمىكىن دەپ ئويلاپ تۇراتتىم، سىز كېلىپ قىزىڭىزنى ساق - سالامەت ئېلىپ چىقىپ كەتتىڭىز. سىزنىڭ ئۆلۈمدىن قورقماس جاسارىتىڭىز ماڭا چوڭقۇر تەسىر قىلدى. مەن بۇ يەرگە پەقەت سىزنى ئىزدەپ سىزنىڭ ئۈچۈن كەلدىم دېدى.

دىنا بوۋاي «رەھمەت ئوغلۇم مېنىڭ 12 ئوغلۇم بار، سىز بىلەن 13 بولسۇن، ئاتا - ئانىڭىز بارمۇ» دەپ سورىدى.

ئابدۇراخمان يوق، ئۇلار ئۆلگەن، مەن بۇ مەملىكەتتە يالغۇز، مېنىڭ ھېچكىمىم يوق، دېدى.

كۆڭلۈڭنى بۇزما ئوغلۇم، مەن سېنىڭ داداڭ دىيلە فوروزخانىم ئاپاڭ، مېنىڭ باللىرىم سېنىڭ قېرىندىشىڭ بولۇپ، ئۆز ئۆيۈڭدەك ياشا ئوغلۇم دېدى.

دېگەندەك ئابدۇراخماننى ھۆرمەتلەپ مۇشۇ ئۆيىنىڭ بىر ئەزاسى سۈپىتىدە ئارىغا سىڭدۈرۈپ كەتتى. كۆپ ئۆتمەستىن ئابدۇراخمان مەريەمنى ياخشى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆيلىنىش نىيىتىگە كەلدى. بۇ ئەھۋال ئۆيدىكىلەرنىڭ دىققىتىنى بۇلدى، ئۇلارمۇ بۇ پىكىرنى

ئۆيلىنىشكە لايىق كۆردى. بىرقانچە ۋاقىتتىن كېيىن دىنا بوۋاي قىزىنى بېرىپ ئابدۇراخماننى كىيئوغۇل قىلىۋالدى.

ھەقىقەتـەن ئۇلار مۇھەببەتلىـك، گۈزەل ھايات كەچۈرۈشكە باشلىدى.

بىـر يىلدىن كېيـىن ئۇلارنىـڭ بىر قىزىمـۇ دۇنياغـا كەلدى. ئابدۇراخمان قىزغا «ئاپامنىڭ ئىسمى مەجىدە ئىدى، ئۇنىڭغا يېقىن ساجىدە بولسـۇن، دەپ سـاجىدە قويدى. بالىمۇ چىرايلىق، ساغلام بولـۇپ، كۆزگە كۆرۈنۈپ قالدى. بۇلارنىڭ بۇ گۈزەل ھاياتىدىن پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر خۇشال ئىدى.

بىر كۈنى ئابدۇراخمان تۇرپان خەلقىنىڭ بەدۆلەتنىڭ ئۈسـتىگە خىتاي ئەسـكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ ئۇلارنى ۋەيران قىلىپ يوقاتقان ھەقىقەتنـى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تۇرپاننىڭ يېرى، سـۈيى، خەلقىمۇ كۆزىگە ياخشـى كۆرۈنمەي تۇرپاندا تۇرغۇسى كەلمىدى. ئابدۇراخمان دىنـا بوۋايدىن قىزى بىلـەن مەريەمنى ئېلىپ كېتىشـنى ئېيتقاندا، دىنا بـوۋاي يالغۇز قىزنى تاغ ئارقىسـى (ئۈرۈمچـى) كاپىرلار يۇرتىغا ئەۋەتمەيمەن دەپ ئۇنىماپتۇ. ئۇلارنىڭ ھېچ گۇناھسـىز ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ، سۆيگەن يارى ھەم ئۇماق قىزىنى تاشلاپ ئۈرۈمچىگە كېتىپ قالـدى. مەريەم ھەر كۈنى، ھـەر ۋاقىت ئۇنىڭ قايتىپ كېلىشـىنى كۈتـۈپ ئۈمىد بىلەن يولىغا قاراپ ئۈچ يىل ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى. لېكىن ئابدۇراخمان ھېچقانداق خەۋەرسىز يوق بولۇپ كەتتى.

ساجىدە ئۈچ ياشقا كىردى. بالا ھۇشيار، ئەقىللىق، ئۆتكۈر، ساغلام، تېتىك بولۇپ چوڭ بولدى. سـاجىدە شـۇ ئۆيىنىڭ گۈلى ھەم كۆڭۈل خۇشى ئىدى.

مەريەم ئۆزىگە ئۆزى «مەن نېمە ئۈچۈن تونىمىغان بىر ئادەمنىڭ ئاشىق بولغىنىغا ئىشىنىپ كۆڭلۈمنى بەردىم؟!»، «تاش چۈشكەن يېرىدە ئەزىز» دەپ مەنمۇ ئۆز يۇرتۇمدا ئۆز خەلقىم بىلەن توي قىلغان بولسام، ئۆز قىممىتىم ۋە ھۆرمىتىم بىلەن ئەزىز بولۇپ ياشىغان بولاتتىم، ھاياتىم بۇزۇلۇپ، بۇنداق قەدىرسىز بولۇپ قالمايتتىم» دەپ ھەر كۈنى ئويلاپ قوياتتى.

ئەمما ئۇ ئابدۇراخماننى چوقۇم قايتىپ كېلىدۇ دەپ ئۆزىنىڭ ساپ، پاك مۇھەببىتى بىلەن كۈتەتتى. ئۇ بىرىنىڭ ھېچقانداق گۇناھىمىزنىڭ يوقلىقىنى بىلىدۇ. ئۇ مېنى ھەقىقى چىن كۆڭلى بىلەن ياخشى كۆرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم قايتىپ كېلىدۇ، دەپ ئۈمىدلىنىپ ئۇنىڭ يولىغا قاراپ كۈن ئۆتكۈزەتتى.

ئابدۇراخماننىڭ ساجىدەنى ئېلىپ قېچىشى

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆيگە بىر ئادەم كېلىپ ئابدۇراخمان كېلىپ شەھەرنىڭ چېتىدىكى بىر سارايغا چۈشكەنلىكىنى ۋە قىزى ساجىدەنى ئېلىپ كەلسە كۆرۈپ كېتىشنى ئارزۇ قىلغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنچە يىللار ھەر مىنۇتنى تەقەززالىق بىلەن ئابدۇراخماننىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ياشىغان مەريەم، ئەمدى ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئۆزاقلاپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، كۆڭلى شۇنچە ئەسكى بولدىكى كۆز ياشلىرىنى يوشۇرۇپ قالالمىدى. بۇ خەۋەردىن كېيىن ئۆيدىكىلەرمۇ پەرىشان بولۇشتى. مەريەم قىزىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن ھەركىم چىرايلىق ۋە ئۈمىدلىك سۆزلەرنى قىلاتتى. مەريەمنىڭ ھاياتىدىكى بۇ كۆڭۈلسىزلىك پۈتۈن ئائىلىنىڭ ھۇزۇرىنى بۇزدى. قانداق قىلىش توغرىسىدا ئۇزۇن ۋاقىت مۇنازىرە قىلىپ، تالاش - تارتىشلار بولدى. ئەڭ ئاخىر دېلە

فورۇزخانىم قىزىنىڭ ھەسرىتىنى تەڭ تارتىشقان ئانا بولغانلىقتىن، بەلكى بالىنى كۆرسەتكەش ئابدۇراخمان بىلەن سۆزلىشىپ بالىنى يېتىم قىلماسلىقنى ئېيتىپ كۆرۈشنى ئويلاپ ساجىدەنى ئاپىرىپ دادىسىغا كۆرسىتىپ قايتىش قارارىغا كەلدى. مەريەمنىڭ نارازىلىقىغا قارىماستىن بالىنى ئېلىپ سارايغا كەتتى. مەريەم ئۇلارنىڭ قارىسى يوقالغىچە كۆزياشلىرى بىلەن قان يۇتۇپ ئۆگزىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

سارايدا بۇلارنى ئابدۇراخمان دەرۋازىنىڭ ئالدىدا قىزغىن كۈتۈۋالدى.

بۈگۈن بىر كۈن مەن قىزىم بىلەن بىللە بولاي، مۇشۇ يەردە قونۇپ قېلىڭلار دەپ سارايدىن بىر ئۆينى ھازىرلىتىپ ئۇلارنى شۇ ئۆيگە ئورۇنلاشتۇردى ھەم شۇنداق ياخشى مېھمان قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئېلىپ كەلگەن تۈپ گەزلىمە ماللار، كىيىم - كېچەكلەر، يېمەكلەر بولۇپ، بىر مەپە سوۋغاتلارنى ئالدىغا قويۇپ، چىرايلىق سۆزلەر بىلەن دىلەفورۇز خانىمنى ئۈمىدلەندۈردى. بۇلار خېلى ئۇزۇن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ ئابدۇراخمان «بالىنى بەكمۇ سېغىنىدىم بىر كېچە يېنىمدا ئېلىپ ياتاي» دەپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

كېچە سائەت ئىككىلەر مەزگىلدە ھويلىدىكى ھارۋىنىڭ ماڭغان ئاۋازىغا ئويغىنىپ دىلەفورۇز خانىمنىڭ يۈرىكىگە بىر قورقۇنچ چۈشتى ۋە قاتتىق ئەنسىرىگەن ھالدا ھويلىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ قارىسا، يېڭى ماڭغان ھارۋىنىڭ ئىزىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ يۈگۈرگەن پېتى بېرىپ ساراي كۈزەتچىسىدىن:

- سارايدىن مەپە كەتتىمۇ؟ - دەپ سورىدى.

- كۈزەتچى: ھەئە يىگىرمە مىنۇت بولدى، ئۈرۈمچىگە بىر مەپە

مېڭىپ كەتتى. ئۇنۇڭغۇن سىزنى كۈتۈۋالغان ئابدۇراخمان دېگەن ئادەم بىر كىچىك بالىسى بىلەن كەتتى دېدى.

دىلەفوروزخانىم ۋاي ئۆلەي راستىمدۇ دەپ يۇگۇرۇپ ئۆلارنىڭ ياتىقىغا كىرىپ راستتىن كېتىپ قالغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، دات - پەريات بىلەن جان كويىدا ئۆزىنى قويار يەر تاپالماي ۋارقىراپ يىغلاپ كەتتى.

ئۆگزىدە ئۆلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرغان مەريەم يىراقتىن مەپىنىڭ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ئۆلارنىڭ ئالدىغا قاراپ يۇگۇرۇپ كەتتى. لېكىن قانداقتۇر بىر يامان ئەھۋالنى سەزگەندەك كۆڭلى ئەنسىرەپ پۇت - قوللىرىنىڭ كۈچى كېتىپ ماڭالماي قالدى. مەپىنىڭ ئالدىدا ئاپىسىنىڭ پەرىشان ھالىنى كۆرۈپ:

- ئاپا نېمە بولدى؟ نېمىشقا پەرىشانسەن؟ قىزىم ساجىدە قېنى؟ بالامنى نەگە تاشلاپ قويۇپ كەلدىڭ؟ دەپ يىغلاپ كەتتى.

ساجىدەنى ئابدۇراخمان ئېلىپ كەتكىنىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مەريەم ھۇشىدىن كېتىپ بىر كۈن ئۆزىنى بىلمەي يېتىپ قالدى.

بۇ پۈتۈن ئائىلىگە چوڭ قايغۇلۇق خەۋەر بولدى. ئابدۇراخماننىڭ بۇلارنى ئاياغ - ئاستى قىلغىنىغا ھەممە ئادەم ئىنتايىن خاپا بولۇپ، غەزەپكە كەلگەن دىنا بوۋاي ئوغۇللىرىنى ئېلىپ بالىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە قاراپ كەتتى. ئۇلار يوللىرىدا ئۈچ مەرتىۋە كىرا مەپىلەرنى ئالماشتۇرۇپ، ئابدۇراخمانغا يېتىشىۋېلىشنى ئويلاپ قانچە تېز ماڭسىمۇ، لېكىن يول ئۈستىدە ئابدۇراخماننى تۇتالمىدى. ئۇ باشقا تەرەپكە كەتكەن بولسا كېرەك، بۇلار بىلەن ئۇچراشمىدى.

بىر چىرايلىق ئىناق ئائىلىنىڭ تىنچى كەتتى. مەريەم بولسا كۆز

ياشلىرى بىلەن پەريات قىلىپ كۆنلەرنى ئۆتكۈزەتتى. دىنا بوۋاي ئۈرۈمچىدە ئوغۇللىرى بىلەن ئۆيمۇ - ئۆي يۈرۈپ شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت ئىزدىسىمۇ، لېكىن ھېچقانداق ئىز تاپالماي يېنىپ كەلدى.

ئابدۇراخماننىڭ ساجىدەنى مەزەيت ئاقسالغا ئاپىرىپ بېرىشى

ئابدۇراخمان تۈرپاندىن چىققان كۈنى، تۆت خوتۇن ئېلىپ پەرزەنت دىدارىنى كۆرمىگەن ۋە ئەۋلاد ئارزۇسىدا ياشاپ كەلگەن مەزەيت ئاقساقال دېگەن كىشىگە چاقىرتىپ ئەۋلادلىق قىلىپ بېرىپ ئۆزى ئولتۇرماستىن بالىنى يىغلاتقان پېتى چىقىپ كەتتى. شۇ كېتىش بىلەن ئىككىنچى قايتىپ كەلمىدى. مەزەيت ئاقساقال ئېگىز بويلۇق، گەۋدىلىك، بېشى يۈزلىرى ھەم بۇرنى يوغان سۈرلۈك ئادەم ئىدى. چوڭ ئايالى رابىخە قار - قارالىق بىر تاتار ئىمامنىڭ قىزى بولۇپ، ئاز سۆزلۈك يۇمشاق كۆڭۈل، رەھىمدىل سالاپەتلىك 25 ياشلىق ئېسىل ئايال ئىدى. ئىككىنچى ئايال نۇر ۋجوككىنە ئورۇق ئۆتكۈر، قابىلىيەتلىك ئاچچىقى يامان قاتتىق كۆڭۈل 30 ياشلاردىكى ئايال بولۇپ، پۈتۈن ئائىلە ئىشىنى ئۇ باشقۇراتتى.

ساجىدە ئۈچۈن بۇ ھايات قورقۇنچلۇق ۋە ھەممە نەرسە يات ھەم كۆڭۈلسىز ئىدى.

بۇ كىچىككىنە جاننىڭ ھاياتىدىكى ئېغىر مىنۇتلىرىنى چۈشىنىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ پارە بولۇشىنى، كۆز ياشلىرىنىڭ ئۇنى قانچىلىك ئېزىپ چىقىۋاتقىنىنى ھېچكىم ھېس قىلالمايتتى ھەم ئۇنىڭغا پەرۋامۇ قىلمايتتى. ئۇ توختىماستىن «ئاپا» دەپ ئىزلىلەپ يىغلايتتى. كۆزىگە ھېچنەرسە كۆرۈنمەيتتى. پەقەتلا

ئانىسىنى ئىزدەيتتى. نۇر بولسا «بېشىمنى ئاغرىتىپ نېمە مۇنچە يىغلايسەن، بىزگە بالا قىلىپ نەدىن ئېلىپ كەلدى بۇنى؟! بىر سەن كام ئىدىڭ ۋارقىرىما!» دەپ توۋلايتتى.

ساجىدە بولسا بۇ ئۆي بۇ تۇرمۇشقا خېلى ئۇزۇن زامانغىچە ئۆگىنىپ كېتەلمىدى. ئۇ 12 ئوغۇلنىڭ يەلكىسىدىن چۈشمەي شۇ ئائىلىنىڭ پادىشاھى بولۇپ، قەدىر - قىممەت بىلەن ياشاپ كەلگەن قىز، ئەمدى بولسا ئۇنىڭ پۈتۈن ھەرىكەت گەپ - سۆزلىرىمۇ بۇ ئۆيدە ئارتۇق بىلىنەتتى.

نۇر بولسا ئۇنىڭغا «قىز جالاپ» دەپ ئات قويۇپ ۋارقىراپ، دۈشكەلەپ ھەتتا، ئايىماسىدىن ئۇرۇپ چىمدىلايتتى.

ئۇ ئۆيدە ساجىدەنى پەقەت رابىيخە ئاپىسى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇنى يۇيۇندۇرۇپ، كىيىملەر تىكىپ كىيگۈزۈپ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى. كېچىلىرى يېنىدا ئېلىپ يېتىپ، دۇمبىلىرىنى سىلاپ ھېكايىلەر ئېيتىپ ياخشى قارىسىمۇ، لېكىن ساجىدەنىڭ كۆڭلىدە ئاپىسى مەريەمدەك كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ھەردائىم ئاپامغا ئاپىرىپ قويۇڭلار «ئاپا - ئاپا» دەپ كۆز يېشى قۇرماي يىغلاپ يۇرۇپ يىللارنى ئۆتكۈزۈپ ياشىدى. ئەگەر شامال ياكى بوران چىقسا، پەلەمپەيلىك تونۇرنىڭ ئۇستىگە چىقىپ «شاماللار مېنى ئاپامغا ئاپىرىپ قويۇڭلار» دەپ ئۇچىدىغاندەك ئىككى قولىنى كېرىپ كۆڭلىكىنى شامال كۆتۈرۈشى بىلەن ئۇچىمەن دەپ سەكرەپ يەرگە يىقىلىپ چۈشەتتى. ئۇنى كۆرگەن نۇر:

- ھوي، ساراڭ قىز ئۆلگۈڭ كەلدىمۇ دەپ ۋارقىرايتتى. ئۇ يۇرىكىدىكى ئاپىسىغا بولغان سېغىنىشىغا چىدىماي مەيدىسىنى سوغ يەرگە يىقىپ دۈم يېتىپ يامغۇردەك كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ، يىللارنى

ئۆتكۈزۈپ بۇ ھاياتقىمۇ ئۆگىنىپ قالدى.

ساجىدە ئەتىۋار يالغۇز قىز بولۇشىنىڭ ئورنىغا «بالا چاكار» بولۇپ قالدى. يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ھەممە ئىشلارنى قىلىدىغان بولدى. «چاپسان بولمىدىڭ»، «ياخشى ئىشلىمىدىڭ» دەپ ھەر ۋاقىت ئۇر ساجىدەنى ئايىماستىن ئۇرۇپ، چىمدىلاپ ۋە ئاغزىنى بۇزۇپ تىللايتتى.

ساجىدە ئۇردىن ئىنتايىن قورقۇپ مۇمكىن بولسا ئۇنىڭغا كۆرۈنمەسكە تىرىشىسىمۇ لېكىن ئۇر ھەر ۋاقىت ئاغزىدىن «ساجىدە» دېگەن سۆزنى چۈشۈرمەي، ئىش قوشۇشقا ئامراق ئىدى.

ساجىدە رابىيخە ئاپىسىغا «ئاپا مەن ئۇردىن ئىنتايىن قورقىمەن، مەن سەن بىلەن تۇرۇشنى ياخشى كۆرىمەن، ئىككىمىز بىللە تۇرۇپ ئۇرنى كۆرمىسەك بولمامدۇ؟ مەن سىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن ئاپا» دەپ رابىيخەنى قۇچاقلىدى.

رابىيخە ساجىدەنى باغرىغا بېسىپ مەن مەزەيتىدىنمۇ، ئۇردىنمۇ قورقىمەن. مەنمۇ بۇ ئۆيدىن كېتىپ قالغىم كېلىدۇ، ئەمما مۇمكىن ئەمەس. بىز بىر ئائىلە ھېچيەرگە كېتەلمەيمىز، دەپ چوڭقۇر تىنىپ قويدى.

بىر كۈنى ئۇر تونۇر بېشىدا «ساجىدە» دەپ قاتتىق توۋلىغان ئىدى. ساجىدە يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ ھودۇققىنىدىن بىر نەرسىگە پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشۈپ تىزىنى قانىتىۋالدى. «سوپۇرگىنى ئېلىپ كەل دەيمەن» دەپ بىر توۋلىغان ئىدى، ئۇ سوپۇرگىنى ئېلىپ يۈگۈرۈپ بېرىشىغا «نېمىشقا چاپسان بولمىدىڭ» دەپ قولىدىكى ئۇزۇن ياغاچ بىلەن بېشىغا بىرنى سالغان ئىدى، ساجىدەنىڭ كۆزلىرى ئالىيىپ يەرگە يىقىلىپ چۈشتى. ئۇرۇلغان يەردىن قان ئېقىشقا باشلىدى.

نۇرنىڭ ئاچچىقى كېلىپ قان ئېقىتىپ ئەتراپنى پاسكىنا قىلىدىغان بولدى دەپ قىشنىڭ كۈنى كۆمۈرخانىغا ساجىدەنى سۆرەپ ئاپىرىپ تاشلىدى.

ساجىدەنىڭ بېشىدىن ئاققان قان بىلەن چاچلىرى يەرگە چاپلىشىپ، مۇز بولۇپ قېتىپ قالدى. كېيىن رابىيخە تونۇر بېشىغا كېلىپ، كۆمۈرخانىدا يېتىپ قالغان ساجىدەنى كۆرۈپ:

- ۋاي خۇدايىم بۇنىڭغا نېمە بولدى دەپ كىرىپ يەرگە چاپلاشقان چاچلىرىنى ئاجرىتىۋالالماي چېچىنى كېسىپ ساجىدەنى كۆتۈرۈپ ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كىردى. ساجىدە بىر ھەپتىدىن ئارتۇق قىزىپ ئاغرىپ يېتىپ قالدى.

ساجىدەنىڭ كىچىك باللاردەك ئويناشقىمۇ ۋاقتى چىقمايتتى. بىر كۈنى رابىيخە ئاپىسى لاتىدىن تىكىپ بەرگەن قونچىقىنى كۆتۈرۈپ چىققان ئىدى. نۇر خانىم كۆرۈپ ئاچچىقى بىلەن «سەن تېخى قونچاق ئوينىماقچىمۇ سەن» دەپ كېلىپ قونچاقنى يۇلۇپ ئېلىپ بىر پىقىرىتىپ ئاتقان ئىدى، خوشنا ھويلىنىڭ سامانخانىسىغا بېرىپ چۈشتى. شۇنداق ياخشى كۆرگەن قونچىقىدىن ئايرىلغان ساجىدە كۆز يېشىنى تۆكۈپ ھەر كۈنى شۇ سامانخانىنىڭ ئۇستىدە ياتقان قونچىقىغا قاراپ يىغلاپ ھەسرەتلىنەتتى. يامغۇر ياغسا قونچۇقۇم سۇ بولدى دەپ چىقىپ قارايتتى.

ئۆينىڭ ئۇششاق - چۈششەك ئىشلىرى ۋە يۇگۇر - يېتىملىرى كىچىك ساجىدەنىڭ بوينىدا بولدى.

سەككىز - توققۇز ياشتىن باشلاپ قازان بېشى، ساماۋەر قويۇش ۋە قايناق ساماۋەرنى پەلەمپەي بىلەن ئۆگزىگە ئېلىپ چىقىپ چاي

ھازىرلاش ئۇنىڭ ۋەزىپىسى بولدى. قاينار ساماۋەرنى ئۆگزىگە ئېلىپ چىققاندا بىرقانچە مەرتىۋە قايناق سۇ تۆكۈلۈپ قورساق ۋە قول - پۇتلىرىنى كۆيدۈرۈۋالدى. ئۇنى كۆرگەن قولۇم - خوشنا بۇ كوچىدىكى ئادەملەر ئىچىنى ئاغرىتىپ كۆرگەن يەردە بېشىنى سىلاپ، ئۇنىڭغا ياردەملىشەتتى.

ئەخمەت نەجىپ بىلەن ساجىدەنىڭ ئۇچرىشىشى

قىشنىڭ قاتتىق سوغۇق كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ساجىدە قوشنىلاردىن تام مەشتە نان پىشۇرىدىغان تابا (تۆمۈر تاۋاق)لارنى ئېلىپ كېلىۋېتىپ پەلەيسىز، چاپىنىنىڭ يېڭىمۇ قىسقا (ئۇلار ساجىدە كىرلىتىسەن دەپ ھەر ۋاقىت كىيىمنىڭ يېڭىنى قىسقا قىلىپ تىكىپ بېرەتتى) بولغانلىقتىن تۆمۈر تاۋاق مۇزدەك بولۇپ سوغۇقتا قوللىرى قېتىپ تاۋاقلارنى تۇتالماي قالدى. ئىككى قولىنى قولتۇقىغا قىسقان پېتى يىغلاپ كەتتى.

قوشنا ھويلىلاردا ئولتۇرىدىغان ئەخمەت يۈگۈرۈپ كېلىپ «توڭلاپ كەتتىڭمۇ سىڭلىم» دەپ قوللىرىنى ئۇگۇلاپ ئۆزىنىڭ پەلىيىنى ئۇنىڭغا كىيگۈزۈپ قويدى ۋە تاۋاقلارنى كۆتۈرۈشۈپ دەرۋازىدىن كىرگۈزۈپ بەردى.

ئەخمەت، ئورتا بوي، گەۋدىلىك، بۇدرە (گىجىم) چاچ، قاراقاش، قاراكۆز قاڭشالىق، بۇرۇتلىرى يېڭىدىن خەت تارتقان، چاققان 17 ياشلىق يىگىت ئىدى. ئەخمەت قازان ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ تاغىسى ئىسھاق باي قازان - ئۈرۈمچى ئوتتۇرىسىدا سودا ئېلىپ باراتتى. ئۇ ھەدىسىنىڭ ئوغلى ئەخمەت نەجىپ بىلەن ئۇنىڭ

دوستى ئىبراھىم ۋەلىنى ئۆزى بىلەن بىللە قىشنىڭ كۈنى چانا ئارقىلىق قازاندىن ئۇرۇمچىگە ئېلىپ چىقتى. ئۇلارنى سودا ئىشلىرىغا سالدى ۋە بۇ ياشلارنىڭ چاققان ئىشچانلىقىغا قاراپ ئۆزىنىڭ ئىشەنچلىك ئورۇنلىرىغا قويۇپ ئىشلەتتى. بۇلار كېلىپ يەر - سۇ ئادەملىرى بىلەن تونۇشۇپ ئۆگىنىپ قالدى.

ئەخمەت بىلەن ساجىدە بىر - بىرى بىلەن تونۇشۇپ قالدى. ئەخمەت ساجىدەنى كۆرگەندە، ھال سوراپ ئىشلىرىغا ياردەملىشىدىغان بولدى.

ئەخمەت بىر كۈنى ساجىدەدىن:

- ئوقۇشنى خالامسەن دەپ سورىدى.

- ساجىدە شۇنداق خالايتتىم، لېكىن مۇمكىن ئەمەس، دەپ كۆڭلى يېرىم بولدى. ئۇ زامانلاردا قىزلار ئۈچۈن مەكتەپمۇ يوق ئىدى.

ئەخمەت كەسكىن ھالدا مەن ئوقۇتسام ئوقامسەن دەپ سورىدى.

بەك خۇشال بولغان بولاتتىم. لېكىن دەپتىرىم يوق دېدى. ئەخمەت غەم قىلما، ئۇنى مەن ھەل قىلىمەن، لېكىن بىر شەرتىم بار، قاتتىق تىرىشىپ ئوقۇشۇڭ كېرەك دېدى.

ساجىدە خۇشاللىقىدىن چوقۇم مەن ياخشى ئوقۇيمەن، دەپ رەھمەتلەرنى ئېيتىپ كەتتى.

ساجىدە ئاپىسىغا ئوخشاش چاچلىرى بۇدرە (گىجىم) يۇزىدىكى ئوماقلىقى بىلەن گۈزەل كۆرۈنەتتى.

ئەخمەت ئىككىنچى قېتىم كۆرگىنىدە دەپتەر، قەلەم، ئۈچۈرگۈچ

بېرىپ دەپتەردىكى ھەرپلەرنى چىرايلىق يېزىپ ئوقۇپ بىلىپ چىقىشقا بۇيرىدى.

ساجىدە بىر يىل ئىچىدە تىرىشىپ ئۆگىنىپ كىتابلارنى ئوقۇپ، خەت يازالايدىغان بولدى. ئەخمەت كېرەكلىك نۇرغۇن كىتابلارنى بېرىپ ئۇنىڭ ئۆگىنىشىگە ياردەملەشتى. ئۇنىڭدىن باشقا ھېساب دەرسلىكىنى ئوقۇتۇشقا باشلىدى.

ساجىدە بۇ ئوقۇشلارنى ئۆيدىكىلەردىن يوشۇرۇن تۇتۇپ كىتاب دەپتەرلەرنى رەبىيخە ئاپىسىنىڭ ئۆيىدە ساقلاپ، ھېچكىمگە بىلدۈرمەستىن ئوقۇدى.

رابىيخەنىڭ ئۆلۈمى

مەزىيت ئاقساقال بىر ئاز كۆڭلى قاتتىق، ئاچچىقى يامان، كەسكىن ئادەم ئىدى. قانداقتۇر كىشىلەر كۆزىگە بەكمۇ سۇرلۇك كۆرۈنەتتى. ئۇ ئاچچىقلانسا خۇددى يولۋاسقا ئوخشاپ قالاتتى. ئۇنىڭدىن ھەممە ئادەم ئەيمىنەتتى. خانىمى رابىيخەمۇ ئۇنى كۆرسە قىلىدىغان ئىشىنى بىلمەي ھودۇقۇپ كېتەتتى. رابىيخە ئېغىر - بېسىق، كەم سۆزلۈك بولغىنى ئۈچۈن «ھوشيار ئەمەسسەن» دەپ تىللاپ، كۆپ قېتىم ئۇرۇۋالاتتى. بۈگۈن قانداقتۇر مەزىيت ئاقساقال ئانچە خوشال كۆرۈنمەيتتى. ئىچى پۇشۇپ نېمە قىلارنى بىلمەي تۇرغاندەك ئۇياقتىن بۇياققا مېڭىپ ئاندىن «رابىيخە!» دەپ قاتتىق ئاۋاز بىلەن توۋلىدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن رابىيخە قاتتىق قورقۇپ ھودۇقۇشقا باشلىدى.

- مانا كەلدىم، دەپ يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلدى.

مەزىيت ئاقساقال كەل ئولتۇر، ماڭا سۈرە «ئىخلاس»نى ئوقۇپ

بەر دېدى.

ئېرىنىڭ سۈرلۈك چىرايىدىن ھودۇقۇپ ئادەتتە ئۆزى دائىم ئوقۇپ يۈرگەن ئايەتنى ئېيتالماي «ئەھەد ئاللاھوس سەمەت» دەپ نەچچە تەكرار ئېيتقۇزسىمۇ ئۇ دائىم بىر خىل سۆزلەپ ھېچ توغرا ئېيتالمىدى. مەزىيت ئاقساقال بولسا ئاچچىقلىنىپ رابىيخەنى قاتتىق ئۇرۇپ كەتتى. ساجىدە «دادا ئاپامنى ئۇرما» دەپ ئارىغا كىرگەن ئىدى.

– «كەت يوقال» دەپ بىر ئىتتىرىپ يىقىتتى. شۇنداق قاتتىق ئۇرۇلغان تاياقتىن رابىيخە يىقىلىپ چۈشۈپ ئۆلۈكتەك يېتىپ قالدى. مەزىيت ئاقساقال رابىيخەگە قاراپ ھودۇقۇپ قالدى. يېنىغا بېرىپ «تۇر!» دەپ سىلكىپ كۆردى، ئۇ مىدىرلىمىغاندىن كېيىن، تومۇرلىرىنى تۇتۇپ باقتى. رابىيخەنىڭ مەيدىسىگە قولۇقىنى قويۇپ تىڭشاپ كۆرۈپ رەڭگى تاتىرىپ «ئۆلدى» دېدى. ساجىدە رابىيخەنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئېتىپ ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتى.

جامائەت يىغىلىپ، ئۆلۈم ھازىسى ئېچىلدى، يەرلەش ئۈچۈن گۆرلەر كولىنىپ تەييار بولدى. جىنازىگە كەلگەن ئادەملەر ھويلىغا سىغماي كوچىلاردا تىزىلىشىپ كەتتى. جامائەت جىنازىنى كۆتۈپ ئولتۇرغاندا، مىيىتنى سۇغا ئېلىۋاتقانلار «مىيىت ئۆلمەپتۇ، نەپەس ئېلىۋاتىدۇ» دەپ ۋارقىرىشىپ چىققان ئىدى. جامائەتكە جان كىرگەندەك ھەممە ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ خەلقلەر گۇلدۇرلەپ سۆزلىشىپ كەتتى. چوڭلاردىن بىرقانچە ئادەم كىرىپ رابىيخەنى كۆرۈپ ئۆلمەپتۇ، راستىن تىرىك ئىكەن دەپ چىقتى. ھەممە ئادەم مەزىيت ئاقساقالنى ئەيىپلەپ، نەسىھەتلىرىنى ئېيتىپ تارقاشتى. مەسجىدنىڭ ئىمامى مەزىيت ئاقساقالغا:

– ئايالىڭىز بىز تونۇيدىغان بىلىملىك ئاق سۆڭەك ياخشى كىشىنىڭ بالىسى. سىزنىڭ بۇ ئىشىڭىز توغرا بولمىدى، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭغا ياخشى قاراڭ، قول تەككۈزمەڭ دەپ كۆپ نەسىھەتلەرنى قىلىپ چىقىپ كەتتى.

مەزىيت ئاقساقالنىڭ قولغا ئېلىنىشى

ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتتى. بىر كۈنى مەزىيت ئاقساقالنىڭ ھېساۋاتىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن يۇقىرىدىن بىر ئادەم كېلىپ يېزىلغان ھۆججەت ۋە ھېساباتلارنى تەكشۈرۈۋاتقاندا ئۇ تەكشۈرگۈچى:

– ئاقساقال بىر پىيالە چاي كەلتۈرسىڭىز ياخشى بولاتتى، ئۇسساپ قالدۇق دېدى.

مەزىيت ئاقساقال چىقىپ بىر تاۋاقتا نان، شېكەر، ناۋات ۋە چاي چەينىكىنى كۆتۈرۈپ كىرگەندە، ئۇ چاغدا بىر پارچە قەغەزنىڭ كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ، مەزىيتنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشىدۇ، لېكىن ئۆزىدىن باشقا گۇۋاھچى ئادەم يوق ئىدى.

دېگەندەك ھېساباتنىڭ ئاخىرىدا مەزىيت ئاقساقالنىڭ ئۇستىگە نۇرغۇن پۇل خىيانەت بولۇپ يۈكلەندى. شۇ سەۋەبتىن مەزىيت ئاقساقالنى قولغا ئېلىپ كەتتى. ئەگەر بۇ پۇلنى تۆلىمىسە ئېغىر چارە كۆرۈلۈپ، ئۇزۇن يىللار كېسىلىپ تۈرمىدە ياتىدىغىنىنى ئۇقتۇردى. ئائىلىدە بولسا ئىككى ئايال بىر كىچىك قىزدىن باشقا بۇلارغا ياردەملىشىدىغان ئادەم يوق ئىدى. ئىككى ئايال مەسلىھەتلىشىپ ئۆيدىكى بار پۇلغا گەزلىمە رەختلەردىن توپلاپ ئېلىپ كىيىم تىكىپ دۇكانلارغا ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. رەبىيخەنىڭ كىيىم تىكىش ھۈنىرى

بار ئىدى. ئۇ ئادەتتىمۇ قولۇم - قوشنىلارنىڭ كىيىملىرىنى تىكىپ بېرەتتى.

ئۇلار كېچە - كۈندۈز توختىماستىن كىيىم تىكىپ سېتىپ پۇل توپلاشقا باشلىدى. بىر يىل ئىشلەش جەريانىدا ئۇ پۇللارنى توپلاپ، ئۇلار مەزەيت ئاقساقالنى تۈرمىدىن ئېلىپ چىقتى.

بۇ جەرياندا كىچىك ساجىدەنىڭمۇ ئىشى كۆپەيدى. قازان بېشى، چاي قاينىتىش، چىنە - قاچا يۇيۇش ئىشلىرى ئۇنىڭ ئۈستىگە يۈكلەندى. بۇنىڭدىن تاشقىرى تىكىلگەن كىيىملەرنىڭ تۈگمىلىرىنى قاداشقا ئوخشاش ئۇششاق قول ئىشلىرىغا ياردەملەشتى.

لېكىن بىر يىل مىدىرلىماي ئولتۇرۇپ ئىش تىككەنلىكىدىنمۇ رابىيەنىڭ ئىككى پۇتى ئاغرىپ بارغانسېرى ناچارلاشتى. كېيىن ماڭالماي ئورۇندا يېتىپ قالدى.

رابىيەنىڭ ئائىلىسىگە قايتىشى

بۇ خەۋەرنى رابىيەنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئاڭلاپ رابىيەنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن كىچىك ئوغلى رامازاننى ئۈرۈمچىگە يولغا سالدى.

رابىيە كېتىشتىن ئىككى كۈن بۇرۇن ساجىدەنى چاقىرىپ كىرىپ ئۇنىڭغا:

— قىزىم مېنىڭ ئەھۋالىمنى كۆرۈپ تۇرىسەن. مەن كېتىمەن، يېنىپ كېلەلەمدىم، يوق بىلمەيمەن. بەلكى ساقايمىسام كېلەلمەسلىكىم مۇمكىن. مەن سېنى جېنىمدىن ئارتۇق ئۆز قىزىمدەك ياخشى كۆرىمەن. بۇ ئۆيدىكى كۆڭۈل خوشلۇم ۋە يېقىن ئادىمىم سەن ئىدىڭ، مەن كېتىش ئالدىدا ساڭا ھەقىقەتنى ئاڭلىتىپ قويايمىي دەپ ئويلىدىم.

مەن ۋە نۇر ئاپاڭ سېنىڭ ئۆز ئاناڭ ئەمەسمىز. مەزىيەت ئاقساقالمۇ سېنىڭ ئۆز ئاناڭ ئەمەس، سېنىڭ داداڭ ئابدۇراخمان دېگەن كىشى ئىدى. ئۇ سېنى تۇرپاندىن ئاناڭنىڭ قولىدىن ئوغۇرلۇقچە ئېلىپ چىقىپ مەزىيەت ئاقساقالغا قالدۇرۇپ بىر سائەتمۇ ئولتۇرماستىن چىقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ھېچ كېلىپ باقمىدى. ھەتتا سېنىڭ ھالىڭدىن خەۋەرمۇ ئېلىپ ئىستەك سورىغىنى قىلىپ كۆرمىدى. ئابدۇراخماننىڭ سۆزىدىن سېنىڭ ئۆز ئاناڭنىڭ ئىسمى مەريەم ئىكەنلىكىنى ۋە سېنى تۇرپاندىن ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. شۇ ۋاقىتتا سەن ئۈچ ياشلىق كىچىك قىز ئىدىڭ. سەن بۇ يىلغىچە ئاپام دەپ كۆز ياشلىرىڭنى تۆكۈپ يىغلاپ يۈردۈڭ، مېنىڭ ساڭا بەكمۇ ئىچىم ئاغرىپ سەن بىلەن تەڭ يىغلايتتىم. سەن ئۇ چاغدا كىچىك، بەلكى ئېسىڭدە قالمىغاندۇر دەپ ئويلايمەن. سېنى بىلسۇن دەپ بۇ ھەقىقەتنى ساڭا ئېيتىۋاتىمەن، ئەمما ھېچكىمگە ئاغزىڭدىن چىقارما. سەن مېنىڭ ئۆز قىزىم بولمىساڭمۇ، كۆڭلۈمدە ئۆز قىزىمدىن ئارتۇقسەن، سەندىن ئايرىلىش ماڭا بەكمۇ ئېغىر كېلىۋاتىدۇ، دەپ ساجىدەنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى. ساجىدەمۇ ئۆزىنى تۇتالماستىن رابىيخەنى قۇچاقلاپ يىغلاشتى. رابىيخە كەتسە ساجىدەگىمۇ بۇ ئۆيدە ئۇنىڭغا مېھرى - شەپقەت ۋە ئوچۇق يۈز يوقتەك بەك كۆڭۈلسىز بولدى.

رابىيخەنى ئىككى ئەر كىشى كۆتۈرۈپ مەپىگە سالدى. ساجىدەمۇ ئۇن سېلىپ يىغلاپ ئۆزىتىپ قالدى. يول ئۈستىدە رابىيخە بەكمۇ قىينالدى. يېتىپ - تۇرۇش ۋە ھاجەت ئىشلىرى ئىنتايىن ئېغىر بولدى. يوللار ناچار، ئات ھارۋىنىڭ سىلكىنىشى بىلەن رابىيخەنىڭ پۇتى بەكمۇ ئاغرىپ چىدالماستىن بەزىدە يىغلاپ ئالاتتى.

رامازان ھەدىسىنىڭ جىنىنىڭ قىينالغىنىنى كۆرۈپ قانداق ياردەم قىلىشىنى بىلمەي، ھەدىسىنىڭ پۇتىنى ئۇگىلاپ بېرەتتى. شۇنداق قىلغاندىلا رابىيخە ئاغرىقنى سەزمەي بىرئاز راھەتلىنىپ قالاتتى. رامازان شۇ تەرىقىدە ھەدىسىگە ياردەم قىلىپ كەلدى. يېرىم يولغا كەلگەندە رابىيخە خانىم ئورنىدىن تۇرۇپ يۇرۇشكە باشلىدى. ئۆيگە مېڭىپ كىرىپ پۇتى پۇتۇنلەي ساقىيىپ كەتتى.

كېلىپ ئالتە ئايدىن كېيىن ئۆيدىكىلەر رابىيخەنىڭ بارلىق ئەھۋاللىرىنى ئاڭلاپ ھەم ئوتتۇردا بالا بولمىغاندىن كېيىن ئۇنى ئۇرۇمچىگە ئەۋەتمەسلىك قارارىغا كەلدى. ھەم كۆپ ئۆتمەستىن ئۇنى ئۆي - ئوچاقلىق قىلىپ قويدى.

بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز مەزەيت ئاقساقال بىر يىلدىن كېيىن رابىيخەنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن كەلدى. كۆتۈلمىگەندە مەزەيت ئاقساقالنىڭ كېلىشى ئۆيدىكىلەرنى ھودۇقتۇرۇپ قويدى. ئۇلار:

- «رابىيخە كېلىپ ساقىيالماي ئۆلۈپ كەتتى» دەپ ئاڭلىتىپ بىر مازارغا رابىيخەنىڭ مازار تاختىسىنى قاداپ مەزەيت ئاقساقالغا ئۇنىڭ قەبرى دەپ كۆرسەتتى. مەزەيت مازار بېشىغا بېرىپ قۇرئان ئوقۇپ يېرىم كۈن مازار بېشىدا يىغلاپ ئولتۇردى. نەزىر چىراغ بېرىپ قايتىپ كەتتى. لېكىن مەزەيت ئاقساقال قايتىپ كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەستىن رابىيخەنىڭ ئۆلمىگەنلىكىنى ئاڭلاپ بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولدى.

مەزەيت ئاقساقالنىڭ ۋاپاتى

مەزەيت ئاقساقالنىڭ يۈرىكى خۇشاللىقلىرى تۈگەپ روھى چۈشكۈن بولۇپ قالدى. ئائىلە ئىچىمۇ كۆڭۈلسىز بولۇپ، نۇرنىڭ

ئاۋازىدىن باشقا سۆز ئاڭلانمايتتى. شۇ ھالەتتە بىر يىل ئۆتتى. بىر كۈنى مەزەيت ئاقساقال ئولتۇرغان يېرىدە يىقىلىپ چۈشۈپ ۋاپات بولدى. خولۇم - قوشنا، ئەل - يۇرت جامائەتلىرى يىغلىشىپ قايغۇ - ماتەم ئىچىدە مەزەيت ئاقساقالنى ئۇزىتىپ قويدى. كىچىك ساجىدەگە ئاپىسى رابىيەنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇپ تۇرغاندا دادىسى مەزەيت ئاقساقالنىڭ ئۆلۈمى تېخىمۇ ئېغىر كەلدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ھايات ئىنتايىن كۆڭۈلسىز بىلىنەتتى.

مەزەيت ئاقساقال ئاكا - ئۇكا ئۈچ قېرىنداش بولۇپ، ئۇنىڭ باقىرجان ئاقساقال، شاكىرجان ئاقساقال دەپ ئىككى ئۇكىسى بار ئىدى. باقىرجان چۆچەك شەھىرىدە تۇراتتى. ئۇنىڭ قىزىنى مۇرات رەمزىنىڭ ئوغلىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن ئەسخەت ئىسىملىك نەۋرىسى بار ئىدى. ئۇ 2006 - يىلى 1 - سىنتەبىردە چۆچەكتە ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ ھازىر تۆت ئوغلى بار.

شاكىرجان ئاقساقال بولسا ئۈرۈمچىدە ياشىغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئابدۇقادىر دېگەن ئوغلى شەرقىي تۈركىستان ئىنستىتۇتىنىڭ دوختۇرى بولۇپ ئىشلەپ كەلدى. ئۇنىڭ بالىلىرى ھازىرمۇ ئۈرۈمچىدە ياشايدۇ.

ئەمدى مەزەيت ئاقساقالنىڭ ئۆزىدىن نەسىل قالمىدى. ئۇ بالىسى بولمىغان سەۋەبتىن تۆت خوتۇن ئالغان بولسىمۇ، پەرزەنت يۈزى كۆرمىدى. ئۇ رابىيەنى توققۇز قىز بىر ئوغۇل بولغان ئائىلىدىن نەسلى كۆپ، بەلكى بالا بولار دېگەن ئۈمىد بىلەن ئۆيلەنگەن بولسىمۇ، دۇنيادا پەرزەنت كۆرمىدى. ئۇ ساجىدەنى بېقىۋېلىپ «دۇنيالىقىمدا مۇشۇ بىر قىزىم» دەپ چوڭ قىلدى. مەزەيت ئاقساقالنىڭ ئۆلۈمى ۋە نەزىرلىرىدە قولۇم - قوشنا، ئەل - يۇرت يۇغرەپ يۈرۈپ قاراشتى. چۈنكى ئۇنى جامائەت ياخشى كۆرەتتى، ھۆرمەتلەيتتى.

بۇ ئۆلۈمدە ئۇدۇل قوشنىسى بولغان ئەخمەت نەجىپ ھەممىدىن كۆپ ياردەمدە بولدى.

ئەخمەت ئىشچان، چاققان، تەربىيەلىك، كىشلەر بىلەن يېقىن دوستانە، يۇمشاق كۆڭۈل بولغانلىقى ئۈچۈن ھەممە ئادەم ئۇنى سۆيەتتى.

ئەخمەت بىلەن ساجىدەنىڭ يېقىنلىقى قويۇقلىشىپ، بۇلاردا بىر - بىرىگە بولغان مۇھەببەت تۇيغۇلىرىنىڭ بارلىققا كېلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ئۇلار مۇمكىن بولسا تېز ئۇچرىشىپ تۇرۇشنى خالايدىغان بولۇپ قالدى. ساجىدە ئەخمەت ئىشتىن قايتىدىغان ۋاقتىدا بىر نەرسىنى باھانە قىلىپ چىقىپ ئەخمەت بىلەن ئۇچرىشىپ كىرەتتى. ئەخمەت ئەگەر ساجىدە بىلەن كۆرۈشەلمىسە كېچىچە ئۇخلىيالماي كۆڭلى سېغىنىش بىلەن ئازابلىنىپ چىقاتتى. ئۇلار شۇ پېتىدە ئۇزۇن بىر - بىرسى بىلەن يېقىنلىشىپ يۇرۇپ مۇھەببەت يىپلىرى ئۇلارنىڭ قەلبىنى باغلىۋالدى.

ئەخمەت نەجىپ بىلەن ئىبراھىم ۋەلى قازاندىن بىللە كېلىپ بۇ ئورۇندا ئىشلەش جەريانىدا ئۇلار يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدى.

ئىبراھىم ۋەلى ئېگىز بويلۇق، گەۋدىلىك قەددى - قامىتى قاملاشقان چىرايلىق يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ ئويچان يوغان قارا كۆزى ئىنچىكە ئۇزۇن قارا قېشى، قاڭشالىق بۇرنى ئاپئاق يۈزىگە گۈزەللىك بېرەتتى. ئۇ نۇرغۇن كىشىلەر ئارىسىدا كۆزگە چېلىقىپ ئادەمنى ئۆزىگە تارتىپ تۇراتتى. ئىبراھىم ئاق كۆڭۈل، يۇمشاق تەبىئەتلىك، ئار - نومۇسلۇق، تەربىيەلىك ئالىيجاناب ئادەم ئىدى.

ئىبراھىمنىڭ مىنخاجىدىن، زىيالىتىدىن دىگەن ئاكىلىرى بار ئىدى.

چوڭ ئاكىسى مىنخاجىدىن بىلىملىك، ئوقۇمۇشلۇق ئادەم بولۇپ، تاتارىستان بالتاي ئاۋىندا (رايون) مەكتەپ ئېچىپ باللار ئوقۇتاتتى. ئۇنىڭ مەكتىپىدە روسىيىنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن ئوقۇغۇچىلار كېلىپ ئوقۇيتتى. ئۇ مەكتەپتە پەن ۋە دىن ساھەسىدىن باشقا ھەر تۈرلۈك تىللاردىن دەرس بېرەتتى.

بۇ مەكتەپ دۆلەت ئىچىدىكى مەكتەپلەرنىڭ ئالدى بولۇپ، يۇقىرى باھاغا ئىگە بولدى.

مىنخاجىدىنگە پەن ئىلمىدىن باشقا دىنى ساھەسىدە «نەقشەندە» دېگەن دەرىجىنى بېرىپ كۆزگە كۆرۈنەرلىك بىلىملىك ئادەم بولۇپ قالدى.

مىنخاجىدىن ئوغلى شاكىرنى يۇقىرى بىلىم يۇرتلىرىدا ئوقۇتۇپ يېتىشتۈردى. روسىيىدە كوممۇنىستىك پارتىيە ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن، شاكىر ھەزرەتنى قولغا ئېلىپ ئۆلۈم جازاسى بەرگەندە شاكىرنىڭ بىر ساۋاقدىشى ئۇنى تۈرمىدىن ئوغۇرلۇقچە ئېلىپ چىقىپ شەرقىي تۈركىستان چېگراسىدىن ئۆتكۈزۈپ قويغان ئىكەن. ئۇ ئۈرۈمچىگە كېلىپ ياڭخاڭ تاتار مەسجىدىدە ئىمام بولۇپ ئىشلەپ كەلدى. (مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا مەسجىدلەرنى خەلق قولىدىن تارتىۋېلىپ بۇزۇپ، ئىمام - مەزىنلەرنى كۈرەش قىلىش ھەرىكىتىدىن كېيىن شاكىر ھەزرەت قاتتىق ئاغرىپ كۆپ ئۆتمەستىن ۋاپات بولدى).

ئىبراھىمنىڭ زىيا ئىسىملىك ئىككىنچى ئاكىسى 1875 - يىلى ئىسخات باي سودا بىلەن ئۈرۈمچىگە ئېلىپ چىقىپ شۇنىڭ بىلەن ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئىدى.

ئىبراھىم ئاكىسى زىيانىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە چۆچەككە بېرىپ خەسەن ئاقسـاقالنىڭ سىڭلىسـى خەلىمەگە ئۆيلىنىـپ، كېلىنىنى ئۇرۇمچىگە كۆچۈرۈپ ئېلىپ كەلدى. خەلىمە يوغان كۆك كۆز، سېرىق چاچ، قاش - كىرپىكلىرى قـارا، ئۆزى ئاپئاق ئوماققىنا بىر قىز ئىدى. ئىبراھىم ئۆيلەنگەندىن كېيىن، بىرئاز مەبلەغ توپلىشىمىز كېرەك دەپ ئائىلىنى ئېلىپ تاغ تەرەپكە كەتتى.

مەزەيت ئاقساقال ۋاپات بولۇپ، ئالتە ئايدىن كېيىن كىشىلەر نۇر خانىمغـا لايىقلار تېپىپ، نۇر خانىم ئۆيلىنىش قارارىغا كەلدى. «توي» قىلغان ئۆگەي ئانىنىڭ كەينىدىن سـاجىدەمۇ بىللە كېتىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. نۇرمۇ سـاجىدەنى ئېلىـپ كېتىپ ئۆزىگە ئاۋارىچىلىق تېپىشنى خالىمايتتى. ئەمدى ئۇ ئۆز ھاياتىنى يېڭىدىن باشلاپ، يېڭى تۇرمۇش قۇرۇشنى خالايتتى.

ئەخمەت نەجىپ بىلەن ساجىدەنىڭ ئۆيلىنىشى

سـاجىدەمۇ ئەخمەتنىڭ ئىشتىن كېلىشـىنى كۈتۈپ بۇ ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتتى. ئەخمەت نۇرنىڭ ئالدىغا سـاجىدەنى سـوراپ كىشى كىرگـۈزدى. نۇرمـۇ تارتىنىشماسـتىن ماقـۇل بولدى. ئالـدى بىلەن سـاجىدەنىڭ توينى قىلىپ چىقاردى. نۇر بولسـا ئاددى توي قىلىپ نىكاھنى ئوقۇتۇپ ئاندىن مەزەيت ئاقساقالدىن قالغان ئېگىز كۆتۈرۈپ سـېلىنغان پىشـايۋانلىق ئون ئېغىز ئۆينى بار، يوغان دەرۋازلىق چوڭ ھويلىنى سـېتىپ يىراقلارغا كۆچۈپ كەتتى. ئەخمەت بىلەن ساجىدە كۆچۈپ كىرگەن بۇ ئاخۇن تۇڭگاننىڭ ھويلىسـىدا بىرقانچە ئىجارىگە ئولتۇرغـان ئائىلىلەر بار ئىكەن. ئۇلار بىر - بىرى بىلەن تونۇشـۇپ ئىناق ياشاشقا باشلىدى. قوشنىلار ئارىسىدا ياشقىنا روشەن ئىسىملىك

بىر ئايال بىلەن ساجىدە يېقىن بولۇپ قالدى. ئۇ دائىم كىرىپ ياردەملىشىپ سۆزلىشىپ تۇراتتى. بىر كۈنى روشەن ساجىدەدىن:

- سىڭلىم ساجىدە ئاتا - ئاناڭ بارمۇ؟! دەپ سوراپ قالدى.

ساجىدە دادام ۋاپات بولۇپ كەتتى، بىر يىل بولاي دەپ قالدى دېدى.

روشەن سۆزىنىڭ ئاخىرىنى كۈتمەستىن:

- داداڭنىڭ ئىسمى نېمە؟ دەپ سورىدى.

ساجىدە ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قىلىپ، دادامنىڭ ئىسمى مەزىيت ئاقساقال دەپ جاۋاب بەردى.

روشەن ئويلانغان ھالدا ئاپاڭنىڭ ئىسمىچۇ؟ دەپ سورىدى. ساجىدە ئاپامنىڭ ئىسمى رابىيخە ئۇمۇ ئۆلۈپ كەتتى، دېدى.

روشەن «مەن سىزنى بىرسىگە بەكمۇ ئوخشاتقان ئىدىم، مېنىڭ تۇرپاندا مەريەم ئاتلىق كىچىك ئاپام بار ئىدى. ئۇنىڭمۇ ساجىدە دېگەن قىزى بولۇپ، ئۇ ئۈچ ياشقا كەلگەندە دادىسى كېلىپ ئوغۇرلاپ ئېلىپ كەتتى. مانا 14 يىل بولدى ھېچ يەردىن ئىستەك سورىغىنى قىلىپ تاپالمىدى. 12 ئوغۇل ۋە پۈتۈن ئۇرۇق - تۇغقان ھەم تۇرپاندىكى تونۇش - بىلىش ئادەملەر بولۇپ، ئىزدەپمۇ ئۇچۇرىنى ئالالمىدى.

مەريەم كىچىك ئاپام قىزىنىڭ يولىغا قاراپ ئۆگزىگە چىقىپ بەش يىل يىغلاپ ئۆمرىنى ئۆتكۈزدى. ئۇ بۇ يىللاردىن بەلكى بالىنى كۆرسەتكىلى ئېلىپ كېلەر دەپ ئۈمىدلىنىپ ياشىدى. ئۇرغۇن ياخشى ئورۇنلاردىن لايىق چىقىپ سورىسىمۇ ئۇنىمىدى. ئاخىر دىنا بوۋام زورلاپ ئەرگە بەردى. ھازىر ئۈچ بالىسى بار. لېكىن ساجىدەگە

ھېچكىمنى تەڭ قىلماي مۇشۇ كۆڭگىچە كۆڭلى ساجىدەنى ئىزدەپ يىغلاپ ياشاپ كەلدى. كىشلەرنىڭ كۆڭلىگە خۇشاللىق بېرىپ دائىم كۈلۈپ تۇرىدىغان چىرايلىق يۈزى بىر مەرتىۋىمۇ كۈلۈپ باقمىدى. گۈل مەريەم ئاپامنىڭ دەردىدە دىنا بوۋام ئىچ كۆيىكى بىلەن ۋاپات بولۇپ كەتتى. بىر يىلغا قالماستىن مەريەم كىچىك ئاپام بىلەن تەڭ ھەسرەت چېكىپ «ساجىدەمنى ئۆز قولۇم بىلەن ئاپىرىپ بەردىم ئەمەسمۇ» دېگەن ۋىجدان ئازابىدا كۆيۈپ يۈرۈپ دىيلەفوروزمومام ۋاپات بولدى.

ئانا ـ بالىنىڭ ئۇچرىشىشى

ساجىدەم سېنىڭ ئىسمىڭمۇ ساجىدە، چىرايىڭمۇ مەريەم كىچىك ئاپامغا بەكمۇ ئوخشىغاندىن كېيىن مەن سېنى شۇمىكىن دەپ ئۈمىدلەنگەن ئىدىم. ئەمما ئاتا - ئاناڭنىڭ ئىسمى ئوخشىمىغانلىقى مېنى كۆڭۈلسىز قىلدى دېدى. بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ساجىدەنىڭ قۇلىقىغا رابىيخە ئاپىنىڭ كېتەردە دېگەن سۆزلىرى ئاڭلاندى. «بىز نۇر بىلەن مەن ھەم مەزيەت سېنىڭ ئۆز ئاتا - ئاناڭ ئەمەس، سېنىڭ داداڭنىڭ ئىسمى ئابدۇراخمان، ئاپاڭنىڭ ئىسمى مەريەم. سېنى تۇرپاندىن ئېلىپ چىققان دېگەن سۆزلىرى يادىغا كەلدى ۋە ۋۇجۇدىدىكى دولقۇنلارنى ئاران بېسىپ كەسكىن ھالدا روشەندىن:

– مەريەم كىچىك ئاپاڭنىڭ قىزى ساجىدەنىڭ دادىسىنىڭ ئىسمى كىم ئىكەن دەپ سورىدى.

روشەنمۇ ساجىدەنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئۈمىدلەنگەندەك بولۇپ ئالدىراپ:

– ئۇنىڭ دادىسى ئابدۇراخمان ئىكەن دېدى.

ساجىدە دادىسى ئابدۇراخماننىڭ ئۇنى ئانىسىدىن ئوغۇرلاپ كېلىپ مەزەيىت ئاقساقالغا تاشلاپ بېرىپ بىر قېتىممۇ ئىستەك سورىقىنى قىلماستىن يوقاپ كېتىشى ۋە ئۆگەي ئانىسىنىڭ قولىدا چەككەن ئازاب – ئوقۇبەتلىرى ھەم ئىچ كۆيگۈدە ھەسرەت چېكىپ ياشىغان ئانىنىڭ بارلىقى، بۇنىڭ ھەممىسى ساجىدەنىڭ كۆز ئالدىدىن چاقماقتەك ئۆتتى. بۇ ئىشلار ئۇنىڭ قەلبىدە دېڭىز دولقۇنىدەك بولۇپ، ساجىدەنىڭ رەڭگى تامدەك تاتىرىپ يوغان چىرايلىق قارا كۆزلىرىگە ياش كەلدى. يۈزىنى بويلاپ يامغۇردەك ئاققان كۆز ياشلىرىنى توختىتىۋېلىش ئۈچۈن يۈتقۇلۇقنى يۇتۇپ ئۆزىنى ئاران باستى ۋە چوڭقۇر بىر نەپەس ئالغاندىن كېيىن:

- مەن شۇ ساجىدە دېدى.

روشەن ئېتىلىپ كېلىپ ساجىدەنى قۇچاقلاپ قېرىندىشىم ، ئەزىزىم، جېنىم دەپ يىغلاپ كەتتى. ئەخمەت ئىشىكتىن كىرىپ بۇلارنىڭ يىغلىشىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ ئەنسىرەپ:

- نېمە بولدى، بىر ئىش بارمۇ نېمىشقا يىغلايسىلەر دەپ سورىدى.

ئۇلاردىن ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

ئەخمەت نەگە چىقىپ كەتتى دەپ ئۇلار ھەيران قېلىشتى. كۆپ كېچىكمەستىن بىر كىراچى مەپىنى باشلاپ كەلدى. روشەندىن مەريەمنىڭ ئادرېسىنى ئېلىپ كىراچىغا بەردى. مەريەمنىڭ ئائىلىسىنى ئېلىپ كېلىشىنى تاپشۇرۇپ كېلىشىم بىلەن يولغا سالدى.

ساجىدە، روشەن، قولۇم - قوشنىلار بىلەن يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈپ توي بولىدىغاندەك ھازىرلىنىپ مەريەمنىڭ كېلىشى ئۈچۈن تەييارلاندى.

مەريەم قىزى ساجىدەنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ ۋە ئۇنىڭ يېنىغا چاقىرتقان سۆزىنى ئاڭلىغاندا خۇشاللىقىدىن ھوشىدىن كېتىشكە تاس قالدى. كۆزلىرىدىن ياشلار ئېقىپ نېمە ئېلىپ، نېمە قويۇشنى بىلمەي كەتتى. قېرىنداش ئاكا - ئۇكا ۋە ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنا، ئەل - يۇرت ئۇنىڭ خۇشاللىقىغا ئورتاق بولۇپ، مۇبارەكلەپ كەلدى. ئۆلگەن دىنا بوۋاي بىلەن دىلەفورۇز، ئاتا - ئانىلارنى ئەسلەشتى. «ئۇلار ھايات بولغان بولسا قانچىمۇ خۇشال بولاتتى، ھېچ بولمىسا كۆڭلى بىر كۆلۈپ قالغان بولاتتى» دېيىشتى. پۈتۈن قېرىنداش، تۇغقان ۋە جامائەت ياخشى تىلەكلەر بىلەن ئۇزىتىپ قويدى.

مەريەم ئۈرۈمچىگە يېقىنلاشقانسېرى ھاياجان ئىچىدە جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇچ ياشلىق گىجىم چاچ، چولپان كۆزلۈك، ئاپئاق ئۇماق قىزنىڭ ئۇنىڭ ئالدىغا «ئاپا» دەپ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقىنىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئۇنى كۆرگۈسى ھەم قۇچاقلاپ باغرىغا باسقۇسى كېلەتتى. ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان مەپىنىڭ مېڭىشى مەريەم ئۈچۈن ئاستا سېزىلەتتى. «چاپسان ماڭساڭچۇ» دېگۈسى كېلەتتى.

ھارۋا چاپتۇرۇپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئالدىغا زىلۋا بويلۇق، سۇمبۇل چاچلىق، چولپان كۆز قىزنىڭ «ئاپا» دەپ ئىككى قولىنى يېيىپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرگەن مەريەم ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي ھودۇقۇپ ھەيرانلىقىدا بىرەر مىنۇت قاراپ تۇرۇپ قالدى. ساجىدە مەپىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە بۇ ئۆزىنىڭ قىزى ساجىدە ئىكەنلىكىنى بىلدى. مەريەم ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشۈپ «قىزىم ساجىدەم، جېنىم، ئەزىزىم» دەپ قۇچاقلاپ كۆزياشلىرى بىلەن ساجىدەنى باغرىغا

باستى. ساجىدەمۇ خۇشاللىقىدىن كۆلسىمۇ كۆزىدىن ياشلىرى يۈزىنى بويلاپ ئاقاتتى. ئەتراپتا بۇلارنى قارشى ئېلىپ تۇرغان بارلىق ئادەملەر 14 يىلدىن بۇيان پىغان ھەسرەتلىرىنى چېكىپ تۇرغۇن ئېغىرلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بۇ ئانا - بالىنىڭ كۆزياشلىرىغا ئورتاق بولۇپ يىغلىشاتتى.

ئەخمەت نەجىپ مەريەمنىڭ يولدىشى روزى باقى ۋە مەريەملەر بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ، بالىلارنى يېتىلەپ بارلىق مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاپ ماڭدى.

مېھمانلار تۈرلۈك مېزىلىك تائاملار بىلەن لىق توشقان سوفرانى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ، كۆڭۈللۈك خۇش چاقچاق كۈلكىلەر بىلەن سۆزلىشىپ غىزالاندى. مەريەم قىزىغا قاراپ ھېچ تويمايتتى. ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇرغۇسى، قۇچاقلاپ باغرىغا باسقۇسى كېلەتتى. ساجىدەنىڭ يېنىدىن كەتمەي، ئۇنىڭ ئەتراپىدا چۆگىلەپ يۈرەتتى. قىزىغا قاراپ ئۆزىنى بەختلىك ھەم خۇشال ھېس قىلاتتى. ساجىدە ئۆزىنى ھېچكىمى يوق يېتىم ئەمەس، ئانام سۆيەنچىم ھەم كۈچۈم بار دەپ خۇشال ئىدى. كىچىك ئۈچ ئۇكىسى كېلىپ ساجىدەگە ھەدە دەپ ئەكىلەپ ئېسىلسا ساجىدە خۇشاللىقىدا ئۇلارنى قۇچاقلاپ باغرىغا بېسىپ سۆيەتتى.

مەريەمنىڭ ۋاپاتى

لېكىن بۇ خۇشاللىق ئۇزۇنغا بارمىدى. ئالتە ئايدىن كېيىن مەريەمنىڭ ئالتە ئايلىق بالىسى قورساقتا ئۆلۈپ كېتىپ مەريەمنىڭ ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالدى.

بۇ دەۋردە دوختۇرخانىنى قويۇپ بىر دوختۇرنى تېپىش قىيىن

ئىدى. پەقەت يەرلىك تومۇرچى دوختۇرلاردىن باشقا دوختۇر تېپىپ بولمايتتى. ئەخمەت بىلەن ساجىدە مەريەمنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش ئۈچۈن دوختۇر ئىزدەتمىگەن يەر قالمىدى. ئەخمەت، ئىبراھىم ۋە بارلىق قولۇم - قوشنا، تونۇشلار دوختۇر ئىزدەپ ھەر تەرەپكە چېپىشتى، لېكىن ئامال بولمىدى. مەريەم ۋاقىتسىز ئالەمدىن ئۆتتى. بۇ ھەممە ئۈچۈن ئېغىر قايغۇ بولدى.

ئۇ دەۋردە دوختۇرنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولۇپ، قۇتۇلدۇرالماي ئۆلۈپ كەتكەن ئاياللارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى.

مەريەم پۈتۈن ئۆمۈردە دەرت - ئەلەم بىلەن ياشاپ 34 يېشىدا يەرلىككە قويۇلدى. بۇ ساجىدەنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ ئاچچىق كۈنلەرنىڭ بىرى بولدى. ئۇ ئانا مېھرىگە قېنىپمۇ بىللە ياشالمىدى. كىچىك ئۈچ ئۇكىسىنىڭ ئۆلدۈرلەپ يېتىم قېلىشى ساجىدەنىڭ يۈرىكىنى ياندۇراتتى.

مەريەمنىڭ قىرىق نەزىرىنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن روزى باقى «سانجىدا بىر كىشى بىلەن ئورتاق ئىش تاپتىم مەن شۇ يەرگە كۆچۈپ كېتىمەن» دەپ بالىلارنى ئېلىپ سانجىغا كۆچۈپ كەتتى. ساجىدە بالىلارنى ئېلىپ قالاي دېگەن ئىدى، روزى باقى:

- ئۇچىسىمۇ مېنىڭ يېنىمدا بولسۇن دەپ ئۇنىمىدى.

ساجىدە ئۈچۈن ئۇنىڭ ھايات ئاسمىنىدا قۇياش بىر چىقىپ قايتا يوقاپ كەتكەندەك بولدى.

ئەخمەت بىلەن ئىبراھىم مۇشۇ ئون يىل ئىچىدە تاپقان - تەرگىنى بىلەن مال (قوي، ئات، كالا) ئېلىپ مالچىلارغا باقتۇرۇش ئۈچۈن بەردى. ئۇلارنىڭ ماللىرى ئۆسۈپ بەش يۈزدىن ئارتۇق بولۇپ

ئۆڭتسادى كۆتۈرۈلۈپ قالدى.

ئەخمەت ئاتا - ئانا، ئۆكىلىرى ۋە ئەل يۇرتنى كۆرمىگىلى ئون يىل بولدى. ئۇلارنى بەكمۇ سېغىنغان ئىدى. بىرىپ يۇرتنى كۆرگىسى كەلدى.

مەريەمنىڭ يىل نەزىرىدىن كېيىن، ساجىدەگە بىر يىللىق راسخودىنى ھازىرلاپ بىرىپ، يۇرتقا بىرىپ كېلىش ئۈچۈن قازانغا كەتتى.

خەلىمە بىلەن روشەن ھەر كۈنى ساجىدەنىڭ يېنىدا بولۇپ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇردى.

ئۇلار ساجىدەگە بوش ئولتۇرساڭ قايغۇڭ تۈگىمەيدۇ، دەپ ئىش تىكىپ دۇكانلارغا ئۆتكۈزۈشنى ئېيتىپ روشەن بىلەن ئىككىسى كېچە - كۈندۈز دىگەندەك ئىش تىكىپ خېلى ئىقتىساد توپلىۋالدى ھەم شۇنىڭ بىلەن مەشغۇل بولۇپ، ئىچ كۆيىكى ۋە قايغۇلىرى ئۇنتۇلۇشقا باشلىدى.

ئەخمەت كېتىپ بەش ئايدىن كېيىن بىر كۈنى ساجىدەنى ئىزدەپ ياشقا چوڭ بىر ئادەم كەلدى. ئۇ روزى باقىنىڭ قوشنىسى بولۇپ، ئۇلاردىن خەۋەر ئېلىپ كەلگەن ئىكەن. روزى باقى شۇ كەتكەنچە ھېچقانداق خەۋەرسىز يوقاپ كەتكەن ئىدى.

ئورتاق خەنزۇ باللارنى سېتىشقا ئېلان چىقاردى

ئۇ ئادەم روزى باقى ئىككى كۈن ئاغرىپلا ۋاپات بولۇپ كەتتى ۋە باللار روزى باقى بىلەن ئورتاق ئىشلىگەن خەنزۇدە قېلىپ، ئۇ خەنزۇ باللارنى ساتىمەن دەپ ئېلان چىقاردى دىدى. ئېلان چىقرىپ

بەش كۈندىن كېيىن، سانجىدىن ئۇرتا ياش ئۇيغۇر ئەر - خوتۇن كېلىپ باللارنى كۆرۈپ مەخفۇروزنى ئالدىغانلىقنى ئېيتتى. دە، روزى باقىنىڭ ئۇرتاق خەنزۇسى بىلەن سۆزلىشىپ باھالاشتى. بۇنى ئاڭلاپ باللار پەرىشان بولدى ھەم مەخفۇروزنى مەھكەم قۇچاقلاپ سىڭلىمىزنى بەرمەيمىز، ئۆلتۈرسەڭمۇ بىز سىڭلىمىزنى ساتمايمىز دەپ ۋارقىرىدى. ئۇلارنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياشلىرى يۈزىنى بويلاپ يەرگە تاماتتى.

ئۈچ ياشلىق مەخفۇروز قىز تولۇق بىر نەرسىنى بىلمىسىمۇ ئۆزىنىڭ بىر يەرگە ئەۋەتىدىغانلىقىنى ئاڭلىسا كېرەك:

– مەن كەتمەيمەن، مەن كەتمەيمەن دەپ ئاكىلىرىنىڭ بوينىدىن مەھكەم قۇچاقلاپ ۋارقىراپ يىغلىدى. بۇ ۋەزىيەتتىن قاتتىق قورققانلىقىدىن رەڭلىرى ئاقىرىپ تىترەيتتى. بۇ غېرىبلارنىڭ ھالىغا يېتىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. بىزلەرنى بۇ ئېغىرلىقتىن قۇتۇلدۇرىدىغان بىرەر ئىنسان چىقىپ قالارمۇ دەپ ئەتراپلىرىغا قاراپ تەلمۈرۈپ ياردەم كۈتەتتى.

بۇ بىچارىلەر ئىگىسىز، چارىسىز ھالدا قەلبىنىڭ كۆيۈشىدىن بىر - بىرىنى قۇچاقلاپ يىغلاشتى. بۇ ئاھۇ - زار يىغلاپ چىرقىراشلاردىن خەۋەر تاپقان قولۇم - قوشنىلاردىكى ئادەملەر كېلىپ «نىمە بولدى؟» دەپ باللارنىڭ ھالىغا ئېچىندى. روزى باقىنىڭ ئۇرتىقى بولغان خەنزۇ كېلىپ باللارنى ئىتتىرىپ ئۇلارنىڭ قۇچىقىدىن كىچىك قىزنى خۇددى چۆجىنى ئېلىپ ماڭغان شۇڭقاردەك يۇلۇپ ئېلىپ سانجىدىن كەلگەن ئەر - خوتۇنغا ئاپىرىپ بەردى. مەخفۇروزنى سېتىۋالغان ئەر - ئايال بالىنى ھارۋىغا سېلىپ ئاتنى چاپتۇرۇپ مېڭىپ كەتتى. كىچىك قىز مەخفۇروز قاتتىق قورققان ھالدا ئاكا دەپ چىرقىراپ ئاكىلىرىنىڭ

كېلىپ قۇتقۇلدۇرۇشىنى كۈتۈپ ئىككى قولىنى سوزغان پېتى يىراقلاپ كەتتى. سىڭلىسىنىڭ كەينىدىن ئىككى ئوغۇل «ئۇكام» دەپ ۋارقىرىغان ھالدا يۈگۈرۈپ يېتىشەلمەي، ئامالسىز ئايرىلىپ قالدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن قولۇم - قوشنىلارمۇ يىغلاشتى. بالىلارنى قۇچاقلاپ ئۇلارنىڭ قايغۇسىغا ئورتاقلاشتى. لېكىن ئۇلارنى قۇتقۇلدۇرۇۋالغۇدەك بىرەر چارىسى يوق ئىدى. روزى باقىنىڭ ئورتىقى بولغان خەنزۇ پۇلنى كۆتۈرۈپ خۇشال ھالدا بالىلارغا:

- «ھەي! قايتىپ كېلىڭلار» دەپ توۋلاپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

كوچىدىكى توپلاشقان كىشىلەر ھەم قولۇم - قوشنىلار بالىلارغا ئىچى ئاغرىپ بىر ياردەم قىلىشنى ئويلايتتى. بالىلار يىغىسىنى توختىتالماي پەرىشان ھالدا سىڭلىسىنىڭ كەتكەن يولىغا قاراپ قالدى. مەخفۇروزنىڭ چىرقىراپ يىغلىغان ئاۋازى خېلى ئۇزۇنغىچە ئاڭلىنىپ تۇردى. كۆپ ئۆتمەستىن ھارۋا كۆزدىن غايىپ بولدى، پەقەت ئۇنىڭ يول ئۈستىدە كۆتۈرۈلگەن چېڭى قالدى.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن كۆپچىلىك قاتتىق ھاياجاندا يۈرىكى ئاغرىپ ئۆزئارا سۆزلەشتى.

بۇلارغا بىز بىر ياردەم قىلايلى، بۇ خەنزۇ بالىلارنى سېتىپ پۇلنى ئېلىپ خۇشال ياشايدۇ. لېكىن بۇ بالىلارنىڭ كېلەچىكى، تۇرمۇشى قانداق بولىدۇ. ئۆز مۇسۇلمانىمىز، ئۆز قېرىنداشىمىز، نېمىشقا ياردەم قىلالمايمىز. بىر ئامال قىلايلى دەپ ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي كۆپچىلىككە مۇراجىئەت قىلدى.

ئاردىن بىرسى بالىلاردىن سىلەرنىڭ بىرەر يېقىنىڭلار، تۇغقىنىڭلار

يوقمۇ دەپ سورىدى. باللار يىغىسىنى توختىتىپ، كۆپچىلىكنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالدى. بۇلار بىزگە ياردەم قىلىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئۈمىدلەندى.

ھەمدۇللا سەككىز ياشلاردا بار ئىدى. ئۇ ئۆتكۈر، ئەقىللىق بالا ئىدى. دادىسى ئۆلگەندىن كېيىن، ئۆزىنى ئائىلىنىڭ بېشى دەپ ئويلايتتى.

ھەمدۇللا كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ:

- بىزنىڭ ھەدىمىز ھەم ئاكىمىز بار. ھەدەمنىڭ ئىسمى ساجىدە، ئاكامنىڭ ئىسمى ئەخمەت نەجىپ، ئۇلار ئۈرۈمچى شەھرىدە تۇرىدۇ - دېدى.

قوشنىلاردىن بىرسى ئۇلاردىن ھەدەڭ بىلەن ئاكاڭلار بار ئىكەن، نېمىشقا سىلەرنى ئېلىپ كەتمەي تاشلاپ قويىدى، دەپ ئەجەبلىنىپ سورىدى. ھەمدۇللا بىز بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، ئاكاملار بىلەن خەۋەرلىشەلمىدۇق. دادام كېلىپلا ئېغىر ئىشقا كىرىشىپ كېچە - كۈندۈز بۇ خىتاينىڭ قولىدا قۇلدەك قاتتىق ئىشلەپ ئۈرۈمچىگە بارغۇدەك ۋاقتى بولمىدى. دادام بىر ئاز ۋاقىت سوراپ ئۈرۈمچىگە بېرىپ كېلەيلى، ھەدەڭلەر بىزنىڭ نەدە ئىكەنلىكىمىزنى بىلمەيدۇ، ئۇلار بىزدىن ئەنسىرەۋاتقاندۇ، مەن سىلەرنى ھەدەڭلەرگە ئاپىرىپ قويايمۇ دەپ ئويلاۋاتىمەن، ھەدەڭلەر بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى بىلمەيدۇ، دېگەن ئىدى دەپ ھەمدۇللا كۆزىگە ياش ئالدى.

بۇلاردىن ئۈچ ھويلا نېرىدە ئولتۇرىدىغان قوشنىسى ئەمەت:

- سەن ئۇلارنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەلەمسەن؟ دەپ سورىدى.

ھەمدۇللا ئۇيلىنىپ مەن ياخشى بىلمەيمەن، پەقەت ئاكام ئەخمەت نەجىپ بەش ۋاقىت نامىزىنى مەسجىدتە ئوقاتتى دېدى.

- قايسى مەسجىدتە ئۇ ناماز ئوقۇيتتى، دەپ سورىدى.

- ياڭخاڭ تاتار مەسجىدىدە ئوقۇيتتى - دېدى.

ياخشى بولدى ئۇلارنى مەسجىد جامائىتىدىن سوراپ بىلگىلى بولىدۇ، دېدى.

50 ياشلار ئەتراپىدىكى ئۇلارنىڭ تام قوشنىسى ئوسمانجان ئاللاھ رىزالىقى ئۇچۇن مەن بېرىپ ئىزدەپ كۆرەي دېدى.

پۈتۈن ئادەم بىر چىقىش يولىنى تاپقاندەك خۇشال بولدى، ئوسمانجانغا كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ:

- ئاللاھ سىزنىڭدىن رازى بولسۇن، چوڭ ساۋاپ ئىش قىلىدىغان بولدۇڭ، ئاللاھ ساڭا ياردەم قىلسۇن دەپ دۇئا قىلىشتى.

ئوسمانجان روزى باقى بىچارە يۇۋاش ياخشى ئادەم ئىدى. مۇشۇ خىتاينىڭ قولىدا قاتتىق ئىشلەپ ئېغىر ئەمگەك ئۇنى يىقىتتى. ياش ئىدى، ئىككى كۆن ئاغرىپلا تۈگەپ كەتتى ئەمەسمۇ، ئۇنىڭغا بەكمۇ ئېچىندىم، ئەمدى بالىلىرىغا كەلگەن كۈننى دېمەمسىلەر، بالىلارنىڭ ھالىغا قاراپ ئىچىم ياندى دېدى.

ئۆكىلىرىنى ساجىدە سېتىۋېلىپ كەلدى

ئوسمانجاننىڭ يول خىراجىتى ئۈچۈن شۇ يەردىكى ھەممە ئادەم ئازدۇر - كۆپتۇر پۇل بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئوسمانجان ھارۋا كىرا قىلىپ ئۈرۈمچىگە قاراپ يول ئالدى.

باللار ئۇسمانجان ئاكىسىنىڭ قايتىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتۈپ قالدى.

ئۇسمانجان ھارۋا بىلەن بىر كۈن يول يۈرۈپ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. قاراڭغۇ چۈشكىچە ياڭخاڭ تاتار مەسچىتىنى تېپىۋالاي دەپ كوچىلاردىكى ئۇچرىغان ئادەملەردىن سوراپ خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن تاتار مەسچىتىگە كېلەلىدى. كىشىلەر نامازدىن چىقىپ تۈرغاندا ئۇسمانجان كېلىپ ئادەملەردىن ئەخمەت نەجىپ دېگەن ئادەمنى ئىزدەپ كەلگەن ئىدىم، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشىم كېرەك ئىدى دېدى. مەسچىتتىكىلەر ئەخمەت نەجىپ ھازىر يوق ئۇ قازانغا كەتتى دېدى. ئۇسمانجان ئۇنىڭ ئائىلىسىنى كۆرسەم بولاتتى، دېدى.

ئەخمەت بىلەن مەسچىتكە بىللە كېلىدىغان قوشنىسى بار ئىدى. ئۇ چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. سىز مەسچىتنىڭ مۇساپىرخانىسىدا يېتىپ قېلىڭ، ئەتە كەلسە سىزگە كۆرستىپ قويارمىز – دېدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ساجىدەنىڭ يۈرىكى ياندى. «ۋاي غېرىپ ئۈكىلىرىم كىچىككىنە جېنىڭلارغا نېمىدېگەن ئېغىر كۈنلەر كەلدى» دەپ يىغلاپ كەتتى.

ئۇ ئادەمگە تاماقلار بېرىپ بولغاندىن كېيىن ساجىدە ئۇسمانجان بىلەن پاراڭلىشىپ ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن خەنزۇنىڭ سورىغان پۇللىرىنى ئەخمەت نەجىپنىڭ تاشلاپ كەتكەن پۇللىرى بىلەن ھازىرلاپ بەردى ھەم ئۇ ئادەمنى رازى قىلىپ باللارنى ئېلىپ كېلىشنى تاپشۇرۇپ يولغا سالدى. سىڭلىسى مەخفۇرەنىڭ سېتىلىپ كەتكىنى ئۇچۇن يۈرىكى ياندى، جان جىگىرىم نەرلەردە يۈرىكىڭ كاۋاپ بولۇپ يۈرگەنسەن، دەپ توختىماستىن كۆز يېشى قىلدى. ئىككى كۈن مىدىر قىلماستىن ئولتۇرۇپ باللارغا كىيىم تىكىپ ھازىرلىدى.

ئىككى كۈندىن كېيىن ئۇ ئـادەم باللارنى يېتىلەپ ئۆيگە ئېلىپ كەلدى.

بىچارىلەرنىـڭ رەڭگى ئادەم تونۇغۇسـىز ھالـدا ئورۇقلاپ قاق ئۇستىخان بولۇپ، چاچلىرى ئۆسۈپ، كىيىم – كېچەك، باش كۆزلىرى كىرلەپ، شۇنداق ئېچىنارلىق بىر ھالەتكە چۈشۈپ قالغانىكەن.

سـاجىدە باللارنى كۆرۈپ قۇچاقلاپ يىغـلاپ كەتتى. ئۇلارنىڭ چاچلىرىنى چۈشـۈرۈپ، يۇيۇندۇرۇپ، يېڭـى كىيىملىرىنى كىيگۈزۈپ قويغانتـى، ئادەم قىياپىتىگە كـىردى. ھەمدۇللاھ ئۆيىمىزگە كەلدۇق دەپ خۇشال بولدى، ئەمما ھەۋزۇللاھ بولسا قايغۇ – ھەسرەت ئىچىدە چىرايىدىن مۇڭ تۆكۈلۈپ يىغلاپ تۇراتتى.

بىر ئايدىـن كېيىن ئەخمەت نەجىپ قازاندىـن قايتىپ كەلدى. روزى باقىنىڭ ۋاقىتسـىز ۋاپات بولغانلىقى كىچىك قىز مەخفۇروزنىڭ سـېتىلىپ كەتكەنلىكى ۋە باللارنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلاپ كۆڭلى بەك يامان بولدى. ھەمدۇللاھ بىلەن ھەۋزۇللاھنى باغرىغا بېسىپ ئۆزىنى تۇتالمـاي يىغلاپ كەتتى. (ئەخمـەت نەجىپ كىچىك غەيرەتلىك بولسىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلى يۇمشاق ئاسان كۆزىگە ياش كېلەتتى).

كىچىك قىـز مەخفۇروزنىڭ تەقدىرىنى ئويـلاپ بەكمۇ ئېچىنىپ ساجىدەگە:

- بىز ئۇ قىزنى چوقۇم تېپىپ كېلىمىز دەپ مەخفۇروزنىڭ ئىستەك سـورىغىنى قىلىشقا باشلىدى. بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە ئۇنى ئاران تاپتى.

ئەخمەت بىلەن ساجىدە كىچىك قىز مەخفۇروزنى ئېلىپ كېلىش ئۈچـۈن ئۇ ئادەملەرگـە سـوۋغاتلار ۋە مەخفۇروز ئۈچـۈن بەرگەن

پۇللاردىن بىر ھەسسىدىن ئارتۇقنى ئېلىپ يولغا چىقتى.

كىچىك قىزنى ئالغان ئادەملەرنىڭ بىرمۇ باللىسى بولمىغان، ئوتتۇرا ياشتىكى ئەر - خوتۇنلار ئىكەن. ئۇلار بۇ بالىنى ئۆزىنىڭ قىزى قىلىپ مەخفۇروزنىڭ ئىسمىنى يۆتكەپ تۇرۇپ قالسۇن دەپ «توختىخان» قويۇپ بالىنى بېشىغا قوندۇرۇپ بېقىۋېتىپتۇ. ئەخمەت نەجىپ بۇ يەرگە كەلگەن سەۋەبنى سۆزلەپ «بۇ قىزنىڭ ئىگىسى مەن ئاكىسى بولىمەن بالىنى ئالغىلى كەلدۇق» دېگەندە، ئۇ ئىككى ئەر - خوتۇننىڭ يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋالغاندەك بولۇپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى. بۇ قىز بىزنىڭ ھاياتىمىز، بىزگە ئۈمىد بەرگەن، ئائىلىمىزگە خۇشاللىق ۋە بەخت ئېلىپ كەلگەن ۋە ئائىلىمىزنىڭ چىرىغىنى يورۇتقان قىز بولدى. بىز بۇ بالىدىن ئايرىلساق ئۆلىمىز. ئاللاھ ھەققىگە بىزنى بۇ بالىدىن ئايرىماڭلار، بىز سىلەرنىڭ بىر قېرىندىشىڭلار بولايلى. بىز سىلەر بىلەن تۇغقان بولۇپ ئۆتەيلى، دەپ ئەر - خوتۇن ھۆڭگىرەك ئېتىپ يىغلاپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ يالۋۇرۇپ كەتتى. مەن قىزىمنى ھەر ۋاقىت سىلەرگە ئېلىپ بېرىپ كۆرسىتىپ كېلىمەن، ئۇنداق قىلماڭلار بىز بۇ قىزىمىزنىڭ كۆزىدىن بىر تامچە ياش چىقارماي ئەزىزلەپ بېقىپ چوڭ قىلىمىز دەپ قاتتىق يالۋۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ئەخمەت نەجىپ بىلەن ساجىدە بۇلارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قانداق قىلارنى بىلمەي ھودۇقۇپ تۇرۇپ قالدى.

راستىن ئۇلار بۇ بالىنى ياخشى كۆرۈپ بېشىدا كۆتۈرۈپ قەدىرلەپ بېقىۋېتىپتۇ. بالىمۇ ئۇلارنى دادا، ئاپا دەپ ئۆز ئاتا - ئانىسى بىلىپ ئىچەكەپ كېتىپتۇ. ئەخمەت بىلەن ساجىدە مەخفۇروزگە كەل قىزىم، بىز سېنى ئالغىلى كەلدۇق، بىزمۇ سېنى ياخشى كۆرىمىز سەن بىز بىلەن كېتەمسەن دەپ قۇچىقىنى ئاچقان ئىدى. مەخفۇروز يۈگۈرۈپ

بىرىپ ئۇ ئــەر - خوتۇننى قۇچاقلاپ كەتمەيمــەن، دادا - ئاپا مېنى بەرمەڭلار دەپ يىغلاپ كەتتى.

ئەخمەت بىلەن ساجىدە بۇ قىز بۇلار بىلەن خۇشال ئىكەن. بۇلادىن ئايرىپ ئېلىپ كېتىپ ئۇنى بەختلىك قىلالمايدىغان ئوخشــايمىز دەپ ئويلاپ قالدى.

بۇ بىچارە ئەر - خوتــۇن نېمە قىلارنى بىلمەي يۇگۈرۈپ يۈرۈپ ساجىدە بىلەن ئەخمەتنى مېھمان قىلدى.

ئەخمەت بىلەن ساجىدە بۇ قىزنىڭ يۈزىدىن بىز بىر ئائىلە بولۇپ ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلار بولايلى دەپ تۇرۇپ قۇچاقلىشىپ قېرىنداش بولۇشتى. ئەخمەت نەجىپ ئېلىپ كەلگەن سوۋغات ۋە پۇللارنى ئۇلارغا بېرىپ ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ھازىرلىغان نەرسىلىرىنى بەردى. ھەر دائىم بىر - بىرىنى ئىزدىشــىپ تۇرارغا ۋەدە قىلىــپ مەخفۇروزنى بىرىنچى ئاللاھقا ھەم ئۇلارغا تاپشــۇرۇپ قايتىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىككى ئائىلە ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلار بولۇپ ياشاشتى. ئۇلار دائىم ئات ھارۋىسى بىلەن كېلىپ ساجىدەنىڭ ئائىلىسىنى سانجىغا ئەخمەتلەر ئۇلارنى ئۈرۈمچىگە مېھمانغا چاقىرىپ دېگەندەك يېقىن تۇغقان بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر ئىزدىشىپ تۇرىدۇ. ئەخمەت ھەمدۇل - ھاۋزۇللارنى مەدرىســە مەكتەپلەرگە ئوقۇشــقا بەردى. ئۆزى ھەم قوشۇمچە ئوقۇتۇپ تەربىيەلەشكە باشلىدى.

مەكتەپ ھەققىدە كانتوردا سۆھبەت

ئۈرۈمچى شــەھرىنىڭ غالىبىيەت يولىدىن ئىتتىپاق يولىغا قاراپ كىرىشىدە ئوڭ قول تەرەپ دوقمۇشتىكى ھويلا زىياھاجى (ئىبراھىمنىڭ

ئاكىسى)نىڭ ھويلىسى بولۇپ، غالىبىيەت يول ئۈستىدە ئۇنىڭغا ياندىش ھويلا ئىسھاق باينىڭ ھويلىسى ئىدى. بۇ ھويلىدىكى يوغان ئۈچ ئېغىز ئۆينى كانتور (ئىشخانا) دەپ ئاتاپ، خەلق ئىچىدىكى ھەر قانداق مەسىلە بولسا كۆپچىلىك مۇشۇ ھويلىغا يىغىلىپ مۇزاكىرىلىشىپ ئىشنى ھەل قىلاتتى. بۇ كانتورنى دەسلەپ تاتارلار قۇرۇپ، شۇلار ئىش ئېلىپ باردى. كېيىن كانتورنىڭ دائىرىسى كەڭلەپ ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبېكلەر، قىسقىسى، ھەممە خەلق بىرلىشىپ ئىش ئېلىپ بارىدىغان ئورۇن بولدى. بىر كۈنى ئەخمەت كانتوردا كۆپچىلىك جامائەت يىغىلىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ، ئۆز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ھەممىمىز جەم بوپتۇق، مەن بىر پىكرىنى ئوتتۇرىغا قوياي، ھەرقايسىمىزدا قىز - ئوغۇللار بار. ئوغۇللارنى مەدرىستە ئوقۇتساقمۇ، لېكىن قىزلىرىمىزغا مەكتەپ يوق. قىزلىرىمىزنى نادان قالدۇرامدۇق؟ ئوغۇللىرىمىزغىمۇ يۇقىرى بىلىم يۇرتى بولغان مەكتەپلەر كېرەك. كۆپچىلىك بۇنى بىر ئويلىشىپ كۆرسەك دېدى.

ئىسھاق باي «بۇ ياخشى پىكىر، كۆپتىن بىز بۇنى قىلىشقا تېگىشلىك ئىدۇق. بالىلىرىمىزنىڭ نادان قېلىشىنى ھېچكىم خالىمايدۇ. شۇنداقمۇ؟ ئويلىنىپ كۆرۈڭلار» دېدى. ھەممە ئادەم بۇ ئىنتايىن توغرا پىكىر دېيىشتى. كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىدا مۇزاكىرە تالاش - تارتىشلار بولدى.

ئوقۇتقۇچىلار يوق ئۇنى قانداق قىلىمىز؟

مەكتەپ ئورنى ھەم ئىقتىسادىي ئىشلارنى قانداق قىلىمىز؟ دېگەنگە ئوخشاش پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ئەخمەت نەجىپ:

– ھازىر مەدرىستە مەھمۇد قارىي بىلەن زىننەتتۇللاھ ئوقۇتقۇچىلىق

قىلىنىۋاتىدۇ. زىننەتتۇللاھ ئۇ ياش يىگىت ئۇنىڭمۇ ئۆيلىنىش ۋاقتى بولدى. ئۇنى قازانغا ئەۋەتەيلى ئۇ يەردە ئوقۇمۇشلۇق باللىرىمىزنى ئوقۇتالايدىغان يۇقىرى سەۋىيىدىكى بىلىملىك قىزغا ئۆيلەنسۇن، مۇمكىن بولسا چوڭ، باللىرى جىق ئائىلە بولسا تېخىمۇ ياخشى. خانىمى قىزلىرىمىزنى، ئۆزى ئوغۇللىرىمىزنى ئوقۇتسۇن. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە خەلقىمىز ئۈچۈن بۇ ئەمەس بىرقانچە مەكتەپلەر كېرەك دېدى.

ئاردىن بىرسى زىننەتۇللاھنىڭ ئىقتىسادى يوق، قازانغا قانداق بېرىپ توي قىلىپ ئۇلارنى ئېلىپ كېلىدۇ؟ دەپ سورىدى.

ئىسھاق باي ئۇنىڭ ئىقتىسادى بىز. بارلىق ئىقتىسادىنى بىز باللىرىمىز ئۈچۈن ھەممىمىز كۆتۈرىمىز دېدى. شۇنىڭ بىلەن زىننەتتۇللاھ مۇئەللىم قازان شەھىرىگە مېڭىپ كەتتى. كۆپ كېچىكمەستىن ئۆيلىنىپ ئايالى ھەم ئائىلىسىنى ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئايالى مەريەم بىكە ئابىستاي ئوقۇغان بىلىملىك ھەر تەرەپتىن يېتىشكەن قىز ئىدى. مەريەمبىكە ئابىستاينىڭ دادىسى ئوسمان باباي موزدوز (ئاياق كىيىم تىكىدىغان ئادەم) بولۇپ، شۇ كەسىپى بىلەن شۇغۇللاندى. ئوسمان بابايىنىڭ ئايالى فەرىيخە ئابىستاي توغۇت ئانىسى ئىدى. ئۇ ئۆلگىچە شۇ كەسپى بىلەن ياشىدى. مەريەمبىكە ئابىستاينىڭ خەدىچە، ئەمىنە دېگەن سىڭىللىرى بولۇپ، ئەمىنە دېگەن قىزنى نىغمەتۇللاھ ئىسىملىك زەرگەر يىگىتكە بەردى (ئۇلارنىڭ قىزى فىردەۋس ھازىر ئالمائاتىدا ھايات ياشاپ كېلىۋاتىدۇ). شۇنىڭ بىلەن جامائەت تاتار مەسجىدىنىڭ ئۇدۇلىدىكى يەنئەنلۇنىڭ دوقمۇشىدا مىرمەن ھاجى دېگەن (قازاق) كىشىنىڭ ھويلىسىنى ئىجارىگە ئېلىپ، ئۈچ ئېغىز ئۆيىنى سىنىپ قىلىپ دەرس باشلاپ كەتتى.

بۇ ھويلىنىڭ باش تەرىپىدە (ھازىرقى 17 - تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئورنى) قەبرىستان ئىدى. ئۇ يىلقىدا ئانچە ئۆيلەر يوق ئىدى. كوممۇنىستلار كەلگەندىن كېيىن ئۇ قەبرىستانىنى كۆچۈرۈپ مەكتەپ ۋە بىنالار سالدى.

مەريەم بىكە ئابىستاي قىزلارنى ئوقۇتتى. ئۇ مەكتەپتە ئۇيغۇر، قازاق، تاتار، ئۆزبېك ھەتتا تۇنگان قىزلىرى كېلىپ ئوقۇدى. مەريەم بىكە ئابىستاي پەن، دىن دەرسلىرىدىن باشقا، ئەرەب، فارس، تۈرك تىللىرىنى ئۆگىتىپ چىقتى. ئۇنىڭدىن باشقا قىزلارغا قوشۇمچە ئىش تىكىش، تاماق پىشۇرۇش، دوپپىلارغا مەرۋايىت كەشتىلەر تىكىشنىمۇ ئۆگىتىپ باردى.

ئالتە يىل ئىچىدە بۇ مەكتەپتە ئوقۇغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم سەۋىيىسى ئوتتۇرا مەكتەپ دەرىجىسى بىلەن تەڭ تەربىيەلىك، ئەخلاقلىق قىزلار بولۇپ يېتىشتى. بۇ مەكتەپتىن ئوقۇغۇچىلار ۋە ئاتا - ئانىلار ھەم بارلىق كىشىلەر رازى ئىدى. خۇسۇسەن، قىزلار ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشىپ بىلىملىك ئادەم بولۇپ چىققىنىغا بەكمۇ خۇشال ئىدى.

ئۈرۈمچى شەھەر ياڭخاڭ (غالىبىيەت يول) كوچىسىنىڭ تارىخى

1901 - يىلى ئىبراھىم ۋەلى، ئەخمەت نەجىپلەر ھازىرقى جاۋلۇيا بىناسىنىڭ ئۇدۇلىدىن دوقمۇشتىكى يەرلەرنى سېتىۋېلىپ ئېگىز كوتور پىشايۋانلىق، ئاستى - ئۈستى تاختايلىق سەككىز ئېغىزدىن ئۆي ۋە دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپىگە دۇكان سالدى. ئۆيلەرنىڭ دېرىزىلىرى قوش قەۋەت ئەينەكلىك بولۇپ، ئۇنىڭ يېشىل سىرلانغان تاختايدىن دېرىزە قاپقاقلىرىنى قېلىن تۆمۈر تاسما بىلەن تاتۇرۇپ، ئۆينىڭ ئىچىدىن

تاقايدىغان قىلىپ ياساتتى. قوش قەۋەت ئەينەك دېرىزىنىڭ ئىككى ئارىلىقىغا ئاق پاختا قويۇپ، پاختىنىڭ ئۈستىگە ھەر كىم خالىغانچە بىزەكلەر قويۇپ ياسايتتى. بۇ پاختا قىشنىڭ سوغۇقىنى توسايتتى، ياز كۈنى قوش قەۋەتنىڭ بىر قەۋىتىنى ئېلىپ قوياتتى. ھەر ئىككى ئۆيدە بىردىن پارقىراق قارا سىر بىلەن سىرلانغان نېپىز تۆمۈر بىلەن قاپلاپ ياسالغان ئېگىز تام مەشلەر بولۇپ، قىش كۈنى ئۇ مەشكە ھەپتىدە بىر قېتىم ئوت قالىسا پۈتۈن ئۆيلەرنى ئىسسىق تۇتاتتى. ئالدىنقى ئۆيدە ئوت قالىسا ئىچكىرىكى ئۆيلەر ئىسسىق ھەم پاكىز تۇراتتى. ئۇ دەۋرلەردە سېلىنغان بىنالارنىڭ ھەممىسىدە شۇنداق مەشنى سالاتتى. ئۆيلەر يورۇق ئازادە، يازدا سالقىن، قىشتا ئىسسىق تۇراتتى.

ئۆينىڭ ئۈستىدىكى تاختايلارغا تام مەشنىڭ ئۈستى تەرىپى، دېرىزىنىڭ ياغاچ قاپقاقلىرىنىڭ يۇقىرىسىغا ھەم پىشايۋانغا قەدەر يەرلەرگە نەقىشلەر قويۇپ ياسالغانلىقى ئۈچۈن، پۈتۈن ئەتراپ گۈزەل كۆرۈنەتتى.

ھويلىنىڭ كەينى تەرىپىدىكى يەرلەرنى باغ قىلىپ، مېۋە كۆچەتلىرىنى ئۆستۈرۈپ، قىزىل گۈل ھەم ھەرخىل چىرايلىق گۈللەر تېرىپ ھويلىنى باغ - بوستانلىق قىلىۋالدى. يازلىق كۆك تاتلارنىمۇ ھويلىدا ئۆستۈرۈپ يەيتتى. ئۇ ۋاقىتىدا بۇ يەرلەر بوز يەر بولۇپ، كېچىلىرى تۈلكە ۋە ياۋايى دالا ھايۋانلىرى ھويلىغا كىرىپ، كىشىلەرنىڭ توخۇلىرىنى يەپ كېتەتتى. شۇ قاتاردا نۇرغۇن ئائىلىلىكلەر يەر ئېلىپ ئۆي - جايلار سېلىپ باغلار قىلىپ جايلىشىۋالدى.

ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ ئىتتىپاق يولىدىن نەنمېنگ (جەنۇبىي دەرۋازا) غا قەدەر يەردە مىللىيلار، جەنۇبىي دەرۋازىدىن شىمالى (بى مېنگ)غا قەدەر يەردە خەنزۇلار ئولتۇراقلاشقان ئىدى. 1850 - يىللاردىن باشلاپ

ئىتتىپاق كوچىدىن يۇقىرىسىغا ئۆي سېلىپ كىشىلەر ئولتۇراقلاشتى.

ئىتتىپاق يول بىلەن غالىبىيەت يولىنىڭ دوقمۇشىغا زىيا ھاجى ۋەلىنىڭ، ئۇنىڭ يېنىغا غالىبىيەت يول ئۇستىدە ئىسھاق باي، ئۇنىڭ يېنىغا تۇرسۇن بايۋەتچە، مانسۇرجان ھاجىنىڭ ھويلىسى، ئۇنىڭ يېنىغا ئاۋۇت ئاكا، يېنىدا مورسەل باي، ئۇنىڭ يېنىدا ئەنۋەر ئاكا، ئۇنىڭ يېنىدا خۇسەيىنتومسۇن، ئۇنىڭ يېنىدا خۇسەيىن ئاقساقال، ئاندىن كەرىم چانىشېۋ دوقمۇشىدا مىرمەن ھاجى، سىكسەن باي، ئۇنىڭ يېنىدا ئىسلام بابا تام قوشنا ئىبراھىم ۋەلى، ئۇنىڭغا قوشنا دوقمۇشتا ئەخمەت نەجىپ سافىن قاتارلىق كىشىلەر كېلىپ ئولتۇراقلاشتى. كوچىنىڭ ئۇ قېتىدا مامۇت قارىي دەرۋازىدىن چىققاندىن كېيىن سول قول تەرەپتە پايپاقچى ھاجىنىڭ (تۇڭگان)، ئۇنىڭ يېنىدا خۇسەيىن باي چانىشېۋ، ئۇنىڭ يېنىدا خالتاي ھاجى، ئاندىن رەيىمجان باي، ئۇنىڭ يېنىدا رەخمانبايىن، ئۇنىڭ يېنىدا ناسىر بورناشوف، ئۇنىڭدىن كېيىن رەفىقجاننىڭ ھويلىسى، ئۇنىڭ يان تەرىپى تاتار مەسجىدى يەنى نوغاي مەسجىدى دەپمۇ ئاتايتتى. ئۇ يېقى ئىتتىپاق يولىغا قەدەر سوۋېت كونسۇلى جايلاشقان. ئەخمەت نەجىپنىڭ ھويلىسىنىڭ باش تەرىپىدە (يۇقىرىسىدا) كوچىنىڭ دوقمۇشىدا جاۋلويانىڭ ھويلىسى يەنى (ھازىرقى بالۇجۇن بەنسىچۇ يەنى 8 - ئارمىيە ئىش باشقۇرۇش ئورنى)، ئۇنىڭ يۇقىرىسىدا خەسەنبى شاكولوفنىڭ ھويلىسى، ئۇنىڭغا ياندىش ھويلا سوۋېتنىڭ بانكا قورۇسى ئىدى.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇ بانكىغا ئوت كېتىپ، يوغان تاشتىن سېلىنغان قېلىن بىنا بىر سوتكا كۆيۈپ تامام كۆلگە ئايلانغىچە ھېچكىم كېلىپ ئوتنى ئۆچۈرگەن ئادەم بولمىدى. شۇ ۋاقىتتا كىشىلەر ئاغزىدا بانكا باشلىقلىرى بانكىدىكى پۇللارنىڭ ھەممىسىنى ئوغۇرلاپ، بانكىغا ئوت

قويۇپتۇ دېگەن سۆزلەر تارقىلىپ يۈردى.

كېيىن شۇ ئورۇنغا «روس كولوبى» بىناسى سېلىنىپ چىقىپ، بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر روس كولوبى نامى بىلەن ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

روس كولوبىنىڭ يۇقىرىسىدا خەيدەربەك ھاجىنىڭ ھويلىسى بار ئىدى. يېنىدا ساموغىجانىنىڭ ئوغلى موتەلجان ئاكىنىڭ ھويلىسى بولۇپ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇ ھويلىنى كانفىت زاۋۇتى قىلدى. بۇ زاۋۇتتا كانفىتتىن باشقا پىرەندىكلەر ۋە تاتلىق تۇرۇملەر ياساپ چىقىدىغان زاۋۇت بولدى. ئۇنىڭ يۇقىرىسىدا ئاخۇن تاش بوۋاينىڭ قورۇسى بولۇپ، كېيىن ئوغلى ئابدۇرۇسۇل ئاكا ئولتۇردى. ئۇنىڭ يۇقىرىسىدا ئالتۇن تىشنىڭ ھويلىسى دەيتتى، كېيىن ئۇ ھويلىغا روسلار چىركاۋ (خىرىستىيانلارنىڭ ئىبادەتخانىسى) سېلىپ چىركاۋ ھويلىسى دەپ ئاتاپ كەتتى.

دوقمۇشتىكى ھويلا كوستە باينىڭ قورۇسى ئىدى. ئۇرۇمچى مانا شۇنىڭغا ئوخشاش رەتلىك، چىرايلىق سېلىنغان گۈزەل شەھەر ئىدى. كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئېرىقتا تازا مۆلدۈر سۇ ئاقاتتى. خەلق ئۇ ئېرىقتىكى سۇلارنى تازا تۇتۇپ، پاسكىنا نەرسىلەرنى تاشلاشقا ۋە باللارنىمۇ سۇدا كېچىپ ئويناشقا يول قويمايتتى. خەلق بۇ سۇ بىلەن باغلارنى سۇغۇرۇپ مېۋە ۋە كۆكتاتلار ئۆستۈرەتتى. ھويلىدا قۇدۇقى بولمىغان ئائىلىلەر شۇ سۇنى ئىچىشكە ئىشلىتەتتى. يولنىڭ ئىككى چېتىگە دەرەخلەر تىكىپ شەھەر پاكىزە يېشىل باغۇ بوستان ئىچىدە بەك گۈزەل كۆرۈنەتتى. يازنىڭ كۈنلىرى بۇلبۇل، كاككۇك قاتارلىق خۇش ئاۋاز قۇشلارنىڭ سايراشلىرى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە ھۇزۇر بېغىشلايتتى ۋە شەھەرنى گۈزەل كۆرسىتەتتى.

ھەربىر دەۋرنىڭ يېنىدا ئۆزۈن تاختايدىن ياسالغان ئورۇندۇقلاردا كەچقۇرۇن كىشىلەر كوچىغا چىقىپ ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىپ چاقچاق قىلىپ كۈلۈشۈپ كۆڭۈل ئاچاتتى. ئۇ دەۋردە ئۇ مىللەت، بۇ مىللەت، ئۇ يەرلىك، بۇ يەرلىك، باي، كەمبەغەل دېگەن سۆز يوق، ھەممە ئادەم قېرىنداشلاردەك ئىنتىپاق ياشايتتى. ياشلار بولسا پىيادە ياكى پاۋسكا ھارۋىلارغا ئولتۇرۇپ تولۇق ئوركېستىر (گارمون، گىتار، بالالايكا، ماندالىن، ئىسكۇرۇپكىلار)نى تەڭكەش قىلىپ چېلىپ، پۈتۈن كوچىلارنى ياڭرىتىپ ناخشىلار ئېيتىپ مەشرەپلەرگە كېتەتتى. خەلقىمىز ئۇلارنىڭ مۇزىكا - ناخشىلىرىنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. مانا شۇنىڭغا ئوخشاش «ئالتۇن دەۋر»لەر بولۇپ ئۆتكەن ئىكەن.

شەھەرنىڭ كۆن پېتىش تەرىپىدىكى سايدا ئۈچ ئۆستەڭ سۇ بىلەن توشۇپ ئېقىپ تۇراتتى. بۇمۇ شەھەرنى گۈزەل، ھاۋاسىنى ساپ قىلىپ بېرەتتى. بۇ سۇلارنىڭ باش تەرىپىدىكى تۈگمەنلەر كېچە - كۈندۈز ئىشلەپ خەلقنى ئۇن بىلەن تەمىنلەيتتى. سۇنىڭ ئۇ قېتىدا «موتەلجانىنىڭ قارا ياغىچى» بولۇپ، ئۇ يەر ھاۋالىق گۈزەل ئورمانلىق باغ بولغاچقا يازنىڭ كۈنلىرى كىشىلەر ئات - ھارۋا بىلەن كېلىپ دەم ئېلىپ ئويناپ كېتىدىغان ئورۇن بولۇپ، مانا شۇنداق گۈزەل ھاياتلار ئۆتكەن ئىكەن.

بىر كۈنى ئەخمەتلەرنىڭ ئۆيىگە سابىر يەنە كەينى كىرىپ كەلدى.

– كېلىڭ، كېلىڭ دەپ ئۇنى ئۆيدىكىلەر ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋېلىپ چايلار قويدى. سابىر خىجالەت ۋە قىسىلغان ھالدا:

– ئەخمەت مەن سەندىن بىر نەرسىنى ئۆتۈنۈپ ياردەم سوراپ

كەلدىم دېدى.

– ئەخمەت خوش تەقسىر ھەرقانداق ئىش بولسا قولۇمدىن كەلگىنىچە ياردەم قىلىمەن، خىجالەت بولماستىن سۆزلەڭ دېدى.

سابىر سەن بىلىسەن بىزنىڭ تۇرمۇشىمىز ياخشى ئەمەس، ئىقتىسادىمىز يوق، قىيىن ئەھۋالدا ياشايمىز، ئۆي جايىمىزمۇ يوق دېدى.

ئەخمەت ئۇنىڭ نېمە دېمەكچىلىكىنى بىلەلمەي ئۇنىڭغا قاراپ قالدى. بەلكى پۇل سوراپ كىرسە كېرەك دەپمۇ ئويلاپ قويدى.

سابىر ئەخمەتكە ئۆزىنىڭ ئىچىدىكى سۆزىنى ئاڭلىتالماي قىيىنىلىپ كۆچ بىلەن:

- مەن سېنىڭ ھويلاڭنىڭ كەينىدىكى باغلىق يەرنى ماڭا بەرسەڭ، مەن ئۆي سېلىپ ساڭا خوشنا بولۇپ ئولتۇرسام، سېنىڭ يېقىن تۇغقىنىڭ بولۇپ ياشارمىز دەپ ئويلايمەن. يەر پۇلىنى كېيىن ئىقتىسادىم كۆتۈرۈلگەندە بەرسەم دېدى.

ئەخمەت ئەجەپ كۆتۈلمىگەندە بۇ سۆزگە نېمە دېيىشنى بىلمەي ئويلىنىپ تۇرۇپ قېلىپ ئاندىن:

- سابىركا سېنىڭ سۆزۈڭ ئورۇنلۇق ئەلۋەتتە بىز ياردەم قىلىشىمىز كېرەك، لېكىن مەن خانىمىم بىلەن سۆزلىشىپ بىر جاۋاب بېرەي،- دېدى.

ساجىدە ئۇ يەردىكى باغنى ياخشى كۆرسىمۇ، لېكىن ئەخمەت بىلەن ئىككىسى موھتاج ئادەملەرگە ياردەم قىلىش ساۋاب دەپ ئۇ باغلىق يەرنى سابىرغا بېرىش قارارىغا كەلدى.

سابىرلار ئۆي سېلىپ تاملىرىنى توسۇپ كىچىك ھويلىسىغا كۆچۈپ كىردى.

سابىر يېنىكىغىگە ياندىش باپاي ئاغانىڭ ھويلىسى دەپ ئاتاپ كەلدى. ئۇ ئادەم تاتار كىشى بولۇپ، ئىسمى غابدىل فەتتاخ ئىدى. ئۇ قېرىنداش قازاق مىللىتىدىن ئۆيلەنگەنلىكى ئۈچۈن ئۇلار غابدىل فەتتاخنىڭ ئىسمىنى ئېيتالماستىن قىسقارتىپ باپاي دەپ ئاتاپ كەتكەن. چۈنكى قازاق خەلقىنىڭ ئىسىملەرنى بۇزۇپ قىسقىچە ئاتالمىلار بىلەن بۇزۇپ ئاتايدىغان ئادىتى بار. مەسىلەن، ئەخمەت بولسا ئەكەڭ، سالىخ بولسا سەكەڭ شۇ ئىسمىنىڭ باش ھەرپىنى ئېلىپ «كەڭ» دېگەن سۆزنى قوشۇپ ئاتايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن فەتتاخنىڭ ئىسمى باپاي بولۇپ، شۇ پېتى ئاتىلىپ كەتتى. باپايغا ياندىش ھويلا غابدىلخاق خەزرەت غىمادىنىڭ ھويلىسى ھەم ئۇلارنىڭ مەكتىپىمۇ شۇ ھويلىدا ئىدى.

ئۇنىڭغا ياندىش ھويلا ئابدۇراخمان كۆك كۆزنىڭ قورۇسى بولۇپ، ئۇ ئادەمنىڭ كۆزى كۆك بولغاچقا كىشىلەر «كۆك كۆز» نىڭ ھويلىسى دەپ ئاتاپ كەتكەن. بۇ ئادەم بورخان شەھىدىنىڭ چوڭ خوتۇنى شەرىفە تەتەنىڭ دادىسى بولىدۇ. ئۇ زامانلاردا ئۇ ھويلىنىڭ ئۇ يېقى بوشلۇق بولۇپ، كىشىلەر ئۇ يەرنى موپكا دەپ ئاتاپ ئۇ يەر كىشىلەرنىڭ ساياھەت قىلىپ دەم ئېلىش ئورنى ئىدى. (ھازىر ئۇ يەرگە «ئۆپكە كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى» ۋە ئائىلىكلەر جايلاشتى).

ياڭخاڭ نوغاي (تاتار) مەسجىدىنىڭ سېلىنىشى

1850 - يىلى ئىسھاق باي تاتارىستاندىن خەمىدىل بىكمىتوف

(دەرگــەر خەجى) ئــۇ تۆمۈرچىلىــك قىلىپ ھەم دورىلارنى ياساپ كىشىلەرنى داۋالاپ ساقايتىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئادەملەر (دورىگەر هاجى) دەپ ئاتاپ كەتكــەن) قاتارلىق ئون نەچچە تاتار ئائىلىلىرىنى ئېلىپ كەلگەن ئىدى.

ئىسهاق باي ۋە خەمىدۇللانىڭ يېتەكچىلىكىدە 1870 – يىللىرى ئۆلار مەبلەغ توپــلاپ ۋە خەلقتىن ياردەم ئېلىپ تاتار مەسجىدىنى سېلىپ چىققان.

بۇ مەسجىد ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ سېلىنغان بولۇپ، ناماز زاللىرى يورۇق ئازادە چوڭ ئىدى. دېرىزىلىرىمۇ يوغان ئىككى قەۋەتلىك دېرىزە بولۇپ، يازدا بىر قەۋىتىنى ئېلىپ تاشلاپ قىشتا ئارىسىغا پاختا قويۇپ ئىككى قات دېرىزىنى قويغاندىن كېيىن، ئۆي ئانچە سوغۇق بولمايتتى. زالنىڭ ئوتتۇرىســدىن ئىشىككە ئوخشاش توسۇق قىلىپ ئادەتتە ئىچكىرىكى ئۆيــدە ناماز ئوقۇلىدۇ. بايرام ھەم جۈمە نامازلىرى ياكى كىشــلەر كۆپ كەلگەندە ئوتتۇرىدىن توســۇق ئىشــىكنى ئېچىپ ئىككى ئۆينى بىــر قىلىپ چوڭ زالدا ناماز ئوقۇلاتتــى. بۇ ناماز زالىنىڭ يان تەرىپىدە خانىم – قىزلار ناماز ئوقۇيدىغــان تۆت – بەش مېتىر كەڭلىكىدىكى ئــۇزۇن زالى بار بولۇپ، بۇ زالــدا خانىم – قىزلار ناماز ئوقۇياتتى. ھەر ۋاقىت توپلىشــىپ دىنىي ســۆھبەتلەر ۋە دىنىي دەرسلەر ئۆتۈلەتتى. بۇ مەسجىدنىڭ ئۆزگىچىلىكى باشــقا مەسجىدلەردىن ئالاھىدىلىكى خانىم – قىزلار ناماز زالىنىڭ بولۇشى ۋە ئاياللارنىڭ دائىم مەسجىدتە نامازدا بولۇشــى ئىدى. باشــقا مەســجىدلەردە ئايالــلار ناماز ئۆيى يوق ھــەم ئاياللارمۇ نامازنى ئۆيدە ئۆتەتتى. تاتارىســتاندىكى ھەممە مەســجىدتە ئاياللار ناماز زالى بولۇپ، ھەر ۋاقىت ئاياللار مەسجىدتە ناماز ئوقۇغاندەك، بۇ مەســجىد ھەم شــۇ نۇسخىدا سېلىنغان ئىدى.

مەسجىد زالىنىڭ ئىشىك تەرىپىدە ئۆگزىگە تەككۈدەك يوغان ئىككى تام مەشلىرى بولۇپ، ئۇ مەشنى پارقىراق قارا رەڭگە بويالغان قىلىن تۆمۈر بىلەن قاپلاپ قويغان تام مەشنى تاشقىرى ئۆيدە ئوت قالىسا شۇنچە چوڭ زاللار قىشنىڭ كۈنى ئىسسىق بولىدۇ. مەسجىدنىڭ ئىچى ئىسسىق، ئازادە ھەم پاكىزە كۆڭۈللۈك تۇراتتى.

مەسجىدنىڭ ئالدىدىكى كەڭ، ئەتراپى راشاتكا بىلەن تۇسالغان بالكون زالىغا ئۇنغا يېقىن پەلەمپەي بىلەن چىقاتتى. كىشىلەر كۆپ كەلگەندە ياكى بايرام نامازلىرىدا شۇ بالكوندا ناماز ئوقۇلاتتى. مەسجىدنىڭ ئاستىدا ئۆلۈك قويىدىغان ھەم ئۆلۈك يۇيىدىغان ۋە تاھارەت ئالىدىغان ئورۇنلىرى بار. كوچا تەرەپتە دەرۋازىنىڭ ئىككى چېتىدە دۇكان سېلىپ چىققان ئۇ دۇكانلار مەسجىدكە قاراشلىق بولۇپ، ئىجارە ھەققى مەسجىد خىراجەتلىرىگە قوللىنىلاتتى.

مەسجىدنىڭ ئوڭ قول تەرىپىدە مەدرىسە ئۈچۈن ئۈچ ئېغىز ئۆي ھازىرلىنىپ باللارغا دەرس ئۆتۈلەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا مۇساپىر خانىلىرى بولۇپ، بۇنىڭغا كەمبەغەللەر ۋە سىرتتىن كەلگەن مۇساپىرلار كېلىپ تۇرۇپ كېتەتتى.

كېيىنكى دەۋرلەردە تاتارلار مەبلەغ توپلاپ ۋەقپى يەر ئالدى ئۇ يەرلەرگە بولسا ئىمام - مەزىنلەرگە ئۆي سېلىپ چىقتى.

32 يىلغا قەدەر غابدۇلغاق خەزىرەت غىمادى ئىمامەتچىلىك قىلىپ كەلدى. شىگىسسەي غابدۇلغاق خەزىرەتنى تۈرمىگە تاشلاپ يوق قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىغا شاكىر ۋەلى خەزىرەت ئىمام بولۇپ ئىشلەپ كەلدى. (مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا مەسجىدنى خەلق قولىدىن تارتىۋېلىپ ئەينەك زاۋۇتى قىلىپ قويدى. ئىمام - مەزىنلەرنى كۈرەش

قىلىپ «دىنى نىقابىغا كىرىۋېلىپ خەلقنى زەھەرلەپ كەلدىڭلار» دەپ كۆرەش قىلغاندا شاكىر ھەزرەت ئاغرىپ ۋاپات بولدى).

سابىر ۋاپاتىدىن بۇرۇن ئەخمەت نەجىپنى چاقىرتىپ:

- ئەخمەت مەن سىېنىڭ يەر پۆلۈڭنى تۇرمۇشۇمدىن ئېشىپ بېرەلمىدىم. باللىرىم كۆپ بولدى، ئىقتىسادىم بولمىدى. سىېنىڭ قەرزىڭنى تۆلەش ئۈچۈن قانچە نىيەتلەنسەممۇ لېكىن قولۇم يەتمىدى. ئەمدى سەن شۇ يەر پۇلى ئۈچۈن رازى بولساڭ، دەپ رازىلىق سورىدى.

ئەخمەت نەجىپ: سابىر ئابىزى مەن رازىمەن باللىرىمىز بىر - بىرسى بىلەن دوست بولۇپ ئۆتسە بولدى، دېدى.

سابىرئا بىزى ئاللاھ بۇيرىسا مېنىڭ باللىرىمدىن سىېنىڭ باللىرىڭغا زىيان تەگمەس. تۇغقان بولۇپ ئۆتەر ئىنشائاللاھ ئىشەنچىم كامىل دېدى. (ئەمما ھېچكىم كېلەچەككە كاپالەتلىك قىلالمايدۇ. سابىر ئابىزى ئۆزىگە ئىشىنىپ ۋەدە قىلغان بىلەن زاكىرنىڭ قىزى تۇرسۇن سابىر ئا بىزنىڭ نەۋرىسى ئىدى. ئۇ مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا ئۇ سابىر ئا بىزنىڭ ۋەدىسىنى بۇزدى.)

مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا سابىرئا بىزنىڭ نەۋرىسى تۇرسۇن چېقىمچىلىق ۋە پايلاقچىلىق ئىشلىرى بىلەن بىزلەرگە ھەم خەلققە كۆپ زىيان يەتكۈزدى.

17 – يىلى ئۈرۈمچى شەھرىدە باللار ئارىسىدا ئىسكارلاش (تاماق ئاغرىق)نىڭ تارقىلىشى

بىر كۈنى ئەخمەت نەجىپ مەسجىدتىن بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولۇپ

كەلدى. ساجىدە ئەنسىرىگەن ھالدا «نېمە بولدى ئەخمەت خاپا كۆرۈنىسىزغۇ، بىرەر كۆڭۈلسىز ئىش بولدىمۇ؟» دەپ سورىدى. ئەخمەت نەجىپ «بۈگۈن بامدات نامىزىدا بىزنىڭ مەسجىدتىن تۆت كىچىك بالىنىڭ جىنازىسى چىقتى. ئاتا - ئانىلارنىڭ ئاھزارى يۈرىكىمگە چۈشتى. باللار ئىچىدە يۇقۇملۇق «بوغما» كېسىلى تارقىلىپ، باللار بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە ئۆلۈۋېتىپتۇ، بۇ كېسەلنىڭ داۋاسى يوق ئىكەن» دېدى.

ساجىدە ۋاي خۇدايىم ئۆزۈڭ ساقلا، باللىرىمىزغا كېلىپ قالسا قانداق قىلارمىز؟! دەپ قاتتىق ئەنسىرەپ ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ كەتتى.

ئەخمەت نەجىپ «ھوي ساڭا نېمە بولدى؟ يوقنى ئويلىمىغىن» دەپ ئېيتسىمۇ، ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكى ئەندىشىسى كۆزىدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇلار ئۆيگە كىرىپ ئۇخلاۋاتقان باللارنىڭ بېشىنى سىلاپ پىشانىسىدىن سۆيۈپ قويدى. خۇددى باللىرىدىن ئايرىلىپ قالىدىغاندەك كۆڭۈللىرى پەرىشان بولدى. ئۇلارنىڭ ئالتە ياشلىق مەجىت ئىسىملىك، ئۆتكۈر ئەقىللىق، چىرايلىق ئوغلى «قىزىل» كېسىلى بىلەن ۋاپات بولغان ئىدى. ئەخمەت بىلەن ساجىدە ئۇ ئوغلىنىڭ سۆزلىگەن سۆز - ھەرىكەتلىرىنى دائىم ئەسلەپ ئىچ كۆيۈكىدە ئۇنى ئۇنۇتماي ياشاپ كەلگەن ئىدى. ئەخمەت ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن دوستى ئىبراھىمنىڭ ئۆيىگە كىردى. ئۇلارمۇ مەسجىدتىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ پەرىشان ئولتۇرۇپتۇ.

ئىبراھىم، «دوستۇم ئەخمەت بىز قىزىل كېسىلى بىلەن گۈلدەك ئۈچ بالىمىزدىن ئايرىلىپ ئىچ كۆيۈكىدە ياشاپ كەلدۇق. ئۇلارنى ئۇنتۇپ قەلبىمىزدىن چىقىرالماي يۈرگىنىمىزدە ئەمدى بۇ كېسەل

كېلىپ بۇ باللىرىمىزنى ئېلىپ كەتسە قانداقمۇ چىدارمىز دەپ كۆزىگە ياش ئالدى.

ئۇلارنىڭ قىزىل كېسىلى بىلەن ئىككى ياشلىق سەخىپ، جامال، تۆت ياشلىق شەمسى جىخان، ئالتە ياشلىق ئەخمەت زەكى ئىسىملىك باللىرى بىر ۋاقىتتا ئۆلگەن ئىدى.

بوغما كېسىلى بىلەن نۇرغۇن باللار ۋاپات بولۇپ كەتتى. ھەر بىر ئۆيدە ئاز دېگەندە بىردىن ھەتتا بەش باللىنى يوقاتقان ئائىللەر بولدى. بۇ ۋاقىتتا ئۇرۇمچى شەھرى قايغۇ - ماتەم ئىچىدە قالدى. ھەر بىر ئۆيدىن يىغى - زارە بىلەن جىنازىلەر چىقىپ، ئوماق - چىرايلىق باللىرىدىن ئايرىلىپ خەلقنىڭ يۈرىكى كاۋاپ بولدى. كېچە - كۈندۈز پۈتۈن خەلق ئۇيقۇسىز ئۆي - ئۆيلەرگە كىرىپ ئاغرىقلارنىڭ ھالىنى سوراپ ھېسداشلىق بىلەن قايغۇراتتى. مەسجىد جامائەتلىرى ھەر نامازدىن كېيىن ئاغرىقلارنى يوقلاپ بۇ ئەھۋالغا قانداق ياردەم قىلىشنى بىلەلمەي قالدى.

بۇ دەۋردە ئۈرۈمچى - تابىيلاردىن باشقا دوختۇر ۋە دوختۇرخانىلارنى تېپىش بولمايتتى. چۈنكى دوختۇرلار يوق ئىدى. پەقەت پىيداچىڭكا دېگەن پالاك دوختۇرى بولۇپ، ئۇ كىچىككىنە داۋالاش پونكىتى ئېچىپ كىشلەرنى داۋالاپ ماڭالماي يېتىپ قالغان ئاغرىقلارنى ئۆيىگە بېرىپ كۆرەتتى.

ئۇ ۋاقىتتا پەن - تېخنىكىلار تەرەققىي تاپمىغان بىر دەۋر بولۇپ، شەرقىي تۈركىستاندا ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئىنىستىتۇتلار بولمىغانلىقتىن ئۆز خەلقىمىزدىن ئوقۇپ يېتىلگەن دوختۇرلارمۇ يوق ئىدى. ئۇ پىداچىڭكا دوختۇرمۇ ئۆي - ئۆيلەرگە كىرىپ ئاغرىقلارنى تەكشۈرۈپ

«ئامال يوق» دەپ بېشىنى چايقاپ ئېچىنغان ھالدا چىقىپ كېتەتتى.

بۇ ئاغرىق باشقىلار قاتارىدا ئەخمەت نەجىپ بىلەن ساجىدەنىڭ ئۆيىگىمۇ كىرىپ كەلدى. ئالتە ياشلىق خەمىد دېگەن ئوغلى سائەت ئونلار بىلەن ئاقشام ۋاقتىدا خەدىچە دېگەن ئۈچ ياشلىق قىزى بىر - بىرىدىن چىرايلىق، تاتلىق باللىرى ۋاپات بولدى. بۇلارغا بۇ قايغۇ ئاز بولغاندەك ئۇلارنىڭ 12 ياشلىق چىرايلىق، ئەقىللىق، خۇش - چاقچاق، سىنىپىنىڭ ئالدى ئەلا ئوقۇۋاتقان رابىخە ئىسىملىك قىزى (ساجىدە ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرگەن ئانىسى رەبىخەنىڭ ئىسمىنى قويغان ئىدى) پەيشەنبە كۈنى بارلىق ساۋاقداشلىرى بىلەن خوشلىشىپ پۈتۈن كىتاب، دەپتەرلىرىنى تارقىتىپ «مەن ئەمدى مەكتەپكە كېلەلمەيمەن رازى بولۇڭلار» دەپ كېتىپ جۈمە كۈنى ئاغرىپلا ئاتا - ئانىسىغا «مەن سىلەرنىڭ خىزمىتىڭلاردا بولالمىدىم، مەندىن رازى بولۇڭلار» دەپلا كۆزىنى يۇمۇپ ۋاپات بولۇپ كەتتى. بۇ ھەسرەتلەر ئاتا - ئانىنى ئوتقا تاشلاپ ياندۇرغاندەك بولدى. بۇ خەلق ئۈچۈن يېگىش يەڭگىل بولمىغان ئېغىر قايغۇ بولدى. خەلقنىڭ قەلبى ھەسرەت ئوتى ئىچىدە ياندى. مەكتەپلەر ۋە بەزى مەھەللىلەر بالىلارسىز بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولۇپ قالدى. خەلقلەر ئۆزىنىڭ ئۆمۈرىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ئۇ باللىرىنى كۆزياشلىرى بىلەن ئۇنتۇتماي ئەسلەپ ياشاشتى.

ئەخمەت نەجىپنىڭ سىڭلىسى مەرفۇغە

22 - يىللىرى ئەخمەت نەجىپ سىڭلىسى مەرفۇغەنى ئالدۇرۇش ئۈچۈن مۇبارەكشەبابايغا پۇل ۋە يول راسخوتلىرىنى بېرىپ قازان شەھىرىگە يولغا سالدى.

مۇبارەكشەبابايى ئوتتۇرا بويلۇق، گەۋدىلىك، قاۋۇل، ئەللىك ياشلار ئەتراپىدىكى، كەسكىن توغرا سۆزلۈك، ئىشچان، تىرىشچان، ئاقكۆڭۈل بىر ئادەم. ئۇنىڭ بىلمەيدىغان ھۈنىرى يوق ئىدى. مۇبارەكشەبابايىنىڭ ئالاھىدىلىكى ئۇ يوشۇرۇن يوللارنىڭ ھەممىسىنى بىلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ سەۋەبتىن ئادەم ئېلىپ كېلىشىدە يوشۇرۇن قاتناشلار بىلەن بىر يېرىم ئاي ئىچىدە سوۋېتكە بېرىپ قايتالايتتى.

بىر ئـاي دېگەندە ئەخمەت نەجىپنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرى كوكمارائا يېتىپ كەلدى. يېزىپ بەرگەن ئادرېس بويىچە مەرفۇغەنىڭ ئۆيىگە بارسا، مەرفۇغە ئېتىز بېشىدا ئىشلەۋېتىپ تۇيۇقسىز ۋاپات بولۇپ كېتىپتۇ. مۇبارەكشەبابايى ئۆلۈم خەۋىرىنى ئۇستىگە كەلدى. مۇبارەكشەبابايى بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولدى. بىر كۈن بۇرۇن كەلگەن بولسام كۆرۈشۈپ ئۇنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا بولسىمۇ بىر خۇشال قىلاتتىم. سۆزلىرىنى ئاڭلىغان بولاتتىم دەپ ئويلىدى.

سوۋېتلەر ھۆكۈمىتى كوممۇنىزم تۈزۈمى بويىچە جىنازا نامىزى ۋە نىكاھ ئوقۇش مەنئى قىلىنغان بىر ۋاقىت بولۇپ، ئۆلگەنلەرگە تەزىيە بىلدۈرۈپ، نىكاھ ئوقۇش ئورنىغا قۇربانلار خاتىرە ھەيكەل تېپىشىغا گۈل قويۇش بىلەن توي قىلاتتى. مەرفۇغەنىڭ تۇغقانلىرى مۇبارەكشەبابايىغا «سىنى بىزگە خۇدايىم ئەۋەتتى، سەن خاپا بولماستىن مەرفۇغەنىڭ جىنازا نامىزىنى ئوقۇپ بەرسەڭ» دەپ ئۆتۈندى ۋە كېچىدە ئەتراپ تىنچلانغاندىن كېيىن مەرفۇغەنىڭ جىنازا نامىزىنى ئوقۇپ، ئەتىسى كالخوز باشلىقلىرى بىلەن جامائەتلەر توپلىشىپ كېلىپ يىغى يول بىلەن تەزىيىلەر بىلدۈرۈپ دەپنە قىلدى.

مۇبارەكشەبابايىنىڭ كەلگەن خەۋىرىنى ئاڭلىغان بورخان شەھىدىنىڭ دادىسى شەھىدۇللا بابايى كېلىپ «مىنىڭ ئوغلۇم

بۇرخان ئۈرۈمچىدە ئىدى، مۇمكىن بولسا بىزنى ئېلىپ كەتسەڭ» دېپ ئىلتىماس قىلغاندىن كېيىن، مۇبارەكشەباباي قورۇق كەتمەي دەپ ئۇلارنى ئېلىپ كېتىشكە رازى بولدى.

شۇنىڭ بىلەن مۇبارەكشەباباي بۇرخان شەھىدىنىڭ دادىسى شەھىدۇللا باباي خانىمى خەلىمە ۋە قىزلىرى زەينەپ - مەريەملەرنى ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كەلدى.

خەيدەر مۇئەللىم تۇرپاندىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شەھىدۇللا بابايىنىڭ قىزى زەينەپ بىلەن ئۆيلىنىپ، جاۋلۇيا ھويلىسىنىڭ يېنىدىكى يەرنى سېتىۋالدى. ئۆيلەر سېلىپ شۇ ئۆيگە كۆچۈپ كەلدى. ھەيدەر مۇئەللىمنىڭ ھويلىسىدىن دوختۇرخانىنىڭ يېنىدىكى دوقمۇشقىچە يەرنى بۇرخان شەھىدى سېتىۋېلىپ ئۆيلەر سالدۇرۇۋالدى. بۇرخان شەھىدىنىڭ ھويلىنىڭ دوقمۇشىدىن بۇرۇلغاندا بىرىنچى ھويلا خەسەن ياگخورازنىڭ ھويلىسى، ئۇنىڭ يېنىدا شەرىپ يىنكە يىغىنىڭ. ئۇنىڭ يېنىدىكى ھويلىدا شەۋكەت ئاكچودىنىڭ ھويلىسى، ئۇنىڭ يېنىدا خوشنا تام ئالتىنچى مەكتەپ، مەكتەپنىڭ ئۇ يېقىدا موخەمەتشاھنىڭ ھويلىسى، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرسۇن پاكارنىڭ، ئۇنىڭغا ياندىش غاز بايىنىڭ ھويلىسى جايلاشقان خەيدەر مۇئەللىمنىڭ ئۆيگە ياندىش غالىبىيەت كوچىسىنىڭ دوقمۇشىغا توغرا كەلگەن شىسەن تاشلىق دۆڭلۈكىنى، سوۋېتنىڭ ۋىلادى داستوك دېگەن يېرىدىن كەلگەن جاۋ فامىلىلىك بىر خەنزۇ كۆچۈپ كېلىپ، شۇ يەرنى سېتىۋالدى. شىسەن تاشلىق دۆڭلۈكىنى تۈزلەپ ئۆي سالدۇردى. ئايالى چىرايلىق نۇسخىدا ئۆي سېلىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن جاۋلۇيا ئۆزى خالىغان بويىچە ھازىرقى ئۆينىڭ پىلانىنى قىلىپ ئىككى قەۋەت ئۆي سېلىپ چىقتى. لېكىن بۇ گۈزەل ئۆيدە ئۇلار كۆپ تۇرالمىدى. مۇشۇ ئۆي توغۇرلۇق بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆڭۈلسىزلىك

تۇغۇلۇپ. بۇ ماجرا ئاخىرىـسـىدا چوڭغا ئايلىنىپ ئايالى شـۇ سەۋەبتىن ئۆزىنى ئىـسـسىپ ئۆلتۈۋاپتۇ دېگەن سـۆز تارقالـدى. بۇلارنىڭ بەش قىز، بىر ئوغلى بار، ئوقۇمۇشـلۇق، مەدەنى ئائىلە ئىـدى. ئۇلارنىڭ باللىرى رۇسـچە ئوقۇغـان رۇس تىلىدا سۆزلىشـەتتى. باللىرىنىڭمۇ رۇسـچە ئاتلىـرى بار ئىدى. ئۇنىڭ قىزلىـرى ئەخمەتنىڭ مەريەم، فاتىمە دېگەن قىزلىرى بىلەن بىللە ئوينايدىغان ئىـدى. ئەخمەت نەجىپنىڭ قىزلىرى شۇلار بىلەن ئويناپ رۇسچە، ئۇلار بولسا تاتارچە تىلنى ئۆگىنىپ كەتتى. كېيىن شىڭسىسـەينىڭ دەۋرىدە جاۋلۇيانى قولغـا ئېلىپ يوق قىلدى. شـۇنىڭ بىلەن جاۋلۇيانىڭ باللىرى تارقاپ كەتتـى. بۇ بىنا ئۈرۈمچى شەھىرى بويىچە ياخشى سېلىنغان ئىككى قەۋەت بىنا بولۇپ، يەر ئاستى ئۆيـى ھەم بار ئىكەن. ماۋ زېدۇڭنىڭ ئۇكىسـى مـاۋ زىمىن ئۈرۈمچىگە كەلگەندە، ئۇنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن شەھەر ئىچىدىكى چوڭ خەلق بانكىسـىنى كۆرسەتكەن بولسـىمۇ، لېكىن مۇشـۇ ئۆينى لايىق كۆرۈپ ئۇلارنى جاۋلۇيانىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشـتۇردى. شۇ سەۋەبتىن جاۋلۇيانىڭ ئۆيىنى ھازىـر «بالۇجۇن» بەنسىچۇسـى (اسـەككىزىنچى ئارمىيە ئىش باشقۇرۇش ئورنى) دەپ ئاتايدۇ. خەلق بولسا «جاۋلياڭ» ھويلىسى دەپ ئاتايدۇ. بىنانىڭ يەر ئاسـتى قەۋىتىنى تۈرمە قىلىپ كىشلەرنى سولاپ كەلگەن. بورخان شەھىدىمۇ بىرقانچە كۈن شۇ تۈرمىدە يېتىپ چىققىنى مەلۇم. كېيىنكى ۋاقتىدا جاۋلويانىڭ بىـر قىزى چۆچەكتىكى كەلىنكىن دوختۇر بىلەن توي قىلىپ چۆچەكتە ياشىغانلىقى ۋە يەنە بىر قىزى 2 - دوختۇرخانىدا سېستىرا بولۇپ ئىشلىگەنلىكى مەلۇم بولدى.

سوۋېتلەر سايوزىدىكى ئاچارچىلىق

1920 - يىلى سوۋېتلەر سايوزىدا ئېغىر دەرىجىلىك ئاچارچىلىق يۈز

بەردى. كۆپلىگەن خەلق ئاچلىقتىن ئۆلدى. سوۋېت رېسپۇبلىكىسىدىن
نۇرغۇنلىغان ئادەملەر جان قاچۇرۇپ چېگرادىكى مەملىكەتلەرگە
قاراپ كەتتى. مانا شۇ ۋاقىتلاردا شەرقىي تۈركىستانغىمۇ ئاچارچىلىق
شىددىتىدىن قېچىپ كۆپلىگەن ئادەملەر ئېقىپ كېلىشكە باشلىدى.
تاتار، ئۆزبېك، ئۇيغۇر بايلىرى چېگرادا كىگىز ئۆي ۋە چادىرلارنى تىكىپ
يوغان داش قازاندا ئاش پىشۇرۇپ ئۇلارنى قارشى ئالدى. خەلق نان،
سۈت، سېرىق ياغ ھەركىم ئۆزىنىڭ تاپقان نەرسىلىرىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ
چېگرادىن ئۆتكەن ئادەملەرنى قۇتقۇزۇپ قېلىش ئۈچۈن تىرىشاتتى.
ماڭالماي ئۆلۈم ھالىدا كېلىۋاتقان خەلقلەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ
ئۇلارنىڭ ھايات قېلىشىغا ياردەمدە بولدى. كەلگەنلەرنىڭ مەلۇم
قىسمى چېگرادىن ئۆتۈپلا قۇتقۇزۇشقا ئۈلگۈرمەستىن ئۆلۈپ كەتتى.
بۇنى كۆرگەن خەلق ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ياردەم قولىنى سوزۇپ
ئۇلارنى كۈتۈۋالدى. كەلگەنلەرنى ئۆي - ئۆيلەرگە بۆلۈپ، بىرقانچە
كۈن قاراپ ماغدۇرغا كىرگەندىن كېيىن، ئۇلار ئۈچۈن قولايلىق ياشاش
شارائىتى ھازىرلاپ ئورۇنلاشتۇردى. بۇ چۆچەك خەلقى ئۈچۈن ئېغىر
يۈك بولسىمۇ، ئىنسانپەرۋەر خەلق بۇ ئاپەتكە ئۇچرىغان كىشىلەر
بىلەن ئورتاق بولۇپ ياشاشنى ئۆزىگە ۋەزىپە دەپ بىلىپ، ئۇلارنى
قىزغىن كۆڭۈل بىلەن قارشى ئالدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئورۇمچى
شەھرىدىمۇ كەلگەن مۇساپىرلارنى كۈتۈۋېلىش ئىشلىرى جىددىلىك
بىلەن ئېلىپ بېرىلدى. ياڭخاڭ تاتار مەسجىدىدە يوغان ئۆيلەرنى
بوشىتىپ كارۋات، ئورۇن - كۆرپەلەرنى ئېلىپ كېلىپ ئەرلەرگە ئايرىم،
ئاياللارغا ئايرىم ياتاقلارنى ھازىرلاپ ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇردى.

كىشىلەر كەلگەن مۇساپىرلارغا ياردەم قىلىشنى پەيغەمبىرىمىزنىڭ
سەھابەلىرىنى مەدىنىگە كۆچكەندە، مۇھاجىرلارغا ئەنسارلارنىڭ

قىلغان ياردىمىگە ئوخشاش ساۋابقا ئىگە دەپ كەلگەن مۇساپىرلارغا ياردىمىنى ئايىمىدى. ئۇرۇمچىدىكى ھەر بىر ئائىلە ئۇلار ئۈچۈن يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك ۋە كېرەكلىك نەرسىلەر بىلەن تەمىنلەپ تۇردى ھەم ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆز قابىلىيىتىگە يارىشا ئىشلارغا ئورۇنلاشتۇردى.

ياشلارغا ئەۋزەر، ئاكىنىڭ دۇكىنىنى ئىجارىگە ئېلىپ، ئۇلارنىڭ نان ۋە تاتلىق يېمەكلەرنى پىشۇرۇپ سېتىشى ئۈچۈن ئىقتىسادى ياردەم بېرىپ ئۇلارنىڭ ئىش باشلاپ كېتىشىگە ياردەم قىلدى.

ئابدۇللا ئابىزنىغا ئاقساقالنىڭ دۇكىنىنى ئىجارىگە بېرىپ ئۇ تىككۈچىلىك ئىشىنى باشلىدى. شۇنىڭدەك، ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەر سېتىش، قاساپچىلىق قىلىشقا ئوخشاش ئىشلارغا ئورۇنلاشتۇردى. كەلگەنلەرنىڭ ئىچىدە ئۆيلەنمىگەنلەرگە ئۆز ئىچىدە بىر - بىرىگە لايىق كېلىدىغانلارنى كۆرسىتىپ، ئىككىسى قوشۇلسا نىكاھلىرىنى ئوقۇپ تويلىرىنى قىلىپ ئۆي ياساپ چىقىرىپ قوياتتى. بۇ ئىشتا خەلىمە - ساجىدە باشلىق بىر تۈركۈم ئاياللار يېڭى توي قىلغانلارغا ئۆي جابدۇق، ئورۇن - كۆرپىلەرنى ئېلىپ ئۇلارنىڭ توينى قىلىپ ياشاش ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قىينالماستىن ئورۇنلىشىۋالدى.

بىر كۈنى ئەخمەت نەجىپ ئۆيىگە ئورۇقىنا، يۈز - كۆزىدىن ھەسرەت مۇڭ يېغىپ تۇرغان، يۈرىكى مۇجۇلۇپ كەتكەن بىر ئايالنى باشلاپ كەلدى. ئەخمە نەجىپ ساجىدە بۇ خانىمنىڭ ئىسمى گۈلبىكە ئىكەن، خانىمنىڭ تۇرار جايى بولمىغانلىقتىن، ئورۇنلاشتۇرغىچە بىزدە تۇرۇپ تۇرسۇن دەپ ئېلىپ كەلدىم - دېدى. ساجىدەمۇ ئوچۇق چىراي بىلەن قارشى ئېلىپ ئۇنىڭغا ياتاق ئۆيلەر ھازىرلاپ

چىقتى. گۈلبىكە يۇيۇنۇپ يېڭى كىيىملەر كىيىپ چىققان ئىدى. قاراپ تۇرغۇدەك چىرايلىق ئايال بولۇپ قالدى. ئۇلار تاماقتىن كېيىن ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتى. گۈلبىكە ئۆزىنى تونۇشتۇردى.

مەن تاتارىستاننىڭ قازان شەھىرىنىڭ ئەتراپىدىكى ئاۋۇللىرىدىن (يېزا) بولۇپ، بىز بىر چوڭ ئائىلە ئىدۇق. 14 بالام ۋە ئېرىم بىلەن گۈلدەك خۇشال - خۇرام ياشايتتۇق. كوتۇلمىگەندە ئاچارچىلىق باشلاندى. ئاۋۇلدىكى بارلىق ئاشلىق ۋە چارۋا ماللارنى مەركەزگە توشۇپ ئېلىپ كەتتى. خەلق قولىدا ھېچنېمە قالمىدى. ئاچارچىلىق باشلاندى. خەلق ئۆلۈشكە باشلىدى. ئادەملەردە ئۆلۈكلەرنى كۆمگۈدەك كۈچ - قۇۋۋەت يوق ئۆلۈكلەر ئىسكىلاتلاردا توڭلانغان پېتى دۆگلىنىپ قالدى. مۇھىت شۇ قەدەر كۆڭۈلسىز ئەجەل تومانلىرى ئەتراپنى قاپلىۋالدى. كۆڭۈلدە زەررىچىلىك ئۈمىد قالمىدى، كىشىلەر جان قاچۇرۇپ يېرىنى تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. يولدىشىم ئاچلىقتىن ئۆلدى، كۈچۈم كەتتى، قانىتىم سۇندى، باللىرىم ئاچارچىلىقتىن ئاجىزلاپ كېتىپ باراتتى، باللىرىمنى ساقلاپ قالسام دېگەن ئۈمىد بىلەن مەنمۇ ئەلگە ئەگىشىپ تۇغۇلغان يەرنى تاشلاپ ماڭدۇق. بۇ ئاچارچىلىق يالغۇز بىزدىلا بولماستىن پۈتۈن سوۋېتلەر سايۇزىدا يۈز بەرگەنلىكتىن بىز تېخىمۇ يامان ھالغا چۈشۈشكە باشلىدۇق. يوللاردا باللىرىم ئۆلۈپ تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم. شەرقىي تۈركىستان چېگراسىغا ئاز قالغاندا ئۈچ بالام بىلەن قالدىم. 18 ياشلىق قىزىم:

– ئاپا ئاۋۇ دەرەخنىڭ بېشىدا قاغىنىڭ ئۇۋىسى بار ئىكەن، بەلكى تۇخۇمى باردۇر، شۇنى ئېلىپ يېسەم دېگەنىدىن كېيىن 14 ياشلىق ئوغلۇم قاغىنىڭ تۇخۇمىنى ئېلىش ئۈچۈن دەرەخكە چىقىپ كېتىۋېتىپ ئۇمۇ ئاجىزلاپ كەتكەن ئىدى، دەرەختىن يىقىلىپ چۈشۈپ ئۆلدى.

ئۇنىڭغا يىغلاپ تۇرسام ئىككى سائەتتىن كېيىن 18 ياشلىق گۈلدەك چىرايلىق قىزىم توي بىيكە ئاجلىقتىن ئۆلدى دەپ كۆزىدىن يامغۇردەك ياش تۆكۈپ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى. گۈلبىكەنى قۇچاقلاپ ساجىدەمۇ يىغلىدى. يېنىدا ئولتۇرۇپ ئاڭلىغۇچىلارمۇ كۆز يېشىنى تۇتالمىدى. گۈلبىكە ئۆزىنى ئاران توختىتىپ سۆزىنى داۋام قىلدى. بىر ئوغلۇم قالدى چېگراغا ئىككى سائەتلىك يول قالغاندا ئۇنىمۇ كۆمۈپ قويۇپ كەلدىم. ئادەم بالىسى بېشىغا كەلگەن قايغۇغا چىدىماي ئامال يوق ئىكەن. چېگرادىن بىر ئۆزۈم ئۆتۈپ كەلدىم، دەپ ئۆكسۈكىنى باسالماي كەتتى. بۇ ئاچارچىلىق يىللىرىدا سوۋېتلەر سايۇزىدا نۇرغۇن خەلق ئاچارچىلىقتىن قىرىلىپ كەتتى. نەچچە يۈزلىگەن ئادەم قوزغىلىپ ماڭغان بولساقمۇ لېكىن يوللاردا ئۆلۈكلەرنى كۆمۈپ يۈرۈپ ئاران 36 ئادەم كېلىپ يەتتۇق. ئىچىمگە سىغمىغىدەك ھەسرەتلەرنى يۇتۇپ دەرت ئىچىدە ھايات قالدىم. كاشكى ئۆلگەن بولسام مەن ئۇچۇن يەڭگىل بولاتتى. ئۇمۇ بولمىدى، دەپ ئىزىلىپ يىغلاپ ئۆزىنى تۇتالمىدى. ئەتراپتىكى ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلارنىڭ ئىچى ئاغرىپ بىرەر ياخشى ئىش قىلىپ ئۇنىڭ ھەسرىتىنى يەڭگىللەتكىسى كەلدى.

ئىككى ئايدىن كېيىن گۈلبىكىنى مەسجىدنىڭ يېنىدىكى كىچىك ئىككى ئېغىز ئۆيدە ئولتۇرىدىغان مۇبارەكشەبابىاي دېگەن كىشىگە نىكاھلاپ توينىي قىلىپ قويدى. ئۇنىڭدىن گۈلبىكە مۇخەممەد ئىسىملىك بىر ئوغۇل، فاتىمە ئىسىملىك بىر قىز پەرزەنت كۆردى. لېكىن شۇ دەۋردىكى دوختۇرلارنىڭ بولمىغانلىقىدىن ئىككى بالا قىزىل چىقىپ داۋالاشقا ئېرىشەلمەستىن ۋاپات بولدى. بىچارە گۈلبىكە ئۆمۈر بويى ئىچ كۆيۈكىدە يېنىپ ياشاپ ئۆتتى.

ئىسھاق باينىڭ ۋاپاتى

22 - يىلى ئىسھاقباي غابدى جاپپاروۋ ئاغرىغان كۈندىن باشلاپ جامائەت ھال سوراپ كېچە - كۈندۈز ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇردى. كېسەل ياخشى بولالماي ئورۇندا يېتىپ قالدى. ئەخمەت نەجىپ تاغىسىنىڭ يېنىدا بولۇپ، ئەمدى ئۆيگە كېلىپ يېتىپ تۇرۇشىغا ئىشىكنى ئۇرۇپ ئىسھاق باينىڭ قوشنىسى مەمەت «ئىسھاق ئاكامنىڭ ئەھۋالى ئېغىرلىشىپ قالدى سىزنى كەلسۇن دەيدۇ» دەپ چاقىرىپ كەلدى. ئەخمەت نەجىپ بارسا ئىسھاق باي ھەقىقەتەن ئېغىرلىشىپ قالغان ئىكەن.

ئىسھاق باي سىڭلىسىنىڭ ئوغلى زاكىر ئەبدىشوفنى چاقىرىپ:

- ساندۇقتىكى بارلىق پۇللارنى ئېلىپ كەل مەن ئۇ پۇللارنى ئوقۇغۇچىلارغا بېرەي. قورا - جاي ساڭا قالدى دەپ پۈتۈن پۇللارنى زاكىر باشلىق ئۈچ ئادەمگە تاپشۇرۇپ، بىر قىسمىنى مەكتەپ خىراجىتىگە، قالغان بىر قىسمىنى ئوقۇغۇچىلارغا دەپتەر - قەلەم ۋە كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىپ بالىلارغا تارقىتىپ تېز قايتىپ كېلىڭلار دەپ يولغا سالدى. ئۇلار مۇ دېگەندەك ئىككى سائەت ئىچىدە تاپشۇرغان ئىشنى ئورۇنلاپ كەلگەن ئىدى. بۇنى ئاڭلىغان ئىسھاق باي خۇشال بولغاندەك كۈلۈپ ئاغرىقنى ئۇنتۇپ راھەتلەنگەندەك بولدى. لېكىن ئىسھاق باينىڭ جان ئۈزگىنىنى ئەتراپتا قاراپ ئولتۇرغانلارمۇ سەزمەي قالدى.

ئىسھاق باينىڭ جىنازىسى چوڭ بولدى. ھەر مەسجىدنىڭ جامائەتلىرى، مەكتەپ ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار، قىسقىسى بارلىق خەلق كېلىپ ئورۇمچىدە كۆرۈلۈپ باقمىغان چوڭ ئۇزىتىش بولدى.

جىنازا نامىزىنىڭ ئالدىدا خەلق ئىسساق بايىنىڭ ئىش ئۈستىدە زور ماختاشلار ۋە بۈيۈك باھالار بەردى. ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ مائارىپ ساھەسىدە ئۇنىڭ قوشقان تۆھپىلىرىنىڭ قانچىلىك كۆپ بولغانلىقىنى ۋە خەلق ئاممىسىغا بولغان ياردەملىرىنى ھەم سودا - مالىيە ساھەسىدىمۇ ئۇنىڭ قوشقان ھەسسىلىرى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتى. ئۇ ئوغۇللار، قىزلار مەكتەپلىرىنى ئاچتى ۋە سىرتتىن ئوقۇتقۇچىلار كەلتۈردى. «كانتور» يەنى (خەلق ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىشخانا) گە باش بولۇپ مەكتەپلەرنى باشقۇرۇشتىن تاشقىرى «ئېنگلىز، گېرمان» ئوقۇتقۇچىلارنى ئېلىپ كېلىپ «كانتوردا» باللارنى ئوقۇتتى. بورھان شەھىدى، ساجىدەنىڭ ئۆكىسى ھەمدۇللا قاتارلىق بىرقانچە باللارنى كانتور ئوقۇش پۇلىنى تۆلەپ ئوقۇتتى. (بۇرھان شەھىدىنىڭ «شىنجاڭنىڭ 50 يىلى» دېگەن كىتابىدا بۇ كانتورنى «جاسۇسلار ئورگىنى» دەپ يازغان ئىكەن. بۇنى ئوقۇغان چوڭلار بورخان شەھىدىدىن نېمە ئۈچۈن سىز بۇنداق يالغاننى يازدىڭىز دەپ سورىغاندا بورھان شەھىدى ئۆيلىنىپ تۇرۇپ قىلىپ:

– بۇ كىتابنى مەن يازمىدىم، مەن ئېيتىپ بەردىم خىتاي بالىسى يازدى، بۇ كىتابنى ئۇلار ئۆز سىياسىتىگە توغۇرلاپ كۆپ يەرلىرىنى ئۆزگەرتىۋېتىپتۇ، مەن پەقەت نەشىردىن چىققاندىن كېيىن كۆردۈم، ئۇلاردىن «نېمىشقا ئۆزگەرتتىڭلار» دەپ سورىسام «شۇنداق قىلىشقا توغرا كەلدى» دېدى.

توقسان يېشىمدا مېنى كىتاب يازدىڭ دەپ ئۆيلىدىڭلارمۇ دەپ جاۋاب بەردى.

كېلەچەكتە بىزلەرگە خەنزۇ تىلىنى بىلىدىغان ياشلار لازىم دەپ، زەكى ۋە لىق ئەكبەر شەنجاڭ، مەخمۇدجان ئىلھامجانوپ قاتارلىق بىر

تۈركۈم ئوقۇغۇچىلارنى «دوك پوت» تىكى «چوتان» خەنزۇ مەكتىپىگە بېرىپ ئوقۇتتى.

ئۇ بارلىق ئۈمىدىنى ۋە مال - مۈلكىنى ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن سەرپ قىلغان ئادەم، ئۇ كانتور ئارقىلىق سودا ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ كەلدى. ئۇ سودا شىركىتى قۇرۇلغىچە سوۋېت بىلەن بولغان سودا ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى. ئۇ تاتارىستان بىلەن شەرقىي تۈركىستان ئوتتۇرىسىدىكى سودا ئىشلىرىنى باشلاپ يۈرگۈزگەن ئادەم ئىدى. ئۇ خەلقچىل، ۋەتەنپەرۋەر خەلق ۋە ۋەتەن سۆيگۈسىگە ئىگە ئالىي روھلۇق ئادەم ئىدى.

مانا شۇ دەۋردىكى ئادەملەرمۇ بىر ئائىلىنىڭ كىشىلىرىدەك ئىنتايىن ئىناق ياشايتتى. ئۈرۈمچى خەلقىنىڭ ئارىسىدا مىللەت ئايرىمىسى، يۇرتۋازلىق ۋە باي، كەمبەغەل دېگەندەك ئايرىمچىلىقلار يوق ئىدى. پەقەت ھەممە ئادەم قېرىنداشلاردەك باراۋەر ياشايتتى.

خەلقلەر ياشلارنى ئوقۇتۇپ تەربىيەلەشتىن باشقا جەمئىيەت ئىچىدىكى تۇرمۇش ئېغىرچىلىقى بار ئائىلىلەرگە كۆمۈر، يېمەك - ئىچمەك ۋە كېرەكلىك نەرسىلەر بىلەن تەمىنلەپ، ئاغرىقلارنى بولسا يوقلاپ تېگىشلىك ياردەمنى قىلاتتى. يېتىم بالىلارنى ئائىلىلەرگە بولۇپ بېرىپ، بارلىق ئائىلىلەر بىردىن - ئىككىدىن يېتىم بالىلارنى تەربىيەلەپ ئوقۇتۇپ ئۆز بالىلىرىدەك كۆرۈپ چوڭ قىلدى. ئىبراھىم بىلەن خەلىمە ئەرىن، زامزا قاتارلىق بالىلارنى، ئەخمەت نەجىپ بىلەن ساجىدە ئىبراھىم، قاسىم، رەيىم، ئىسلام قاتارلىق بىرقانچە بالىلارنى تەربىيەلەپ ئوقۇتۇپ بىر ھۈنەر ئىگىسى قىلىش بىلەن ھەم ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلدى.

ئىسھاق باي ۋەتەن ۋە خەلقنىڭ غېمىنى يەپ ئۆز ئۆمرىنى شۇ يولدا سەرپ قىلغان ئادەم. ئۇ ئادەمنىڭ ئۈچ ۋەتىنى بولىدۇ. «تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرىڭ بىرىنچى ۋەتەن، ياشىغان يېرىڭ ئىككىنچى ۋەتەن، ئۆلگەندىن كېيىن ياتقان يېرىڭ ئۈچىنچى ۋەتەن. ھەر ۋاقىت ئۆمرۈڭنى ۋەتەن-خەلق يولىدا سەرپ قىلساڭ ئۇ چاغدا سەن بەختلىك سەن» دەيتتى.

ئىسھاق باينىڭ بالىلىرى بولمىدى. ئايالى ئۆزىدىن كۆپ بالدۇر ۋاپات بولۇپ، ئۇ يالغۇز ياشىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆز كۆڭلىنى خەلق يولىدا ئىشلىگەن ئىشلىرى بىلەن خۇشال قىلىپ كەلدى. ئىسھاق باينىڭ ئائىلىسى تەرەققىپەرۋەر مائارىپ سۆيەر، مەرىپەتچى، ۋەتەن - خەلقنى سۆيۈش روھى بىلەن سۇغۇرۇلۇپ تەربىيەلەنگەن ئىنسانلار ئىدى. ئىسھاق باينىڭ ئۇكىسى ياقۇپ باي شەرقىي تۈركىستاننىڭ غۇلجا شەھرىدە ياشىغان ئادەم. ئۇلار غۇلجا شەھرىنىڭ مائارىپ ساھەسىدە كۆپلىگەن تۆھپىلەرنى قوشتى. ياقۇپ ئابدۇجاپپاروفنىڭ زەينەپ، كەشفە، شەفقە، رەمزىيە ئىسىملىك قىزلىرى پۈتۈن ئۆمرى بويى ئوقۇتقۇچى بولۇپ، نۇرغۇن ياشلارنى تەربىيەلەپ جەمئىيەتكە قوشتى. غۇلجىدا زەينەپ ئاپا دېسە بىلمەيدىغان ئادەم يوق. ئۇ مائارىپ ئانىسى ئىدى. غۇلجا خەلقى زەينەپ ئاپانى چوڭ ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىپ ئەسلەيدۇ. ئۇ پۈتۈن ئۆمرىنى ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن ئۆتكۈزدى.

زەينەپ ئاپانىڭ چوڭ قىزى رەيخەنە ئابىت ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا ئوقىلار يامغۇردەك يېغىپ تۇرغان جەڭ مەيدانىدىن يارىلانغان جەڭچىلەرنى يۇدۇۋېلىپ چىقىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالدى. ئاغرىقلارنىڭ يارىلىرىنى تېڭىپ ئۇلارغا ياردەمدە بولدى.

ھەر كۈنى جەڭچىلەر بىلەن تەڭ جەڭ مەيدانىدا ئۆزگە كېلىدىغان ئېغىرچىلىق ۋە ئۆلۈمدىنمۇ قورقماي جەڭ قىلدى. رەيخەنەنىڭ

جەڭ ئۇستىدىكى جاسارىتى پۈتۈن جەڭچىلەرنى رىغبەتلەندۈرۈپ، دۈشمەنگە بولغان نەپرەت ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتىنى ئاشۇردى.

باتۇر، جاسارەتلىك رەيخەنەنىڭ قەھرىمانلىقى توغرىسىدا

«تاتار قىزىنىڭ باسقان ئىش ئىزلىرى» دېگەن ئوچېركتىن 1987 - يىلى 8 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئىلى گېزىتىدە بېسىلىپ چىقتى. (غابدى جاپپاروفنىڭ)

ئەخمەت نەجىپ بولسا، ئىسھاق باينىڭ چوڭ ئاكىسى ئاتاۋۇللانىڭ نەۋرىسى بولىدۇ. ئەخمەت نەجىپ مەسجىدىنىڭ موتەۋەللى بولۇپ ئىشلەپ كەلدى. مۇساپىرلار ۋە خەلق ئىچىدىكى يېتىم - يېسىر كەمبەغەل ئاجىز يالغۇز قالغان ئاغرىقچان ئادەملەرگە ياردەم قىلىشىدا خەلققە پايدىلىق ئىشلارنى ئىشلەپ كەلدى. ئىسھاق باينىڭ ئۆلۈمى ھەممە ئادەمنىڭ كۆڭلىدە چوڭ يوقىتىش بولدى.

جىنازىگە شۇنداق جىق ئادەم توپلاندى. پۈتۈن مەسجىدلەرنىڭ جامائەتلىرى بىلەن رەت بولۇپ تىزىلىپ ئوقۇغۇچىلار كەلدى. خەلق مەسجىد ھويلىسىغا سىغماي كوچىلاردا تۇرۇپ جىنازا نامىزى ئوقۇدى. خەلق دولقۇنى تاۋۇتنى قولدىن - قولغا تالىشىپ زور ھۆرمەت بىلەن ئۇزاتتى.

مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار، تاۋۇتنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ «ئەلۋىدا ئەزىزىم، ئەلۋىدا» دەپ ئەلۋىدا شېئىرىنى ئوقۇپ جىنازا ئالدىدا يىغلاپ ماڭدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇ شېئىرى ۋە يىغىسى پۈتۈن ئادەمنى يىغلاتتى.

ئابدۇراخمان

22 - يىلى ياز ۋاقتى تەبىئەت يېشىللىنىپ ئەتراپ شۇنچە گۈزەل

ئىدى. رەڭمۇ - رەڭ گۈللەر ئۆزىنىڭ يېقىملىق ھىدى بىلەن ئادەمنىڭ كۆڭلىگە ھۇزۇر بېرەتتى. قۇشلارنىڭ چىرايلىق ئاۋازلىرى ۋە كوچىدىكى ئېرىقلاردا ئېقىۋاتقان سۇلارنىڭ شىلدىرلاپ ئېقىشى تەبىئەتكە ھۆسۈن قوشۇپ كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى خۇشال قىلاتتى. سومكىسىنى ئېلىپ ئەخمەت دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ تۇرۇشىغا قولىغا ئادرېس يېزىلغان قەغەزنى كۆتۈرۈپ 60 نەچچە ياشلار ئەتراپىدىكى ئېگىز بويلۇق، سالاپەتلىك بىر ئادەم كېلىپ سالاملاشقاندىن كېيىن:

- مەن مۇشۇ ئادرېستا قىزىم ساجىدەنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ كۆرۈشسەم دەپ كەلگەن ئىدىم. ئىسمىم ئابدۇراخمان دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى.

ئەخمەت ئۇ ئادەمنى ئۆزىنىڭ قېيناتىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئېھتىرام - ھۆرمەت بىلەن ئۆيگە باشلاپ كىرىپ ئۆيدىكىلەرگە داستىخان سېلىپ تاماق ھازىرلاشقا بۇيرىدى.

بۇ ۋاقىتلاردا ساجىدە تۇغۇتلۇق ئىدى. ئابدۇراخمان قىزىم ساجىدە بىلەن كۆرۈشسەم دەپ ئىلتىماس قىلدى.

ئەخمەت ئىشىككە پەردە تارتقان ئۆيگە كىرىپ ساجىدەگە ئابدۇراخماننىڭ تەلىپىنى يەتكۈزدى. بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ساجىدەنىڭ قەلبىدىكى ساقايمىغان يارىنىڭ ئاغزىنى يۇلۇۋالغاندەك بولۇپ، ئۆتمۈشتىكى ئاچچىق ھاياتى، ئاپىسىنىڭ ئېچىنارلىق تەقدىرى يادىغا كېلىپ، خۇددى شۇ ۋاقىتقا كېلىپ قالغاندەك بولۇپ، ئۆزىنى تۇتالمىدى. كۆز ياشلىرى يۈزىنى بويلاپ يامغۇردەك تۆكۈلدى. ئابدۇراخمان ئىشىك ئالدىغا كېلىپ:

– قىزىم ساجىدە مەن سەن بىلەن كۆرۈشسەم؟ دەپ ئېيتقان ئىدى.

ساجىدە:

- مەن سېنىڭ قىزىڭمۇ؟ قىرىق يىل دېگەندە بۈگۈن قىزىڭنىڭ بارلىقى يادىڭغا كەلدىمۇ؟ مېنى بالام بار دەپ ئويلاپ كۆردۈڭمۇ؟ سەن مېنى ئۈچ ياشلىق كىچىك چېغىمدا بېشىمغا تاغ يىقىتىپ ئاپامنىڭ قۇچىقىدىن يۇلۇپ تارتىۋېلىپ تۆت خوتۇنلۇق بىر يات ئادەمگە تاشلاپ بەردىڭ. زالىم ئۆگەي ئانىنىڭ قولىدا بالا چاكار بولۇپ تاياقتىن باش - كۆزلىرىم يېرىلىپ قان ئىچىدە زۇلۇم چېكىپ چوڭ بولدۇم. ئاپامنى سېغىنىپ باغرىم كاۋاپ بولۇپ كۆزياشلىرىم قانغا ئايلانغاندا سەن مېنىڭ كىچىك قەلبىمنىڭ قانچىلىك يارىلانغىنىنى ئويلاپ كۆردۈڭمۇ؟ سەن مېنى بالام دېسەڭ ماڭا بۇ كۈنلەرنى كۆرسىتەرمىدىڭ؟! مۇشۇنچە يىللار ئىچىدە ئىستىكىمنى قىلىپ ھالىمنى سوراپ كۆردۈڭمۇ؟ جاڭگالدىكى يىرتقۇچ ھايۋانلارمۇ ئۆز بالىلىرىنى تاشلىۋەتمەستىن باقىدۇ. سېنىڭ يىرتقۇچ ھايۋانلارچىلىك مېھرى - شەپقىتىڭ بولمىدى. ئاپام بىلەن مېنىڭ سېنىڭ ئالدىڭدا نېمە گۇناھىمىز بار؟ ئاپام ساڭا ئىشىنىپ ياشلىق ساپ مۇھەببىتىنى ساڭا بېغىشلىغان ئىكەن. سەن ئۇنىڭ گۈزەل ھاياتىنى ۋە ساڭا بولغان پاك مۇھەببىتىنى دەسسەپ - چەيلەپ كەتتىڭ، ئاپامنى 15 يېشىدا ئېلىپ 17 يېشىدا بىر بالىلىق تۇل ئايال قىلىپ تاشلاپ ئۇنىڭ ھاياتىنى بۇزدۇڭ، ئاپام ئۈچ يىل سېنىڭ يولۇڭغا قاراپ ئۈمىد بىلەن كۈتكەندە سەن كېلىپ مېنى ئوغۇرلاپ ئىز - دېرەكسىز يوقىتىپ ئاپامنىڭ قەلبىنى كاۋاپ قىلىپ ياندۇردۇڭ، بىچارە ئاپام يەنە سېنى ئادەم دەپ قىزىمنى ئېلىپ كېلىپ ماڭا كۆرسىتىپ كېتەر دېگەن ئۈمىد بىلەن بەش يىل ئۆمرىنىڭ يولىغا قاراپ سارغىيىپ كۈتتى، ئاپام ساڭا نېمە قىلغان ئىدى، بىز ساڭا نېمە قىلدۇق، سېنىڭ بە دۆلىتىڭنى بىز قاچۇردۇقمۇ؟ ئەگەر سېنىڭ بە دۆلىتىڭ خەلقنىڭ ياش نارسىدە قىزلارنى ئاياغ - ئاستى قىلىپ، ئەيشى - ئىشرەتكە بېرىلمىگەن بولسا، خەلق سېنىڭ بە دۆلىتىڭ

ئۈستىگە خىتاي ئەسكەرلىرىنى چاقىرىشقا مەجبۇر قالارمىدى؟ بۈگۈنكىدە 17 ياشلىق ئاپام ۋە ئۈچ ياشلىق مېنىڭ ھەم بىزنىڭ ئائىلىلىرىمىزنىڭ نېمە گۇناھــى بار؟ بىچارە ئاپامنىڭ ياش ئۆمرىنى غازاڭ قىلدىڭ، 34 يېشىدا قارا تۇپراق ئاســتىغا كىردى. مەن سېنى قانداق كەچۈرىمەن، سېنى قانداق دادام دەيمەن دەپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى.

ئابدۇراخمان ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ:

- قىزىم ســاجىدەم مەن راســتىن خاتالىق قىلدىم، مەن ساڭا ۋە ئاپاڭغــا زۇلۇم قىلدىــم كەچۈرگىن، مەن ۋىجــدان ئازابىنى چېكىپ ياشــىدىم. شــۇنچە يىللار ئىزدەپ تېپىپ ســەندىن كەچۈرۈم سوراپ بالام دەپ باغرىمغا باساي دېگەننى ئويلىغان، ھەم بۇگۈنمۇ شۇ ئۈمىد بىلەن كەلگەن ئىدىم دەپ ئابدۇراخمانمۇ ھۆكۈرەپ يىغلىدى. لېكىن ســاجىدەنىڭ كۆڭلى ھېچ ئېرىمىدى. بولدى ســەن مېنى بالام دېمە، مېنىڭ دادام مەرھۇم ئاقســاقال ئۇ مېنــى بېقىپ چوڭ قىلدى دېدى. ئابدۇراخمانــمۇ غىزادىن ئاغزىغا بىر قوشــۇقمۇ ئالماســتىن تۆكۈلۈپ يىغلاپ يېرىم كۈن ئولتۇرۇپ ئاندىن كەتتى.

ئەخمــەت ئابدۇراخمانغا ئىككى توپ گەزلىمە رەخ ۋە ئىككى يۈز سەر پۇل بېرىپ مەپە كىرا قىلىپ يولغا سېلىپ قويدى.

شۇنىڭ بىلەن ساجىدە بىر ھەپتە ئاغرىپ يېتىپ قالدى.

ئىبراھىمنىڭ ئوغلىنىڭ تويى

25 - يىلى ئىبراھىم ۋەلىنىڭ چوڭ ئوغلى شــاكىرنى خەلىمەنىڭ ئاكىســى خەسەن ئاقساقال بىرشــوفىنىڭ قىزى رابىخەگە قۇدۇلىشىپ توي قىلىش ئۈچۈن چۆچەككە كەتتى. كىراچىنىڭ ھارۋىسى بىلەن يول

بويى ئىبراھىمنىڭ توققۇز ياشلىق كىچىك ئوغلى سالىخ:

تارتما - تارتما بال ئاۋز
بال ئاشارغا بارامىز.
پاۋسكانى شىلدىرلىتىپ
قىز ئالارغا بارامىز.

دەپ جىرلىسا يېنىدىكى ھەمسەپەر ئۇيغۇر يىگىتمۇ:

ھاۋالاردا قارا بۇلۇت
يامغۇر يېغىپ ئۆتكىنى يوق
ئىككى ياخشى بىر بولۇپ
قوشۇلۇپ ئۆتكىنى يوق.

دەپ ئۇلار ئىككىسى قوشۇلۇپ بىللە توختىماستىن ناخشىلار ئېيتىپ كۆكۈللۈك سەپەرلەر بىلەن 15 كۈن دېگەندە چۆچەككە يېتىپ كەلدى.

قىز تەرەپتىن ئۇلارنى دۇربۇلجىننىڭ يېرىم يولىغا قارشى ئېلىپ چىقىپ گارمۇن جىرلار بىلەن قازان ئېسىپ كۈتۈۋالدى. پولۇ پىشۇرۇپ ۋە زىق كاۋاپلار ھەم شۇنداقلا ئۇلار ئېلىپ كەلگەن سامسا، بەلىشلەر بىلەن ئويۇن - كۈلكە، گارمۇن جىرلار جىرلىشىپ يېرىم كۈن كۆڭۈللۈك ۋاقىت ئۆتكۈزۈپ ئاندىن چۆچەككە قاراپ ماڭدى.

چۆچەك كىچىك شەھەر ئىدى. قەۋەتلىك ئېگىز بىنالىرى بولمىسىمۇ كۆڭۈللۈك گۈزەل كۆرۈنەتتى. ھەربىر ھويلىدا ئۈچ - تۆت ئېغىزدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ ئاستى - ئۈستى تاختايلىق كەڭ ئازادە يوغان ئۆيلىرى ۋە ھويلىسىدا ئالمىلىق باغلىرى بولۇپ، بۇ گۈزەل تەبىئەتكە ھۆسۈن بېرىپ تۇرغان ئىشىك ئالدىدىكى قىزىل گۈل - سىرىن گۈللەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە ھۇزۇر بېرىپ تۇراتتى. چۆچەك خەلقى

سەھەر تۇرۇپ ھەر كىم ئۆزىنىڭ ھويلىسىنىڭ ئالدىنى سۇ سېپىپ سۈپۈرۈپ تۇرغاچقا، شەھەر پاكىزە خوش پۇراق، ھاۋاسى ساپ گۈزەل كۆرۈنەتتى. كوچىلارنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ياغاچلار بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ، قويۇق ئۆسكەنلىكى ئۈچۈن ئۇ كوچىلارنىلا ئەمەس، پۈتۈن شەھەرنى گۈزەل كۆرسىتەتتى. بۇ تەبىئەتكە ماسلىشىپ قۇشلارنىڭ بولۇپمۇ، بۇلبۇللارنىڭ ساز ئاۋازى ئادەمگە بۇ يەر «دۇنيا جەننىتىغۇ» دەپ ئېيتىشقا مەجبۇر قالاتتى.

ئۇلار چۆچەككە كېلىپ، كېلىم - كېتىم، يول ھاردۇقى بىلەن ئون كۈن ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ئارىلىقتا قىز - يىگىتمۇ بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشۈپ - تونۇشۇپ دېگەندەك ۋاقىت ئۆتكۈزدى. ئون كۈندىن كېيىن ئىبراھىم ئوغلى شاكىردىن:

- ئوغلۇم رابىخەنى قانداق كۆردۈڭ؟ كۆڭلۈڭگە ئوخشىدىمۇ؟ ياراتتىڭمۇ؟ دەپ سورىدى.

شاكىرنىڭ كۆزلىرى كۈلۈپ كۆڭلىدىكى مۇھەببەت تەبەسسۇملىرى يۈزىدە كۆرۈندى.

ئىبراھىم ئوغلىغا بولغان مېھرى - مۇھەببىتى بىلەن كۈلۈمسىرەپ ئوغلۇم قىزنى سۈرىتىپ ئەلچى ئەۋەتسەك بولامدۇ؟ دەپ سورىدى.

شاكىر ئالدىرىغاندەك «بولىدۇ دادا ئەلچى ئەۋەتتۇرۇڭ» دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئىبراھىم قىز تەرەپكە ئەلچى ئەۋەتتى.

خەسەن ئاقساقالمۇ:

- قىز - يىگىت بىر - بىرىنى ياراتقان بولسا، ئۇلارنىڭ قارشىلىقى بولمىسا بىزگە پەقەت ئۇلارغا بەخت تىلەشتىن باشقا سۆز قالمىدى -

دېدى.

شۇنىڭ بىلەن توي تەييارلىقى باشلىنىپ كەتتى.

يىگىت تەرەپ بەش ئايال بىلەن بىر كۈن توقاش - تورت ۋە تاتلىق تۈرۈملەر پىشۇرۇپ تەييارلاندى. ئەتىسى كۈنى «قۇلاق سۆيۈنچىسى» ئۈچۈن ئىككى هارۋىنى كىرا قىلىپ قىزغا باشتىن - ئاياغ كىيىم - كېچەك، ئەتىر، يۈزماي، ئەتىر سوپۇن قاتارلىق نەرسىلەرنى ۋە كانفېت، چاي، شېكەر، توقاش، تورت، هەم تاتلىق تۈرۈملەرنى يەتتە پەتنۇسقا سېلىپ، ئىبراهىم - خەلىمە ئىككى هارۋا ئەر - ئاياللارنى ئېلىپ قىز تەرەپكە «رەهمەت تازىم»غا كەتتى. ئۇلار گارمۇن چىرلار بىلەن كوچىلارنى ئايلىنىپ قىز تەرەپكە ماڭدى.

قىز تەرەپمۇ كىچىك بىر توي مەرىكىسى بىلەن كۈتۈۋالدى. بىر هەپتىدىن كېيىن «چوڭ چاي» ئۆتكۈزۈلدى. بۇنىڭدا يەنە بىرىنچى چايدەك هازىرلىقلار بىلەن قىزنىڭ پۈتۈن ئائىلىسىدىكىلەرگە كىتلىك ئېلىپ 15 پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ بەش هارۋا ئادەم قىز تەرەپكە كەتتى.

قىز تەرەپ بولسا ئىككى تەرەپ بولۇپ، يۈزدەك ئادەمنى كۈتۈۋالدى.

يوتقان - كۆرپە تىكىش تويىنى دەپ كۆرپە تىكىدىغانلار بىلەن يېقىن تۇغقانلار، دوستلار، قولۇم - قوشنىلارنى چاقىرىپ قىزنىڭ يوتقان - كۆرپىسىنى هەم قىز كارۋىتىغا چىمىلدىق - كارۋات چارشابىنى يەنى كارۋاتنى توسۇپ تۇرىدىغان پەردىلەرنى كەستى. بۇنىڭدا قايچا ۋە يىڭنە تۇتقانلارغا رەسمىيەت بويىچە كىيىم كىيگۈزۈپ، چاشقىلار چېچىپ، چوڭ هازىرلىقلار بىلەن مېهمان قىلدى. مۇزىكا - ناخشىلار بىلەن كۆڭۈللۈك ئۆتتى. كەلگۈچىلەرمۇ يوتقانغا - چارشاپقا لايىق ماتېرىيال ئېلىپ كېلىش ئادەت ئىدى. بۇ هەم تويدەك ئۆيۈن - كۈلكە، چاقچاقلار بىلەن چىرايلىق

ئۆتتى.

شەرقىي تۈركىستان بويىچە چۆچەك خەلقى تويلارنى چوڭ قىلىپ گارمۇن - جىرلار بىلەن ئۆيۈن - كۈلكە خۇش - چاقچاقلار بىلەن ياشايدىغان كۆڭۈللۈك خەلق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن چۆچەك خەلقىدە «ئوتتۇز كۈن ئۆيۈن، قىرىق كۈن توي قىلىدۇ» دېگەن تەمسىل بار.

بۇ دەۋرلەر شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئەڭ گۈزەل هاياتكەچۈرگەن ۋاقتى ئىدى. توي قىلىش ئادەتلىرى يەر - يېرىگە قاراپ پەرقلىق بولسىمۇ ئاساسى تەرەپتىن توي رەسمىيەتلىرى ئوخشاش ئىدى. ئىككى ھەپتىدىن كېيىن ساندۇق تويى ئۆتتى. بۇنىڭدا قىزنىڭ پۈتۈن ئائىلە تەرەپلىرىگە ھەم ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا ھەتتا قولۇم - قوشنا، ئىمام - مەزىنلەرگىچە كىتلىك سالدى. قىزغا تۆت پەسىللىك كىيىم - كېچەك، ئىچ كىيىم، ئاياغ كىيىم، زىننەت بۇيۇملاردىن ئالتۇن هالقا، ئالتۇن يۈزۈك، بىلەيزۈك، ئەتىر، يۈزماي، سوپۇن ۋە يازلىق - قىشلىق پەلتولار سالدى. ساندۇقنىڭ ئۈستى تەرەپكە كىچىك دەستۇرخانغا كەمپۈتلەر، سېلىپ (چاچقۇ) ئۇنىڭ يېنىغا ساندۇق ئاچقۇچىغا بىر كىيىملىك ماتېرىيال سېلىندى. ئۇ كانفىتلەر ساندۇق چاچقۇسى ئىدى. ئىككى مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى، چىرايلىق گۈللەپ نەقىشلەنگەن ياغاچ ساندۇقنى بىر هارۋىغا سېلىپ، ساندۇقنىڭ تۆپىسىگە سالىخ بىلەن بۇ قىزنى ئولتۇرغۇزدى. چۈنكى رەسمىيەت شۇنداق ئىدى. ئىككىنچى هارۋىغا قىزغا هازىرلانغان ئورۇن - كۆرپە، ياستۇق قاتارلىق نەرسىلەرنى سالدى. بۇلار يىراقتىن قىز ئالغىلى كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئۆي جابدۇقلار هازىرلانمىدى.

ئادەتتە قىزغا هازىرلانغان پۈتۈن ئۆي - جابدۇقنى ئېلىپ بېرىپ، يىگىت ئاز دېگەندە بىرقانچە ئاي، بولمىسا بىر يىل قىز تەرەپتە كىيەۋلەپ تۇرۇپ بەزىلەر بىر باللىق بولغاندىن كېيىن قىزنى كۆچۈرۈپ ئېلىپ

كېتەر ئىدى. بۇنى «كيەۋلەش» دەپ ئاتايدۇ.

بۇ چۆچەك خەلقى كۆپ قوللىنىدىغان ھەم ئاساسى جەھەتتىن تاتار مىللىتىنىڭ ئادىتى ئىدى.

يىگىت تەرەپكە ئائىت مېھمانلار بىلەن ساندۇقنى ئېلىپ قىز تەرەپكە كەتتى. ئۇلارنى قىز تەرەپ چاشقۇلار چېچەپ گارمۇن قوشاق جىر ۋە تانسىلار بىلەن قارشى ئالدى. ساندۇق ئۈستىدە ئولتۇرۇپ بارغان باللارغا كىيىم كىيگۈزدى. بۇ ياشلار ئۈچۈن خەيرلى پەرزەنت بولۇش ئارزۇسى بىلدۈردۇ. قۇدىلىق چىرايلىق باشلاندى. مېھمانلارنى ئېھتىرام، ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋالدى. ھەممە ئادەم خۇشال - خۇرام كەيپىياتتا كۆگۈللۈك ئولتۇرۇپ قايتىشتى.

كۆپ كېچىكمەستىن توي باشلاندى. قوي - تايچاقلار سويۇلۇپ، يوغان داش قازانلار ئېسىلىپ بىرىنچى كۈنى ئەرلەر تويى، ئىككىنچى كۈنى ئاياللار تويى بولۇپ، پۈتۈن چاقىرىلغان مېھمانلار كېلىپ، ياشلار مۇزىكا ناخشىلار بىلەن توي كۆگۈللۈكنى كۆرستىپ بەردى.

ئۈچىنچى كۈنى يىگىت تەرەپتە بارلىق ياشلارنى چاقىرىپ يىگىتلەر تويى قىلىپ بەردى. يىگىتلەر مۇزىكا، ئويۇن - كۈلكە ناخشىلار بىلەن بىر كۈننى بەك كۆگۈللۈك ئۆتكۈزدى. سائەت تۆتلەر بىلەن ياشلار بىرقانچە ھارۋىغا ئولتۇرۇپ مۇزىكا جىرلار بىلەن كوچا ئايلاندى. ئۇلارنى ھەر كوچىدا ئارقان توسۇپ يىگىتلەرنىڭ ئويناپ بېرىشىنى تەلەپ قىلغاندىن كېيىن يىگىتلەرمۇ مۇزىكا چېلىپ جىرلاپ تانسا ئويناپ، ئارقان توسقانلارغا پۇل ۋە لۆڭگە ياغلىق بەرگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ مېڭىشىغا يول بېرەتتى. ئۇ كۈنى يىگىتلەر ئولتۇرۇشى بەك قىزىپ كەتتى. يىگىت تەرەپتىكى ياشلار 16 – 24 ياشلاردىكى يىگىتلەر ئىدى. شاكىرنىڭ ئۆزىمۇ 17 ياشتىن

18 گە كېتىپ بارغان ياش يىگىت، رابىيخە 15 يېشىدىكى قىز بولۇپ، ئاكا - سىڭىل باللارنىڭ باشقىلارغا قاراپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ئۇلار كىچىك بولسىمۇ توي قىلىۋاتاتتى. قىز تەرەپنىڭ قىز ئۇلتۇرۇش تويى ھەم قىزىق ئۆتتى. تۆتىنچى كۈنى نىكاھ تويى بولدى.

قىز تەرەپتىن يىگىتكە نىكاھ كۈنى كىيدىنغان كاستۇم - بۇرۇلكا كانۋا چەككەن ئەرلەر كۆڭلىكى، ئىچ كىيىم، پايپاق بىلەن ئاياغ كىيىم ھەم نىكاھ يۈزىكى، ئەرلەر ئەتىرى قاتارلىق نەرسىلەرنى يىگىت تەرەپكە يىگىت، تەرەپتىن قىزغا توي كۆڭلىكى، مەرۋايىت دوپپا، بورتمە شال، ئىچ كىيىم، توفلى پايپاق، نىكاھ يۈزىكى، تۆت قۇر مەرۋايىت، ئالتۇن بىلەيزۈك، ئالتۇن ھالقا، ئەتىر سوپۇن، يۈزماي قاتارلىق نەرسىلەر بىلەن ھەر ئىككى تەرەپ بەش پەتنوسقا كەمپۈت، شېكەر ھەم چاي، چەي ئاش (توقاش، تورت، تاتلىق پىشۇرۇقلار) لەرنى ئېلىپ ئىككى تەرەپ تۆت ھارۋىدا يىگىت تەرەپ قىزغا، قىز تەرەپ يىگىتكە گارمۇن ھەم جىرلار بىلەن ئېلىپ ماڭدى. نىكاھ كۈنى ئىمام ھەم ۋەكىل ئاتالار (گۇۋاھچى) ئىككى تەرەپنىڭ تۇغقانلىرى ۋە مېھمانلار ھەم قىز - يىگىتلەر كەلدى. شۇنداق كۆپ جامائەت ئوتتۇرىسىدا نىكاھ ئوقۇلدى. نىكاھ تويى دەپ يەنە بىر چوڭ توي ئۆتكۈزۈلدى. نىكاھ تويىدىن كېيىن قىز - يىگىتنىڭ كىيەۋلەش تويى بولدى. بۇ كېچە قىز - يىگىتلەر تاڭ ئاتقۇچە ئويۇن - كۈلكە بىلەن شۇنداق كۆڭۈللۈك بىر كېچە بولۇپ ئۆتتى.

تويىدىن كېيىن قۇدىلار چىللاشقۇسى بولدى. ئۇنىڭ كەينىدىن تۇغقانلار ۋە يېقىنلار، قىز - يىگىت بىلەن توي ئىگىلىرى بولغان قۇدىلارنى چاقىرىش باشلاندى. بۇ مېھماندارچىلىق بىر ئايدىن ئارتۇقغا سوزۇلدى. كۆز چۈشۈپ، سوغۇق ھاۋالار كەلگۈچە كېتىۋېلىشىمىز لازىم دەپ ئىبراھىم بىلەن خەلىمە كېتىشكە ھازىرلاندى. قىز بىلەن يىگىت

ئۆزلىرىگە ھازىرلانغان نەرسىلەر بىلەن بىر ھارۋىنى كىرا قىلىپ، ئىبراھىم بىلەن خەلىمەلەر كىراچىلار بىلەن بىر ھارۋىدا يولغا چىقتى. خەسەن ئاقساقال ئائىلىسى ۋە تۇغقانلار ئىككى ھارۋا بىلەن دۆربۈلجىنگە قەدەر ئۇزىتىپ كېلىپ شۇ يەردە خوشلىشىپ قالدى. قىز - يىگىتنىڭ ھارۋىسىغا ھارۋىكەش توي ھارۋىسىدەك قىزىل لېنتىلار بىلەن گۈللەپ ئاتنىڭ بېشىغىمۇ قىزىل گۈل تاقاپ قويغانلىقى ئۈچۈن، پۈتۈن يول بويى ئادەملەر بار يەردىن ئۆتكەندە كىشىلەر يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ ئارقان توسۇپ ناخشا ئېيتقۇزۇپ ئۇسۇل ئويناپ ھەم ئۆزلىرىمۇ تەڭ ئوينىشىپ، ئۇلارنى تەبرىكلەپ يولغا سالاتتى. بەزى يەرلەردە ئۇلارغا چاي ۋە مېۋىلەر بېرىپ يولغا سالسا، بەزى ئورۇنلاردا مېھمان قىلىپ ئۇزىتاتتى. قازاق قېرىنداشلار ئايران سوتلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ قارشى ئالاتتى. بەزى قازاق قېرىنداشلار ئۆيلىرىگە باشلاپ «سىزلەر بىزنىڭ قوداي قوناقلىرىمىز» دەپ پاتە قىلدۇرۇپ قوي سويۇپ ئۆيلىرىدە قوندۇرۇپ ئۇزىتىپ سالاتتى.

مانا شۇنداق سەپەرلەر بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. بۇ ئۇلارنىڭ ئۆمۈردىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك ۋاقىتلىرى بولۇپ قالدى. كېلىن كېلىدۇ دەپ ئىبراھىمنىڭ قىزى شەمسىناھار بىلەن ساجىدە ھەم قولۇم - قوشنا، تۇغقانلار تاتلىق تۈرۈملەر ۋە توقاش بولكىلار پىشۇرۇپ، چاي، قازانلار ئېسىپ تاماقلار ھازىرلاپ، مېھمانلار يىغىپ بىر توي مەرىكىسى بىلەن ئۇلارنى كۈتۈۋالدى. قىزغا چاشقۇلار چېچىپ پاياندازلار سالدى. بىر پەتنۇسقا بال (ھەسەل)، ماي سېلىپ كېلىنگە سۇندى. رابىيخە بالدىن بىر قوشۇق مايدىن بىر قوشۇقنى ئاغزىغا سالدى. بۇ ھەم توي رەسمىيەتلىرىدىن ئىدى. قىز بال - ماي تۇتقان خانىمغا ئالتۇن ئۈزۈك كىيگۈزۈپ رەھمەتلەر ئېيتتى. كېلىننى ھارۋىدىن چۈشۈرگەندە يوغان ماموق ياستۇققا دەسسىتىپ ئاندىن يايغان پايانداز ئارقىلىق ئۆيگە

باشلاپ كىردى. ياستۇققا دەسسىتىشى كېلىن يۇمشاق كۆڭلى بىلەن كەلسۇن، چۈشكەن ئورنى كېلىنگە ھەم يۇمشاق بولۇپ، راھەت ئۆمۈر كەچۈرسۇن دېگەن ئۈمىد - ئارزۇلار بىلەن ئىشلەنگەن ئىش ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلارمۇ كېلىن چۈشۈرۈش تويىنى قىلدى.

رابىيخە بىر يىلدىن كېيىن بىر ئوغۇل تۇغدى. بۇ بىرىنچى نەۋرە ئائىلە ئىچىگە چوڭ خۇشاللىقلار ئېلىپ كەلدى. بوۋاق تۇغۇلۇپ ئىككى كۈندىن كېيىن ئىمام - مەزىن باشلىق بارلىق مەسجىد جامائەتلىرىنى ۋە ھەممە ئەرلەرنى ئىسىم مەجلىسىگە تەكلىپ قىلىپ توي ئۆتكۈزدى. جامائەت مەۋلۇت ۋە قۇرئان ئوقۇدى. ئۇنىڭ كەينىدىن بوۋاققا «غارىبغۇللا» دەپ ئات قويۇشتى. يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن پۈتۈن خانىم - قىزلارنى بۆشۈك تويىغا تەكلىپ قىلىپ بوۋاقنى يېگىدىن ھازىرلىغان بۆشۈك (كارىۋات)قا دۇئالار ئوقۇپ بوۋاق ئۈچۈن بەخت - ئۈمىدلەر ۋە ياخشى تىلەكلەر بىلەن چاشقۇلار چېچىپ ياتقۇزدى. ھەركىم بوۋاققا دەپ ئېلىپ كەلگەن سوۋغاتلىرىنى بەردى. بۆشۈك تويىمۇ كۆڭۈللۈك ياخشى ئۆتتى. بوۋاق قىرىق كۈنلۈك بولغاندا بوۋاقنىڭ قىرىق تويىنى ئۆتكۈزدى. بۇنىڭغا يەتتە ياشتىن تۆۋەن بولغان قىرىق بالا قىرىق تويغا تەكلىپ قىلىندى. بوۋاقنىڭ كىندىك ئانىسى بىلەن يەنە بىر ئايال بالىنى سۇغا سالدى. بوۋاقنى يۇيۇندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، قوينىڭ قۇيرۇق يېغىدىن بىر قوشۇق ئەدرەسمان، تۇز ھەم شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى قوشۇپ قاينىتىپ ئۇ سۇ ئىلمان بولغاندا ھەربىر بالا بىر قوشۇقتىن ئۇ سۇنى بوۋاقنىڭ ئۇستىگە قويۇپ چىققاندىن كېيىن بوۋاقنى ئورنىغا ياتقۇزۇپ، بالىلارنى مېھمان قىلىپ ھەر بىر بالىغا بىر لۆڭگە بىر ئەتىر سوپۇندىن ھەم بوۋاقنى يۇيۇندۇرغان ئاياللارغا كىيىملىك بەردى. مانا شۇنداق رەسمىيەتلەر بىلەن خەلق كۆڭۈللۈك ياشاپ كەلگەن ئىدى.

ئىبراھىمنىڭ ۋاپاتى

30 - يىلى قىش ۋاقتى، قار يېغىپ تۇرغان تۇمانلىق بىر كۈنى ئىبراھىم دەرۋازىنى ئېچىۋاتقاندا تۇيۇقسىزدىن بىر ئىت كېلىپ ئىبراھىمنى تالاپ پۇتىنى چىشلەپ گۆشىنى يۇلۇۋالدۇ. ئىبراھىم ئۆيگە كىرىپ پۇتىنىڭ ئىت چىشلىگەن يېرىنىڭ قان ئىزلىرىنى تۇزلۇق سۇ بىلەن يۇيۇپ يوتلار سۇرتۇپ باغلاپ قويدى. لېكىن بىر ھەپتىدىن كېيىن يارا ئىزلىرى قىزىرىپ يىرىڭلاشقا باشلىدى. ئۇ دەۋردە دوختۇرلار بولمىغانلىقتىن، ئۇلار ھەرنەرسە قىلىپ كۆرسىمۇ ياخشى بولمىدى. بىر ئايدىن كېيىن ئىبراھىم ئورنىدا يېتىپ قالدى. ئىبراھىمنىڭ ئاغرىپ قىلىشى پۈتۈن ئائىلىسىنىڭ ھەم نەجىپ ۋە بارلىق دوستلىرىنىڭ كۆڭلىنى بۇزدى. كېيىنكى ۋاقىتىدا ئەخمەت نەجىپ كىرسە ئىبراھىم بەكمۇ كۆڭۈلسىز ياتقىنىنى كۆرۈپ:

- دوستۇم ئەھۋالىڭ قانداق، بەكمۇ چۈشكۈن كۆرۈنىسەنغۇ؟ - دەپ سورىدى.

ئىبراھىم، بۈگۈن تۇغۇلغان يېرىم، ئائىلەم يادىمغا كېلىپ ئاكامنى، ھەدىلىرىمنى بارلىق تۇغقان يار - بۇرادەرلەرنى، خەلقنى، ئەل - يۇرتنى، تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يەرنىڭ ھەممە نەرسىسىنى ئەسلەپ سېغىندىم، بارغۇم، كۆرگۈم كەلدى. كېلىپ بىر مەرتىۋەمۇ بارالمىدىم. كوممۇنىزىم بورانلىرى چېگرانى تاقاپ يول كېسىلدى. ھېچ بولمىسا بىر بېرىپ كەلسەم بولماسمىدى دەپ پۇشمان قىلدىم. ئۆيىمىزنىڭ ئالدىدىكى بۇلاق سۇيى كۆز ئالدىمغا كېلىپ ئىچكۈم كەلدى. ئۇ بۇلاقنىڭ سۇيى مۆلدۈر تاتلىق ئىدى. ئادەم بالىسى نەلەردە تۇغۇلۇپ نەلەردە ياشاپ ئۆلىدۇ دېگىن. مەن ئۆز ھاياتىمدىن رازىمەن، ئاللاھقا شۈكۈر ناچارلىق كۆرمىدىم. ئەمما سېغىنىش كۆڭلۈمنى بۇزۇپ تۇرىدۇ، دەپ كۆزىگە ياش ئالدى.

ئەخمەت ئىبراھىمنىڭ ھالىغا قاراپ قايغۇرۇپ قالدى.

دوستۇم قايغۇرما ئاللاھ بۇيرىسا ساقايساق ئىككىمىز تەڭ ئەلگە قايتىپ كېلەرمىز دەپ كۆڭلىنى ياسىدى. شۇ كۈنى رامىزاننىڭ بىرىنچى كۈنى ئىدى. ئەخمەت نەجىپ تەرەۋدىن قايتىپ ئىبراھىمنىڭ ھالىنى سوراپ كىردى. ئىبراھىم بەكمۇ قاتتىق قىزىپ سۆز قىلالماي ياتاتتى. 12 - ئاي قىش قاتتىق سوغۇق، رامىزاننىڭ بىرىنچى كۈنى ئىدى. ئەخمەت زولۇقتىن كېيىن ناماز ئوقۇش ئۈچۈن مەسجىدكە كەتتى. مەسجىد جامائىتى بىلەن ئىبراھىمنى يوقلاپ كىرىپ ئەخمەت نەجىپ ئۆلاردىن ئايرىلىپ ئىبراھىمنىڭ يېنىدا قالدى. ئىبراھىمنىڭ ھالى ناچارلاشتى. سائەت ئونلار بىلەن ئىبراھىم دۇنيادىن ئۆتتى.

ئىبراھىم ئاقكۆڭۈل، يۇمشاق سۆزلۈك، تەبىئەتى گۈزەل، قولى ئوچۇق، سېخى ئادەم ئىدى. ئۇ بىر ئادەمنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىپ بىر ئېغىز يامان سۆز قىلىپ كۆرمىگەن ۋە بىر ئېغىز غەيۋەتمۇ قىلمايتتى. ئۇنىڭ جىنازىسى چوڭ بولدى. نەچچە مەسجىد جامائەت كېلىپ جىنازىغا قاتناشتى. ھازىرقى تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتىپى بىلەن تاتار مەسجىدىنىڭ ئالدىدىكى ھويلىلارغا قەدەر ئارىلىقتىكى يەرلەر قەبرىستان ئىدى. مەسجىد بىلەن قەبرىستان ئارىلىقىدا خەلق لىق بولۇپ، ئېھتىرام، ھۆرمەت بىلەن ئۇزاتتى. ئىبراھىم 63 يېشىدا دۇنيادىن ئۆتتى. (ئىبراھىم ئۆلۈپ، 15 يىلدىن كېيىن ئۇ قەبرىستاننى يۆتكەش ئۈچۈن ھۆكۈمەتتىن بۇيرۇق بولۇپ، قەبرىستاننى ئاچقاندا مەرھۇم ئىبراھىم ھازىر ئۆلگەندەك ھەتتا كېپەنلىرىمۇ سارغايمىغان ئەتىر پۇراقلىرىمۇ كەتمىگەن ئىكەن. كىشىلەر ئىبراھىم بەكمۇ ياخشى ئادەم ئىدى، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا شەھىدلىك ماقامىنى بەرگەن ئوخشايدۇ دېيىشتى.)

ئۈرۈمچىدە مائارىپنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە مەكتەپلەر

1889 - يىلى مەسئۇد - مەھمۇد مۇسۇلبايلار تاتارىستاندىن مۇخىببۇللا ئەپەندى ۋە خانىمى گۈلەندەم ئابىستايىنى ئالدۇرۇپ تۇرپاندا مەقسۇدىيە ناملىق مەكتەپنى ئېچىپ تۇرپاندىكى ئوغۇل - قىزلىرىنى ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشتۇردى. 1917 - يىلىغا كەلگەندە مۇخىببۇللا ئەپەندى خانىمى گۈلەندەم ئابىستايلار چۆچەك شەھىرىگە كۆچۈپ، بېرىپ ئۇ يەردىمۇ ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. ئۇ يەردە خەلق گۈلەندەم ئابىستايىنىڭ نامىنى بېرىپ گۈلەندەمىيە مەكتىپىنى ئاچتى. ئۇلارنىڭ بىر ئۆمۈر ھاياتى، بالا تەربىيەلەپ ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن ئۆتتى. 1913 - يىلى تۇرپانغا تاتارىستاندىن ھەيدەر سايرانى مۇرات رەمزى 1919 - يىللىرى، غەنى ئىبراھىمنى (خەلقلەر ئۇنى ئەلى ئىبراھىم دەپ ئاتاتتۇالغان ئىدى). ھىسامىددىن باۋى، ئابدۇللا غاپىدى، لوخمانوق، نىغمەتۇللا شەيخى قاتارلىق ئالتە ئوقۇتقۇچىنى تاتارىستاندىن ئېلىپ كېلىپ تۇرپاندا ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. ئۇلار تۇرپان، ئۈرۈمچى، ئالتاي، چۆچەك، غۇلجا، ئاقسۇ قاتارلىق شەھەرلەردە مەكتەپ ئېچىپ پۈتۈن ئۆمۈرلىرى ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئۆتتى. غەنى مۇئەللىم 60 يىل ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. بۇلارنىڭ قولىدا نۇرغۇنلىغان ئوقۇغۇچىلار بىلىم ئېلىپ ۋەتەنگە، ئەلگە يارامىلىق بىلىملىك ئادەم بولۇپ يېتىشىپ چىقتى.

24 - 25 - يىللىرى مامۇت قارى مالىكنىڭ ھويلىسىنى (رۇس كۇلۇبىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ھويلىنى) ئىجارىگە ئېلىپ زىننەتۇللا مۇئەللىم بىلەن مەخمۇد قارىنىڭ مەكتىپى ھەم مەريەم بىكە ئابىستايىنىڭ مەكتىپىنى قوشۇپ مەكتەپ دائىرىسىنى كەڭلەتتى. ھەيدەر مۇئەللىم مەكتەپ مۇدىرى بولدى.

بۇ مەريەم بىكە ئابىستاينىڭ قىزلار سىنىپىنىڭ خاتىرە رەسىمى.

ئوڭدىن بىرىنچى قۇردا: 1 - زەينەكەنىڭ قىزى 2 - مۇسلىمە خىسمەت ئالدىدىكى كىچىك قىز مۇزەييەنە مەريەم بىكە ئابىستاينىڭ قىزى 3 - نائىلە 4 - ئىسمىنى بىلمىدىم 5 - رۇقىيە خەسەنبىنىڭ قىزى 6 - خەبىبە غاز باي 7 - ئىقبال تۇرسۇن بايۋەتچىنىڭ قىزى (ئىككىنچى خوتۇندىن) 8 - شەرەفەت تۇرسۇن بايۋەتچىنىڭ قىزى (خانبابا) 9 - فەرزەنە بىكمىتوۋ 10 - زەينەكەنىڭ قىزى 11 - سەغەدەت مالىكۇۋا.

ئوڭدىن ئىككىنچى قۇردا: 1 - جەۋدەت جىگىتباي، مەريەم بىكەنىڭ ئوغلى 2 - رازىيە مەيزىنىڭ قىزى 3 - شادىيە شەھىدى (بۇرھان شەھىدىنىڭ قىزى) 4 - مەريەم سافى (ئەخمەت نەجىپنىڭ قىزى) سافىن 5 - ئەمىنە شاكولوۋ 6 - رىسالەت پاھلىۋان (موخەرەم قارىنىڭ قىزى) 7 - زەكىيە جىگىت بايۋا (مەريەم بىكە ئابىستاينىڭ قىزى) 8 - مەريەم بىكە ئابىستاي 9 - مەسخودە چانشىۋا 10 - غەلبە شاكولوۋ 11 - مۇنەۋەر ئاكچورىن 12 - خەيرىنسا 13 - فازىلا بىكمىتوۋ.

ئوڭدىن ئۈچىنچى قۇردا: 1 - ئىسمىنى بىلەلمىدۇق 2. مۇكەرەمە خىسمەت 3 - غەيشە ساقى (ئەخمەت نەجىپ قىزى) سافىن 4 - مەيمۇنە خىسمەت . 5 - گۈلسارە مانسورجان ھاجى قىزى 6 - غەفىغە ياگخورا زوۋ 7 - نائىلە 8 - ئىبادەت تۇرسۇن بايۋەتچىنىڭ قىزى 9 - ئەلفىيە چىگىتبايۋا (مەريەم بىكە ئابىستاينىڭ قىزى) 10 - مارزىيە ئاكچورىن.

زىننەتتۇللا مۇئەللىم، مەريەم بىكە ئابىستاي كەشىغە ئاپپايلار ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. دادام مەكتەپلەر توغرىسىدا سۆزلەۋېتىپ ئۆزىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىمتىھانىنى ئەسلەپ ئۆتتى. بىزنىڭ يىللىق ئىمتىھانىمىزنى رەھىمجان باي ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولۇپ، پۈتۈن ھازىرلىق ۋە چىقىملارنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. چۈنكى ھەر يىللىق ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىمتىھانىنى بايلار ياكى ئاتا - ئانىلار ئېلىپ بېرىپ، بارلىق خىراجەت چىقىمىنى ۋە ھازىرلىقلارنى شۇلار قىلىپ كەلدى. ھەر يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىمتىھان ئېلىش ئورنى باغۇ - بوستانلىق گۈزەل يەرلەردە سەھنە ئورنىتىپ، گىلەم سېلىپ سۇپەتلىك ئورۇندۇق - ئۈستەللەر قويۇپ سەھنە مەيدانىنى گۈل - چېچەكلەر بىلەن چىرايلىق ياساپ چىققاندىن كېيىن، ئەتراپ شۇنداق كۆڭۈللۈك بولۇپ كېتەتتى.

بۇ مۇراسىمغا قاتناشقۇچى بارلىق ئادەملەرگە سوفرا يېيىپ مېھمان قىلغاندىن كېيىن، بۇ كۈن كىشىلەر كۆڭلىدە بايرام كۈن ھېسابلىناتتى. ھەممە ئادەم قىزغىن كۆتۈۋېلىنىپ خۇشال ۋاقىت ئۆتكۈزەتتى. رەھىمجان باي ئىمتىھان مەيدانىنى ئۆزىنىڭ ھويلىسىغا ھازىرلىدى.

رەھىمجان باينىڭ ھويلىسى ھازىرقى مائارىپ نازارىتى يەنى ھۆسەيىن باي چانشۇنىڭ يان قوشنىسىدىن بىر كېيىنكى ھويلا ئىدى. كوچىنىڭ شۇ تەرىپىدىكى ھويلىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئانچە چوڭ بولمىغان بىر ئۆستەڭ سۇ ئېقىپ تۇراتتى. بۇ سۇ كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە ھۇزۇر، ھاۋالارنى يەڭگىل قىلىپ بېرەتتى ھەم ھويلىدىكى باغلار ئۈچۈنمۇ بەكمۇ مۇھىم كېرەك ئىدى. ھەر بىر ئائىلە ئۆز ھويلىسىدىكى ئۆستەڭنىڭ ئۈستىگە يوغان ھەم كەڭ قىلىپ تاختايدىن چىرايلىق كۆۋرۈك ياساپ ياز كۈنلىرى شۇ كۆۋرۈك ئۈستىدە غىزالىنىپ دەم

ئېلىپ ھۇزۇرلىناتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەركىم ئۆزىنىڭ كۆۋرۈكىنى چىرايلىق قىلىپ بوياپ، تەشتەكتە گۈللەر قويۇپ ھەم كۆۋرۈك ئەتراپىغا دەرەخلەر ئۆستۈرۈپ ياز كۈنى كۆۋرۈك ئۈستى سۈرۈن ھاۋالىق جانغا راھەت يەر بولۇپ، كېچە - كۈندۈز كىشىلەرنىڭ دەم ئېلىش ئورنى بولۇپ قالغان ئىدى. كۆۋرۈكنىڭ ئۇ قېتى مېۋىلىك باغلىرى بولۇپ، گۈل - چېچەكلەر ئۆستۈرۈپ ئەتراپ شۇ قەدەر گۈزەل ھەم كۆڭۈللۈك ئىدىكى، بۇ چىرايلىق باغلاردا قۇشلارنىڭ ساز ئاۋازى شەھەرنىمۇ گۈزەل قىلىپ كۆرسەتتى. رەھىمجان باي ئىمتىھان سەھنىسىنى شۇ كۆۋرۈك ئۈستىگە ياسىدى. گىلەم سېلىپ سۈپەتلىك ئورۇندۇق - ئۈستەللەر بىلەن سەھنە ئىنتايىن چىرايلىق بولدى. بۈگۈنكى كۈن ئۈچۈن كەلگەن خەلق ۋە ئاتا - ئانىلار ئۈستەڭنىڭ ئۇ قېتىدىكى باغدا سېلىنغان گىلەم، كىگىز ۋە ئورۇندۇقلار ئۈستىدە تىزىلىپ ئولتۇردى. ئىمتىھان سەھنىسىگە ئوقۇتقۇچىلار، مائارىپتىن كەلگەن ۋەكىللەر ھەم باشقا ساھەدىن كەلگەنلەر ئىمتىھان كومىسيەسى بولۇپ قاتناشتى. ئىمتىھان باشلاندى. شۇنچە جىق ئادەملەر ئالدىدا ئىمتىھان بەرمەك قانچىلىك ئېغىر، ھەممىمىز قورقۇنچتىن يۈرىكىمىز سېلىپ كۈتەتتۇق. يېنىمدا ئاپام «قورقما كۈچلۈك بول» دەپ مەدەت بېرەتتى. ھەممە ئاتا - ئانىلار بالىلارغا غەيرەت، كۈچ بېرىپ ئىمتىھانغا ئۈزىتىپ تۇردى. نۆۋەت ماڭا كالدى. ئىمتىھان ئېغىر ئۆتمىدى، چۈنكى مېنىڭ ھازىرلانغان ئورۇنلاردىن سورالدى. ئەرەب تىل ئىمتىھانىنى بېرىشتە سەھنىدە ئولتۇرغان ئەرەب ئادەمنى كۆرۈپ يۈرىكىم ئاغزىمغا تىقىلدى. ئەرەب تىلىدىن ئۇ ئادەم ئىمتىھان قىلدى. لېكىن مەن ئۇنىڭ ھەممە سوئاللىرىغا توغرا جاۋاب بەردىم. ئۇ ئادەم «ئافەرىن، ئافەرىن» دەپ كېلىپ مېنى تەبرىكلەپ قۇچاقلىدى.

پۈتــۈن ئادەملەرنىڭ ئالقىش ئاۋازى مېنى رىغبەتلەندۈردى. ئاپام يۈگــۈرۈپ كېلىپ مېنى قۇچاقــلاپ رەھمەت ئوغلۇم، مېنى خۇشـال قىلدىڭ دەپ كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى. ئوغلۇم مېنىڭمۇ ساڭا ھازىرلاپ قويغان ھەدىيەم بار دېدى. پۈتۈن ئوقۇغۇچىلار ئىمتىھاندىن ياخشى نەتىجىلەر ئېلىپ خۇشال بولۇشــتى، كەلگەن كىشىلەرمۇ رەھىمجان باينىڭ مېھمىنى بولۇپ، داســتىرخان بېشــىدا چىرايلىق سۆزلىشىپ كۆڭۈللــۈك ۋاقىت ئۆتكۈزۈپ قايتىشــتى. مەن ئالتىنچى مەكتەپتە ئوقۇش تاماملىدىم. كىچىك ســىڭلىم دادامدىن «مومام ســىزگە نېمە مۇكاپات قىلدى» دەپ قىزىقىپ بىلگۈسـى كەلـدى. ئاپام ماڭا نېمە مۇكاپـات قىـلار دەپ كۆڭلۈمدە بىلىشـكە ئالدىرايتتىم. بۇ مېنىڭ ھاياتىمدىكى ئەڭ خۇشـال بىر كۈنـۈم بولدى، دەپ سـۆزلىگەندە يۈزىدە شۇ كۈنكى خۇشاللىقى ئەكىس ئەتتى. ئىمتىھانىنىڭ كەينىدىن ھەممىمىزنىڭ ئىمتىھان نەتىجىمىزنى يەكۈنلەپ مۇكاپاتلار بەردى. مەن بىرىنچىلىكنـــى ئالدىم. ئوقۇغۇچىلار تەرەپتىن ھازىرلانغان كانسـىرت مۇزىكا، شېئىر دېكلاماتسـىيە ئوقۇلدى. ھەممە ئادەم كۆڭۈللۈك ھەم خۇشال قايتىشتى.

مـەن ئوقۇش پۈتتـۈرۈش ئىمتىھـان نەتىجىلىرىـم بىلەن ھەم كۆڭۈللــۈك ئۆتكۈزۈلگــەن مۇراســىملارنىڭ تەســىرىدىن چەكسىز ھاياجان ھەم خۇشــال ئىدىم. ساۋاقداشلىرىم بىلەن قېرىنداشلاردەك قۇچاقلىشــىپ، بىر - بىرىمىزگە قىيماي خوشلىشىپ ئايرىلدۇق. مەن شــۇنداق چوڭ ئارزۇ - ئۈمىدلەر بىلەن خۇشال ۋە ئۆزۈمنى يەڭگىل ھېس قىلىپ ئۆيگە قايتتىم. ئاپامنىڭ ماڭا ھازىرلىغان مۇكاپاتى نېمە ئىكەن دەپ ئەتراپقا قاراپ چىقتىم. ھېچنەرسە كۆرۈنمىدى. ئاپام مېنى باشـلاپ چىقىپ دەرۋازىدىن كىرىشــتە ئوڭ قول تەرەپتىكى دۇكاننى

مــاڭا ھازىرلاپ قويۇپتۇ. ئۇنىڭغا خەلققە كۈندىلىك تۇرمۇشــىدا لازىم بولىدىغان قاچا - قۇمۇش، چىلەك - چۆمۈچ، يىڭنە - يىپقىچە بولغان نەرسىلەر بىلەن دۇكاننى توشقۇزۇپ تىزىپ چىقىپتۇ. بۇ دۇكان سىنىڭ، سەن بوش ۋاقتىڭدا دۇكاننى ئاچسـەڭ ھەم «رۇس گىمنازىيە»سىگە سىنى ئوقۇشـقا بىرىپ تىزىملىتىپ قويدۇم. كانىكۇلدىن كىيىن ئوقۇش باشلاپ گىمنازىيەنى تاماملىساڭ، رۇس تىلىنى ئۆگەنگەن بولۇرسەن ھەم بۇغالتىرلىق كۇرسىنى تاماملىساڭ دىدى.

مەن ھەيران بولۇپ، سىنىڭ مۇكاپاتىڭ شۇمۇ ئاپا، سىنىڭ بۇ مۇكاپاتىڭ مەن ئۈچۈن ئىبرەت كەلمەسمۇ؟ دىدىم.

ئاپام كەلمەيدۇ ئوغلۇم، سەن ھازىر ئىبرەت بىلگەن بىلەن كىلەچەكتە بۇ چوڭ مۇكاپات ئىكەنلىكىنى بىلىسەن بالام. تىرىشساڭ ھەممىسىگە يىتىشسەن ئىبرەتمۇ كەلمەيدۇ، دىدى.

دىگەنـدەك، بىـر مىنۇت بوش ۋاقتىم چىقماي ھەممىسـىگە يىتىشـتىم. بىر يىلدىن كىيىن رۇس گىمنازىيەنىمۇ ياخشـى نەتىجە بىلـەن تاماملىدىم. بىر يىلـدا رۇس تىلىنى ياخشـى نەتىجە بىلەن ئۆگىنىپ چىقتىم. شـۇنىڭدەك، بۇغالتىرلىق كۇرسـىنىمۇ تاماملىدىم. 32 - يىلى ئۈرۈمچىدە سـوۋدا شـىركىتى (توسەن گوگسى) قۇرۇلۇپ، بۇرھان شـەھىدى باش دىرىكتور، سوۋدا جۇرنىنى زاكىر ئابدۇرىشىت، پىريومچىكى خەسەن بورناشوپ، زەكى ۋەلىنى باش بۇغالتىر، ئەخەت ۋەلىنى بۇغالتىر بولۇپ ئىشلەپ كەلدى. كىيىن سودا شىركىتى كەڭلەپ سـوۋىت ئىتتىپاقى بىلەن سـودا كىلىشـىملەر تۈزۈلگەندىن كىيىن، مىنىڭ ئوقۇشـۇم پۈتۈش بىلەن مىنى ھەم سـودا شىركىتىگە بۇغالتىر قىلىنىۋالدى.

مەن بۇ يەردە بىرقانچە ۋاقىت ئىشلىگەندىن كېيىن، كۆزگە كۆرۈنۈپ ماختاشلارغا ئىگە بولدۇم. شۇنىڭ بىلەن مېنى ماجىك تاك، ئەزىمجان ئاكا ئۆچمىزنى بىر ماشىنا گەزلىمە مال ھەم چايلار بىلەن قارا شەھەرگە سودا شىركىتىنىڭ شۆبىسىنى قۇرۇش ئۈچۈن مېنى ئۇ شىركەتكە دىرېكتور قىلىپ بىزنى ئەۋەتتى. ئۇ يەردە بىزنىڭ ئىشىمىز بەك تېز يۈرۈشۈپ كەتتى. چارۋا رايونلىرىغا بېرىپ چاي بىلەن گەزلىمە رەختلەرگە قوينىڭ يۇڭى ھەم تېرىسىنى ئالماشتۇرۇپ، ئۇنى سوۋېت ھۆكۈمىتىگە بىۋاسىتە كېلىشىملەر تۈزۈپ سودا ئىشلىرىنى باشلايتتۇق. مانا بۇ يەردە مېنىڭ رۇسچە تىل بىلگىنىم ئىشقا ياردى. ئۇ يەردە سودا شۆبە شىركىتىنىڭ ھويلىسىنى سېتىۋالدۇق. كېيىن سوۋېتلەر ھۆكۈمىتى بىلەن تىرىك مال سودىسىنى باشلاپ كەتتۇق. بىر قېتىم غۇلجا ئارقىلىق سوۋېتلەر ھۆكۈمىتىگە تىرىك مال ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ماجىك تاك مەسئۇل بولۇپ، مالچىلار بىلەن كەتكەن ئىدى. ئۇلار مالنى ئۆتكۈزۈپ قايتماقچى بولغاندا، ئۇلار سوۋېتلىكلەر بىز بىلەن بىللە بۇ ماللارنى ھەيدەپ يەتكۈزۈپ بەرسەڭلار دەپ ئۆتۈنگەندىن كېيىن، بارغان مالچىلار بىلەن ماجىك تاك ماللارنى ئۇلارغا ياردەم ئۈچۈن ھەيدەپ ماڭغاندا شەھەر ئىچىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىپ، مال ئىگىلىرى (باشلىق) «دىققەت قىلىڭلار» دەپ توۋلاپ ھەممىمىز ئەتراپتىن توسۇپ ماڭساقمۇ لېكىن ھەر بىر ھويلىدىن كىشىلەر چىقىپ بىردىن قوينى سۆرەپ ئېلىپ كىرىپ، بىز شەھەردىن چىققۇچە مالنىڭ يېرىمىگە ئاران ئىگە بولۇپ، شەھەردىن ئېلىپ ئۆتتۇق. بىز ھەيران بولدۇق، قانداق يۈزسىز بۇلاڭچى ئادەملەر» دېدۇق. باشلىق بولغان ئادەم بېشىنى چايقاپ قالغان مالنى ھەيدەپ كەتتى دەپ ئەجەبلىنىپ قايتىشتى.

قاراشەھەر سودا شىركىتىنىڭ خىزمىتى يۈرۈشۈپ سودا ئىشلىرى راۋاج تاپقاندىن كېيىن، مېنى قەشقەر توسەن گۈگسىغا جىڭلى (سودا شىركىتى باشلىقى) قىلىپ ئەۋەتتى. قەشقەرگە ماڭغىچە كۇچا ھەم ئاقسۇ شەھەرلىرىنىڭ سودا ئىشلىرىغا بىرقانچە ئاي ياردەم قىلىپ ئۆتۈشۈمنى بۇيرىدى. ئۇ ۋەزىپىلەرنى تاماملاپ، قەشقەر سودا شىركىتىدە جىڭلى بولۇپ بىرقانچە يىل ئىشلىدىم.

ئاپام دېگەندەك، مېنىڭ ھايات يولۇمدا ئۆگەنگەن بىلىملەرنىڭ ھەممىسى ئالەمدىن چىقتى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن سودا قىلغاندا رۇس تىل بىلگىنىم ئەسقاتتى. ھەتتا قەشقەر شەھىرىدە ئەرەبلەر بىلەن سودا قىلىشقا توغرا كەلگەندە ئەرەب تىلىنى ئىشلىتەلىدىم. بۇغالتىرلىق بىلىمىم ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغا قەدەر مېنىڭ كەسپىم بولدى. ئاپامنىڭ دېگەنلىرى مېنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشۇمدا ئالدىمغا كېلىپ تۇردى. مەن ھەرۋاقىت ئاپامغا رەھمەت ئېيتىپ ياشىدىم. ئاتا - ئانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، شۇ يولدا ماڭغان بالا ھېچ ۋاقىت يامان بولمايدۇ. تىرىشىپ ئوقۇڭلار، بىلىم سىلەرنىڭ قىممىتىڭلارنى ئاشۇرىدۇ، بىلىم سىلەرنىڭ ئەڭ چوڭ بايلىقىڭلار بولىدۇ دېدى.

مەنسۇرجان باي ئالتىنچى مەكتەپنى ئوقۇغۇچىلارغا ھەدىيە قىلدى

ھەيدەر مۇئەللىم ئۆزىنىڭ بىر ئېغىز ئۆيىنى كۇتۇپخانا قىلىپ قازاندىن كىتاب، ژۇرنال، گېزىت قاتارلىق ئوقۇش كىتابلىرى بىلەن خەلقنى تەمىنلەپ تۇردى. ئۇ ۋاقىتلاردا شەرقىي تۈركىستاندا مەتبۇئات ۋە نەشرىياتلار يوق ئىدى. پۈتۈن ئوقۇش ماتېرىياللىرى ھەم كىتابلار قازان باسمىسىدا بېسىلىپ كېلەتتى. كېيىنكى زامانلاردا تاشكەنتتىن

ئۇيغۇر تىل يېزىقىدا كىتابلار ئەللىك نەچچە يىلغا قەدەر كېلىپ تۇردى. شۇ يىللىرى گۇچۇگىدىن غابدىلخاق خەزرەت ئايالى گۈلەندەم ئابىستايلار ئۈرۈمچىگە كۆچۈپ كەلدى. ئۇلار بورھان شەھىدىنىڭ ھويلىسى ئۇدۇلىدىكى ھويلىنى سېتىۋېلىپ، ئۆز ئۆيىنى مەكتەپ قىلىپ غابدىلخاق خەزرەت ئوغۇللارنى، گۈلەندەم ئابىستاي قىزلارنى ئوقۇتتى. مەكتە سانى كۆپەيدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم ئېلىش ئارزۇسى قولايلاشتى. ھەر بىر ئاتا - ئانىنىڭ بالىلارنى بىلىم ئىگىسى قىلىپ چىقىش تىلىكى ئەمەلگە ئاشتى.

26 – 27 - يىللىرى مەنسۇرجان باي رۇس كولۇبىنىڭ كەينىدىكى يەردە، ئون نەچچە ئېغىز ئۆيى بار يوغان ھويلىنى مەكتەپ ئۈچۈن تەقدىم قىلدى.

مەنسۇرجان ئەپەندىنىڭ بۇ چوڭ ھەدىيىسى پۈتۈن ئوقۇغۇچى مۇئەللىملەرنى ۋە بارلىق خەلقنى خۇشال قىلدى. بۇ ھەدىيە ئۈچۈن رەھمەتلەر ئازلىق قىلىپ ھەممە ئادەم مەنسۇرجانغا دۇئالار قىلىپ ياخشى تىلەكلەردە بولدى. بۇ مەكتەپكە ھەيدەر مۇدىرنىڭ يەنى زىننەتۇللا ھەم مەريەم ئابىستاينىڭ مەكتەپلىرى كۆچۈپ كېلىپ، سىنىپلار يەتتىنچى سىنىپقا قەدەر ئېچىلدى. مەكتەپ دائىرىسى كېڭەيتىلدى. مەكتەپكە ئالتىنچى مەكتەپ دەپ نام بېرىلدى. نەچچە يۈزلىگەن ئوقۇغۇچىلار بىلىم ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشتى. مەكتەپكە غەنى ئىبراھىم قاتارلىق بىرقانچە ئوقۇتقۇچىلار كەلتۈرۈلدى. مەكتەپنىڭ دەرىجىسى ئۆستى. مەكتەپ ئېچىلغاندىن كېيىن ئوقۇغۇچىلار بىرقانچە ۋاقىت تەييارلىق قىلىپ مۇزىكا گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ چىقتى. تۆت ئوقۇغۇچى گىتار، تۆت ئوقۇغۇچى ئىسكىرىپكا، تۆت ئوقۇغۇچى ماندالىين، تۆت ئوقۇغۇچى بالالايكا چېلىشنى ۋە ئەزمىجان ئاكا

بىلەن ۋەلى ئەخمەت ئابىزى گارموننى مەشىق قىلدى ۋە بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار بارابان چېلىشقا ھازىرلاندى.

مەكتەپ بىر كۈننى تەيىنلەپ لوزۇنكىلار يازدى. گۈللەر ئالدى ۋە مەكتەپ بايراقلىرىنى كۆتۈرۈپ چىرايلىق كىيىنگەن ئوقۇغۇچى قىز - ئوغۇللار رەتلىك بولۇپ مۇئەللىملەر ۋە ئاتا - ئانىلار مەنسۇرجان باينىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ئۇلار گۈزەل ساز - مۇزىكىلارنى چېلىپ شېئىرلار ئوقۇپ كوچىنى ياڭرىتىپ ماڭغاندا شۇنداق تەسىرلىك بولدىكى ئادەمنىڭ قەلبى تىترەپ، روھى جانلانغاندەك بولدى. ھەر بىر ھويلىدىن ئادەملەر چىقىپ ھاياجان ئىچىدە ئوقۇغۇچىلارغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ ئۈزىتىپ قالاتتى. بىر قىسىم كىشىلەر ئوقۇغۇچىلار بىلەن مەنسۇرجان باينىڭ ئۆيىگە بېرىشتى.

بۇ ئىنتايىن كۆڭۈلنى ئېرىتكۈدەك تەسىرلىك ھەرىكەت بولدى. تەبىئەتمۇ شۇنچە گۈزەل ئىدى. كوچىنىڭ ئىككى چېتىدىكى ئېرىقتا شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇلارنىڭ چىرايلىق ئاۋازى بىلەن ئېرىق بويىدىكى قويۇق ئۆسكەن دەرەخلەرنىڭ يازنىڭ سەلكىن شامىلىدا تەۋرىنىپ تۇرۇشى، قېلىن دەرەخلەر ئىچىدە سايراپ تۇرغان بۇلبۇل كاككۇكلارنىڭ ساز ئاۋازلىرى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە ھۇزۇر بېرەتتى. بىر قارىساڭ ھايات نېمىدېگەن گۈزەل.

ئوقۇغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ تىلەكلىرى بىلەن يېزىلغان «رەھمەت» لوزۇنكىلىرىنى دەرۋازا، كوچا ھەم ھويلىلارغا تاقاپ چىقتى. مەنسۇرجان باينىڭ ھويلىسى گۈللەرگە چۆمدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ چىرايلىق چالغان مۇزىكىلىرى بىلەن تەسىرلىك شېئىرلىرى ھەممىنى ھاياجانغا كەلتۈردى. ئوقۇغۇچىلار ئۆيۈشتۇرغان مۇزىكا ئوركېستىرى «غابدۇللا توقاي مارشى»، «غەلىبەنە» كۈيى بىلەن «ئاق قوش مارشى» چېلىپ

شېئىرلار ئوقىدى.

ئوقۇغۇچىلار مەنسۇرجان بايغا «رەھمەتلەر» ئېيتىپ سۆز قىلدى. بىزنى قاراڭغۇلۇقتىن، نادانلىقتىن، قۇتۇلۇش ئۈچۈن مەكتەپ بىناسىنى تەقدىم قىلدىڭىز ۋە بىزلەرگە يېڭىدىن ھايات بەردىڭىز. بىز سىزنىڭ ئۈمىدىڭىزنى ئاقلاپ چىقىش ئۈچۈن ھەممىمىز سىزگە سۆز بېرىمىز. بىز ياخشى ئوقۇپ كېلىچەكتە بىلىملىك يېتىشكەن ۋەتەن ئىگىلىرى بولۇش ئۈچۈن ۋەتەن ۋە خەلقىمىز ۋە سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ۋەدە بېرىمىز دېگەن مەزمۇندا تەسىرلىك سۆزلەر قىلدى ھەم شېئىر - دېكلاماتسىيەلەر ئوقۇدى. مۇئەللىملەر ۋە ئاتا - ئانىلار ئۆزىنىڭ يۈرىكىدىن چىققان دۇئا - تىلەك رەھمەتلىرىنى ئېيتىشتى.

مەنسۇرجان باي قاتتىق تەسىرلەنگەنلىكتىن كۆزياشلىرىنى تۇتالماي قالدى. سىلەر مېنىڭ باللىرىم، سىلەر ئۈچۈن ھەر نەرسە قىلسام ئازلىق قىلىدۇ. سىزلەرنىڭ بىلىملىك ھەم خەلققە ياراملىق ياخشى ئادەم بولۇپ، ۋەتەن ۋە خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشىڭلارنى تىلەيمەن. مېنىڭ ئۈچۈن خەلقىم ۋە سىلەرنىڭ بەختلىك بولۇشۇڭلار شۇ ماڭا يېتەرلىك بەخت، سىلەرگە كېلەچىكىڭلارغا ئىستىقبال، ئوقۇشۇڭلارغا نەتىجە ۋە بەخت تىلەيمەن دېدى. ھەيدەر مۇئەللىمگە ئالاھىدە رەھمەتلىرىنى ئېيتتى. ئۇ كۈندىكى بۇ ھەرىكەت ھەممىنىڭ يۈرىكىدە ئۇنتۇلماس چوڭقۇر ئىزلار قالدۇردى.

شۇ ۋاقىتتىكى ئوقۇغۇچىلار سۆزلىگەندە كۆڭلىدە قالغان تەسىراتىنى ھاياجان ئىچىدە گۈزەل ھېسلار بىلەن ئەسلەيتتى.

مەن ئۇ ئىشلارنى كۆرسەممۇ، دادامدىن ئاڭلىغاندا، مەنمۇ شۇنداق خەلق ئۈچۈن بىر ياخشى ئىش قىلىپ قالدۇرغۇم كېلىپ

ھەۋەسلەندىم.

مەنسۇرجان باي ئۆزبېك بايلىرىدىن بولۇپ، ئۇ ھەردائىم ئاق چوچۇنچىدىن كاستۇم بۇرۇلكا، ئاق شىلەفە، ئاق ئاياغ، ئاق پايپاق كىيىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ كاستۇمىنىڭ مەيدە يانچۇقىدىن ئالتۇن سائەتنىڭ ئالتۇن زىنجىرىنى چىقىرىپ قوياتتى. قولىدا زاكون تاياق (پاسون ئۈچۈن قولىدا ھاسا تاياق) تۇتۇپ يۈرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنى رۇس مەنسۇرجان دەپ ئاتايتتى. لېكىن ئۇ ھەممە ئادەم قىلالمايدىغان ياخشى ئىشلارنى قىلدى. ئالتىنچى مەكتەپ بىناسىنى ئوقۇغۇچىلارغا تەقدىم قىلدى ھەم سەنشىخاگزىدىكى مەسجىدنى سالدۇرۇپ چىقتى. خەلققە ياردەم قىلىش ئىشلىرىدا قولىدىن كەلگۈچە ياردىمىنى قىلاتتى. ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ھەرەمگە ھاجى قىلىش ئۈچۈن بارغاندا ۋابا ئاغرىقىغا يولۇقۇپ يېتىپ قالدۇ. كىشىلەر ئۇنى كۆتۈرۈپ بەيتۇللاھنى ئايلاندۇرۇپ تاۋاپ قىلدۇرۇپتۇ. مەنسۇرجان ئۆزى بىلەن بىللە كەلگەن يىگىتنىڭ يول كىرا ھەم خىراجەت پۇللىرىنى تولۇق بېرىپ قالغان پۇللىرىنى يېنىدا تۇتۇپ بەيتۇللاھنى ھەربىر ئايلانغاندا شۇ پۇللارنى سەدىقە بېرىپ تۇرۇپتۇ. بەيتۇللاھنى يەتتىنچى ئايلانغاندىن كېيىن مەنسۇرجانغا ھاجىم سىزنىڭ بەيۇللاھتا قىلغان تاۋابىڭىزنىڭ مەرتىبە تامام بولدى دەپ ئاگلاتقاندا مەنسۇرجان باي يېنىدىكى بارلىق پۇللارنى سەدىقە بېرىپ بولۇپ جان ئۈزگەن ئىكەن.

مەنسۇرجان ھاجى مەككىدە يېتىپ قالدى.

كىشىلەر مەنسۇرجان ھاجى بەختلىك ياخشى ئادەم ئىكەن، بىز ئۇنىڭ كىيىنىپ يۈرگىنىگە قاراپ باشقىچە چۈشەنگەن ئىكەنمىز دەپ ئۇنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىپ سۆزلەيدىغان بولدى.

مانا شۇنىڭغا ئوخشاش خەلق ئىچىدە يېڭىلىققا ئىنتىلىش خەلققە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىش ئارزۇسى كۈچەيدى.

مەسىلەن، ئۆزبېك بايلىرىدىن مۇرسەل باينىڭ ئايالى ئايسخان سەندۇڭبىدىكى مەسجىدنى سالدۇرۇپ چىقتى. چوڭ كۆۋرۈكتىكى مەسجىدنى تاتار بايلىرىدىن زىيا ھاجى سالدۇردى.

يەڭ ئەنلۇ قەبرىستان يېنىدىكى مەسجىدنى نەجىپ ھاجى سافىن سالدۇردى. ئەلىخان تۆرەم تاتارىستاندىن سۇفىيە خانىمنى ئېلىپ كېلىپ، كۈچاردا مەكتەپ ئاچتى.

خەلق سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتى

كېيىنكى دەۋردە خەلق ئۆز سەنئەتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇردى. ئۇيغۇر، تاتار، قازاق ئويۇنچىلىرى قۇرۇلدى. ھەر مىللەت ئۆز سەنئەتلىرىنى ئۆز مەدەنىيەتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، مەيدانغا ئېلىپ چىقىش ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلىدى. ياشلار مۇزىكا گۇرۇپپىلىرىنى تەشكىللەپ چىقتى. ئۇلار ئائىلىلەردە توپلىنىپ كېچە - كۈندۈز دېمەي، چىن كۆڭلىدىن ھەۋەسلىنىپ ئۆگىنىپ ھەم سەھنىگە ئېلىپ چىقىش ئۈچۈن تىرىشىپ ھازىرلاندى. ئۇلار گۇرۇپپىلانغان مۇزىكىلىرىنى چالغاندا ئىنسانلارنىڭ قەلبى ئىچىگە چوڭقۇر كىرىپ ئورۇن ئالاتتى. خەلق ئۇ ياشلارنىڭ مۇزىكىلىرىنى ئاڭلاشنى ياخشى كۆرەتتى. بۇ پەقەت ئۈرۈمچىدىلا بولماستىن، سەنئەت ھەۋەسكارلىقى پۈتۈن شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھەممە شەھەرلىرىدە مەيدانغا كەلدى. ئۇيغۇر ئويۇنچىسى «غەرىب - سەنەم» درامىسىنى، تاتار ئويۇنچىسى «ئاسىل يار - غەلىيەبانو قارقانات» درامىسىنى، قازاق ئويۇنچىسى «قىز

جىبەك» دراممىلىرىنى ھازىرلاپ سەھنىگە ئېلىپ چىقتى.

بۇ سەھنە ئەسەرلەر ئۆزىنىڭ ئەدەبىي سەنئەتلىكى ۋە سەھنە كۆرۈنۈشىنىڭ گۈزەللىكى ھەم تەسىرلىك كۈي - مۇڭلىرىنىڭ تولۇق ئورۇنلىنىشى ئارقىلىق بايان قىلىنىشى كېرەكلىرىنى ئېنىتايىن تەسىرلەندۈرۈپ ئۆزىگە تارتاتتى. ئارتىسلارنىڭ بۇ ئەسەرلەرنى ئۇستا ماھارەت بىلەن ئوريناپ چىقىشى ئەسەرنى جانلاندۇرۇپ تېخىمۇ تەسىرلىك كۆرسەتتى.

بۇ دراممىلار خەلق قەلبىدە چوڭقۇر ئورۇن ئالدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئەسەرلەر ھەر قېتىم سەھنىگە چىقسا كۆلۈپ توشقان خەلق قارشى ئالاتتى. كۆلۈبقا سىغقاندىن ئارتۇق بىلەت سېتىلمىغانلىقتىن بىلەت يېتىشمەسلىك كۆڭۈلسىزلىكى كېلىپ چىقاتتى. ئەگەر ئەسەر سەھنىدە بىر ئاي ئوينالسا ھەر كۈنى خەلق قىزغىن ئالقىش بىلەن كۈتۈۋالدۇ. رولىدا ئارتىس يىغلىسا كۆرەرمەنلەر تەڭ يىغلاشتى. كۆلكىلىك يېرىگە كەلگەندە پۈتۈن خەلق تەڭ كۆلۈپ چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا تاماشا قىلىشاتتى. ياشلار كوچىلاردا شۇ ئەسەرنىڭ كۈيلىرىنى كۈيلەپ ناخشىنى ئېيتىپ، ياكى بىر گۇرۇپپا بولۇپ مۇزىكا چېلىپ كوچا ئايلىناتتى. خەلق سەنئەتكە بولغان ئۇسسۇزلۇقىنى ھېچ قاندۇرالمىدى. كۆلۈب ئەتراپىدىن كىشىلەر چۈگلەپ كېتەلمەيتتى. ئويۇن كۆرگىلى كەلگەنلەرمۇ سەھنە ئارىلىقىدىكى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا چېلىنغان ئوركېستىر مۇزىكىلىرىنى تىڭشاپ ئادەملەر ئېغىز ئاۋاز چىقارماي ھوزۇر بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇراتتى.

شۇ دەۋردىكى ئارتىسلاردىن فەرىدە غەلىۋا خانىم بىر ۋاقىتىدا «ئاسىل يار دراممىسىدا «لەلە» قىزنىڭ «قىز جىبەك» دراممىسىدا «قىز جىبەكنىڭ» رولىنى ئويناپ چىقتى. بەزى ۋاقىتلاردا بۇ ئىككى

ئۇيۇشمىنىڭ ئۇيۇن قويۇش ۋاقتى بىر كۈنگە توغرا كەلگەندە فەرىدە خانىمنى ۋىيلا سەفت بىلەن رولغا چىقىش ۋاقتىغا ئۈلگۈرتۈپ ئېلىپ كېلەتتى. بىر كېچىدە ئىككى كۇلۇبنىڭ ئارىسىدا يۈگۈرتۈپ فەرىدە خانىمنى رولغا يېتىشتۈرۈپ تۇردى.

فەرىدە خانىم ئۆزى تاتار بولسىمۇ، قازاق دراممىسىنىڭ «قىز جىبەك» رولىغا چىققاندا ئۇ قازاق خەلقىنىڭ ئۆرپ - ئادەت خاراكتېرلىرىنى قاملاشتۇرۇپ ۋە قازاق تىل شېۋىلىرىنىمۇ تولۇق سۆزلىگىنى ئۈچۈن پۈتۈن قازاق خەلقى ۋە بارلىق كىشىلەر ئۇنىڭ تالانتىنى ماختاپ تىلدىن - تىلغا سۆزلەپ رەھمەتلەرنى ئېيتتى. بۇ ئۇيۇشمىلارنىڭ قارمىقىدا مىللى مەكتەپلەر ئېچىلدى. خىتاي كوممۇنىستلىرى كەلگىچە توختاپ قالغان يېرىدىن داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن بولسىمۇ، كېيىن شەرقىي تۈركىستانغا خىتاي كوممۇنىستلىرى كەلگەندىن كېيىن ئۇيۇشمىلار ۋە مەكتەپلەر تارقالدى. شۇ ۋاقىتدا خەلق مۇشۇ سەنئەتلەر بىلەن كۆڭۈللىرىنى خۇش قىلىپ، روھلىرىنى كۆتۈرۈپ ئۆز ھاياتىنى كۆڭۈللۈك ھېس قىلىپ قالغان ئىدى.

قوشۇمچە:

شەرقىي تۈركىستاندىكى تاتارلارنىڭ قىسقىچە سەنئەت تارىخى

شەرقىي تۈركىستاندىكى تاتارلار ئاساسەن چۆچەك، غۇلجا، ئۈرۈمچى قاتارلىق شەھەرلەردە كۆپرەك بولۇپ، ئۇلار مەدەنىي - مائارىپ، ئەدەبىيات - سەنئەت جەھەتلەردە باشقىلاردىن يۇقىرى ئورۇندا تۇرۇپ كەلدى. تاتار خەلقى شىنجاڭغا مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشلىرىدىلا ياردەمدە بولۇشتىن باشقا سەنئەت ئىشلىرىدىمۇ ئارقىدا

قالمىدى. بەلكى باشلامچىلىق رولىنى ئۆتەپ (ئويناپ) كەلدى. 1933 - يىللىرى خەلقىنىڭ نادانلىقتا ياشاش دەۋرى بولۇپ، ئۇ ۋاقىتىدا خەلق سەنئىتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان ئىدى. مانا شۇ ۋاقىتىدا سوۋېتتىن كېلىپ چۆچەكتە تۇرۇپ قالغان ئەخمەتجان سەيفۇللايېۋ ئىسىملىك بىر ئابىزى (ئاكا)بار ئىدى. شۇ كىشى تاتارلارنى سىزلەر نېمە ئۈچۈن ئوخلاپ يۈرىسىزلەر، داۋاي (ھايدا يۈرۈڭلار) تاتار سەنئىتىنى باشلايلى دەپ تاتار ياشلىرىنى يىغىپ ئۇلارنى رىغبەتلەندۈرۈش (ئىلھاملاندۇرۇش) ئارقىسىدا ئەكرەم ھەزرەتنىڭ (موللا) ئوغلى زوفەر، خوئاق نەۋرلىرى رىفقەت، كىلىنى شەكۇرە ھەمدە كۆپلىگەن تاتار ياشلىرى بىرلىشىپ بىرىنچى قەدەمدە كىم نېمە بىلسە شۇنى سەھنىگە ئېلىپ چىقىسۇن جىرۋۇچىلار (ناخشىچىلار) جىرلىسۇن. بىيىچىلەر (ئۇسۇلچىلار) ئويىنىسۇن، مۇزىكىچىلار (سازچىلار) مۇزىكىلىرىنى چالسۇن دەپ كىم نېمە بىلىدۇ. نېمە ئىشلىيەلەيدۇ يېزىپ تىزىملاش ئارقىلىق 40 - 50 كانسېرت نومۇرلىرىنى تەييارلاپ چىقتى. ئۇ چاغدا كۇلۇب يوق، ئەمدى قەيەردە ئويۇن قويىمىز، دەپ بىر باينىڭ باغچىسىنى ئىجارىگە ئېلىپ، ئەتراپىنى توسۇپ، سەھنە ياساپ چىقتۇق. شۇ سەھنىدە بىر كىچىلىك كونسېرت ئۆتكۈزدۇق (قويدۇق).

خەلق بۇرۇندىن تارتىپ مۇنداق ئىشلارنى كۆرمىگەنلىكتىن بەك خۇشال بولدى. ئارتىسلىرىمىزنىڭ ئارىسىدا قىزىقچىلارمۇ بولغانلىقتىن خەلق ئۇستى - ئۇستىگە تەلەپ قىلىپ نەچچە مەرتىۋىلەپ سەھنىگە چىقاردى. بەك كۆڭۈللۈك بىر سەنئەت كېچىنى ئۆتكۈزدۇق. شۇنىڭدىن باشلاپ تاتار ياشلىرى ئەخمەتجان ئابىزىنىڭ باشلامچىلىقىدا ھەر ۋاقىت ئويۇنلارنى قويۇپ بىرئاز مەبلەغ (پۇل) توپلىۋالدۇق. ئاندىن كېيىن تاتار خەلقىنىڭ ئاتاقلىق دراملىرىدىن بىرسى بولغان «سۆنگەن

يۇلتۇز» (ئۈچۈپ قالغان يولتوز) درامىسىنى رېپېتىسىيە (مەشىق) قىلىشقا كىرىشتۇق. ئۇزۇن ۋاقىت ئۆگىنىش ئارقىلىق درامىنى سەھنىگە ھازىرلىدۇق. ئۇ چاغدا مەن كىچىك قىز بولۇپ، ئاساسىي رولدا (يەنى درامىدىكى يىگىت ئىسمائىل ئۇنىڭ سۆيگەن قىزى سەرۋەر، ئۇنىڭ دوستى رولىنى مەن ئوينىاپ چىقتىم. رېژىسسور ئەخمەتجان ئابىزى مېنى شۇ رولغا بەلگىلىدى. سەرۋەر رولىنى شەكورە ئاپپاي ئېلىپ چىقتى. ئىسمائىل رولىنى شەكورە ئاپپاينىڭ ئېرى زۇفەر ئابىزى ئالدى. ئۇ درامىنىڭ ئاساسى مەزمۇنى:

بىر قىز بىلەن بىر يىگىت (باينىڭ قىزى، كەمبەغەل يىگىت) بىلەن توي قىلماقچى بولغىنىنى باي ئاڭلاپ، قىزى سەرۋەرنى سۆيگەن يىگىتكە بەرمەيمەن دەپ بىر دومچاق قېرى مەخسۇمغا بېرىمەن، ئۇ باينىڭ ئوغلى دەپ ئىسمائىلنى ئەسكەرلىككە ئەۋەتىپ قۇتۇلماقچى بولىدۇ. ئىسمائىل مەن ئەسكەرلىككە بارمايمەن دەپ قولۇقىغا زەھەر دورا سېلىپ زەھەرلىنىپ ئۆلىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان سەرۋەر ئۆزىنىڭ ئاشىقىنىڭ (سۆيگىنىنىڭ) ئۆلۈمىگە چىدىيالماستىن ھوشىدىن ئادىشىپ چاچلىرىنى چۇۋۇپ غازنىڭ قاناتلىرىنى قۇچاقلاپ جىرلايدۇ (ناخشا ئېيتىدۇ)

قاز قانات كويى
قاز قاناتلارىن سانادىم
تىزلىپ قاغىنغاندا
سىن دىپ كىملەرگە قارارمىن
ئۆزۆلۈپ ساغىنغاندا

دەپ قاز قاناتلارنى يەرگە يېيىپ (غاز قاناتلىرى) جىرلى، جىلى - جىلى جىرلى (ناخشا ئېيتىپ يىغلايدۇ) قاز قانات ناخشىسى كۆپ

كۆبلىتلىق، مەن پەقەت بىر كۆبلىتنى مىسال قىلىۋالدىم.

شۇنداق قىلىپ بۇ دىرامىمىز شۇنداق تەسىرلىك بولۇپ ئوينىلىپ كىشىلەرنى يىغلاتتى. ناخشىلىرى بەك تەسىرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر بەك ياخشى تەسىراتلارنى ئېلىپ بەكمۇ خۇشال بولدى.

مانا شۇنىڭدىن كېيىن زوفەر ئابىزى ۋە شەكۈرە ئاپپايلار باشقا شەھەرگە خىزمەت بىلەن كۆچۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئورنىغا باشقىلار رول ئېلىپ چىقتى. شۇنىڭدىن باشلاپ مېنى ھەممە تىياتىردا مەخسۇس قىز رولىغا چىقىرىدىغان بولدى.

مەن ئۆزۈم ئوينايدىغان سەھنە ئەسەرلەر 1 ـ ئاسىل يار (ئوپېرا)؛ 2 - سۆنگەن يۇلتۇز (دراما)؛ 3 - باشما غەم (كومىدىيە)؛ 4 - غەلىيەبانو (ئوپېرا) بۇلار تاتار خەلقىنىڭ ئاتاقلىق زور (چوڭ) سەھنە ئەسەرلىرى بولۇپ، بۇلاردىن باشقا «كۇنلۇكچى ئەخمەت» تابىلدى ۋە «يەشارتۇ (ياشارتىش)»غا ئوخشاش قىسقا - قىسقا ئەسەرلەر كۆپ ئوينالدى. شۇنداق قىلىپ 1936 - يىلى مەن ئېرىمنىڭ خىزمىتى ئالمىشىش سەۋەبى بىلەن ئۈرۈمچىگە كېلىپ بۇ يەردىكى تاتار سەنئىتىگە، ئۇيغۇر سەنئىتىگە ھەم قازاق سەنئىتىگە تەكلىپ بىلەن قاتنىشىپ ئۈچ مىللەتنىڭ تىلىنى تولۇق بىلگەنلىكىم ئۈچۈن، ئۇلار مېنى مەخسۇس قىز رولىغا چىقىدىغان ئارتىس قىلىۋالدى ھەم روللاردا بولدۇم.

بۇ چاغدا مەن 1936 - يىلدىن 1945 - يىلىغا قەدەر شۇ ئۈچ مىللەتنىڭ سەھنە تىياتىرلىرىدا 30 غا قەدەر ئاتاقلىق ئوپېرا، دىرامىلاردا قىز رولىنى ئويناپ چىقتىم. ئۇنىڭدىن باشقا كونسېرت نومۇرلىرىدا جىرلارغا (ناخشا) چىقتىم. شۇنداق قىلىپ مەن ئۆزۈمنىڭ تەبىئى قابىلىيىتىم بىلەن خەلق ئالدىدا خەلق سۆيەر ئاتاقلىق ئارتىس

بولۇپ ئاتالدىم. «ئۈچ مىللەتنىڭ سەنئەت ئاساسىنى قۇرغۇچى» دەپ ئاتىلىپ ئۇيغۇر ئىنتىسىپدولوگىيىسىگە رەسمىم (قامۇس) بىلەن مېنىڭ ئىسمىمنى كىرگۈزدى.

ئۈرۈمچى تاتار ئۇيۇشمىسى قارمىقىدىكى تاتار سەنئىتىدە مەن يۇقىرىدا ئېيتقاندەك تاتار خەلقىنىڭ ئاتاقلىق سەھنە ئەسەرلىرىدىن «ئاسىل يار»، «غالىيە رانوي»، «باشماغىم»، «سۆنگەن يۇلتۇز»غا ئوخشاش زور ئەسەرلەرنى كۆپلەپ سەھنىگە ئېلىپ چىقتۇق. بۇنىڭغا تاتار ياشلىرىدىن يىگىت رولىنى رىشات (مەخسۇس يىگىت رولىغا چىققۇچى بولدى)، قىز رولىغا مەن (فەرىدە غەلىۋا)، بايلارنىڭ رولىغا ئەكرەم ئابىزى، جەۋدەت، رىففەتكە ئوخشاش ياشلىرىمىز قاتنىشىپ تاتار سەنئىتىنى تەرەققىي ئەتتۈردى. كېيىن ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسى ھەر تەرەپلەرگە تاراپ كەتتى.

قازاق ئۇيۇشمىسىدا بولسا قازاق خەلقىنىڭ ئاتاقلىق ئوپېرا، دراملىرىدىن «قىز جىبەك»، «چوغا»غا ئوخشاش سەھنە ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسىدە مەن قىز رولىنى ئويناپ خەلقنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتۇق. ھازىر ئۈرۈمچىدىكى تاتارلار ئاز سانلىق بولۇپ قالدى. شۇنداق قىلىپ ئۈرۈمچى تاتار سەنئىتى 1933 - يىلى چۆچەكتە باشلىنىپ 1949 - يىلىغا قەدەر ئۈرۈمچى - چۆچەك شەھەرلىرىدە يۇقىرىدىكى ئاتاقلىق سەھنە ئەسەرلىرىدىن باشقا كۆپلىگەن ياش ئارتىس قىز - يىگىتلىرىمىزنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ھەر تۈرلۈك پائالىيەتلەردە باشقا مىللەتلەر بىلەن باراۋەر ئېلىپ بېرىپ شەرقىي تۈركىستاندىكى 14 مىللەتنىڭ بىرسى قاتارىدا تاتار مىللىتى دېگەن نامنى ساقلاپ كەلدى. بۇنىڭدا سەنئەتچىلىرىمىزنىڭ رولى چوڭ بولدى. ھازىرمۇ تاتار مىللىتى باشقا مىللەتلەر قاتارىدا ئۆز ئورنىنى

ساقلاپ كەلمەكتە. 87 - يىلى تاتار جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ، شۇنىڭ بىلەن جەمئىيىتىمىزنىڭ باشقۇرۇشىدا ئىش ئېلىپ كېلىۋاتىمىز.

1993 - يىلى 9 - 16 - كۈنى

فەردە غەلىۋا

ياڭ جاڭ جوڭ سوۋېت كونسۇلى ئۈچۈن ئۈرۈمچىدىن يەر سېتىپ بېرىشى ۋە ئالتايىسكى سالداتلارنىڭ كىرىشى

32 - يىلى دەرۋازىنى قاتتىق ئۇرغان ئاۋازلار ئاڭلاندى. بۇ سەھەردە كىمدۇر ئالدىراش كەلگەن خەيرلىك بولسۇن دەپ ئەخمەت يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. كۆپ كېچىكمەستىن ئەخمەت نەجىپ ئىشىكتىن ئاچچىق بىلەن سۆزلەپ كىردى. ئەمدى بۇ كامدەك ئۇرۇسىنىڭ «ئالتايىسكى سالدات»لىرنى ئورۇنلاشتۇرىدىغان يەرنى ھازىرلىغىچە خەلقنىڭ ئۆيلىرىدە تۇرۇپ تۇرۇشىغا توغرا كەلدى. ئۆيۈڭلارنى بوشىتىپ سالداتلارغا ئورۇن ھازىرلاڭلار، دەيدۇ. مەن مېنىڭ باللىرىم كىچىك ھەم قىز باللىرىم بار، مەن كىرگۈزەلمەيمەن دېسەم:

- ھېچقانداق سەۋەبىنىڭ لازىمى يوق، ئۆيۈڭنى بوشات، دەيدۇ.

بىز نەگە بارىمىز دېسەم:

- ئاشخاناڭلارغا بولامدۇ بىر يەرنى تېپىپ كۆچۈپ تۇرۇڭلار، بىز بۇلارغا بىر يەرنى تاپقاندىن كېيىن ئېلىپ كېتىپ ئورۇنلاشتۇرىمىز، دېدى.

- قانچە ۋاقىت تۇرىسىلەر دەپ سورىدىم.

كۆپ بولسا ئىككى ھەپتە تۇرۇشى مۇمكىن. بۇلار بىز كۆتكەندىن

بالدۇر كېلىپ قالدى. شۇڭلاشقا ھازىرلىقىمىز پۈتمەي قالدى، دېدى دەپ تۇرۇشىغا ئىشىكتىن بېشىغا رومالنى ئارتىپ ئىبراھىمنىڭ ئايالى خەلىمە كىرىپ كەلدى. خەلىمە سۆزلىگىچە ئەخمەت نەجىپ :

- سىلەرگىمۇ كىردىمۇ دەپ سورىدى.

- ھەئە، ئۆينى بوشىتىڭلار، بىزنىڭ سالداتلىرىمىز كېلىدۇ، دېدى. مەن ئۇلار ئۇچۇن بوشىتىدىغان ئۆيۈم يوق، نەگە بارساڭلار بېرىڭلار دېدىم.

پاتالۇف دېگەن ھايۋان:

- ئاشخاناڭغا چىقامسەن، ئات ئېغىلىغا چىقامسىلەر ئۆينى بوشىتىڭلار، دەپ تەربىيەسىزلىك بىلەن ۋارقىراپ چىقىپ كەتتى. قانداق قىلىمىز دەپ كۆزىگە ياش ئالدى.

ئەخمەت نەجىپ:

قېرىندىشىم بىز بۇلار بىلەن تەڭ كېلەلمەيمىز، بىر ئامال قىلىپ ئۆينى بوشىتىپ بىرقانچە ۋاقىت چىداپ تۇرىمىز، ئۇلار يالغۇز بىزنىڭ ئەمەس ئىسلام بابانىڭ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ھەممە ھويلىلارغا كىرىپ ئۆي بوشىتىپ يۈرىدۇ. ئانتونوپ - پاتالوپلارنىڭ ھويلىمۇ - ھويلا يىقراپ كىرىپ، يۇگۇرۇپ يۈرگىنىنى كۆرمىدىڭمۇ دېدى.

خەلىمە بۇ ئىشلارنى ئىچىگە سىغدۇرالماي ئوف، بۇ نەرسىلەر نەدىن كەلدى؟ نېمە قىلماقچى؟ خەلق بېشىغا ئۇرۇش بالاسىنى كەلتۈرۈپ چىقارمىسا بولاتتى دېگىنە، خىتاينىڭ بېسمى ئازدەك، بۇلار خوجايىن بولغىنىنى كۆرمەمسەن! بۇلار نېمە ئۇچۇن خەلق ئۈستىدىن ھاكىمىيەتلىك قىلىۋاتىدۇ؟ دەپ سورىدى.

ئەخمەت نەجىپ، سوۋېت كونسۇلى قورۇلغاندىن كېيىن كونسۇلنى ساقلاش ئۈچۈن بىر قىسىم سولداتلار كىرگەن ئىكەن. ئەمدى كونسۇلدىن ئۆتۈپ خەلقنى باشقۇرۇشقا باشلىدى، دېدى.

ساجىدە سوپرا ھازىرلاپ، كېلىنلار چاي ئىچكەچ پاراڭلىشايلى «كۆپ بىلەن كۆرگەن ئۇلۇق توي» دېگەندەك ئەل بىلەن كەلگەندىن كېيىن بۇنىڭغىمۇ چىداش كېرەك دەپ ئۇلارنى ئولتۇرغۇزدى.

ساجىدە: مېنىڭ كىچىك ۋاقتىمدا ئاڭلىغان بىر سۆز يادىمغا كەلدى، دېدى:

دادام مەزىيت ئاقساقال ئۆيگە كەلگەن مېھمانلار بىلەن كونسۇل ھەققىدە پاراڭلىشىپ ياك جاڭ جوڭ ۋاقتىدا روس ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستاندا كونسۇل قۇرۇش ئۈچۈن جاڭ جوڭدىن يەر سورىغاندا كونسۇل ئۈچۈن ئىتتىپاق كۆلۈبىنىڭ يېنىدىن تاتار مەسجىدىگىچە بولغان ئارىلىقنى (ھازىرقى ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلىنىڭ ئورنىنى) كونسۇل ئۈچۈن سېتىپ بەرگەن ئىكەن. روس ھۆكۈمىتى ناھايىتى تېزلىك بىلەن يەرنىڭ ئەتراپلىرىنى خىش كېسەك بىلەن ئېگىز كۆتۈرۈپ تام توسۇپ، كونسۇل بىنالىرىنى سېلىپ چىقتى. شۇ كۈندىن باشلاپ شەرقىي تۈركىستانغا روس سالداتلىرى كىرىپ جايلاشتى.

ئاستا - ئاستا ھاكىمىيەت ئىشلىرىغىمۇ قولىنى تىقىپ باشقۇرۇشقا كىرىشتى. شۇنىڭ بىلەن شەرقىي تۈركىستاننى خىتاي بىلەن روس ھۆكۈمەتلىرى باشقۇرۇپ، خەلقىمىز ئىككى مەملىكەتنىڭ ئەسىرى بولۇپ، تېخىمۇ ئېغىر ھالغا چۈشۈپ قالدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان بېيجىڭ ھۆكۈمىتى يەنى بېيجىڭ پادىشاھى، غەزەبلىنىپ جاڭ جوڭنى بېيجىڭغا چاقىرتتى. جاڭ جوڭ بېيجىڭغا بىر كۈنلۈك يول قالغاندا

ئۈنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى چارشەن قۇرۇپ، جاڭ جوڭنىڭ ئالدىغا قارشى ئېلىپ چىققان ئىكەن. بۇلار كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، جاڭ جوڭ پادىشاھىمىز مېنى نېمىشقا چاقىرتتى، بىلدىڭلارمۇ؟ دەپ سورىدى.

ئۇلار قېرىندىشىم سەن بەك يامان ئىش قىلىپسەن، نېمە ئۈچۈن بېيجىڭ پادىشاھىدىن رۇخسەتسىز روس ھۆكۈمىتىگە شەرقىي تۈركىستاندا رۇس كونسۇل ئۈچۈن يەر سېتىپ بەردىڭ؟ پادىشاھىمىز ساڭا بولغان ئاچچىقى بەكمۇ يامان، ئەمدى ساڭا ياخشى كۈن يوق. مانا شۇ سەۋەبتىن سېنى چاقىردى، دەپ ئېيتىشتى.

جاڭ جوڭ بولىدىغان ئاقىۋەتنى بىلىپ چاپىنىنىڭ تۈگمىسىدىكى (ئۇ دەۋرلەردە باشلىقلار ۋە ئادەتتىكى خەلقلەرمۇ كىيىمنىڭ تۈگمىسىگە زەھەر سېلىپ يېنىدا ئېلىپ يۈرەر ئىكەن) زەھەرنى ئېلىپ كىشلەر ئۇيقىغا ياتقاندا ئىچىپ ئۆلۈۋاپتۇ. جەسەتنى بېيجىڭغا ئېلىپ كەلگەندە بېيجىڭ خانى ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى خان سارايدا بىر بۇلۇڭغا تۇرغۇزۇپ قويۇپ بېيجىڭ پادىشاھى قولىغا سىزغۇچ تايىقنى تۇتۇپ ئۇستەلگە ھەم ئۆلۈكنىڭ يۈزىگە ئۇرۇپ يۈرۈپ ئۈچ كۈن سوراق قىلىپ ئاندىن جەسەتنى كۆمۈشكە رۇخسەت قىلغان ئىكەن دەپ سۆزلىگەندە، دادام مەزىيت ئاقساقال «مەن يەۋاتقان غىزاغا ئۇرۇسنى ئورتاق قىلىپسەن» دەپ ئاچچىقلىنىپتۇ - دە، دەپ ئۇلار قاقاقلىشىپ كۈلگەن ئىدى. مەن بۇنى شۇ يەردە ئاڭلىدىم دەپ سۆزلەپ بەردى.

خەلىمە ھەسرەتلىنىپ بىزنىڭ خەلق بۇ ئاچ بۆرىلەر چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايدىغان ئوخشايمىز! قاچان بىزلەرگە ئەركىنلىك تېگەر، شۇ كۈنلەرگە تەشنا بولۇپ، ئۆمرىمىز ئۆتتى، دەپ كۆزىگە ياش ئالدى.

خەلىمە توغرا سۆزلۈك، جەسۇر، غەيرەتلىك ئايال بولۇپ، كىشىلەرگە دوستانە كۆڭۈللۈك، خەيرى - ساخاۋەتلىك ياردەم قولىنى سۇنۇپ تۇرىدىغان خاراكتېرى بىلەن ساجىدەگە ئوخشايتتى. شۇڭلاشقا بۇلار ئىككى دوستنىڭ ئايالى بولۇپلا قالماستىن، خۇددى ھەدە - سىڭىللاردەك ئىناق ياشايتتى.

دىگەندەك ئۇرغۇنلىغان رۇس ئەسكەرلىرى كەلدى. ھەممە كىشىلەرنىڭ ھويلىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئىككى ھەپتىدىن ئارتۇق ۋاقىتتىن كېيىن ئۇلارنى ئېلىپ كەتتى. بۇ قەدەر كۆپ سالداتلارنىڭ سوۋېتتىن كىرىشى، ئەھۋالغا قارىغاندا بىر چوڭ ئۇرۇشنىڭ بولۇش ئېھتىمالى خەلقلەرنى قاتتىق ئەنسىرەتتى ۋە ئۇرۇشتا بولىدىغان ۋەيرانچىلىق ھەم ئۆلۈم پاجىئەلىرى كىشىلەرنىڭ تىنچىنى بۇزدى.

نېمە بولار بىزنىڭ مەملىكىتىمىزگە كىرىپ ئۇرۇش قىلىدۇ؟! بۇلارنىڭ قوشۇن تارتىپ كىرىشىگە كىم رۇخسەت قىلىدىكىن. بۇ نېمىدېگەن يولسىزلىق، كىمگە كېرەك بۇ ئۇرۇش دەپ خەلقلەر نارازى بولۇشتى ھەم بولىدىغان بۇ ئۇرۇش ئۈچۈن خەلق جىددى تەييارلاندى. ئۇن - گۈرۈچ، ياغ قاتارلىق كېرەكلىك نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى.

تۇڭگان سوقۇشى

32 - يىلى تۇڭگان ئۇرۇشى باشلانغاندا، ئۇلارغا قارشى سوۋېت ھۆكۈمىتى شىڭسسەينى قوماندان قىلىپ شەرقىي تۈركىستانغا «ئالتايىسكى سالدات» نامى بىلەن ئەسكەر كىرگۈزۈپ، تۇڭگانلارغا قارشى ئۇرۇش ئېلىپ باردى.

شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاسمىنىغا قارا بۇلۇت، قارا تۇمان، قويۇن بولۇپ، سوۋېتنىڭ ئالتايىسكى سالداتلارنىڭ قوماندانى قانخور شىڭسىسەي شەرقىي تۈركىستانغا قۇتسىز قەددى بىلەن كىرىپ كەلدى.

كۆپ ئۆتمەستىن تۇڭگانلارغا قارشى ئۇرۇش باشلاندى. شەھەر قامالدا قالدى. پۈتۈن خەلق قىلىن ياغاچتىن ياسىغان يوغان دەرۋازىلىرىنى قۇلۇپلاپ، دەرۋازا تۈۋىگە توپىلارنى قىلىن دۆگلاپ ئۈستىگە سۇ قويۇپ توڭلىتىۋەتتى. دەرۋازا تۈۋىدىكى توڭلاتقان مۇزلارنى چېپىپ ئالمىغىچە دەرۋازىلارنى ئېچىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ھەممە ئادەم ئۆز ھويلىلىرىغا سولاندى. خەلق ئېغىر ئۇرۇش خەۋپى ئاستىدا قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار قوشنا تاملاردىن ئىشىك ئېچىپ ئۆزئارا مۇناسىۋەتلىشىپ تۇردى. قۇدۇقى بار ھويلىلاردىن سۇ توشۇپ، ئوزۇقسىز قالغانلارغا ياردەمدە بولدى. خەلق بىر - بىرى بىلەن تېخىمۇ يېقىنلىشىپ، بىر پارچەناننى تەڭ بۆلۈشۈپ يەپ ھەرقانداق قىيىنچىلىققا ئورتاقلاشتى. بىر ياخشى سوقۇش شەھەردە بولمىدى. سەندۇڭبىنىڭ يۇقىرىسىدىكى ساي ئىچىدە ئۇرۇش ئېلىپ بېرىلدى. تۇڭگان قوشۇنى سەندۇڭبىدىكى رۇس گۆرلىكى (قەبرىستان) تەرىپىدە سوۋېت قوشۇنى سەندۇڭبىدىكى «جاڭ شو يا» كۆلى تەرىپىدە تۇرۇپ توختىماستىن ئۇرۇش ئېچىپ تۇردى. ئۇرۇمچىنىڭ «قىزىل تاغ» تەرىپىدە ئۈزلۈكسىز زەمبىرەك ئوقىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

بەزىدە بۇ زەمبىرەك ئوقى شەھەرگە چۈشۈپ .... قاتارلىق بىرقانچە ئادەمنى ئۆلتۈردى. ئەخمەت نەجىپنىڭ چوڭ قىزى مەغرىيخەنىڭ تويىنى قىلغاندىن كېيىن ئەخمەت نەجىپ ئۆزىنىڭ ھويلىسىدا دەرۋازا تۈۋىدىكى ئىككى ئېغىز ئۆيىنى ئۇلارغا بېرىپ، بىر قازاندا بىر داستىرخاندا بىللە بولۇپ ياشاپ كەلگەن ئىدى.

ئەتىگەنلىك تاماق ۋاقتىدا شۇنداق قاتتىق زەمبىرەك ئوقىنىڭ ئېتىلىپ پارتلىغان ئاۋازىدىن ئۇلار يۈگۈرۈپ چىقىپ قارىسا ئوق چوڭ قىزى مەغرىبىخەننىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ كارىۋاتتىكى ياستۇقنى كۆكۈم تالقان قىلىپ تاشلاپتۇ. پۈتۈن ئۆي ئىچى قۇش پەيلىرى بىلەن ھېچنەرسىنى كۆرۈپ بولمايتتى. ئۇلار ھەممىسى «ئاللاھقا شۈكۈرلۈك» ئېيتىپ بۇ ۋەقە كېچىدە بولمىدى، ئەگەر ئۇخلىغان ۋاقىتتا ئېتىلغان بولسا ئۇلارنى يوق ئېتەر ئىدى» دەپ بەكمۇ ئەنسىرەشتى.

بۇ ئۇرۇش 31 كۈن داۋام ئەتتى. بىر كېچىدە سەندۇقبىنىڭ ساي ئىچىدە بىر يوغان «ئاق قۇش»نىڭ قاقىلداپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرگەن رۇس قاراۋۇلى سالداتلىرى ئۇ قۇشنى ئېتىپ ئۆلتۈردۇ. بېرىپ قارىسا ئۇ «ئاق قۇش» بولماستىن، ئاق خالات كىيىپ بىر قولىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قۇشقا ئوخشاش بولۇپ كەلگەن تۇڭگان رازۋېتكىسى ئىكەن. ئۇنىڭ يېنىدىن شەھەردىكى تۇڭگانلارنىڭ جامائەت بېشى بولغان ئىناۋەتلىك چوڭلىرىغا ۋە خەلقىگە يازغان مۇراجىئەت خەتنى تېپىۋالدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن سوۋېت سالداتلىرى شەھەردىكى تۇڭگانلارنىڭ باشلىرى بولغانلارنى ۋە بايلاردىن ھەم گۇمانلىق ئادەملەرنى تۇتۇپ ئېلىپ چىقىپ ئۇلارنى (ھازىرقى ئۆپكە دوختۇرخانىسىنىڭ ئورنى بۇرۇن بوش يەر ئۇ يەرنى كىشىلەر «مويكا» دەپ ئاتاپ دەم ئېلىش ئورنى قىلىۋالغان ئىدى. ئادەملەر توپلىشىپ كېلىپ دەم ئېلىپ ئويناپ – كۈلۈپ كۆڭۈللۈك ۋاقىت ئۆتكۈزىدىغان ئورۇن بولۇپ قالغان ئىدى). مانا شۇ جايغا تۇڭگانلارنىڭ ئۆزىنى ئېلىپ كېلىپ ئۆزلىرىگە «گۆر» كولىتىپ، ئاندىن ئۇلارنىڭ كاللىسىنى جادۇغا بېسىپ ئۆلتۈرۈپ، شۇ ئورۇنغا كۆمۈپ كېتەتتى.

جىددى ئۇرۇش پەيتىدە سوۋېتنىڭ تانكىسىنى تۇڭگانلار ئەسرگە

چۇشۇرۇپ قارىسا ھەربىي كىيىمدىكى بەش يۈلتۇز بەلگىسىنى كۆرۈپ ھەم ئەسىرگە چۈشكەن سالداتنى سوراق قىلىش جەريانىدا سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ كىرگۈزگەن رۇس سالداتلىرى ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تۇڭگانلار «بۇ ئۇرۇشقا سوۋېت ھۆكۈمىتى ئارىلىشىپتۇ، بىز بۇلار بىلەن تەڭ كېلەلمەيمىز، چېكىنىپ چىقىپ كېتىش كېرەك» دەپ ئۇرۇشنى تاشلاپ ئۇلار چېكىنىپ چىقىپ كېتىپ شۇنىڭ بىلەن تۇڭگان ئۇرۇشى توختىدى.

ئۇرۇش توختىغان خەۋىرى كېلىش بىلەن دەرۋازىلار ئېچىلىپ كىشىلەر كوچىلارغا چىقىپ ئۇرۇش خەۋپىدىن قۇتۇلغانلىقى ئۈچۈن خۇشال بولۇپ بىر - بىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ ۋە سالامەت قالغانلىقى ئۈچۈن تەبرىكلەشتى. ئۇزۇن زامان ئادەمسىز قالغان كوچىلارغا جان كىرگەندەك بولدى. خەلقلەر بىر - بىرىنى ئىزدىشىپ ھاللاشتى ۋە ئېغىر ئۇرۇش خەۋپىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ ئازات بولغاندەك كۆڭۈللۈك كۆرۈنەتتى. باللار ئەركىن، خۇشال - خۇرام قىيا - چىيا قىلىپ يۈگۈرۈشۈپ ئوينايتتى. كىشىلەرنىڭ تەلپىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن دۇكانلار ئېچىلىپ ئالدىراش ئىشلەپ خېرىدارلارنى قامداۋاتاتتى. خەلق جامائەتنى ۋە مەسجىدنى سېغىنغان ھالدا كۆڭۈللۈك ناماز ئوقۇشتى.

بىر تۈركۈم باللار ئۇرۇش مەيدانىنى كۆرۈش ئۈچۈن چوڭلاردىن يوشۇرۇنچە كېتىپ سەندۇقبىگە يېتىپ كەلگەندە پۈتۈن سايىنىڭ ئىچى ئۇرۇشتا ئۆلگەن جەسەتلەر، قىزىل قان ئىچىدە مۇز توڭلاپ يەرگە چاپلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئادەم قارىسا شۇنداق كۆڭۈلسىز ۋە قورقۇنچ كۆرۈنەتتى. كىچىك باللار قورققىنىدىن كەينىگە بۇرۇلۇپ يىغلىشىپ قاچتى. چوڭ باللارمۇ بۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋالنى كۆرۈپ

كۆڭۈللىرى يامان بولدى. بىر - ئىككى بالىنىڭ كۆڭلى ئېلىشىپ بېشى قېيىشقا باشلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ باللار كېتەيلى دەپ بېشى قايغان باللارنى يېتىلەپ ئېلىپ قايتىشتى. ئەمما ئۇ باللار بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولدى. بۇ كۆرۈنۈش مەڭگۈ ئۇلارنىڭ يادىدا قالغاندەك بولدى. دادامۇ ئۇنۇتماي بىزگە سۆزلەپ بېرەتتى. تۇتۇلغان ئۇرۇشى تەسلىم بولغاندىن كېيىن ئۆلتۈرۈلگەن تۇتقان رازۋېتكىسىنىڭ يېنىدىن چىققان مۇراجىئەت نامىدا يېزىلغان تىزىملىكتىكى ئىسمى بار بولغان بارلىق كىشىلەرنى ۋە گۇمانلىق دەپ قارىغان ئادەملەرنى ھەر كۈنى تۇركۇملەپ ئېلىپ چىقىپ سالداتلار ئۇلارنى جادۇدا تونغراپ ئۆلتۈردى. پايپاقچى ھاجىنى ئېلىپ ماڭغاندا ئەخمەت نەجىپنىڭ قىزى پاتىمە بىلەن غابدۇلخاق خەزىرەتنىڭ قىزى رومانە ئىككىسى غابدۇلخاق خەزىرەتنىڭ ئۆگزىسىدە يوشۇرۇنچە قاراپ كۆرگەن ئىكەن. ئۇلارنى دەسلەپ ئۆزلىرىنىڭ گۆرلىرىنى كولىتىپ ئاندىن ئۇلارنى جادۇدا توغراپ ئۆلتۈرگەننى كۆرگەندە چىدىيالماستىن چىرقىراپ ئاران قېچىپ كېلىپ بىر ھەپتە قاتتىق ئاغرىپ كېچىلىرى چۆچۈپ ۋارقىراپ ئۇخلىيالمىغان ئىكەن.

بۇرھان شەھىدىنىڭ سىڭلىسى زەينەپمۇ بۇرھاننىڭ ئۆگزىسىدە ئۆلۈم ئۇچۇن ئېلىپ كەلگەن ئادەملەرنى كولانغان قەبرىنىڭ ئالدىغا تىزىپ قويۇپ سالداتلار ئات بىلەن چاپتۇرۇپ كېلىپ قىلىچ بىلەن ئۇرغاندا ئادەملەرنىڭ كاللىسى توپتەك ئۇچۇپ چۈشكەنلىكىنى سۆزلىگەندە خۇددى شۇ ۋاقىتقا بارغاندەك كۆزلىرىگە ياش كېلىپ ئۆزىنى تۇتالماي يۈرىكىنىڭ قانچىلىك ئاغرىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرەتتى.

قانخور جاللات شىڭسىسەينىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە ئېلىپ بارغان زۇلمى

ئەتىياز ۋاقتى كۆنلەر ئىسسىپ قالغان ئىدى. ھاۋالاردا باھار پەسلىنىڭ گۈزەللىكىنى كۆرۈپ ئادەملەر ئۆزلىرىنى كۆڭۈللۈك ھېس قىلاتتى.

ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىدا ئىشىكنى ئۇرۇپ گىجىگەي ئاغا كىرىپ كەلدى. ئۆيدىكى ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ مېھمانغا تۆردىن ئورۇن بەردى. گىجىگەي ئادەتتىكىدەك كەيپى يېرىدە خۇش چاقچاق ئەمەس، ئېغىر كېسەلدەك كۆرۈنەتتى. سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن ئەخمەت:

- نېمە بولدى قېرىندىشىم؟ ئاغرىپ قالدىڭمۇ؟ رەڭگىڭ ناچار كۆرۈنۈدىغۇ! دەپ سورىدى. گىجىگەي قېرىنداش قازاق مىللىتىدىن بولۇپ، ئەخمەت بىلەن ئىككىسى ئاكا - ئۇكىلاردەك يېقىن دوستلار ئىدى.

ئۇنىڭ نىيىنى ئەيتەسەن ئۆلە جاز داپ ئەدەن كىلدىم (ئۇنىڭ نېمىسىنى دەيسەن ئۆلگىلى تاس قاپ ئاران كەلدىم) دېدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى گىجىگەينىڭ يۈزىگە سوئال نەزىرى بىلەن قارىشىپ قالدى.

مەن ھەر ۋاقىتتىكىدەك بۇياققا كەلگەندە سەلەي تۇڭگانىنى كۆرۈپ ئۆتەي دەپ ئۆيگە بارسام، يىراقتىن ئادەملەرنىڭ ئۇنىڭ يوغان ھويلىسىنىڭ ئالدىدا دۈگلىنىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ «نېمە بولغاندۇر» دەپ ئەنسىرەپ چاققان ماڭدىم. مەن يېقىنلاشقاندا بىر ئادەمنىڭ جان ئاچچىقىدا ۋارقىراۋاتقىنىنى ئاڭلاپ «سەلەي تۇڭگانلارغا بىر ئىش بولغانمىدۇر» دەپ ئالدىراپ يېتىپ كەلسەم «نى كۆزۈم بىلەن كۆرەي» ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئىككى دىڭكەكنى ئورنىتىپ قويۇپ

سەلەي تۇڭگانىنىڭ چوڭ ئوغلىنى ئىككى قول پۇتلىرىنى ئىككى دىڭكەككە تارتىپ ياغلاپ قويۇپ قىيناۋېتىپتۇ. ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ئۇستەلنى قويۇپ ئورۇندۇقتا سۇرلۇك بىر خەنزۇ كىرىلىپ ئولتۇرۇپ قاماقتىن ئېلىپ كەلگەن ياش تۇڭگان يىگىتلىرنى قىيناۋاتاتتى. ئۇ بىچارىلەر نىمە قىلغان ئىكەن بۇنچە قىيناشقا ئېسىم كەتتى (ھەيران بولدۇم) دىدى.

ئەخمەت نەجىپ بۇ تۇڭگان سوقۇشىدا سەلەي تۇڭگانىنىڭ چوڭ ئوغلى ئۇستا كاماندىر بولۇپ، ئۇرۇش ئېلىپ بارغان ئىكەن. ئۇ خىتاي دىگىنىڭ سوۋېتتىن كىرگۈزگەن سوۋېت ئەسكەرلىرىنىڭ كاماندىرى بولۇپ كەلگەن شىڭسىسەي دىگەن ئادەم شۇ. ئۇ سەلەي تۇڭگانىنىڭ ئوغلىنىڭ ئۇرۇشتا باش كوماندىر بولۇپ ئۇرۇش ئېلىپ بارغان ئەھۋالىنى ئاڭلىغاندىن كىيىن، سەلەي تۇڭگانىنىڭ ئىككىنچى ئوغلىنى ئۇلار خالىمىسىمۇ مەجبۇرى ئالدۇرۇپ شىڭسىسەي ئۆزىگە پوگەر (ياردەمچى) قىلىپ ئېلىپ ئىككى قېرىنداشنى قارىمۇقارشى مەيداند جەڭ قىلىشقا مەجبۇر قالدۇردى، دىدى. گىجگەي ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ ئۇنداق بولسا قىين بولغان ئىكەن. شۇ، ئۇ خىتاينىڭ يىنىدا سەلەي تۇڭگانىنىڭ ئىككىنچى ئوغلىنى كۆرۈپ كۆزۈمگە ئىشەنمەي، بەلكى باشقا بىرسىنى شۇنىڭغا ئوخشىتىۋاتقاندۇرمەن دەپ ئويلىدىم. سەلەي تۇڭگانىنىڭ ئىككىنچى ئوغلىنى ئۆزىنىڭ يىنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ تۇتقۇنغا ئېلىنغان تۇڭگانلارنى قىيناشقا كوماندا بىرىپ ئولتۇراتتى.

بىچارە سەلەينىڭ چوڭ ئوغلىنى كۆرسەڭ پۈتۈن بەدىنى قىيناشتىن كۆكۈرۈپ يارا بولۇپ، پۇت - قولىنىڭ تىرناقلىرىنى يۇلۇپ ئېلىپ، قول - ئاياغلىرى گۆپ بولۇپ ئىشىپ بارماقلىرىدىن قان ئېقىپ تۇراتتى. ئۆزىنىڭمۇ چىقىن جىنى قالغاندەك كۆرۈنىدۇ.

ئۇ خەنزۇ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ شۇنداق سەت دەھشەت ئاۋاز بىلەن «كەس» دەپ ۋارقىرىدى. يوغان جاللات رەڭلىك ئىككى خەنزۇ كېلىپ پىچاق بىلەن ئۇ بىچارىنىڭ قوۋۇرغىسىنى ئىككى تالدىن قىلىپ تىلىشكە (كېسىشكە) باشلىدى. سەلەينىڭ ئوغلىنىڭ ئاۋازى ئەرشكە يەتتى. مەن ھوشۇمدىن كەتكىلى تاس قالدىم. ئاخىرىغا كەلگەندە ھوشىدىن كەتتىمۇ - ئۆلدىمۇ بىلمىدىم ئاۋازى چىقمىدى، جىم بولدى. ئۇ خەنزۇ يەنە دەھشەت ئاۋاز بىلەن قاتتىق تووۇلاپ «يەش، جادۇغا توغرا» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن قاۋۇل بۇ ئادەمنى قىيما - چىيما قىلىپ توغراپ يوق قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن باغلاقلىق تۇتۇلغانلارنى جادۇغا توغراپ ئۆلتۈردى. بۇلارنى جادۇدا توغراپ بولغاندىن كېيىن، شىگىسسەي كىرىپ كەتتى. سەلەينىڭ ئىككىنچى ئوغلى ئۆلۈك، تىرىكى بەلگىسىز بولۇپ ئولتۇرغان يېرىدە قېتىپ قالدى. ئۇ يەردە تۇرۇپ مەن ھەم ئۆزۈمنىڭ ئۆلۈك - تىرىكىمنى بىلمەي قالدىم. بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر ئەھۋال بولارمۇ؟ مەن دۇنيادا بۇنىڭدەك ۋەھشى - زالىم ئادەمنى كۆرمىدىم ھەم يوقتۇر. نېمىدېگەن يىرتقۇچ قانخور ئادەم، دەپ ئۇنىڭ يامانلىقىنى ئاڭلاتقۇدەك سۆز تاپالماي قالدى. بۇنىڭدەك بىر زالىم، ۋەھشى ختاينى نەدىن تېپىپ كوماندىر قىلىپ ئەۋەتىدىكەن قورقۇنچ جاللات بۇنداق ئادەمنىڭ قولىدىن ياخشىلىق كەلمەس، دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئاغرىپ قالدىم. كۆز ئالدىمدىن بۇ دەھشەت كۆرۈنۈش كەتمەي قويدى. ئۇ بىچارىلەرنىڭ ئازاب ئىچىدە ۋارقىرىغان ئاۋازلىرى قۇلۇقۇمدا جاراڭلاپ ئۆزۈمنى ھېچ تىنچ قىلالمىدىم. يېتىپ كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلسە ۋارقىراپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ كېتىمەن، ئۈچ كېچە - كۈندۈز مۇشۇ ئازاب بىلەن ئۇيقۇسىز قالدىم. ئۆيدىكىلەرنىڭمۇ مازاسىنى ئالدىم (تىنچىنى ئالدىم) دەپ كۆزىگە ياش ئالدى. سۆزلەۋېتىپ لەۋلىرى تىترەپ ئۆزىنى تۇتالمايتتى.

ئەخمەت: سەلەي ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى كۆردۈڭمۇ؟ دەپ سورىدى.

سەلەينى قويۇپ ئەتراپىدىكى ھەممە تۇغقانلار يوق، شۇنداق جىق ئائىلە جايلاشقان پۈتۈن بىر جاڭزى بوشاپ قاپتۇ. ئۇيىنىڭ ئىچىدىكى بارلىق نەرسىلىرى شۇ پېتى قالغان، لېكىن ئادەملىرى يوق تۇرىدۇ. بىچارىلەر ئاران قېچىشقا ئۈلگۈرگەن ئوخشايدۇ، كىم بىلىدۇ ئۇلارنىمۇ تۇتۇپ كەتتىمۇ يە دەپ ئويلىنىپ قالدى.

ئەخمەت بۇلاردىن ھازىرقى كۈندە ياخشى نەرسىنى ئۈمىد قىلىش مۇمكىن ئەمەس دېدى.

سۆھبەت ئۇزۇنغا سوزۇلدى. چايدىن كېيىن ئەخمەت گىجىگەينى دوختۇرغا ئېلىپ كەتتى. تۇغقان ئۇرۇشىدا سوۋېتنىڭ ئالتايسكى سالداتلىرىنىڭ ھەربىي باشلىقى بولۇپ شەرقىي تۈركىستانغا كىرگەن شىگىسسەي ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىپ ئولتۇردى. ئۇ پەقەت خەلق ئۈچۈن چوڭ ئاپەت بولدى. ئۇ ئەسىرگە چۈشكەن تۇغقان ئەسكەرلىرىنى ۋە خەلق ئىچىدىكى ئىناۋەتلىك كىشىلەرنى ھەم باي تۇغقانلارنى ئۆلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئاندىن ھەر مىللەت ئىچىدىكى ئىناۋەتلىك، بىلىملىك كىشىلەرنى ۋە دىنى ئەربابلارنى، بايلارنى قولغا ئېلىشقا باشلىدى. ئەللىك يىل جەريانىدا خەلق ئوقۇتقۇچىلار ئالدۇرۇپ ئاچقان مەكتەپلەرنىڭ بىر قىسمى يېپىلىشقا مەجبۇر قالدى. مەكتەپ مۇدىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى قولغا ئېلىپ تۈرمىگە تاشلىدى. بايلارنىڭ پۈتۈن بايلىقىنى ئېلىپ ئۆزلىرىنى تۈرمىدە يوق ئەتتى. ھەر كۈنى شىگىسسەينىڭ «قارا مەپىسى» توختىماستىن ئۆي - ئۆيلەردىن كىشىلەرنى قولغا ئېلىپ تۈرمىگە توشۇش بىلەن مەشغۇل ئىدى. خەلق

قـارا تۇمان كۈندىـن تۇرارلىق ھالى يوق قايغۇ - ھەسـرەت ئىچىدە قالدى. بۇ ئاپەتتىن خالى بولغان ئائىلىلەرمۇ قالمىدى.

شىڭسىسەي ھازىرقى «شەرقىي تۈركىستان ئىنستىتۇتى» يەنى شـىنجاڭ ئىنسـتىتۇتىنىڭ ئالدىدىكى قىزىل بىنانـى ئۆزى قۇرغان ھەربىي مەكتەپ ئۈچۈن سالدۇرۇپ، ئۆزى مۇدىرلىك قىلىپ ئوقۇتقان ئىدى.

شىڭسىسـەينىڭ سىياسى يۆنىلىشـى ئۆزگەرگەندىن كېيىن، شۇ مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسـىنى قولغا ئالدى. مەكتەپتە پەقەت كۆزەتچىلىك قىلغان ئادەمدىن باشقا بىركىشىمۇ قالمىدى.

شىڭسىسـەينىڭ تەسـتىقى بىلەن قۇرۇلغان «تۇسەنگۇڭسـى» (سودا شـىركىتى) تەرەققىي قىلىپ قەشقەر، قارا شەھەر، كۇچا، كورلا، ئاقسـۇ قاتارلىق شـەھەرلەردە شۆبە شـىركەتلىرىنى قۇرۇپ چىققان ئىدى. شىڭسىسـەي كېيىنكى ۋاقىتلاردا «سـودا شىركىتى»نى قۇرۇپ چىققۇچىلارنىڭ بارلىقىنى قولغا ئالدى. سودا جۇرنىنى زاكىر ئابدىشوقنى، غاناۋۇللا زەكى ۋەلى تىيمىرغالى قاتارلىق كۆپ كىشىلەرنى ھەم زەيسەندە كونسۇل بولۇپ ئىشـلەپ تۇرغان بورھان شەھىدىنى قايتۇرۇپ ئېلىپ كېلىپ، بۇلارنىڭ بارلىقىنى قولغا ئالدى. بايلارنىڭ ھەممىسىنى قولغا ئېلىـپ تۈرمىدە يوق قىلدى. ئۇلارنىـڭ ئائىلىلىرىنى ئاقتۇرۇپ پۈتۈن نەرسىلىرىنى مۇسادىرە قىلىپ ئېلىپ كەتتى. ھۆسەيىن باينىڭ ئۆيىنى ئاختۇرغاندا ئايالىلار ھاجەتخانىسىغا كۆمگەن ئالتۇنلارنى، كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا تۆت تونىنا ۋە بەزىلەر ئۇنىڭدىنمۇ جىق دەپ سۆزلىنىپ يۈردى. ئۇنىڭدىن باشـقا كۆپ بايلىقلىرىنى ئېلىپ كەتتى. ھۆسەيىن باينىڭ ھەم تۇرسۇن بايۋەتچىنىڭ ئائىلىلىرىنى تۇرپان پاختا زاۋۇتىغا سۈرگۈن قىلىـپ ئەۋەتتى. ھۆسـەيىن باينىڭ ئايالى ئۆزنـدە قالغان قىممەت

تاشلارنى بىر كىچە ئۇخلىماستىن باللارنىڭ ئىشتان قىرلىرىغا تىكىپ جايلاشتۇرسىمۇ، لېكىن مېڭىش ئالدىدا «ھەممىڭلار دوختۇرغا تەكشۈرۈلۈپ ئاندىن ماڭىسىلەر» دەپ پۈتۈن كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ ئېلىپ قېلىپ ئۇلارغا باشقا كىيىملەرنى كىيگۈزۈپ ماڭدۇرغان، ئۇلار ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ بىر قول ياغلىقىنىمۇ ئالالماي قۇرۇق قول سۈرگۈن بولۇپ كەتتى.

بۇرھان شەھىدىنىڭ ئائىلىسىنى دەسلەپ ئالتايغا، كېيىن غابدىلغاق ھەزرەتنىڭ ئائىلىسى بىلەن مۇڭغۇل كۆرەگە سۈرگۈن قىلدى. شىڭسىسەي قولغا ئالغان ئادەملەرنى تىرىك تۇرغۇزۇپ قوۋۇرغىسىنى كېسىپ يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ چىقىش ۋە جادۇ بىلەن ئاياقتىن ۋە قول ئۇچىدىن توغراپ پارچىلاپ ئۆلتۈرۈش ھەم تىرناق ئاستىغا ۋە جان يېرىگە خىتاي قومۇشىنى تىقىپ قىيناش ۋە باشلىرىنى تۆكلۈك نەرسە بىلەن قىسىپ كۆزلىرىنى چىقىرىشقا ئوخشاش ۋەھشى قىيناشلار بىلەن ئۆلتۈرگەندىن باشقا تۇرمىدىكى ئادەملەرنى تۈركۈم - تۈركۈملەپ تارىم چۆللىكىگە ئاپىرىپ پىلموت ئوقىغا تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ ۋە بىنزىن چېچىپ تىرىك كۆيدۈرۈپ ھەم تىرىك قۇدۇققا تاشلاپ ئۆلتۈرۈشكە ئوخشاش ۋەھشى قىيناشلار بىلەن ئۆلتۈرگەن. تارىم چۆللىكىدە بىنزىن چېچىپ كۆيدۈرۈلگەن ئادەملەرنى بىر قويچى يىگىت يوشۇرۇنچە مۆكۈپ تۇرۇپ كۆرگەن. شىڭسىسەينىڭ ئادەملىرى كەتكەندىن كېيىن، ئۇ يىگىت يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۆلمەي قالغانلار بولسا ياردەم قىلىش نىيىتىدە كۆيگەن ئادەملەرنى ئارىلاپ چىقىدۇ.

ئادەملەرنىڭ بەدىنىدىن چىققان كۆيۈك پۇرىقى پۈتۈن تارىم چۆللىكىگە شامال ئارقىلىق تارقىلىپ ئادەمنىڭ بۇرنىنى يارغىدەك ئاچچىق ھىد ئادەمنىڭ يۈرىكىنىمۇ ئېچىشتۇراتتى. نېمىدىگەن

ئېچىنارلىق ئەھۋال، ياخشى ئېسىل ئادەملەر يېنىپ كۆلگە ئايلىنىپ تۇراتتى.

قويچى يىگىت بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ يۈرىكى چىدىماستىن كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ كۆيۈكلەرنى ئارىلاپ يۈرگەندە ئىڭراپ ياتقان بىر ئادەمنى كۆرۈپ ئۇنى يۆلەپ سۇ بەرگەندىن كېيىن ئۇ ئادەم ئۆزىنى «مەن ھەمدۇللا شەنجاڭ مەن، مېنىڭ ئائىلەم قەشقەر قوم دەرۋازىدا تۇرىدۇ، شۇ يەرگە بارساڭ ھەممە ئادەم مېنى بىلىدۇ. مېنىڭ ئەھۋالىمنى يەتكۈزۈپ قويساڭ» دەپ ئاران سۆزلەپ جان ئۈزىدۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن يىگىت يوشۇرۇن ھالدا كېلىپ تارىمدىكى خەۋەرنى يەتكۈزگەندىن كېيىن ئائىلىسىدىكىلەر خەۋەر تاپىدۇ.

تۇرمىغا ئېلىنغان ئادەملەردىن خەسەن باي چانىشېۋ بىلەن ھەيدەر مۇئەللىمنىڭ ئوغلى رۇستەمنىڭ ئۆلۈكىنى چىقىرىپ بەرگەندىن باشقا ئادەملەر نەدە؟ ۋە قانداق ئۆلتۈرۈلگىنىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. خەلقنىڭ قولغا ئېلىنغان ئادەملەر ئۈستىدە ھېچقانداق مەلۇماتى بولمىغانلىقتىن «شىڭ يەپ كەتتى» دەپ سۆزلىشەتتى.

تۇرمىنىڭ ئۆزىدە ئادەملەرنىڭ بېشىغا تاغار كىيگۈزۈپ قاتار تىزىپ قويۇپ بىرنى تاشلاپ بىرنى ئاتقاندا مىلتىقنىڭ ئاۋازىدىن ئۆزىگە ئوق تەگمىسىمۇ يىقىلىپ چۈشۈپ ئۆلۈپ تىرىلگەندەك ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا ئورۇنلىرىدىن ئاران تۇرالىغان تەلئەت موسابايىنىڭ قاتارىدا تۇرغان ئادەمنىڭ بېشىدىن تاغارنى ئالغاندا تېخى ئوتتۇز ياشقا كەلمىگەن ياش يىگىتنىڭ چاچ - ساقال، قاشلىرى ئاقىرىپ بىر مىنۇتنىڭ ئىچىدە بوۋايغا ئايلىنىپ قالغان قىياپىتىنى كۆرگەن ھەممە ئادەم چۆچۈپ «سەن باشقا ئادەم بولۇپ قاپسەنغۇ» دەپ ھەيران بولۇشتى، دەپ تەلئەت موسابايوف تاغامغا سۆزلەپ بەرگەن ئىكەن.

شىكەسسەي قاچقاندىن كېيىن ئۇلتۇرۇشكە ئۇلگۇرمىگەنلەر تۇرمىدىن ئامان چىققان ئىكەن. شىكەسسەي غايدىلىغاق، ھەزرەت، ھەيدەر مۇئەللىم قاتارلىق نۇرغۇنلىغان ئوقۇتقۇچى ۋە مەكتەپ مۇدىرلىرىنى قولغا ئېلىپ يوقاتتى. مەكتەپلەر ئامالسىز يېپىلدى.

ئەمدى زىننەتئۇللا مۇئەللىم ۋە مەريەم بىكە ئابىستايىنىڭ چوڭ ئوغلى مىدىخەتنى شىكەسسەي دەۋرىدە ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇلار ئۈرۈمچى شەھرىدە تۇرغۇسى كەلمەي غۇلجا شەھرىگە كۆچۈپ كەتتى. ئۇلار ئۇ يەردىمۇ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ باللارنى تەربىيەلەپ ئوقۇتۇش ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىپ ئەلگە تونۇلدى.

يىللار ئۆتۈشى بىلەن ئۇلارنىڭ باللىرى چوڭ بولۇپ، ئوقۇپ تەربىيەلىك چىرايلىق باللار بولۇپ يېتىشتى.

ئۇلارنىڭ كىچىك ئوغلى جەۋدەت قەددى - قامىتى قامالاشقان گەۋدىلىك ئېگىز بويلۇق ساغلام يىگىت بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلدى.

جەۋدەتنىڭ ئاپئاق يۈزىدە يوغان چىرايلىق قارا كۆزى ۋە قاراقاش، دولقۇن قارا چاچلىرى ئۇنى تېخىمۇ گۈزەل كۆرسىتەتتى. ئۇنىڭ تەبىئىتى ھەممىدىن گۈزەل ئىدى. ئۇ تەربىيەلىك، ئەقىللىق ھەم يۇمشاق كۆڭۈللۈك يىگىت بولدى. ئادەملەر ئارىسىدا يۈرگەندە كىشىلەرنىڭ كۆزىگە بىرىنچى بولۇپ ئۇ كۆرۈنەتتى. زىننەتئۇللا مۇئەللىم بىلەن مەريەم بىكە ئابىستاي باللىرى بىلەن كۆڭۈللۈك ياشاپ، مىدىخەتنىڭ قايغۇسىنىمۇ بۇ باللار باسقاندەك بولدى.

بىر كۈنى جەۋدەت كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن خۇشال قايتىپ كەلدى. زىننەتئۇللا مۇئەللىم ئوغلىنىڭ خۇشاللىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي ئوغلىنىڭ يۈزىگە سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ قالدى. جەۋدەت

ئەتى (دادا) يېقىندا ۋەتەنىنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن ئۇرۇش ئاچىدىغان بولدۇق. مېنىڭ بارلىق دوستلىرىم، ساۋاقداشلىرىم ھەممىسى ئۇرۇشقا قاتنىشىش ئۈچۈن تىزىملاندى. مەنمۇ تىزىملاندىم. بىلەمسەن پۈتۈن تاتار بالىلىرى، قازاق، ئۇيغۇر ياشلىرى ھەممىمىز ۋەتەن ئازادلىقى ئۈچۈن جەڭ قىلىدىغان بولدۇق. بۈگۈندىن باشلاپ مەشىق قىلىشقا باشلىدۇق.

ئەتى (دادا) بىلەمسەن مېنىڭ قارغا ئېلىپ ئاتقان ئوقلىرىم بىرمۇ زايا كەتمەي قارغا ئاتالىدىم. بىزگە ھەممە ئۇرۇش قوراللىرىنى ئىشلىتىشكە ئۆگەتتى. بىز ئۇرۇش باشلانغىچە كۈندە مەشىق قىلىدىغان بولدۇق. بىزگە ئەتە ھەربىي فورما كىيىملىرىنى تارقىتىدىغان بولدى، دەپ جەۋدەت چوڭ ئادەم بولۇپ، بىر ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغاندەك مەغرۇر ھالدا سۆزلەپ كەتتى. زىننەتتۇللا مۇئەللىمنىڭ كۆڭلىگە بىر قورقۇنچ چۈشكەندەك، ئوغلى ئۇرۇشتىن قايتىپ كېلەلمەي ئوغلىدىن ئايرىلىدىغان ئېغىر قايغۇ يۈرىكىنى مۇجىدى. ئۇ ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ:

- ياخشى بوپتۇ ئوغلۇم، ئۇلۇغ سەپەرگە ئاتلانماقچى بولۇپسىلەر، ئاللاھ سىلەرگە يار بولسۇن، ئۆزى سىلەرنى ساقلىسۇن دېسىمۇ ئۇنىڭ كۆزىدە ياش ئەگىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ جەۋدەت:

ئەتى! سەن يىغلاۋاتامسەن؟ سەن ئۆزۈڭ دەرس ئۆتكەندە «ۋەتەننى، خەلقنى سۆيۈش كېرەك، لازىم بولسا جېنىڭنىمۇ ئايىما» دەپ تەلىم بەرگەنتىڭ، بۈگۈن پۈتۈن ئوقۇغۇچىلار سېنىڭ شۇ سۆزۈڭنى تەكرارلاپ تىزىملاندى. سەن بۈگۈن يىغلاۋاتىسەنغۇ دېدى.

زىننەتتۇللا مۇئەللىم «مەن سېنىڭ ئاتاڭمەن، سېنىڭ بۇ روھىڭدىن تەسىرلىنىۋاتىمەن، كېرەك بولسا مەنمۇ جەڭگە كىرىمەن» دېدى.

جەۋدەت خۇشاللىقىدىن دادىسىنى قۇچاقلاپ رەھمەت دادا، بىز سىزنىڭ تەلىمىڭىزنى يەردە قويمايمىز، ۋەتەننى ئازاد قىلمىغىچە جەڭ مەيدانىدىن قايتمايمىز، دېدى.

دېگەندەك كۆپ كېچىكمەستىن «ۋەتەننى ئازاد قىلىش» ئۈچۈن ئۈچ ۋىلايەت ئۇرۇشى باشلاندى. ياشلار ھەربىي فورمىنى كىيىپ كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن جەڭ مەيدانىغا ئاتلاندى. ئۇلار بۇگۈن ئىنتايىن چىرايلىق كۆرۈنەتتى. پۈتۈن شەھەر قوزغالدى. كوچىلارغا سىغماي تۇرغان خەلق ئۇلارنى جەڭگە ئۇزىتىپ دۇئالار ئوقۇپ ئاللاھتىن ئۇلارغا تىلەكلەر تىلەپ، ئاللاھقا تاپشۇرۇپ قالدى. «ئۇتۇق، غەلىبىلەر بىلەن دۈشمەننى يېڭىپ قايتىڭلار!» دەپ ئۇزاتتى.

جەڭ مەيداندا جىددى ئۇرۇش باشلاندى. ئىككى تەرەپتىن ئېتىلغان ئوقلار بىلەن جەڭ مەيدانى قورقۇنچ، شىددەتلىك بولۇپ كەتتى. كۇتۇلمىگەندە دۈشمەن تەرەپتىن ئېتىلغان بىرىنچى ئوقتا جەۋدەت قۇربان بولدى.

ئۇرۇش مەيدانىنى كۆرمىگەن ياشلار جەۋدەتنىڭ قۇربان بولغىنىنى كۆرۈپ قاتتىق ھۇدۇقتى. جەۋدەتنىڭ دوستلىرى «يولداشلار قانغا قان، جانغا جان ئالىمىز» دەپ تۇۋلاپ جەڭ مەيدانىدا ھۇررا! دەپ دۈشمەن تەرەپكە ھۇجۇمغا ئۆتتى. ئۇرۇش مەيدانىدىن بىرىنچى شېھىد جەۋدەتنىڭ جەسىتىنى ئېلىپ قايتقاندا خەلققە بەكمۇ ئېغىر قايغۇ بولۇپ بىلىندى. زىننەتتۇللا مۇئەللىم ئۆزىنى يوقاتقاندەك بولدى. ئازادلىق ئۇرۇشىدا بىرىنچى قۇربان بولۇپ قايتقان شېھىد بولغانلىقتىن جىنازا بەك چوڭ بولدى. غۇلجا خەلقى قوپۇرۇلۇپ كەتكەندەك بولدى. جىنازە يەرلەنگەندىن كېيىن زىننەتتۇللا مۇئەللىم ئوغلىنى قۇچاقلىغاندەك ئۇنىڭ قەبرىسىنى قۇچاقلاپ يۇرەك ئوتىنى بېسىش

ئۇچۇن مۇزدەك يەرگە گەۋدىسىنى قويۇپ ئۆلتۈردى.

دۇنيادا ئاتا - ئانا ئۇچۇن بالىلىرىنىڭ قايغۇسىدەك ئېغىر نەرسە بارمۇ؟ ئىككى ئوغلىدىن ئايرىلىپ قېلىش ئۇنىڭ ئۇچۇن بەكمۇ ئېغىر كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن زىننەتتۇللا مۇئەللىم كۆپ ئۇزۇن ياشماستىن ۋاپات بولۇپ، غۇلجا شەھىرىدە ئوغلىنىڭ يېنىدا ياتتى. مەريەم بىكە ئابىستاي ئەللىك نەچچىنچى يىلى «سىيلىنا» بىلەن قازاقىستانغا كېتىپ ئالمائاتا شەھىرىدە ياشاپ، ئالمائاتا شەھىرىدە ئۆلگەنلىكىنى ۋە قىزلىرى، نەۋرىلىرى شۇ ئالمائاتا شەھىرىدە ياشىغانلىقىنى ئاڭلىدىم.

40 - يىلى 3 - ئۆكتەبىر، ھاۋا سوغۇق، شۇۋرغان چىقىپ دەرەخلەردىكى ئاخىرقى قالغان يوپۇرماقلارنى ئۇچۇرۇپ ئۆزىنىڭ ئاچچىق ئاۋازى بىلەن ھۇۋلايتتى. يامغۇر ئارىلاش قار يېغىپ پۈتۈن ئەتراپ پاتقاق بولۇپ مىچىلداپ مېڭىش بەكمۇ تەسلەشتى. ئادەملەر ئاۋايلاپ ماڭسىمۇ، پاتقاقتا تېيىلىپ كىيىملىرىنى لاي قىلىپ خاپا بولۇشاتتى. كوچىلار بوش، كىشىلەر سوغۇقتىن قېچىپ تالاغا چىقمىغان بولسا كېرەك. ئەتراپ شۇنچىلىك كۆڭۈلسىز ئىدى. ئادەمنىڭ ئوت قالاپ ئىسسىق ئۆيدە ئولتۇرغۇسى كېلەتتى. مانا شۇ پەيتتە ئاپام تۇغۇتنىڭ ئاچچىق ئازابى ئىچىدە قىينىلىۋاتاتتى. ئۇ دەۋردە پۈتۈن ئاياللار دوختۇرخانا يوق ئۆيدە تۇغۇتنى قوبۇل قىلىپ قىينىلىپ، بەزىلىرى دوختۇر ياردەمسىز دۇنيادىن كېتەتتى. شۇنىڭدەك ئاپامۇ ئۆيدە تۆت ئايال تۇغۇت قوبۇل قىلىش ئۈچۈن كېلىپ، تۇغۇتقا ياردەم دەپ ئاپامنىڭ قورسىقىنى بېسىپ ئۇنى تېخىمۇ قىينايتتى. (تۇغۇتتىن كېيىن شۇ سەۋەبتىن ئاپام ئۆمۈر بويى ئاشقازان كېسىلى بىلەن ئازابلىنىپ ياشىدى).

قىرىشقاندەك دەل شۇ كۈنى تاغدىن سۇقۇم ئۈچۈن ھەم بازارغا چىقىرىپ سېتىش ئۈچۈن ماللار كەلدى. ھويلىغا كەلگەن قوي - كاللار مەرەپ - مۆڭدەپ، يايلاقتا ئۆگەنگەن جانىۋارلار شەھەرنى يات كۆرۈپ قىچىپ ئاۋارىچىلىق چىقاردى. ماللارنىڭ ئاياغ ئاستىدا چەيلەنگەن ھويلىنىڭ ھەممە تەرىپى پاتقاققا ئايلاندى. ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، مالچىلارغا تاماق بېرىۋاتقان ئالدىراش بىر پەيتتە مەن دۇنياغا كەلدىم. ھاياتىنىڭ قانچىلىك ئېغىرلىقنى سەزگەن بوۋاق قورققىنىدىن چىقىراپ يىغلاشقا باشلىدى. بوۋاقنىڭ دۇنياغا كەلگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر خۇشال بولۇپ، بارلىق تۇغقان - تونۇشلارغا «خۇش خەۋەر»، «سۈيۈنچى» ئېيتىشتى.

تۇغۇتنىڭ ئاچچىق ئازابىنى چەككەن ئاپام يۈز - كۆزلىرىدىن مۇنچاق - مۇنچاق تەرلەر ئېقىپ تۇرسىمۇ بوۋاقنى قولىغا ئېلىپ مېھرى - مۇھەببەت بىلەن بالىنى باغرىغا بېسىپ يۇمشاق يۈزلىرىدىن سۆيدى ھەم ئانا بولۇش ھاياجىنى بىلەن كۆزىدىكى ياشلار يۈزىدىكى تەرلەرگە قوشۇلۇپ ئاقتى، ئەمما ئۆزى كۈلەتتى.

مەن ئانا بولدۇممۇ دەپ سورايتتى. باشقىلار بىر قىزنىڭ بولدى، مۇبارەك بولسۇن دەپ تەبرىكلەشتى.

بوۋاقنى يۇيۇپ يۆگەككە ئالغاندىن كېيىن ھەممە ئادەم قولدىن - قولغا ئېلىپ يۆراپ «نېمىدېگەن چىرايلىق قىز» دەپ سۆيۈپ يېڭى دۇنياغا كەلگەن مېھماننى باغرىغا باساتتى. بوۋاق بولسا ئۇلار بىلەن تونۇشماقچى بولغاندەك بىر كۆزىنى يۇمۇپ بىر كۆزىنى ئېچىپ قارايتتى.

مەن ئىككى دوستنى تۇغقانچىلىققا باغلىغان بىرىنچى نەۋرىسى

بولۇپ دۇنياغا كەلدىم.

دادام ئىبراھىم ۋەلىنىڭ كىچىك ئوغلى سالىخ ۋەلىنى ئاپام ئەخمەت نەجىپنىڭ ئۈچىنچى قىزى فاتىمە ساخى دادام بىلەن ئاپام تام قوشنا ھويلىدا تۇغۇلۇپ، بىللە ئويناپ چوڭ بولغان. ئۇلارنىڭ دەپ بەرگىنىگە قارىغاندا ئاپام تۆت ياشقا كەلگەندە دادام دەرۋازىغا كېلىپ «فاتىمە ئوينايمىز» دەپ توۋلاپ ئېلىپ چىقىپ بىللە ئوينايدىكەن. ئاپام ئېتىكىدە توپا توشۇپ دادام لاي ياساپ (دادام ھويلىدا ئىشلەۋاتقان ياغاچ ئۈستىگە ئېتىپ سەرەڭگە قېپىدىن يوغانراق كېسەك قېلىپىنى ياسىتۋالغان ئىكەن) شۇ قېلىپ بىلەن كېسەك قويۇپ چىقىپ ئۇنى قۇرۇتۇپ شۇ كېسەكلەر بىلەن ئۆي سېلىپ ئالدىن ھويلا ياساش ئۈچۈن ئاپامنىڭ پۈتىدىكى بىتىنكە باغلىرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ ياغاچلارنى باغلاپ ھويلا ياساپ ئوينايدىكەن. ئاپام بولسا ئەتىگەن كىيىپ كەلگەن پاكىزە كىيىملىرى بەلگىچە لاي بولۇپ ھەم بىتىنكە باغلىرى يوق بەتىنكىسىنى پالاقلىتىپ سۆرەپ كىيىپ كەلگىنىنى كۆرگەن مومام:

- نېمىشقا بۇنداق كىيىملىرىڭنى پاسكىنا قىلدىڭ؟ دېسە ئاپام كۈلۈپ «بىز قىزىق ئويندۇق، كېسەكلەر قويۇپ ئۆيلەر سالدۇق» دەپ ئىشلىگەن ئىشلىرىدىن ماختىنىپ خۇشال سۆزلەپ بەرگىنىنى كۆرگەن موموم بالىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتقىسى كەلمەي، يەنە قانداق ئويۇنلار ئوينىدىڭلار دەپ سورىدى. بۈگۈن سالىخ مېنى مۆرىسىگە دەسسىتىپ «تامدىكى تۆشۈككە قولۇڭنى تىقىپ ئىچىدىكى نەرسىنى ئال» دېدى. قولۇمنى تىقسام مىدىرلىغان يۇمشاق نەرسە بار ئىكەن، مەن قورقتۇم.

ئالمايمەن دېدىم.

سالىخ شۇنى قورقماي ئال دەيتتى.

مەن قورققاندىن چىرقىراپ كەتتىم. مېنىڭ ئاۋازىمنى ئاڭلاپ سالىخنىڭ ئاپىسى يۈگرەپ چىقىپ بىزلەرگە ئۈندىدى. قىلماقچى بولغان قۇشلارنىڭ بالىلىرىنى ئالساڭلار يامان بولىدۇ. بالىلىرى ئۆلۈپ قالسا ئۇلارنىڭ ئاپىلىرى يىغلايدۇ، ئۇگال ئەمەسمۇ؟ ئۇلارمۇ ياشاش كېرەك دەپ ئېيتتى. بىز ھەم بۇنىڭدىن كېيىن ئالمايمىز، دېدۇق دېدى. مومام دوستۇم توغرا دەيدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن قۇشلارغا ئازار بەرمەڭلار دېدى. دادام بىلەن ئاپام كىچىكىدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولغانلىقتىن ئۇلار بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈپ ھايات بۇلارنى ئايرىلىپ كېتەلمەيدىغان دەرىجىدە يېقىنلاشتۇردى. ئاپام يەتتىنچى سىنىپنى تاماملىغاندىن كېيىن، ئاپامنىڭ ئاتا - ئانىسى ئاپامغا:

- ئەمدى سەن چوڭ بولدۇڭ بالاغەتكە يەتتىڭ بۇرۇنقىدەك سالىخ بىلەن كۆرۈشۈپ بىر يەردە بىللە ئويناپ يۈرۈشۈڭگە بولمايدۇ. بىر تەرەپتىن گۇناھ، يەنە بىر تەرەپتىن كىشىلەر كۆرسە سۆز بولىدۇ. بۇنى سەن ئۆزۈڭمۇ ياخشى بىلىسەن كوچىلارغا چىقىپ يۈرمە دېدى.

مانا شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىسىنىڭ بۇرۇنقىدەك كۈنگە بىر - ئىككى مەرتىۋە بولسىمۇ كۆرۈشۈپ تۇرىدىغان پۇرسەت يوقالدى.

لېكىن ئۇلار بۇنىڭغىمۇ ئامال تاپتى. دادام ئۆگزىنگە چىقىپ كىشىلەرگە كۆرۈنمەي ئاپامنىڭ تالاغا چىقىش پۇرسىتىنى كۈتۈپ ئۇلار يوشۇرۇن ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان بوپتۇ. مۇمكىن بولمىغاندا بوۋام ئەخمەت نەجىپنىڭ بېقىۋالغان ئوغلى ئىبراھىم بۇلارنىڭ يازغان خەتلىرىنى ئوتتۇرىدا توشۇپ بەرگەن ئىكەن. ئاتا - ئانىلارمۇ ھېچ قارشىلىقسىز ئۇلارنىڭ توينى قىلىپ ئۆيلەنگەنلىكنى بىزلەرگە سۆزلەپ بەردى ۋە بىزنىڭ ناخشىمىز دەپ:

يارىم بىلەن ئىككەيلەن،

بىر مەھەللىدە چوڭ بولغان.
باشتا ۋەدىمىز شۇنداق،
ئايرىلماسقا دوست بولغان.

دېگەن ئۆيغۇرچە ناخشىنى ئېيتىپ بېرەتتى. قولىغا مۇزىكا ئالسا بىرىنچى بولۇپ مۇشۇ ناخشىنى ئېيتاتتى.

بوۋاق تۇغۇلۇپ ئۈچ كۈندىن كېيىن يوغان ئۈچ ئېغىز ئۆينى توشقۇزۇپ مېھمان چاقىرىپ بوۋاققا ئىسىم قويۇش «ئات تويى» ئۆتكۈزۈلدى.

ئاپام ماڭا ھامىلدار ۋاقتىدا ئۆينىڭ ئىشىك ئالدىدىكى يوغان دەرەخكە بىر ئاق بۈركۈت كېلىپ قونۇپ، ئاندىن ئۇ بۈركۈت يولۋاسقا ئايلىنىپ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىپ چۈش كۆرۈپ، چۆچۈپ ئويغىنىدۇ. بۇ چۈشنى ئاڭلىغاندا دادام بۇ بىر مۆجىزە چۈش ئىكەن. بۇنىڭغا قارىغاندا ئاللاھ تەئالا بىزگە باتۇر ئوغۇل بېرىدىغان ئوخشايدۇ. بۈركۈت ئۇچار قۇشلارنىڭ ئىچىدىكى باتۇر، كۈچلۈك قۇش. يولۋاس يەردە ياشايدىغان ھايۋانلارنىڭ باتۇرى. بۇ بىر ياخشى بىشارەتنىڭ چۈش. چوقۇم ئوغلىمىز بولىدۇ دەپ ئويلايمەن دېدى. ئۇلار خۇشال بولۇشتى. ئوغلىغا قويىدىغان ئاتنى ئويلاشتى. ئەڭ ئاخىرىدا ئاپامنىڭ ئىسمىنىڭ باش تەرىپىدىكى ئىككى ھەرىپنى دادامنىڭ ئىسمىنىڭ كەينىدىكى ئىككى ھەرىپنى ئېلىپ «فاتىخ» بولسۇن دەپ ئىسىم تەييارلاپ قويدى. شۇنىڭدەك بوۋاق ئۈچۈن پەقەت ئوغۇل بالىغا لازىم بولغان نەرسىلەردىن ئېلىپ ھازىرلاندى. لېكىن بوۋاق ئوغۇل ئەمەس، قىز بولۇپ دۇنياغا كەلدى. ئاپام بۇ قانداق بولغىنى بىز ئوغۇل كۈتتۇق بىراق قىز بولدى. چۈشۈمدىكى كۆرگەنلىرىم نېمە بولدى دەپ ھەيران بولدى. دادام ئاللاھقا شۈكرى قىزىمىز بولدى. قىزىمىنىڭ ئىسمىنى

مەن قويايى، ئىسمىنى سۆيۈنگۈل قويايلى، ئۇ پۈتۈن ئۆمرى ئىچىدە كۆڭلى سۆيۈنۈپ (خۇشال) ياشىسۇن دەپ مېنىڭ ئىسمىمنى سۆيۈنگۈل بولسۇن دېدى. تاتار تىلىدا «گۈل» دېگەن سۆز ھەر ۋاقىت، دائىم دېگەن مەنىنى بېرىدۇ.

ئات تويىدا بوۋاقنى كۆتۈرۈپ شاكىر ئىمامنىڭ قولىغا بەرگەندە ئىمام قىزىمىزنىڭ ئىسمى كىم بولىدى؟ دەپ دادامغا قارىغاندا دادام سۆيۈنگۈل دەپ ئېيتسا شاكىر ھەزرەت بىلەلمەي دادامغا مەن نەدىن بىلەي، ئۆزۈڭ ئېيتساڭچۇ دەپ دادامدىن سوراپتۇ. ئۇ ۋاقىتىدا ئۆرۈمچىدە سۆيۈنگۈل ئىسىم قويۇلۇپ كۆرۈلمىگەن ئىكەن. ئىمام سۆيۈنگۈل دېگەن سۆزنى سىن بىل (سەن بىل) دەپ ئاڭلاپ كۈلۈشكەن ئىكەن. ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىسىم تاللاپسىلەر بۇ ئىسىم ئارقىلىق بالىغا تىلەك - تىلىنىدىكەن، بەختى بولسۇن دەپ ھەممە ئادەم دۇئا قىلىپ ئىسىم تويى كۆڭۈللۈك ئۆتكەن ئىكەن.

تاتارىستاندىن كەلگەن خەت

ئەخمەت نەجىپ ئۆزۈن يىللار ئائىلىسى بىلەن خەۋەرلىشەلمەي يۈرەتتى. ئۇ پوچتىدىن بىر خەت ئالدى.

ئەخمەت خۇشاللىقىدىن خەتنى ئاچماستىن كۆزلىرىدىن ياشلار تۆكۈلۈپ، خەتنى يۈرەپ باغرىغا بېسىپ كەتتى. خۇددى ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشكەندەك ھېسسىياتتا بولۇپ كۆڭلى بۇزۇلدى. ساجىدەمۇ ئالدىراپ ئەخمەت خەتنى ئاچساڭچۇ؟ دەپ ھاياجان ئىچىدە خەۋەر كۈتەتتى.

خەتنى ئېچىپ ئەخمەت ئوقۇشقا باشلىدى. خەتتە چوڭ ئۆكىسى

نەقىبنى ئائىلىسى بىلەن سىبىرگە سۈرگۈن قىلىنغانلىقى ۋە رەقىپ، رەئۇف دېگەن ئۇكىلىرىنى سالداتقا ئېلىپ كېتىپ سوقۇشتا ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلاتقان قارا خەتنى ئالغانلىقىنى يېزىپتۇ ھەم ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئوغۇللىرى سوقۇشقا كېتىپ قايتالماستىن قايغۇلۇق خەۋەرنىڭ كەلگەنلىكىنى يازغان ھەمدە ئۇلار ياشىغان ئارپاياز - كوكمارا ئەتراپىدىكى ئاۋۇللار (يېزا)دىن نۇرغۇن ئائىلىلەرنى سۈرگۈن قىلىپ سىبىرىيىگە ئەۋەتىپ، شۇ يەردىكى يەرلىك خەلق ھەم مۇڭغۇللارنىڭ ئارىسىغا بىر ياكى ئىككى ئائىلە قىلىپ بولۇپ تارقىتىۋەتكەنلىكىنى، شۇنداقلا بۇ كەتكەن ئائىلىلەرنىڭ ئورنىغا رۇس ئائىلىلەرنى كۆچۈرۈپ كېلىپ ئولتۇراقلاشتۇرغانلىقىنى يېزىپتۇ.

يەنە ئۇ خېتىدە ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ياندۇرغان ئېغىر ھەسرەت پۈتۈن ئاۋۇللاردىن 17 ياشتىن 70 ياشقىچە بولغان بارلىق ئەرلەرنى ئۇرۇشقا ئېلىپ كېتىپ ئۇلارنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كېلىپ ئەتراپ ماتەم قايغۇسىغا چۆمگەنلىك ھەققىدە يېزىپتۇ. قىسقىسى، پۈتۈن خەلق قايغۇلار ئىچىدە ئوتتا يانغاندەك ئېغىر ھاياتىدا ياشاۋاتىدۇ. بارلىق سانائەت، زاۋۇت، يېزا ئىگىلىك بىچارە ئاياللارنىڭ قولىغا قالدى.

شۇ ئېغىر كۈنلەردە بىچارە ئاياللار ئىشلەپچىقىرىشنى ئاخساتماي كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ ئېلىپ كېتىپ بارىدۇ، دەپ كۆز ياشلىرى بىلەن داغلانغان خەتنى ئوقۇپ ئەخمەت نەجىپ ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. ساجىدەمۇ ئەخمەت بىلەن تەڭ يىغلاپ ئۆينىڭ ئىچى ماتەم قايغۇسى بىلەن كۆڭۈلسىز بولۇپ قالدى. ئەخمەت نەجىپ ئۆزىنى توختىتىپ خەتنى ئېلىپ «مەن كانتورغا بېرىپ كېچىكمەي قايتىمەن» دەپ چىقىپ كەتتى.

ئەخمەت كانتورغا بارغان ئىدى. ئۇ يەردە ئادەملەر يوق. ئىش بىلەن

سىرتقا چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەخمەت ئابدۇللا «پارتۇۋي» (كىيىم تىككۈچى)نىڭ دۇكىنىغا باردى. دۇكاندا بىرقانچە كىشىلەر كېلىپ ئۆزئارا ئاڭلىغان خەۋەرلىرى ئۈستىدە پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار «ئەخمەت نەجىپ كەل» دەپ سالاملىشىپ بولۇپ، نېمە بولدى بەك كۆڭۈلسىز كۆرۈنىسەن بىر ئىش بولدىمۇ، دەپ سوراشتى.

خەتتىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇلارمۇ بەك كۆڭۈلسىز بولدى.

ئابدۇللا پارتۇۋي (3 – دوختۇرخانىدىكى رەقىپ دوختۇرنىڭ دادىسى بولۇپ، بۇ ئادەم ئۇستا تىككۈچى، ئۇ بىرىنچى بولۇپ كاستۇم تىكىشنى ئېلىپ كەلگەن ئادەم، ئۇنىڭغا ئوخشاش ھېچكىم كاستۇم تىكەلمەيتتى) ئۇنىڭ تىككەن كىيىملىرىنى كىشىلەر ياخشى كۆرۈپ كىيەتتى. ئابدۇللا پارتۇۋي قولىدا تىكىپ ئولتۇرغان كاستۇمنى بىر چەتكە ئېلىپ قويۇپ شۇنداق جىددى قىياپەتتە «ئېھ بىزنىڭ يۇرتلارغا نېمە بولۇپ كەتكەندۇ، بۇنىڭغا قارىغاندا بۇ ئەھۋاللار بىزنىڭ يەرلىرىمىزدىمۇ بولدى دېگىن، كىملەر ئۆلۈپ، كىملەر قالدىكىن بىچارە خەلقىمىزگە بىر تىنچلىق بولمىدىغۇ، دەپ تاماكىسىنى ئېلىپ تۇتاشتۇردى. ئەخمەت نەجىپ، قالدى دېگەن سۆز يوق، كەتكەنلەردىن قايتىپ كەلدى دېگەن خەۋەر يوق دېدى.

مۇبارەكشەباباي: دەرتلىنىپ تۆت يۈز يىلدىن بۇيان بىزنىڭ خەلقنىڭ بېشىغا كەلمىگەن كۈن قالمىدى. قەيەردە ئۇرۇش بولسا خەلقىمىزنى ئۇرۇشقا ئېلىپ بېرىپ ئۆلتۈرۈپ يوق قىلدى. قىزلىرىمىز پۈتۈن ئۆمرىنى يالغۇز ياشاپ ئۆتكۈزدى. ياۋۇز ئۇنىڭ مەملىكىتىمىزنى باستۇرۇۋالغاندىن كېيىن، خەلقىمىزنىڭ ئىنسانى ھوقۇقىنى دەپسەندە

قىلىپ ئۆزى خالىغانچە باشقۇردى. خەلقلەرنى مەجبۇرى چوقۇندۇرۇپ ھەر بىر ئۆيگە كىرىس تاختاي بىلەن ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ سۈرىتى دەپ ھەيكەللەر تارقاتتى. «ئۈستەل ئۈستىگە تىزىپ قويۇپ شۇنىڭغا ئىبادەت قىلىپ چوقۇنىسىلەر» دەپ ئۇقتۇردى. رۇس پاپازى كېلىپ نىكاھ ئوقۇمىسا ئىمامنىڭ ئوقۇغان نىكاھىنى «قانۇنسىز» دەپ بىرقانچە بالىلىرى بولسىمۇ ئۇلارنى مەجبۇرى ئاجرىتىپ ۋە باشقا بىرسىگە نىكاھ قىلىپ قوشۇپ قويدى. نىكاھلار ئىنسانلارنىڭ تىلەكلىرى بويىچە بولماستىن، ئۇلارنىڭ باشقۇرۇشى بىلەن ئېلىپ بېرىلدى. نېمىدېگەن ئېغىر زامانلار بولغان ئىكەن دېگىنە، ھەتتا بىزنىڭ چىرايلىق قىزلىرىمىزنى رۇسلارغا نىكاھلاپ قوشتى.

ئادەملەر ئۆلسە ئىمامنىڭ جىنازە ئوقۇشىغا رۇخسەت يوق، رۇس پاپازى كېلىپ چوقۇندۇرۇپ جەسەتنىڭ مەيدىسىگە كىرىس بەلگىسىنى قويۇپ كۆمۈش كېرەك دەپ ئۇقتۇردى، ئەگەر ئۇلار دېگەندەك كۆمۈلمىسە جەسەتنى قايتا چىقىرىپ چوقۇندۇرۇپ كىرىسلارنى قويۇپ كۆمدى. بەزى ئورۇنلاردا كىرىستىن تامغا ياساپ قىزدۇرۇپ كىشلەرنىڭ كۆكسىگە تامغا قىلىپ باساتتى دېدى. پىيماكات ۋافىت ئابىزى سۆزگە قوشۇلۇپ:

بىزنىڭ خەلقىمىز دۇنيادا ھېچكىم كۆرمىگەن كۈنلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. ھايۋان ئورنىدا خار بولۇپ ياشىدى. بىچارە ئاتا – بوۋىلىرىمىز كۈننىڭ يۈزىنى كۆرمەي دۇنيادىن كەتتى، دەپ كۆزىگە ياش ئالدى. غىلمان ئوتتۇرا بويلۇق ئاق سېرىق ، قوي كۆزلۈك ئادەم بولۇپ، ھەرقانداق ۋاقىتتا ئۇنىڭ چىرايىدىن ئۈمىد ۋە خاتىرجەملىك كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا قارىغاندا ئادەمنىڭ كۆڭلى تىنچلىنىپ قالاتتى. ئۇ سۆزگە قوشۇلۇپ:

- شۇنداقتىمۇ بىزنىڭ خەلق ئۆزىنى يوقاتمىدى. ھەركىم ئۆز ئۆيىنىڭ تاختاي ئاستىنى كولاپ ئۆي ياساپ چىقىپ شۇ ئۆيلەردە يوشۇرۇن نامازلىرىنى ئوقۇپ ۋە شۇ ئۆيلەرنى مەكتەپ ئورنى قىلىپ بالىلارنى يوشۇرۇن ئوقۇتۇپ، تەربىيەلەپ كەلدى. پاپازلار كىشىلەرنى تەكشۈرگىلى كەلگەندە خەلقنىڭ خەۋەرچىلىرى ئالدىن ئات چاپتۇرۇپ «رۇس پاپازلىرى كېلىۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر يەتكۈزگەندىن كېيىن، كىشىلەر كۆمۈرخانىغا چىقىرىپ قويغان كىرىس ۋە ھەيكەللىنى چاقچاقلىق بىلەن ئېلىپ چىقىپ ئۈستەل ئۈستىگە قويۇپ ئۈلگۈرەتتى. ئۇ ۋاقىتتا ئادەملەر ئىنتايىن ئىتتىپاق ھەم ھوشيار بولۇپ ياشاپ كەلگەن ئىكەن دېدى.

بىزنىڭ كورچى ئاۋۇلدا (قوشنا يېزىدا) شۇنداق بىر ۋەقە يۈز بەرگەن ئىدى. ھۆكۈمەتنىڭ ئادەملىرى كېلىپ خەلققە «ئۆلۈكلىرىڭىزنى پوپسىز كۆمۈشكە قەتئىي رۇخسەت يوق، ئەگەردە كىمدە - كىم بۇ ئوقتۇرۇشقا بويسۇنمايدىكەن، قانۇن بويىچە ئېغىر چارە كۆرىمىز ۋە جەرىمانە تۆلەيدۇ» دەپ ئوقتۇرۇش قىلدى ۋە خەلقتىن ئاڭلىدىڭلارمۇ دەپ ھەيۋە بىلەن سورىغاندا خەلق «بولىدۇ بىز شۇنداق قىلىمىز» دەپ قوبۇل قىلىپتۇ.

ئوقتۇرۇشتىن كېيىن ئۆلگەن ئادەمنى يەرلەش ئۈچۈن جىنازىنى ئوقۇغۇلى كەلگەن پوپنى ئۆلۈك بىلەن بىللە چىقىرىپ تۇرۇپ «قانۇن شۇنداق سىنىمۇ بىللە كۆمۈش كېرەك» دەپ كۆمگەن ئىكەن. بۇنى يۇقىرىدىكى ئىش باشقۇرۇپ تۇرغان ھۆكۈمەت ئادەملىرى ئاڭلاپ بۇ قانداق ئىش؟! كىم قىلدى؟ دەپ خەلققە ۋارقىراپ بېسىم قىلىپ ئادەملەرنى قىستىغاندا جامائەت «تەخسىر ئۆتكەندە ئوقتۇرۇش چىقىرىپ «ئۆلۈكلىرىڭىزنى پوپسىز كۆممەڭلار» دەپ ئېلان قىلغاندىن

كېيىن، بىز شۇ بۇيرۇققا ئاساسەن ئۆلۈكىمىزنى پوپ بىلەن بىللە كۆمدۇق. قانۇنىنى بۇزۇشقا بىزنىڭ ھەققىمىز يوق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھۆكۈمەت ئادەملىرى ئۆزئارا غۇلغۇلا قىلىشىپ بىرەر سائەتتىن كېيىن، خەلققە «بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئىش يۈز بېرىلىدىكەن ئۇ ئادەملەرگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدۇ» دەپ كىشىلەرنى قورقۇتۇپ پوپوزا قىلىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يېزىغا جىنازا ئوقۇش ئۇچۇن پوپلار قورقۇپ كەلمەس بوپتۇ دەپ كۆلۈشتى.

مانا شۇ ۋاقىتلاردا ھەممە جايلاردا مەسجىدلەرنى بۇزۇپ مۇنارلىرىنى يىقتى. بۇ خەلق ئۇچۇن چوڭ يوقىتىش بولۇپ، خەلقنىڭ يۈرىكى پارچىلاندى. كىشىلەر كۆزياشلىرىنى تۆكۈپ مەسجىد بىلەن خوشلاشتى. بىزنىڭ يېزىدىكى چوڭ مەسجىدنىڭ مۇنارىسىنى بۇزغاندا مېنىڭ بوۋام شۇ مەيداندا ۋاپات بولدى. ئۇ تېخى ئەللىك ئالتە ياشتا، ساغلام ئادەم ئىدى. بۇ ئىشلارنى ئۇنىڭ يۈرىكى كۆتۈرەلمىدى.

بۇ ھەرىكەت بىلەن يېزىلاردا بىرمۇ مەسجىد قالمىدى. قازان شەھرىدە شۇنچە جىق مەسجىدلەردىن بىر قانچىسى ساقلىنىپ قالدى. لېكىن ئۇ مەسجىدلەردىمۇ ناماز قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمىدى، دېدى.

ھۇسەيىن ئابىزنىمۇ سۆزگە قوشۇلۇپ ھەممىدىن ئېچىنارلىقى ئاتمىش مىليون تاتاردىن ھازىر ئالتە مىليون خەلققە چۈشۈپ قالدى. شۇنداق چوڭ بايلىققا ئىگە كەڭ يېزىمىزنى پارچىلاپ رۇس ئۆلكىلىرىگە قوشۇۋېتىپ بەردى. بىر ئۇۋچى قازاقىستانغا چېگرا بولغان گۈزەل يېزىمىزنى پارچىلاپ پەقەت قازان شەھرى ئەتراپىدىكى ئالقاندەك بىر

پارچە يەر قالدى. خەلقىمىزنى قوغلاپ مەجبۇرى چوقۇندۇرۇپ، يەر، سۇ، ئۆيلىرىنى تارتىۋالغاندىن كېيىن، بىزنىڭ خەلقىمىز چېگرادىكى مەملىكەتلەرگە ۋە باشقا ئۆلكىلەرگە كېتىشكە مەجبۇر قالدى. بىچارە خەلقىمىز ئافغانىستان، پاكىستان، فىللاندىيە، خىتاي، كورىيە، ياپون، شەرقىي تۈركىستان ھەتتا ئەرەبىستان، ئامېرىكا قىتئەلىرىگىچە كەتتى. ئۇ يەرلەردە كۆپلىگەن قىيىنچىلىقلارغا ۋە بەزى ئورۇنلاردا قىرغىنچىلىقلارغا ئۇچراپ ۋەيران بولدى.

رۇس ھۆكۈمىتى خەلقىمىزنى «سىلەر تۈركىي مىللەت، سىلەرنىڭ يېرىڭلار تۈركىيە، تۈركىيەگە كېتىڭلار» دەپ قوغلىغاندا خەلقىمىز كېتىشكە مەجبۇر قالدى. نۇرغۇن ئائىلىلەر تۈركىيەگە كەتتى. شۇنىڭ بىلەن چەتكە كەتكەن بارلىق خەلقىمىز ئۆز تىلىنى ۋە مىللىتىنى يوقاتتى. نېمىدېگەن ئېغىر ئەھۋاللار، ئويلىساڭ يۈرىكىڭ ئاغرىيدۇ، دەپ ھۇسەيىن ئابىزى كۆزىگە ياش ئالدى. ئەختەم غەلى ئابىزى سۆزىنىڭ ئاخىرىنى تولۇقلاپ:

- مانا شۇ ۋاقىتىدا ئابدۇللا توقاي «كەتمەيمىز» دېگەن شېئىرىنى يېزىپ چىققاندىن كېيىن خەلق «ھېچ يەرگە كەتمەيمىز، ۋەتەن بىزنىڭ، بىز ئۆز يېرىمىزدە ياشايمىز» دەپ كېتىشتىن توختىدى، دېدى.

غەلىيوللا ئابىزى توغرا سۆزلۈك، كەسكىن ئادەم ئىدى. بولۇنغا بۇ سۆزلەر ئۇنى تەسىرلەندۇرۇپ ھاياجانغا سالغاندەك جىددى قىياپەتتە ئورۇندۇقنى ئاچچىق بىلەن تاراقلىتىپ يۆتكەپ بېرىپ ئولتۇردى. بىلەمسىلەر ھەممىدىن يامان بولغىنى شۇ كوممۇنىزىم - سوتسىيالىزىم سىياسەتلىرىنىڭ كىرىپ كېلىشى بولدى. بەش يۈز يىل خەلققە بېسىم ئىشلىتىپ ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان ئىشنى كوممۇنىزىم سىياستى ئەمەلگە ئاشۇردى. كوممۇنىزىم بىلەن دىن يوقالدى، خەلق دىنسىز

قالدى. بۇ بىزنىڭ ئۈچۈن چوڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋال بولدى.

مىللى «تاتار تىل» مەكتەپلىرىمىز يوقالدى، پۈتۈن باللار رۇس مەكتەپلىرىدە ئوقۇشقا مەجبۇر قالدى. كىچىك يېڭى تۇغۇلغان باللىرىمىز «باللار باغچىلىرى»دا ھارام - ھالال يەپ ئۆزىنىڭ ئانا تىلىنى بىلمەي رۇس تىلى بىلەن چوڭ بولدى. تاتار تىلى بىلەن سۆزلەش چەكلەندى. ئەگەر بىرەر ئادەم تاتار تىلى بىلەن سۆزلەشسە، ھەر تەرەپتىن ھاقارەت تىللار بىلەن ۋارقىراپ خەلقنى ئۆز تىلى بىلەن سۆزلەشكە يول قويماي، خەلقنى رۇسلاشتۇرۇپ، مىللەتنى يوقاتتى. خەلق كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۆزىنى تاتار دەپ ئېيتىشتىنمۇ قورقتى. چۈنكى تاتارلارغا بىلىمىنىڭ بولسىمۇ ئىش يوق. تاتارىستان دەپ قالدۇرۇلغان ئالقاندەك يەرگە رۇسلار كېلىپ ئولتۇراقلاشتى. تاتارىستانىنىڭ تاتار خەلقنى سىبىرىيەگە سۈرگۈن قىلىپ يەرلىك خەلقنىڭ ئىچىگە بىر - ئىككى ئائىلىدىن بولۇپ تارقىتىپ يوق قىلدى. يەرلىرىمىزنى بۆلۈپ رۇس ئۆلكىلىرىگە قوشۇپ خەلقىمىزنى سۈرگۈن قىلىپ تۈگەتتى. بۇ نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق ئېغىر ئەھۋال.

بىزنىڭ يېڭى ئۆسۈپ كەلگەن قاۋۇل چىرايلىق يىگىتلىرىمىزنى ئون سەككىز ياشقا كىرىشى بىلەن ھەربىيلىككە ئېلىپ كېتىپ ئۇرۇش مەيدانىنىڭ ئالدىنقى سېپىدا دۈشمەن تەرەپتىن ئۆلتۈرۈلسە، قالغان ياشلار جەڭچىلەر ئاكوپلاردا ئاچلىقتىن ھەم قىشنىڭ قاتتىق سوغۇقىدا توڭلاپ ئۆلۈپ يۇرتقا قايتالمىدى. ئۆلۈم خەۋەرنى بىلدۈرگەن ماتەم قارا خەتلىرى كەلدى.

شۇ دەۋردىكى قىزلىرىمىز يىگىتلىرىنى جەڭگە ئۇزىتىپ، قېلىپ بىر ئۆمۈر ھاياتىنى يالغۇز ياشاپ ئۆتكۈزدى. كوممۇنىزىم شىددەتلىرى سوۋېتلەر سايۇزىدىكى تۈركىي مىللەتلەر ئۈچۈن ئاپەت بولۇپ كەلدى،

دېدى. ئۇ يۈرىكىدىن چىقىرىپ شۇنداق تەسىرلىك سۆزلىدىكى سۆھبەتتە بىللە بولغان بارلىق ئادەملەرنىڭ يۈرەك ھەسرەتلىرى ئۇلارنىڭ كۆزىدىن ياش بولۇپ ئاقتى.

ئۇلار مانا شۇنداق سۆزلەر بىلەن دەرتلىشىپ ھەسرەت بىلەن كۆز ياش قىلدى. ئۇلار ئۆز يەرلىرىنى خەلقنى، ئۇرۇق - تۇغقان، ئەل يۇرتنى سېغىنىشىمۇ، ئۇزاتسا قولى، ماڭسا يولى يەتمەي، سۆزلىسە ئاۋازلىرى ئاڭلانماس شۇنداق بىر چارىسىز ھالدا ياشاپ كەلدى. ئۇلار شۇ سېغىنىشلىرىنى ئۆزى بىلەن قەبرىگە ئېلىپ كەتتى. ھېچقايسىسى يۇرتقا قايتالمىدى.

بوۋام ئەخمەت نەجىپنىڭ ۋاپاتى

ئەخمەت نەجىپ ئائىلىسىدىن كەلگەن خەتتىن كېيىن روھى چۈشۈپ ئاسان يىغلايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ شۇنداق چوڭ يوقىتىشلارنىڭ ئۆزىنى توشقۇزالماي ئۆزىنى ئاجىز روھسىز ۋە كۈچسىز ھېس قىلاتتى. يۈرىكىنى مۇجۇپ تۇرغان بۇ قايغۇلار ئۇنىڭ ھاياتىنى كۆڭۈلسىز قىلاتتى. ئۇ كۆپ ئۆتمەستىن ئاشقازان ئاغرىقى بىلەن ئاغرىپ ئۇزۇن ۋاقىت قىينىلىپ يۈردى. 44 - يىلى 10 - مايدا 74 يېشىدا دۇنيادىن كەتتى.

ئەخمەت نەجىپ ئۆلۈش ئالدىدا ئۆزىنى مۇساپىرلارنىڭ يېنىغا قويۇشنى ئېيتقان ئىدى.

يەنى شۇ يىللىرى (41 - 42 - يىللىرى) قەشقەر شەھىرىدىن قاۋۇل ساغلام يىگىتلەرنى «ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا ئاپىرىمىز» دەپ ئېلىپ كېلىپ ئۇرۇمچى شەھىرى ئەتراپىدىكى كۆمۈر خاڭلىرىدا ياتار ئورۇن

ۋە تاماقتىن باشـقا ئىش ھەققى بەرمەستىن قاتتىق ئىشلىتىپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نەدە ۋە نېمە قىلىۋاتقىنىنى ئائىلىسىگە خەۋەرمۇ قىلالماي چارىسىز قىيىنىلىپ ئىشلەپ يۈرگەندە بۇلارنىڭ ئارىسىغا «تىق» سۆزەك كېسىلى تارقىلىپ بىرسىمۇ ساق قالماستىن ئۆلۈپ كېتىپتۇ.

بۇلارنىڭ ئارىسـىدا مومام ساجىدەنىڭ ئۇكىسـى ھەمدۇللانىڭ ئوغلـى ھەۋەيدۇللامۇ بار ئىكەن. ئۇ ئىش ئۈسـتىدە بىر ئادەم بىلەن ئۇچرىشىپ شۇ ئادەمگە «ئۈرۈمچى ياڭخاڭ مەسجىدىگە بېرىپ ئەخمەت نەجىپ دېگەن ئادەمگە يولۇقسـاڭ ئۇ شۇ يەردە. مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئېيتىپ خەۋەر قىلىپ قويسـاڭ» دەپ ئـۆز ئەھۋالىنى ئاڭلىتىپتۇ. بۇ خەۋەرنـى ئاڭلىغان ئەخمەت نەجىپ ھەۋەيدۇللانى ئىزدەپ بارسـا ئاخشام ۋاپات بولدى دەپ ئېيتقاندىن كېيىن، بوۋام ئەخمەت نەجىپ ھەۋەيدۇللانى ئېلىپ كېلىپ تاتار مەسـجىدىدە جىنازىسـىنى قىلىپ كۆمگەن ئىكەن. بۇ ئەھۋالنى مەسـجىد ئاھالىسى ئاڭلاپ ئۇ ياشلارغا ئىگە بولۇپ، ھەممىسـىنى ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كېلىپ (ھازىرقى رادىئو ئىستانسىسىنىڭ) ئورنىدىكى قەبرىسـتاننىڭ بىر چېتىگە «مۇساپىرلار قەبرى» دەپ بەلگە قويۇپ كۆمدۈرگەن ئىكەن. بوۋام ئەخمەت نەجىپ ئۆلەر ئالدىدا بالىلىرىغا مېنى ئاشـۇ «مۇساپىرلارنىڭ يېنىغا قويۇڭلار» دەپ ۋەسـىيەت قىلىپ بوۋام ئەخمەت نەجىپمۇ شۇ مۇساپىرلار يېنىدا يېتىپ قالدى. بوۋام ئەخمەت نەجىپنىڭ تۆت قىز، بىر ئوغلىدىن ھازىر يۈزدىن ئوشـۇق نەۋرە - ئەۋرىلىرى بار، ھەتتا بەشـىنچى، ئالتىنچى ئەۋلادلىرى دۇنياغا كەلدى.

خەلىمە 49 - يىلى 8 - ئايدا ئۈرۈمچى شەھرىدە ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ ئۈچ ئوغۇل، بىر قىزىدىن يۈزدىـن ئارتۇق ئەۋلادى ئۈرۈمچىدە ياشاۋاتىدۇ.

مومام ساجىدە 1960 - يىلى بىرىنچى يانۋار ئايدا كىچىك قىزى غەيشە بىلەن قازاقىستانغا كېتىپ 68 - يىلى يانۋارنىڭ 14 - كۈنى ئالمائاتا شەھرىدە 86 - يېشىدا ۋاپات بولدى.

بوۋام ئەخمەت نەجىپ بىرىنچى قېتىم قازانغا بارغاندا ئىككى ئايدىن كېيىن ھەج ۋاقتى بولۇپ، بوۋام ئەخمەت نەجىپ مەككىگە بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ يولغا چىقىدۇ. ئۇ ۋاقىتلاردا باشقا قاتناشلار قولايلىق بولمىسا كېرەك، پاراخوت بىلەن دېڭىز ئارقىلىق يولغا چىقىدۇ. بىر پاراخوت ھەج قىلىدىغان ئادەملەر ئېھرام باغلاپ پۈتۈن يولبويى ئەزان، ناماز، تەكبىر - زىكىرلەر بىلەن شۇنداق كۆڭۈللۈك كېتىپ بارغاندا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىر ئادەم ۋاپات بولۇپ كېتىپ، پۈتۈن ئادەم بەك كۆڭۈلسىز بولۇشقان. شۇنىڭ بىلەن قۇرغاقلىققا چىقىش ئۈچۈن خېلى ئۇزۇن يول بار ئىدى. ياز ۋاقتى كۈن ئىسسىق، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەمنى جىنازىسىنى ئوقۇپ شۇ ئېھرام باغلىغان پېتى دېڭىزگە تاشلاپ يولنى داۋام قىلغان ئىكەن. ئارىدىن ئون مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ ئۆلگەن ئادەم تىك دەسسەپ تۇرغان ھالدا پاراخوتنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ئۇچقاندەك كېلىۋاتقىنىنى پۈتۈن سەپەرداشلىرى كۆرۈپ ھەيران بولۇپتۇ ھەم يىغلىشىپتۇ. ئۇلار بۇ بىچارە ھەرەمگە دەپ يولغا چىقىپ ھەج تاۋاپ قىلالماي ئۆلگىنى ئۈچۈن بىزدىن ئايرىلغۇسى كەلمەي ئەگىشىپ كېلىۋاتسا كېرەك دەپ ئېچىندى. شۇ مېڭىش بىلەن پاراخوتنىڭ كەينىدىن بىر كۈنلۈك يولغا قەدەر بىللە ئەگىشىپ كېلىپتۇ. بۇ ئەھۋال يولۇچىلارنى بەكمۇ كۆڭۈلسىز قىلدى. قارىساڭ ئېھرام باغلىغان بىر ئادەم دېڭىز يۈزىدە ئاپئاق بولۇپ، پاراخوت بىلەن تەڭ ئۇچقاندەك كېلىۋاتىدۇ، دەپ ھېس قىلىسەن. يەنە بىر قارىغاندا شۇنداق چوڭ دېڭىز يۈزىدە چۆكمەي

تىك تۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادەم بۇ قانداق؟ سۇدا چۆكمەي كېلىۋاتىدۇ ئاجايىپ دەپ قورقۇپ كېلىدۇ. ھەم ئىچىنىشلىق ھەم قورقۇنچلۇق بىر كۆرۈنۈش ئىدى دەپ ئاپام بىزلەرگە سۆزلەپ بەردى. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان باللار قورقۇپ نېمىشقا ئۇ ئادەم سۇغا چۆكمەي ئۆلگەن ئادەم يۈگرەپ يۈرىدۇ دەپ سورىدى. ئاپام ھەرەمگە دەپ بىللە يولغا چىققان ئۇ بىچارە (دادام ئۇنىڭ ئىسمىنى سەپەر دەپ ئېيتىپ بەرگەن ئىدى) سەپەر ئۆلاردىن ئايرىلىپ قالمايمەن دەپ ئەگىشىپ كەلسە كېرەك دېدى.

سىڭلىم قانداقلارچە ئۇ ئادەم سۇغا چۆكمىدى، مەن ھەيرانمەن دېدى.

مەن ئۇ ئادەم پاراخوتنىڭ كەينىدىن سۇغا تاشلىغان بولسا شۇ چۆشكەن پېتى پاراخوتنىڭ سۇنى يېرىپ ماڭغان دېڭىزنىڭ كۈچلۈك دولقۇنى ئۇنى ئىتتىرىپ بارغاندۇر دېدىم. ئاپام بۇنىڭ ھەممىسىنى ئاللاھنىڭ قۇدرەت - ھېكمىتى دەپ بىلىمىز، بىز بىر نەرسە دېيەلمەيمىز. ئۇ شۇنداق بولغان ئىكەن، بىزمۇ دادام ئېيتىپ بەرگەندە ھەيران بولۇشقان ئىدۇق، دېدى.

ئىنىم ھە ئۇ ئادەم ھەرەمگىچە بىللە بارالىغانمىدۇر؟ دەپ سورىدى.

ئاپام ياق پاراخوتتىكىلەر بىر كۈندىن كېيىن ئۇنى سۇدىن چىقىرىپ ئېلىپ پۇتىغا تاش باغلاپ كىمگە سېلىپ پاراخوتتىن يىراق ئاپىرىپ سۇغا تاشلاپ، سەپەر سۇغا چۆككەندىن كېيىن قايتىپ كەلگەن ئىكەن دېدى.

بوۋام ئىككىنچى قېتىم قازانغا بارغاندا ھەج ۋاقتى بولۇپ

تاتارىستاندىن بىرقانچە ئادەم ئەرەبىستانغا بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن ھازىرلىنىۋاتقان ئىكەن. ئارپا ياز ئاۋلى (ئىيۇل)دىن ھاجىغا ماڭىدىغان گۇرۇپپىنى ئۇقۇشۇپ تېپىپ بوۋام ئەخمەت نەجىپ يول خىراجەتلىرىنى ھازىرلاپ دادىسىنى ھەج تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن مەككىگە ئېلىپ بارىدىغان مەسئۇل ئادەملەرگە تاپشۇرۇپ، ئۇلارنى ھەرەمگە ماڭدۇرغاندىن كېيىن، بوۋام ئەخمەت نەجىپ ئارپا ياز ئاۋلىغا (ئىيۇ‌ا) بىر چوڭ مەسجىد سالدۇرۇپ چىقىپ، شۇ مەسجىدكە ئۆزىنىڭ ئۇكىسى ئەخمەت نەقىپنى ئىمام قىلىپ قايتىپ كېتىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بوۋام ئەخمەت نەجىپ يۇرتىغا قايتىپ كېلەلمىدى. بۇ ئاخىرقى كېلىشى بولۇپ قالدى.

تاتار مەكتەپ

ياڭخاڭ (تاتار) مەسجىدىنىڭ يېنىدىكى ئۈچ ئېغىز ئۆيدە تاتار مەكتىپى باللارنى ئوقۇتاتتى. بۇ ئۆيلەر ئۇزۇن ۋاقىتتا مەسجىدنىڭ مەدرىسەسىنىپى بولۇپ، زىننەتئۇللا مۇئەللىم ۋە مەھمۇد قارى ئىككىسى ئوغۇللارنى ئوقۇتقان ئۆي ئىكەن.

تاتار مەكتىپىدە بىرىنچى سىنىپتىن ئۈچىنچى سىنىپقا قەدەر بولغان باللارغا دەرس ئۆتۈلەتتى. مەكتەپ مۇدىرىمىز مەھمۇد ئوسمانوف ۋە ئىككى ئوقۇتقۇچى بار كىچىك بىر مەكتەپ بولۇپ ئوقۇتۇپ كەلدى.

مەكتەپ مۇدىرىمىز مەھمۇد ئوسمانوف دەرس ئۈستىدە بىزلەرنى «يېڭى ئوقۇتقۇچىمىز كەلدى چىقىپ قارشى ئېلىڭلار» دەپ ئوقۇغۇچىلارنى باشلاپ تالاغا ئېلىپ چىقتى. ھەممىمىز قىزىقىپ «يېڭى ئوقۇتقۇچىمىز كىم ئىكەن قىنى؟ كىم؟ نەدە؟» ھاياجان ئىچىدە

كۆتۈپ تۇرغاندا، دەرۋازىدىن بىر ئادەم يوغان بىر ئاتنى يېتىلەپ كىردى. ئاتنىڭ ئۈستىدە يوغان داخا پالتو كىيگەن (ئۇ دەۋرلەردە ئۇنداق داخا پالتونى بىر ياكى ئىككى ئادەم كىيمىسە ھېچكىمدە يوق ئىدى) بىرلەر كۆرۈپمۇ باقمىغان ئىدۇق. قولنى تىقىپ يۈرىدىغان يەڭلىك خالتىسى بولۇپ (ئۇ سومكا رولىنى ئۆتەيتتى) ياشقىنا ئايالنى ئاتقا مىندۈرۈپ ئېلىپ كىردى. بۇ ياش ئايال ئاتقا مىنىپ كۆرمىگەن بولسا كېرەك، ئىگەرنىڭ بېشىنى مەھكەم تۇتۇپ يىقىلىپ چۈشۈشتىن قورقۇپ تۇرغىنى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. شەھەر ئىچىدە بىرەر ئادەمنىڭ ئاتقا مىنىپ يۈرگىنىنى كۆرمىگەن ئوقۇغۇچىلار ھەيرانلىقتا ۋارقىراپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ زامانلاردا ئاياللار گىرىم قىلىپ كالپۇكلىرىغا قىزىل سۈرتۈپ يۈرمىگەنلىكتىن باللار ئوقۇتقۇچىنىڭ گىرىم قىلغىنىنى كۆرۈپ قېتىپ قالدى. مەھمۇت ئۇسمانوف:

- مۇئەللىمنى قارشى ئېلىپ چاۋاك چېلىڭلار، ئەسسالام مۇئەللىم دەڭلار دېگەن ئىدى، باللار «ئەسسالام مۇئەللىم» دەپ بىردەك توۋلاپ قارشى ئېلىپ چاۋاك چالدى. ئارىمىزدىكى شوخ ئوغۇللار ئىسقىرتىپ توۋلاشتى. مەھمۇد ئۇسمانوف مۇئەللىم:

- سىنىپقا كىرىڭلار! دەپ كوماندا بەردى. ئوقۇغۇچىلار سىنىپقا كىرىپ جايلاشتى. يېڭى كەلگەن مۇئەللىمنىڭ ئىسمى رەخىلە مۇئەللىم دەپ تونۇشتۇردى.

رەخىلە ئاپپاي 20 ياشلاردىكى ياپونلۇق تاتار قىزى بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى شەرقىي تۈركىستاندىن سودا بىلەن بارغان، رەخىلە ئاپپايدىن چوڭ باللىرى بار ئادەم بولسىمۇ مۇنۇپ ئاكىنى مۇسۇلمان ئىكەن، قىزىمىز مۇسۇلمان يەرلىرىدە مۇسۇلمان بولۇپ ياشىسۇن دەپ بەرگەن ئىكەن.

رەخىلە ئاپپاي مەكتەپكە ئوقۇتقۇچى بولۇپ كەلگەندىن كېيىن، مەكتەپ تەربىيەسى ۋە ئوقۇشنىڭ سۈپىتى ئۈسۈپ چوڭ ئىلگىرىلەشلەر بولدى. پۈتۈن ئوقۇغۇچىلار رەخىلە ئاپپاينى ھۆرمەتلەيتتى. ئۇ «باللار!» دەپ ئېيتسا بىلەن پۈتۈن ئوقۇغۇچىلار جىم بولۇپ، ئۇنىڭ سۆزىنى ئىككى ئېيتقۇزماي بىجا كەلتۈرەتتى. بىز 4 - سىنىپقا چىققاندىن كېيىن، مەكتەپ دائىرىسى كەڭلەپ بۇ مەكتەپ كىچىك كەلگەنلىكى ئۈچۈن ھازىرقى قازاق باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ھويلىسىغا كۆچۈپ كەلدۇق.

بىز بۇ مەكتەپكە كەلگەندىن كېيىن مەكتەپ مۇدىرلىقىغا رەخىلە ئاپپاي بولدى. مەھمۇد ئوسمانوفنى سوۋېت كونسۇلخانىسىغا تەرجىمان كېرەك بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن خىتاي ھۆكۈمىتى مەھمۇد ئوسمانوفنى سوۋېت كونسۇلخانىسىغا تەرجىمانلىققا تەيىنلەپ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ ئېلىپ كەتتى.

62 - يىلى چېگرا ۋەقەسىدىن كېيىن شەرقىي تۈركىستاندىكى پۈتۈن كونسۇلخاندىكى بارلىق سوۋېت خادىملىرى كېتىپ كونسۇلخانىلار تاقالدى. سوۋېت كونسۇلخانىسىغا ئائىت بولغان ئورۇنلاردا ئىشلىگەنلەرنى قولغا ئالغاندا، بىزنىڭ مەكتەپ مۇدىرىمىز مەھمۇد ئوسمانوفنىمۇ 62 - يىلى قولغا ئېلىپ كەتتى. مەدەنىيەت ئىنقىلابى ۋاقتىدا 68 - يىللىرى ئەتراپىدىمىكىن ئېسىمدە ئېنىق ئەمەس، مەھمۇد مۇئەللىمنىڭ تۇغقانلىرىغا «مەھمۇد يۈرەك كېسىلى بىلەن ئۆلدى، ئۇنىڭ نەرسىلىرىنى ئېلىۋېلىڭلار» دەپ ئۇقتۇرغىنىنى ئاڭلىدىم. بىچارە مۇئەللىم ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرىنى قاراڭغۇ تۈرمىلەردە ئۆتكۈزۈپتۇ دەپ ئېچىندىم. ياخشى ئوقۇتقۇچى ئىدى، ئىمانى يولداش بولسۇن! ئامىن! 60 - يىللىرى مەھمۇد مۇئەللىمنىڭ

ئىلىسى سوۋېتكە كەتكەندە كونسۇل خادىمى مەھمۇد مۇئەللىمگە ھازىر بىزگە ساڭا ئوخشىغان تەرجىمان كېرەك بىز سېنى ئائىلەڭنىڭ كەينىدىن چىقىرىپ بېرىمىز دەپ ئېلىپ قالغان ئىكەن. ئاخىرى ئۇلار ئۆز جېنىنى ئاران ئېلىپ قاچالىغان ئوخشايدۇ.

كۆرگەزمە

50 - يىلى يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەنلىك چاي سوپراسىدا ئولتۇراتتۇق. ئىشىكنى بىرسى شۇنداق قاتتىق ئۇرغان ئىدى. مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىم. مەھەللە جۇرىنى ئايال جىددى قىياپەتتە مېنى ئىتتىرىپ كىرىپ كەلدى. ئۆيدىكىلەرمۇ ھەيران بولۇپ «كېلىڭ چايغا ئولتۇرۇڭ» دەپ ئورۇن كۆرسەتتى.

ياق ۋاقتىم يوق، رەھمەت. بۈگۈن شەھەردە چوڭ كۆرگەزمىخانا ئېچىلىدۇ، ھەممە ئادەم بېرىپ كۆرۈشى كېرەك. كېيىن كۆرگەزمە ھەققىدە مۇزاكىرە بولىدۇ. قالماي بېرىڭلار، مەن بىزنىڭ مەھەللىدىكى بارلىق كىشىلەرگە خەۋەر قىلىمەن دەپ ئالدىراپ ئىشىك تۈۋىدە تۇرغان ماڭا قارىماستىن جىددى قىياپەتتە خۇددى پۈتۈن ئىشنى ئوقۇۋاتقاندەك تارس - تۇرۇس دەسسەپ چىقىپ كەتتى.

مەن ھەيران بولۇپ دادام بىلەن ئاپامغا قارىدىم. ئۇلارمۇ جۇرۇننىڭ كەينىدىن ئەجەبلىنىپ قارىشىپ تۇراتتى.

نېمىدېگەن تەربىيەسىز خوتۇن، مەن ئىشىكنى ئېچىپ قارشى ئېلىپ تۇرسام سالاممۇ يوق، مېنى ئىتتىرىپ كىرىپ كېتىپ بارىدۇ، دېدىم.

مېنىڭ گېپىمگە ئاپام - دادام كۈلۈپ كەتتى. سەن تېخى ئۇنىڭدىن

ھۆرمەت كۆتۈپ ئولتۇرۇپسەندە، ئۇ سېنى ئادەم بار دەپمۇ بىلمىدى، دېدى.

دادام دۇنيانى بۇزىدىغان مانا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش قارا قورساق نادان ئادەملەر دېدى.

ئاپام ئۇ نېمە كۆرگەزمىدۇر، ھەرھالدا بىر جىددى سىياسى قىياپىتى باردەك كۆرۈنىدۇ، دەپ تۇرۇشىغا تاغامنىڭ ئايالى مەخفۇزە ھەدە كىرىپ كەلدى.

سالاملىشىپ بولۇپلا مەھەللە جۇرنى سىلەرگىمۇ كىردىمۇ دەپ سورىدى.

ھەئە شەھەردە كۆرگەزمىخانا ئېچىلىپتۇ، بىر ئادەم قالماستىن بېرىشى كېرەك دەپ چىقىپ كەتتى، دېدى ئاپام.

ئادەمنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇپ كۆرگەزمە دېگەن نەرسىنى تېپىپ چىقىپتۇ، نېمە كۆرگەزمە ئىكەن كۆرۈپ باقايلى دەپ تاغامنىڭ ئايالى مەخفۇزە ھەدە بىلەن ئاپام ئىككىسى كەتتى.

ئىككى سائەتتىن كېيىن ئۇلار قايتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ كۆڭۈلسىز قايتقىنىنى كۆرۈپ دادام نېمە كۆرگەزمە ئىكەن دەپ سورىدى.

ئاپام نېمە كۆرگەزمە بولاتتى، ئادەملەرنى كۆرگەزمە قىلىپ ئۇلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى دەپ قاتار تىزىپ ھەرقايسىسىنىڭ ئۈستىدىن يالغان - ياپىۋاقنى توقۇپ چىقىپ ئادەم ئىشەنگۈسى كەلمەيدىغان ھەرتۈرلۈك تۆھمەتلەرنى يېزىپ ۋە رەسىملەر سىزىپ تاملارغا چاپلاپ تۇشقۇزۇۋېتىپتۇ. مەسئۇد جۇشى، جانىم قان، ئوسمان باندىت (باتۇر) قاتارلىق نۇرغۇن كىشىلەرنى تىزىپ قويۇپتۇ، ھەممىسى مالىنخايلىرىنىڭ

قۇلاقلىرىغا چۇشۇرۇپ چۆكۈرۈپ كىيىۋاپتۇ. ئۇچىسىدا ئۇزۇن چاپان، قوللىرىغا تۆمۈر كىشەن سېلىپ قويغان ئىكەن. كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ ئاغزىلىرىدا پىچىرلاپ توختىماستىن ئوقۇپ تۇراتتى. مەن ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە مەخفۇزەگە گەپ قىلغان بولۇپ:

- «ئاللاھ ياردەم قىلسۇن سىلەرگە» دېگەن ئىدىم، كۆزلىرىنى ئېچىپ بىزلەرگە قاراپ بېشىنى چايقاپ قويدى. بىز ئۇلارنى كۆرۈپ يۈرىكىمىز چىدىماستىن تېز چىقىپ كەتتۇق، دېدى.

مەخفۇزە ھەدە:

- بۇلار يېڭى كەلگەندە بەكمۇ يۇۋاش كىشىلەرگە ياردەم قىلىپ كوچىلارنى سۇپۇرۇپ يۇك كۆتۈرۈپ ماڭغان ئادەملەرگە ياردەملىشىپ يۈكلىرىنى توشۇشۇپ، قېرىلارنى كۆرسە يۆلەپ دېگەندەك ياخشى ئىشلارنى قىلىپ يۈرەتتى. كىشىلەر بۇلارنى كۆرۈپ، بۇلار ياخشى خىتايلار ئىكەن دەپ ئۇلاردىن خۇشال بولغان ئىدى. ئەمدى قارىسام بىگۇناھ ياخشى ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈشكە باشلىدى. بۇگۇن بۇلارنى كۆرۈپ ئىچىم ئاغرىدى، دېدى.

دادام ئويلانغان ھالدا توۋەن ئاۋاز بىلەن ئەگەر بۇلار سوتسىيالىزىم - كوممۇنىزىم سىياسىتىنى بىزگە يۈرگۈزسە سوۋېت ھۆكۈمىتىدە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارغا قارىغاندا تېخى ئالدىمىزدا نۇرغۇن ئېغىر ئەھۋاللار بولىدۇ. بۇ تېخى باشلانغۇچ بىرىنچى قەدەم. كولاكلار دەپ بايلارنى، بۇرژۇئازلار دەپ ئوقۇغان كۆزى ئوچۇق كىشىلەرنى، خىيانەتچى دەپ خىزمەتچىلەرنى يوق قىلىدۇ. بۇلارنىڭ «پرولېتارىيات دىكتاتورىسى» دېگەن بىر چوڭ تايىقى بىلەن ئۇرۇپ ھەممىنى رىجىمغا چۇشۇرۇپ رەتكە سالالايدۇ. دادام ئاپامغا كوممۇنىزىمدا «دىن» يوق، ئۇلار دىنغا

قارشى ھەرىكەت قىلغاندا، دىنى خادىملارنى «دىكتاتور تايىقى بىلەن ئۇرۇپ يىقىتقاندا ئۇ تاياقنىڭ ئۇچى «ناماز ئوقۇدۇڭ» دەپ بىزگىمۇ تېگىدۇ. خۇدايىم شۇ ئاپەتتىن بىزلەرنى ساقلىسۇن دېگەن» دېدى.

مەخپۇزە ھەدەمنىڭ كۆزلىرى قورقىنىدىن ئالقاندەك بولدى.

نېمە دەيسىز سالىخ ئابىزى، ئۇ چاغدا دادامنىڭ ئەھۋالى قانداق بولار، ئۇلارنى ئۆلتۈرەرمۇ؟ دەپ ئەنسىرەپ ئۆزىنى باسالماي قالدى.

ئاپام، ياق مەخپۇزە، سالىخ سوۋېتتىكى ئەھۋاللارغا قاراپ سۆزلەۋاتىدۇ. بۇ يەردە ئۇنداق بولماس، ئالدىن شۇملانمايلى ئاللاھ ئۇ ئاپەتتىن بىزلەرنى ئۆزى ساقلىسۇن دەپ، ئۇلارنىڭ ئاستا سۆزلەشكەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ مېنىڭمۇ يۈرىكىم چۆچىدى.

مەن دادامنىڭ «پرولېتارىيات دىكتاتورىسى» دېگەن نەرسىنىڭ بەكمۇ قورقۇنچلۇق يامان نەرسە ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ ئۇ تاياقمۇ؟ قامچىمۇ؟ نېمىدۇر دەپ ھېچ ئىچىمگە سىغدۇرالماي ئاستا بېرىپ دادامدىن «دادا سىز دېگەن ھېلىقى ئادەم ئۆلتۈرىدىغان نېمە ئۇ قامچىمۇ، تاياقمۇ؟ مەخپۇزە ھەدەم دادامنى ئۆلتۈرسە قانداق قىلىمىز دەپ قورققانغا قارىغاندا ئۇ ئادەملەرنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرىدىغان نەرسىمۇ؟» دەپ سورىدىم. دادام كۈلۈپ قىزىم «پرولېتارىيات دىكتاتورىسى» دېگەن ئۇ بىر سىياسەت، سەن بۇ سۆزلەرنى ئويلىما ھەم ھېچكىمگە سۆزلەپ يۈرمە بولامدۇ. باشقىلار ئاڭلىسا ياخشى بولمايدۇ. سەن چوڭ بولغاندا ئاڭلايسەن دېدى. ئوقۇتقۇچىمىز رەخىلە ئاپپاي 51 – يىلى تاتار مەكتەپكە مۇدىرلىككە تەيىنلەندى.

رەخىلە ئاپپاي ياش بولسىمۇ ھەقىقەتەن ئىنتايىن ياخشى ئوقۇتقۇچى بولۇپ چىقتى. ئۇ ئەخلاقلىق، تەربىيەلىك، ئىنسانپەرۋەر،

كىچىك پېئىل، خۇش خۇي، گۈزەل تەبىئەتلىك ئايال ئىدى. بۇ مەكتەپكە زىلەيخە، رەئىسە مىرسەلىنۇۋا، مۇرشىدە ئاپپاي قاتارلىق بىر قانچە ياش ئوقۇتقۇچىلار كېلىپ مەكتەپ دائىرىسى كەڭلەپ، ئوقۇغۇچىلار كۆپىيىپ، مەكتىپىمىز ئىنتايىن كۆڭۈللۈك بولۇپ كەتتى. ئوقۇش سۈپەتلىرىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

بىز 4 - سىنىپنى تاماملىغاندىن كېيىن، خىتاي ھۆكۈمىتى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەكتەپ ئېچىشىغا رۇخسەت قىلماي تاتار مەكتىپى يېپىلدى.

رەخىلە ئاپپاي 60 - يىلىغا قەدەر باللار باغچىسىدا كىچىك ئۆسمۈرلەرنى تەربىيەلەش خىزمىتىدە بولۇپ، 60 - يىلى ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتىنىڭ «يېزىغا چۈشۈش» دولقۇنىدا رەخىلە ئاپپاينىڭ ئائىلىسىنى غۇلجا تۇرپان يۈزگە سۈرگۈن قىلىپ ئۇلار شۇ يەرگە جايلاشقان ئىكەن. يولدىشى مۇنۇپ ئەپەندى بۇرۇن شاڭخەيچى دەپ بۇ ئىككى ئارىلىقتا سودا قىلىدىغان چوڭ سودىگەر بولغاندىن كېيىن، كوممۇنىستلار پارتىيىسى كېلىپ ئۇلارنىڭ شاڭخەي بىلەن ئارىلىقىدا ئېلىپ بېرىلغان سودا ئىشلىرىغا يول قويۇلماي ئېغىر باجلار سېلىپ پۈتۈن سەرمايىلىرىنى يوقىتىپ ئىشسىز قالغان ئىكەن. گۆڭشىغا چۈشكەندىن كېيىن 62 - يىلى ۋاپات بولۇپ، رەخىلە مۇئەللىم يالغۇزلۇق، يېقىرلىق بىلەن ئېغىر كۈن كەچۈردى. 79 - يىلى راك كېسىلى بىلەن ئاغرىغاندا شۇ يېزىدىكى دوختۇرنىڭ خەلقلەرگە راك «راك كېسىلى يۇقۇملۇق ئارىلاشماڭلار» دېگەنلىكى بىلەن ئەڭ ئاخىرقى ھاياتى يالغۇزلۇق، يېقىرلىق (يوقسۇزلۇق) ھەم ئاغرىقنىڭ ئازابى بىلەن قاتتىق قىينىلىپ 80 - يىلى 50 يېشىدا ۋاپات بولغىنىنى ئاڭلاپ، بەكمۇ ئېچىندىم. ئىمانى يولداش بولسۇن ئامىن! دۇنيادىكى

ئەڭ يامان نەرسە نادانلىق ھەم قارىغۇلۇقتۇر.

گۈزەل يايلاق ۋاقتى مېنىڭ باللىق چاغلىرىم

ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى بىر قىسىم ئائىلىلىكلەر بالىلىرىنىڭ دەم ئېلىشىغا چىقىش بىلەن نەنسەنگە (جەنۇبىي تاغ) كېتەتتى. ئۇ يەردە كىگىز ئۆيلەرنى تىكىپ نەنسەننىڭ گۈزەل ساپ ھاۋالىرىدا 6 - ئايدىن 9 - ئايغا قەدەر ئۈچ ئاي تۇرۇپ قايتاتتى.

نەنسەن يەنى تەڭرىتاغ ئېتەكلىرى ھەقىقەتەن دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل يەرلەرنىڭ بىرى ئىدى. تاش تاغ چوققىسىدىكى ئاپئاق قاردىن سەللە كىيگەن سالاپەتلىك قىياپىتى بىلەن يىراق - يىراقلاردىن كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بۇ تاش تاغنىڭ ئېتەك تەرەپلىرىدىكى تاغ تىزمىلىرىنىڭ كۈنگەي (كۈن نۇرى ياخشى چۈشكەن تەرىپى) يېشىل مايسا ئارىسىدەك گۈل چىمەنلىك تۇرلۇك شەكىل ۋە تۇرلۇك رەڭ ھەم يېقىملىق خۇش پۇراقلىرى بىلەن تەبىئەتنى گۈزەل قىلاتتى. تەرىسكەي (كۈن نۇرى ياخشى چۈشمەيدىغان) تەرەپلىرىدە تاغنىڭ چوققىسىدىن ئېتەكلىرىگە قەدەر ئۆسكەن قەيسەر قارغاي ۋە تۇرلۇك رەڭدىكى گۈللەر بىلەن نەنسەن خۇددى جەننەتتەك گۈزەل كۆرۈنەتتى. يىراق - يېقىندىن سايراۋاتقان كاككۇك، ھۆپۈپ، بوزتورغايغا ئوخشاش تۇرلۇك قۇشلارنىڭ سايراشلىرى ھەم ساي ئوتتۇرىسىدا شارقىراپ ئېقىۋاتقان شىرىن، تاتلىق، سۈزۈك سۇلارنىڭ ئاۋازىغا قوشۇلۇپ جانغا ھۇزۇر بېرىدىغان يېقىملىق مۇزىكىغا ئوخشاش كىشلەرنىڭ جېنىغا راھەتلىك بېرەتتى. نېمدېگەن گۈزەل، ئاللاھ بۇ يەرلەرنى ساي - سالا تاغلىرىنى شۇنداق چىرايلىق ئورۇنلاشتۇرغان دەپ ئاللاھقا شۈكۈر ئېيتماي تۇرالمايسەن.

شەھەردىن كەلگەن ئادەملەر ساي ئوتتۇرىسىدىكى ئېقىۋاتقان سۇنىڭ ئەتراپىغا كىگىز ئۆيلەرنى بىر - بىرىگە يېقىن قىلىپ تىكىپ ھەر كۈنى ئۇلار بىرلىشىپ پاقلان گۆشى بىلەن قىمىز ئىچىپ كۆڭۈللۈك ۋاقىت ئۆتكۈزەتتى. بالىلار بولسا تايلارغا مىنىپ تاغ ۋە سايلاردا ئات چاپتۇرۇپ ئوينايتتى.

دادام ھەر يىلى مەن ئۈچۈن بىر ئاتنى تەييارلاپ بېرىپ مەنمۇ باشقا بالىلار بىلەن ئات چاپتۇرۇپ ئوينايتتىم. بەزىدە ئاتنىڭ بويىدىن بەزىدە تاغقا چىققاندا ئاتنىڭ كەينىدىن چۈشۈپ قىلىپ، پۇت - قوللىرىمىزنى ئاغرىتىۋالساقمۇ ئات مىنىشتىن ھېچ توختىماستىن ئات چاپتۇراتتۇق. كېيىن - كېيىن ئات مىنىشكە ماھىر بولۇپ، ئىككى پۇتىمىزنى بىر تەرەپكە قىلىپ ئاندىن ئاتقا تەتۈر مىنىپ چاپتۇرۇپ مۇسابىقىگە چۈشەتتۇق. ئاخىرقى ۋاقىتتا ئاتنىڭ ئۈستىدە ئۆرە تۇرۇپ چاپتۇرۇشقا باشلايتتۇق. لېكىن بۇ ۋاقىتتا يىقىلىپ چۈشۈش ھادىسىسى كۆپ بولاتتى. ئەمما ئۆيدىكىلەر بىلمەيتتى. ئۇلارغا دېسەك بىزلەرنى ئاتقا مىنىشتىن توسىدۇ، دەپ قورقاتتۇق.

مەن ئۈچۈن ھېچقانداق قىيىن نەرسە يوق، ھەر قانداق قىيىن ۋە ئېغىر نەرسىلەرنى قىلالىشىمىز كېرەك دېگەن شەرتنى ئۆزۈمگە قوياتتىم ۋە ئۆگىنىشكە تىرىشاتتىم.

بىر كۈنى بالىلار بىلەن سايىنىڭ يۇقىرىسىدىكى كۆك تاش تاغقا چىقماقچى بولۇپ باردۇق. ھەقىقەتەن ئۇ تاغقا چىقماق ئىنتايىن تەس ئىدى. يوغان تاشلاردىن قورالغان ئېگىز ھەم تىك تاغ ئىدى. قورقۇنچ بىر تاش يۇمىلاپ كەتسە ئۇ تاشنىڭ ئاستىدىن ساق چىقىشىمىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بالىلار قورقۇپ تاغنىڭ ئېتەك تەرىپىدە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، توختاپ قالدى. مەن ئۈستىگە چىقىمەن

دىگەن قارار بىلەن شۇنداق تەسىلىكتە يىقىلىپ - سۇرۇنۇپ ئاياغ - قوللىرىمنى كۆكەرتىپ، قانىتىپ يۇرۇپ ئىككى سائەتتىن ئوشۇق ۋاقىت مىڭىپ دىگەندەك ئاران دىگەندە كۆك تاش تاغىنىڭ ئۇستىگە يىتىپ چىقتىم. خۇشاللىقىمدىن «مەن چىقتىم، مەن تاغىنىڭ ئۇستىگە چىقتىم» «ئوهو!» دەپ قاتتىق تووۇلدىم. مىنىڭ ئاۋازىم ئەتراپتىكى تاغلارغا ئۇرۇلۇپ يىراق - يىقىندىن ياڭراپ ئاڭلاندى. مەن توختاپ ۋارقىرىماي جىم تۇرغىنىمدا ئۇزۇن ۋاقىتقىچە ئاۋازىم ئاڭلىنىپ تۇردى. تۆۋەندە مىنى ساقلاپ ئولتۇرغان بالىلار چاۋاك چىلىپ ۋارقىراشتى.

قازاق قىرىنداشلاردىن ئاتقا مىنىپ ئۆتۇپ كىتىۋاتقان ئىككى ئادەم بالىلارنى كۆرۇپ:

- «هەي بالىلار مىندا نىغىپ جورىسىڭدەر، تاۋدان تاش دومالاسا مىجىلىپ ئۆلمەيسىڭلارمى؟!» (هەي بالىلار بۇ يەردە نىمە قىلىپ يۇرىسىلەر، تاغدىن تاش يۇمىلاپ چۇشسە يانچىلىپ ئۆلمەمسىلەر) دەپ بالىلارغا تووۇلىغان ئىدى، بالىلار:

- تاغ ئۇستىدە بىر بالا بار ئۇ كەلسە كىتىمىز، دىدى.

ئويباي مىنە جىندى باش بالىلاردىن قاراچى تاۋدىڭ ئوستىنە چىغىپىدا ئالىپتى. ئوسى كونگە دەي بىر ئادەم ئوسى تاۋدان چىقماغان ئىدى. يول جىردەن قورقىباي قانداي چىقدىڭلار يەغنى تىك چىقىش خەتەرلىك دىمەكچى (ۋاي ماۋۇ شوخ بالىلارنى قاراڭلار تاغنىڭ تۆپىسىگىچە چىقىۋاپتۇ. بۇ تىك ئورۇندىن بىرمۇ ئادەم چىقىپ كۆرمىگەن قورقماستىن قانداق چىقتىڭلار، دەپ ۋارقىراپ بالىلارغا:

- تىز كىتىڭلار، تاش يۇمىلايدۇ، دەپ قورقۇتۇپ كىتىپ قاپتۇ.

بىز قاراڭغۇ چۇشكەندە ئۆيگە ئاران يىتىپ كەلدۇق. ئۆيدىكىلەر

بىزلەرنى ئىزدەپ بارمىغان يېرى قالماپتۇ. بىز كۆك تاغقا چىققىنىمىزنى دەپ بەرگەن ئىدۇق، بۇنداق قارالمىق قىلغىنىڭلار ياخشى بولمىدى، بىرەر ھادىسىگە ئۇچرىساڭلار قانداق قىلىمىز دېدى. ياق بىز ئۇنداق ھادىسىگە ئۇچرىماسلىقا تىرىشىمىز، بىز ئۆزىمىزنى كۈچلۈك قىلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىمىز دېدۇق.

ھەر كۈنى گۈلخان يېقىش ئۈچۈن ئوتۇنلارنى ھازىرلاپ كېچىلىرى ئوت يېقىپ ئۇنىڭ چۆرىسىدە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ چوڭلارنىڭ پەيغەمبەرلەر ھەققىدىكى ھېكايىلىرىنى بىزگە ئاڭلاتقان ئەقلانى تەربىيە سۆزلىرىنى ۋە باللارغا خاس ھېكايىلىرىنى ئاڭلايتتۇق. باللار ھەم ئۇلارغا مەكتەپتە ئۆگەنگەن ئابدۇللا توقاينىڭ شېئىرلىرىدىن ئېيتىپ بېرەتتۇق.

مەن كىچىك چېغىمدا بىر - ئىككى قېتىم رامىزان ئايغا دۇچ كەلدۇق. بۇ مېنىڭ كۆڭلۈمگە چوڭقۇر ئولتۇرۇپ قالغان گۈزەل ۋاقىت ئىدى. پۈتۈن ئادەم روزا تۇتۇپ ئىپتار ۋاقتىنى بەكمۇ كۆڭۈللۈك قارشى ئالاتتى. ئىپتار ۋاقتىدا بىر ئادەم شۇنداق چىرايلىق ئازان ئېيتاتتى. بىزلەر چوقۇرۇشۇپ سوپرا ئەتراپىغا تىزىلىپ ئولتۇراتتۇق. مېزىلىك تاماق، يەل - يېمىشلەر بىلەن سوپىردا چىنە سىغقۇدەك يەر قالمايتتى. شۇنچە كۆڭۈللۈك خۇشال - خۇرام غىزالانغاندىن كېيىن كۆك مايسىنىڭ ئۈستىگە كىگىز گىلەملەرنى يېيىپ ناماز ئوقۇلاتتى.

ھەر كۈنى تەرەۋى نامىزىغا يىراق - يېقىندىن قازاق قېرىنداشلار ۋە ئەتراپتىكى بارلىق ئادەم توپلىشىپ ئەتراپقا گۈلخان ۋە پەنەر يېقىپ تەرەۋى نامازى ئوقۇلاتتى. كۆپچىلىك ئوقۇغان سالاۋاتنىڭ چىرايلىق ئاۋازى جىمجىت تاغ ئارىسىدا قۇۋۋەتلىنىپ تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ ئاڭلىناتتى. دادامنىڭ قۇرئان ئوقىغاندا ۋە ئەزان ئېيتقاندىكى ماقامى

بەكمۇ چىرايلىق ئىدى. ئۆزىنىڭ ئاۋازىمۇ «ئوتتۇرا تاۋۇش»دا بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق چىرايلىق ئاڭلىناتتى. دادام تۇرۇپ - تۇرۇپ ئاۋازىنى چىقىرىپ «ئامانەررەسۇل» سۈرەسىنى شۇنداق چىرايلىق ئوقۇيتتى. مەن ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ كۆڭلۈم يۇمشاپ كۆزۈمگە ياش كېلەتتى.

بىز بالىلارمۇ تاھارەتلەر ئېلىپ جامائەتنىڭ ئەڭ كەينىدە تۇرۇپ تەرەۋى نامىزىنى ئوقاتتۇق. رامىزاننىڭ 15 تىن كېيىن قازاق قېرىنداشلارنىڭ ياش يىگىتلىرى ئاتلارغا مىنىپ كېلىپ تەرەۋىدىن كېيىن ھەربىر ئۆيلەرگە بېرىپ «جارا پازان» ئېيتىپ كېلەتتى.

جارا پازان ئېيتىپ كەلدىم ئىشىكىڭگە

قوشقارداي بالا بېرسى بېشىگىڭگە

دەپ تاخماقلاپ ئېيتاتتى. مېنىڭ يادىمدا شۇ ئىككى مىسراسى قاپتۇ. ئۇلارغا ھەركىم ئۆزىنىڭ ھازىرلىغان نەرسىلىرىنى بېرەتتى.

ھېيت - بايرام كۈنى پۈتۈن ئادەم تونۇش - تونۇمۇسۇن بارلىق ئۆي - ئۆيلەرگە كىرىپ بايرامنى تەبرىكلەپ ھېيتلاپ چىقاتتى. بىز بالىلارمۇ يېتىپ بارالىغۇدەك يەرلەرگە بېرىپ ھېيتلاپ كېلەتتۇق. ھېيتلارنى ھەممە ئادەم شۇنداق كۆڭۈللۈك قارشى ئالاتتى. چوڭلار بالىلارغا ھېيتلىق بېرەتتى. بالىلارمۇ شۇنىڭدىن خۇشال بولاتتى.

بىز بالىلار ھەر كۈنى ئىككى تەرەپتىكى تاغقا ئاز دېگەندە بىر مەرتىۋە چىقىپ چۇشۇش بىز ئۈچۈن ۋەزىپە ئىدى. بىزلەر ئىككى تاغ ئوتتۇرىسىدىكى سايدا ئولتۇرغىنىمىز ئۈچۈن، بالدۇر قاراڭغۇ چۈشۈپ، قۇياش بىزدىن كەتكەندىن كېيىن، بالىلار قۇياشنى ئۇزىتىپ قالىمىز دەپ شۇ ئىگىز (گول تىكشە) تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قۇياش ئۇزاقلاپ پاتقاندىن كېيىن يۈگۈرۈشۈپ ئۆيگە قايتاتتۇق. بۇ بىزنىڭ كۈندىلىك

ئادىتىمىز بولۇپ قالـدى. ئۆيدىكىلەرمۇ بىلەتتى. «بۇلار قۇياشـنى ئۇزىتىپ كەتتى» دەپ كۈلۈشـەتتى. بۇ بىزنىڭ ئەڭ ياخشـى كۆرگەن ئىشىمىز ئىدى.

كـۈز كىرىپ بۆلدۈرگەنلەر پىشـقاندا ھەممىمىز ئـات ھارۋىنىڭ ئۈستىگە كىگىز - كۆرپىلەرنى سـېلىپ بۆلدۈرگەن تېرىشقا باراتتۇق. يول بويى باللار ھارۋىدىن چۈشۈپ يۈگۈرۈشۈپ چورقىرىشىپ مېڭىپ، ھېرىپ قالسـاق ھارۋىغا چىقىپ ئولتۇرۇپ ناخشـا ئېيتىپ خۇشـال كۆڭۈللـۈك ۋاقىت ئىچىدە يېتىپ كەلگىنىمىزنى سـەزمەي قالاتتۇق. ئاپاملار سـايدا سۇ بويىدا ئوت قالاپ چۈشـلۈك تاماقنى ھازىرلايتتى. بىز باللار دادام باشلىق ھەممىمىز قوللىرىمىزدا بىردىن چېلەك ئېلىپ بۆلدۈرگەن تېرىش ئۈچۈن سـايدىن تاغ ئۈستىگە قاراپ ماڭغاندا تاغ باغرىدىكـى بۆلدۈرگەنلەر يوغان قىپقىزىل بولۇپ پىشـىپ يوپۇرماق ئاسـتىدا پۈتۈن تاغ باغرىنى توشـقۇزۇپ تۇرغىنىنى كۆرىسەن. ئۇنىڭ گۈزەل شېرىن ھىدى ئادەمنىڭ يۈرىكىنى راھەتلەندۈرەتتى.

سـاي - سـالاغا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ چېلەكلىرىمىزنى توشـقۇزۇپ قايتاتتۇق. ئۇ بۆلدۈرگەنلەردىن ئاپام ۋەرىنىلەر قاينىتىپ چولمەكلەرگە سېلىپ قىشلىق ئۈچۈن ھازىرلاپ ئالاتتى.

قارقات تېرىش ئۈچۈن چـوڭلار ئاتقا مىنىپ تاش تاغلارغا بېرىپ تېرـىپ كېلەتتى. ھەممە ئادەم بۇ ئۈچ ئاي ئىچىدە كۆڭۈللۈك ۋاقىتلار ئۆتكـۈزۈپ دەم ئېلىش بىلەن قارقات، بۆلدۈرگـەن ۋەرىنىلىرىنى ۋە سـۈتتىن رىس قاينىتىپ، سېرىق ياغ ھەتتا قىشـلىق سوقوملىرىنىمۇ ھازىرلىۋالاتتى.

شەرقىي تۈركىستانغا كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ كېلىشى

كوممۇنىستىك پارتىيىسى شەرقىي تۈركىستانغا باستۇرۇپ كىرگەندىن كېيىن ياڭ خاڭ كوچىسىغا يەنى ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى چوڭ كوچىلارغا «تاش يول» ياسايمىز دەپ خەلقلەرگە ئالۋاڭ سېلىپ ئىقتىسادى يېتەرمۇ - يوق؟! دېگەنگە قارىماستىن كىشىلەرگە ئېغىر سېلىق سالغانلىقى ئۈچۈن خەلق قولىدا بار نەرسىلەرنى سېتىپ تۆلەشكە مەجبۇرى قالدى.

چوڭ دادام زەكى جىگدىلىغا سالغان ئالۋاڭنى تۆلەش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بار بولغان ماللىرىنى ۋە چوڭ ئاكىنىڭ ئىككى بالىسىغا قالدۇرغان مىراس ماللىرى ھەم مومامنىڭ مىراسقا تەككەن ماللىرىنى، شۇنداقلا بىزنىڭ يەنى دادامنىڭ ماللىرىدىن تۆت كالا بىر ئاتتىن باشقا پۈتۈن نەچچە يۈزلىگەن چارۋا - ماللارنى تاش يولغا ئۆتكۈزدۇق. تاش يول ياساش ھەرىكىتى بىزنىڭ ئائىلە ئىقتىسادىمىزنى يىقتى. ئادەملەر بۇ يوقىتىشنى سىگدۈرەلمەي تۇرغاندا «كورىيە ئۇرۇشى» بولدى. چاۋشەنگە ياردەم كېرەك دەپ خەلقلەرگە مەجبۇرى زايوم سېتىش ئىشىنى باشلاپ خەلق قولىدىن يەنە بىر قۇر ئىقتىسادنى يىغىۋالدى. زايوم ساتقاندا ئاپام خاپا بولۇپ، بىر پارچە قەغەزنى زايوم دەپ نۇرغۇن پۇلىمىزنى يىغىۋالدى. بۇ قەغەز نېمىگە كېرەك بولۇر. بىر كۈنى كەلگەندە بۇ قەغەز ھېچنېمىگە يارىماستىن پۇلىمىزنى يوق قىلىۋېتەرمۇ؟ بۇلار كەلگەندە «پۇرۇلتارلار بىز سىلەرنىڭ تۇرمۇشىڭلارنى ياخشىلاپ خەلق تۇرمۇشىغا باراۋەر قىلىپ چىقىمىز» دېگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆستۈرۈپ باي قىلىپ ياخشىلايمىز ئەمەس ھەممە خەلقنى بۇلاپ - تالاپ سىلەر بىلەن تەڭ قىلىمىز دېگەن سۆزى ئوخشايدۇ، دەپ نارازىلىق ھېسسى قوزغالدى.

دادام ئاستا ئاۋازدا ئاپامغا بۇنداق سۆزلەرنى سۆزلىمە ئاگلاپ قالسا

يوق بىر نەرسىنى باھانە قىلىپ ئەپ چىقىپ ئېتىۋاتقىنىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ دېدى. ئاپام دېگەندەك مەجبۇرى زورلاپ ساتقان ئۇ زايوم قەغەزلەرنى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئەپ چىقىپ كەتتى. كۆيدۈردىمۇ نەگە كەتتى بىلمەيمىز يوقاتتى.

ئۇششاق سودىگەرلەرگە بولسا كىرگەن كىرىمدىن نەچچە باراۋەر ئارتۇق باج سېلىپ خەلق باجنى تاپشۇرالماي دۇكانلىرىنى تاقاپ كېتىشكە مەجبۇر قالدى.

51 – يىلىغا كەلگەندە ئۇچكە، بەشكە قارشى ھەرىكەت باشلىنىپ نۇرغۇن ئادەملەرنى «خىيانەتچى»، «ئەكسىلئىنقىلابچى» دەپ تۇرلۇك قالپاقلار بىلەن قولغا ئېلىپ ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىندى.

مانا شۇ ۋاقىتدا دادامنىڭ ئاكىسى زەكى جىگىلىنى توسەنگۈگىسى (سودا شىركىتى)نىڭ جىگىلىسى بولغانلىقى ئۇچۇن شۇ ۋاقىتدا ھاكىمىيەت ۋە سىياسەتتە ئۆزگىرىشلەر بولۇپ، سودا شىركىتىدە نۇرغۇن جىنايەتلەر چىقىپ زەكى چوڭ دادام شىركەتنىڭ باشلىقى دەپ جاۋابكارلىق چوڭ دادامنىڭ ئۇستىگە ئارتىلىپ زەكى چوڭ دادام خىيانەتچى بولۇپ چىقتى. ئۇ خىيانەتنى تۆلىمىسە قولغا ئېلىنىپ چارە كۆرۈلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. ئۇنى تۆلەش ئۇچۇن ھېچقانداق ئارتۇق ئىقتىساد قالمىغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن تۇغقانلار سۆزلىشىپ ئاتىدىن قالغان مىراس ھويلىنى ئىجارىگە بېرىپ شۇ ئارقىلىق تۆلەشنى ئويلاشتى.

بوۋىمىز ئىبراھىمدىن قالغان ھويلىنىڭ ئالدىنقى تەرىپىدە ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ پىشايۋانلىق، يوغان دېرىزىلىرى بار، چوڭ چىرايلىق ئۆيلەرنى دادامنىڭ ئىككى ئاكىسى بالدۇر توي قىلىپ چىققانلىقى ئۇچۇن ئىككى

ئاكىسىغا بەرگەن ئىكەن. چۈنكى دادام بوۋام ئۆلگەندە 14 يېشىدا كىچىك يېتىم قالغان ئىكەن. شۇڭلاشقا دادام ئاكىلىرىنى دادىسىنىڭ ئورنىدا كۆرۈپ ھۆرمەتلەپ كەلدى. دادام كىچىك بولغانلىقى ئۈچۈن ھويلىنىڭ كەينىدىكى باغدا ئولتۇرۇپ كېتىشكە تۇرغان ئۈچ ئىغىز ئۆي بىلەن باغلىق يەر دادامغا مىراس بولۇپ تەككەن. دادام ئۈچ يىل ئاۋۋال ئەسكى ئۆيلەرنى بۇزۇپ ئورنىغا ئۈچ ئىغىز ئۆينى ئىقتىسادى يەتمەي كۆپ قىيىنچىلىقلار بىلەن سېلىپ چىقىپ كۆچۈپ كىرگەن ئىدى. مەن كىچىك بولسامۇ ئاپام - دادامدىن سوراپ بىلىپ ياردەملەشكىم كېلەتتى.

ئۆي سېلىنىۋاتقان شۇ قىيىنچىلىق ۋاقتىمىزدا مېنىڭ گۆلدەك چىرايلىق ئوتتۇر ساغلام سىڭىللىرىمغا «قىزىل» چىقىپ بىر تەرەپتىن دوختۇر يوق، يەنە بىر تەرەپتىن ئىقتىسادى قىيىنچىلىق بىلەن داۋالىتالماي ئىككى سىڭلىم 15 كۈن ئىچىدە ۋاپات بولدى. بۇ بىزگە ھەممىدىن ئېغىر قايغۇ بولدى. ئەمدى ھويلىنىڭ ئالدىنقى تەرىپىدىكى چىرايلىق قىلىپ سېلىنغان 11 ئىغىز ئۆي ھەم ئىككى دۇكاننى سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ «سافىكىت مېتال» دېگەن ئىدارىغا ئىجارىگە بېرىپ زەكى چوڭ دادا ملار بىزنىڭ يېڭى سالغان ئۈچ ئىغىز ئۆيگە كۆچۈپ كىردى.

دادام بىلەن ئاپام ئاكىسى زەكى جىڭىلىنىڭ مۇشۇ ئېغىر كۈندىن قۇتۇلۇپ چىقىش ئۈچۈن ھەرقانداق قىيىنچىلىق بولسىمۇ ئۇنىڭغا ياردەم قىلىشقا تىرىشاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلىرىگە قانچىلىك قىيىن كەلسىمۇ نەنسەندىكى ياغاچ ئۆيدە قىشلاشقا رازى بولدى. بۇ ئۆيلەرنى «سافىكىت مېتالغا »غا سەككىز يىللىق كېلىشىم بىلەن ئىجارىگە بېرىلگەن ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىز سەككىز يىل نەنسەندە قېلىشقا توغرا كەلدى.

زەكى چوڭ دادامنىڭ كېيىنكى ۋاقىتىدا تەكشۈرۈشلەردە خىيانىتى يوق بولۇپ، خاتا باشقۇرۇلغان دەپ تولۇتۇپ ئالغان ماللاردىن قايتۇرۇپتۇ دەپ ئاڭلىدىم.

ئىككىنچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتەپ

مەن 5 - سىنىپقا چىققاندا ئۆيدىكىلەر نەنسەندە قىشلايدىغان بولۇپ، شۇنىڭ بىلەن مېنى ئىككىنچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتەپكە ئوقۇشقا بەردى. ئىككىنچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى شەرقىي تۈركىستان (شىنجاڭ) ئىنىستىتۇتى بىلەن 3 - دوختۇرخانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا شۇنداق چوڭ يەرگە ئورۇنلاشقان مەكتەپ ئىدى. مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرىشتىكى سول قول تەرەپتە بىر كىچىك ئۆستەڭ سۇ ئېقىپ كىرىپ كوچا تەرەپ تامنى ياقىلاپ سىرتقا چىقىپ كېتەتتى. بۇ ئۆستەڭنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۆسكەن يوغان ياغاچلار مەكتەپنى گۈزەل كۆرسىتەتتى. دەرۋازىدىن كىرىشتە سول قول تەرەپتە سىنىپلار جايلاشقان بولۇپ، بۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە 5 - سىنىپتىن 7 - سىنىپقىچە باللار ئوقۇپ، بۇ مەكتەپ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ھېسابلىناتتى. دەرۋازىدىن كىرىشتە ئۇدۇل يەنى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا كادىرلار ئىشخانىسى جايلىشىپ بۇ مەكتەپ ھويلىسىنى ئىككىگە بۆلۈپ تۇراتتى. ئەمدى دەرۋازىدىن كىرىشتە ئوڭ قول تەرەپتە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياتاق بىنالىرى جايلاشقان ۋە كادىرلار بىناسى بىلەن ياتاق بىناسىنىڭ تۆرىدە بىر چوڭ كۆلۈب بار ئىدى.

سىنىپ بىناسى بىلەن كادىرلار بىناسىنىڭ يۇقىرىسىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاماقخانىسى جايلاشقان.

مەن ئاتا - ئانام نەنسەندە قىشلاپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەكتەپ ياتىقىدا يېتىپ ئوقۇشقا توغرا كەلدى. ياتاق ئۆيى شۇنداق چوڭ يىگىرمىدىن كۆپ ئوقۇغۇچى بىر ياتاققا ئورۇنلاشتۇق. ئۆينىڭ ئىككى تەرىپىدىكى تاختاي سوپىنىڭ ئۈستىدە قىزلار قاتار بولۇپ ئورۇن ئالدى.

مەن كېچىكىپ كەلگەچكىمۇ ئورنۇم ئىشىك تۈۋىگە توغرا كەلدى. مەن بۇ مەكتەپكە ئۆيدىن ئايرىلىپ كىچىك كەلگەندىن كېيىن، كۆپ قىيىنچىلىققا دۇچ كەلدىم. تىل مەسىلىسىنىمۇ تېز ئارىدا ئۆگەندىم، ئوقۇغۇچىلار بىلەن يېقىن بولۇپ دوستلىرىمىمۇ كۆپەيدى.

ئەڭ قىيىن ئىش قىش كۈنى ياتاق ئورنىمىز بولدى. بىر تال تۆمۈر مەشنى ياتاقنىڭ تۆرىگە ئورنىتىپ بىر كۈندە پەقەت بىر داس كۆمۈر بېرەتتى. مەشنىڭ ئىسسىقى تۆردە ياتقانلارنى ئىسسىتسىمۇ بىزگە ئىسسىقى كەلمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆپچىلىك قىز - ئوغۇللار كىرىپ چىققاندا ئىشىكنى ياخشى ياپماي ئىشىككە مۇز توڭلاپ ئىشىك يېپىلماي قالاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىشىك تۈۋىدە ياتقانلار توڭلاپ ئۇخلىيالمايتتۇق. بەزى قىزلار سوغۇققا چىدىماستىن يىغلاپ چىقاتتى. ئىشىك تۈۋىدە ياتقان بەش قىز بىز يوتقان ئاستىغا كىرىپ بىرىمىزنىڭ پۇتىغا بىرىمىز بېشىمىزنى كەلتۈرۈپ بەش يوتقان ياپساقمۇ سوغۇقتا توڭلاپ ئۇخلىيالمايتتۇق. بۇ ۋاقىتىدا مەكتەپ شارائىتى ياخشى ئەمەس ئىدى. يۈز يۇيىدىغان سۇمۇ يوق. قىش كۈنى ئۆستەڭ توڭلاپ ئۇنىڭدىن سۇ ئالالمايتتۇق. تالادىكى پاكىز قار بىلەن يۈزىمىزنى يۇيۇشقا توغرا كېلەتتى.

دادام ھەر ئايدا بىر مەرتىۋە كېلىپ مېنىڭ كىيىم - كېچەك، يوتقان كىرلىكلىرىمنى ئېلىپ كېتىپ يۇيۇپ كېلەتتى. ياتاقتا پەقەت

يىراق يەرلەردىن كېلىپ ئوقۇغان ۋە ئۆيى مەكتەپكە يىراق بولغان ئوقۇغۇچىلار يېتىپ ئوقاتتى.

يەر ئىسلاھاتى

بىر كۈنى بىزلەرنى چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن مەجلىس بار دەپ شەرقىي تۈركىستان ئىنىستىتۇتىنىڭ (شىنجاڭ داشۆ) كەينىدىكى كەڭ مەيدانغا ئېلىپ باردى. كىشىلەر كۆپ ئىدى. مەھەللە ئاھالىلىرى شەرقىي تۈركىستان ئىنىستىتۇتى ۋە قىزلار مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ، نۇرغۇن ئادەم توپلانغان ئىدى. مەيداننىڭ ئالدىنقى تەرىپىنى ئېگىز قىلىپ سەھنىگە ئوخشاش ياساپ چىقىپتۇ. مانا شۇ سەھنىدە يەر ئىگىلىرى دەپ بىرقانچە ئادەمنى تىزىپ قويۇپتۇ. قارىسام تاغامنىڭ ئايالى مەخفۇزە ئاپپاينىڭ دادىسى مۇتەلىجان ئاكىمۇ تۇرىدۇ. ھەيران بولدۇم. مەخفۇزە ئاپپاينىڭ «كوممۇنىزىم تۈزۈمى كەلسە مېنىڭ دادامنىمۇ ئۆلتۈرەرمۇ» دېگەن سۆزى يادىمغا كەلدى. مەخفۇزە ئاپپاي قورققاندەك بۈگۈن بۇ يەردە مەخفۇزە ئاپپاينىڭ دادىسىمۇ تۇرىدىغۇ ئەمدى ئۇلارنى ئۆلتۈرەمدۇ؟ دەپ ئەنسىرىدىم ۋە بەك كۆڭۈلسىز بولۇپ بۇيەردىن كېتىشنى ئويلىدىم. بەلكى مەخفۇزە ئاپپاي قانداق بولغاندۇر دەپ يۈرىكىم ئاغرىدى.

سەھنىنىڭ ئالدىغا شەرقىي تۈركىستان ئىنىستىتۇتىنىڭ يېنىدىكى جاڭزا (يەر) ئىگىسىنى چىقىرىپ كۈرەش شۇ ئادەم ئۈستىدە ئىدى.

بىرقانچە ئەر - ئاياللار چىقىپ ئۇ ئادەم ئۈستىدە شىكايەت قىلىپ «بىزنىڭ ھەققىمىزنى بەرمەي قاتتىق ئىشلەتتى. بىزلەرنى ئۇرۇپ قىينىدى» دەپ شىكايەت قىلسا بىر ئايال چىقىپ ماڭا زورلۇق قىلىپ

ئاياغ ئاستى قىلدى دەپ ۋارقىراپ يىغلاپ ئۇ ئادەمنى ئۇرۇپ كەتتى. ھېچگەپ قىلماي تۇرغان پومشىچىك «تـوۋا دېگىن تۆھمەت قىلما! توۋا خۇدايىم توۋا» دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

مەجلىس باشقۇرۇۋاتقان بىرقانچە ئادەم كېلىپ ئاغزىڭنى يۇم دەپ ۋارقىراپ ئۇ پومشىچىكنى ئۇرۇپ يىقىتتى.

يېنىمدا تۇرغان ئايىنسا توۋا نېمدېگەن يامان ئادەم شۇنداقمۇ قىلامدۇ؟ دەپ ھەيران بولدى.

سەرۋەر تۇرۇپ راست دەمدۇ يالغانمۇ شۇنچە قىينالغىچە كەتسە بولمامدۇ، دېدى.

مەن ئۇ ئادەملەرنىڭ ئۆزى ئەخمەق، پۇل بەرمەي ئېغىر ئەمگەك بىلەن ئۇرۇپ - سوقۇپ ئىشلەتسە مەن بولسام تۇرماي كېتەتتىم. باشقا يەردىن ئىش تېپىپ ئىشلىسە بولمامدۇ دېدىم.

رابىيە:

راست دەيسەن دوستۇم مەن بولساممۇ ئىشلىمەي كەتكەن بولاتتىم، دېدى.

ئايىنسا ئاۋۇ خوتۇن كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ئىزا تارتماي سۆزلەۋاتقىنىنى دېمەمسەن، دېدى. بىزلەر كۈلۈشتۇق.

يېنىمىزغا ئوقۇتقۇچىمىز يۈگۈرۈپ كېلىپ «مەجلىس تەرتىپىنى بۇزماي تىنچ تۇرۇڭلار دېدى.

مەجلىس تەرتىپى بويىچە پومشىچىكنىڭ مال - مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىش تېمىسىغا كۆچتى. پومشىچىكنىڭ بارلىق يەر - سۇ ۋە ئۇنىڭغا ئائىت ھەممە نەرسىلىرىنى مۇسادىرە قىلىمىز دەپ يەر ئىگىسى بولغان

ئادەمنى سۆرەپ ئۇرۇپ - سوقۇپ ئېلىپ كەتتى. پۈتۈن ئادەم جاڭگىلغا قاراپ كەتتى.

سەھنىدە پەقەت مۇتەلجان ئاكا بېشىدىكى مالخايىنى چۆكۈرۈپ كىيىپ ئېگەك ئاستىدىن باغلىۋاپتۇ. ئۇستىگە قارا ئۇزۇن چەكمەن چاپىنى، پۇتىدا مەسە ئۆتۈك، قولىدىكى ھاسا تاياققا يۆلىنىپ كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ تۇرغان پېتى يالغۇز قاپتۇ. بۇ ئادەم خۇش چاقچاق، ئوچۇق، ھەممە ئادەمگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىپ كىشىلەرنى كۈلدۈرۈپ يۈرىدىغان قىزىقچى ئادەم ئىدى. ھازىرقى ئەھۋالىغا قاراپ ئىچىم ئاغرىدى.

مەن ئۇقۇغۇچىلار ئارىسىدىن ئايرىلىپ چىقىپ مۇتەلجان ئاكىنىڭ يېنىغا كەلدىم.

مۇتەلجان ئاكا ھەممە ئادەم كەتتى دېدىم.

ھە دەپ كۆزىنى ئېچىپ ئەتراپقا بىر قاراپ قويۇپ چاققان مېڭىپ كېتىپ قالدى.

كىشىلەر مۇسادىرە قىلىش ئالدىراشچىلىقىدا ئۇ ئادەمنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ.

بىز مۇسادىرە قىلىنغان پومشچىكنىڭ جاڭگىلىسىغا باردۇق. بۇ پومشچىكنىڭ ئۈستىدە شىكايەت قىلىپ ۋارقىراپ يۈرگەن ئادەملەر ئۆيدىن نەرسىلەرنى سۆرەشتۈرۈپ ئېلىپ ماڭدى. ئۇ پومشچىكنىڭ پۈتۈن يەرلىرى، ئۆيلىرى مۇسادىرە قىلىنغانلىقىنى ئېلان قىلدى ھەم ئۆيلىرىگە ۋە نەرسىلىرىگە مۇسادىرە قىلىندى دەپ پېچەت قەغەزلەرنى چاپلاشتۇرۇپ قويىدى. ئۇلارنىڭ بالا - چاقىلىرى ھويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا شۈمشىيىپ تۇرۇپ قالدى. مەن ئۆيلىدىم دادام دېگەن

كوممۇنىزىم دېگەن نەرسە كەلگەن ئوخشايدۇ. بۇلارنىمۇ پۇرولېتارىيات دېگەن نەرسىلىرى بىلەن ئورۇپ ئۆلتۇرسە كېرەك دەپ كۆڭلۈمگە بىر قورقۇنچ كىردى. يېنىمدىكى قىزلارغا مۇجەزىم يوق تېز كېتەيلى دەپ قايتىپ كەلدۇق.

يولۋاس تۇتۇش

بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن مەكتەپ مەجلىس زالىغا يىغىلدۇق. مەكتە تەشكىلىي تەرەپتىن ئوقۇغۇچىلارغا دوكلاد قىلىندى.

پارتىيە مېنى ئۈچكە قارشى بەشكە قارشى ھەرىكەتنى ئېلىپ بېرىش ھەققىدە ئوقتۇرۇش قىلدى دەپ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئاڭلاتتى. بىز ئۇلارنى ئاڭلاپمۇ يېتەلمەيتتۇق.

شۇ ئارىدا رابىيە ئايۇپ «ئۇھ» دەپ ئىچىگە تارتىپ رەڭگى ئاقىرىپ كەتتى. مەن لېكسىيىگە دىققەت قىلماي قالدىممىكىن ئاڭلىماپتىمەن.

نېمە بولدى دوستۇم؟ دەپ ھەيران بولۇپ سورىدىم. ئاۋازلىرى تىترەپ «ئاڭلىمىدىڭمۇ مەكتەپتىن ئىككى يولۋاسنى تۇتتۇق. ئۇ يولۋاسلارنى ھازىر مەكتەپتە سولاپ قويدۇق» دەيدۇ. بىزنى يەپ كەتسە قانداق قىلىمىز دېدى.

مەن چۈشەنمەي سەرۋەرگە قارىدىم.

سەرۋەر راست مەكتەپتە يولۋاس چىقتى، تۇتتۇق دەيدۇ. يولۋاس دېگەن يامان ھايۋان ئادەمنى يەپ كېتىدىغان يوغان كۈچلۈك ھايۋان دەيدۇ. مەنمۇ ھەيران بولدۇم. نەدىن كەلگەن يولۋاس ئىكەن، يولۋاس

دېگەن جاڭگالدا بولىدۇ. ئۇ بىچارىلەر ئادىشىپ كېلىپ تۇتۇلۇپ قاپتۇ - دە، دەپ كۈلدۇم.

رابىيە ئايوپ كۈلسەڭىزۇ، قورقۇۋاتىمەن، مەن ئەتىدىن باشلاپ مەكتەپكە كەلمەيمەن. يولۋاس چىقىپ كەتسە ياتاققا كىرىپ كېتىشى مۇمكىن دېدى.

بىزدىن يىراقتا تۇرغان تۇرسۇن ھوشۇر يېنىمىزغا كېلىپ جىم تۇرۇڭلار، مەجلىس تەرتىپىنى بۇزماڭلار، «ھەر ۋاقىت سىلەر تىنچ تۇرمايسىلەر» دەپ كەتتى.

تۇرسۇن ھوشۇر ئېگىز بويلۇق، كەسكىن بىزلەردىن چوڭ ئايال ئىدى. بىزنىڭ سىنىپقا تويى قىلىپ ئوقۇيالماي قالغان ئاياللاردىن بىر قانچىسى كېلىپ بىز بىلەن ئوقۇۋاتاتتى. مەجلىستىن كېيىن سەرۋەر يۈگۈرۈپ كېلىپ:

- يولۋاسلار نەدىلىكىنى بىلدىڭلارمۇ؟

بىز ياق، بىلمىدۇق نەدە ئىكەن؟ دەپ سورىدۇق.

سەرۋەر قورققان قىياپەتتە جىددىيلىشىپ ئۇلارچۇ كادىرلار ئىشخانىسىنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىشىدە ئىككى ئۆيدە سولاقلىق ئىكەن. ئىشكتە يوغان قۇلۇپلار سېلىپ قويۇپتۇ، دەپ سۆزلىگەندە ئۇنىڭ قوي كۆزلىرى ماڭا يوغان كۆرۈنۈپ كەتتى. سەرۋەر قوي كۆز، قوڭۇر چاچ، قاشلىرى قېلىن، ئاپئاق، ئۇماق ئۆزبېك قىز ئىدى. (رابىيە، سەرۋەر ئۈچىمىز كۆڭلىمىز يېقىن ۋە ئۆزىمىزمۇ يېقىن دوستلاردىن ئىدۇق) رابىيە قارا كۆز، قاراچاچ، بۇغدا ئۆڭ چىرايلىق قىز بولۇپ، بىز ئۈچىمىز ھېچ ئايرىلماي بىللە ئىدۇق. بىز ھەممىمىز قورققاندىن ئۇ ئۆينىڭ يېنىغا بارماستىن يىراقتىن ئايلىنىپ ماڭىدىغان بولدۇق.

رابىيە ئايۇپ ئەجەبلىنىپ نېمىشقا بۇ يولۋاسلارنىڭ ئاۋازى ھېچ ئاڭلانمايدىغۇ، دەپ بىزگە قارىدى.

سەرۋەر ئۇنداق دېمە خۇدا ساقلىسۇن يولۋاسلارنىڭ ئاۋازى بەك يامان بولىدۇ، دەيدۇ. بىر ۋارقىرايدىغان بولسا يۈرىكىمىز يېرىلىپ كېتەر دېدى.

مەن بۇ يۇۋاش يولۋاس بولسا كېرەك، شۇڭلاشقا قولغا چۈشۈپ قالغان ئوخشايدۇ، ئاۋاز چىقىرىشتىنمۇ قورقۇپ ئولتۇرامدىكىن دېدىم.

بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۇ يولۋاسلاردىن پوستا تۇرۇپ قارايدىغان ۋەزىپىنى ئېلان قىلدى. كېچىدە ياتاقتا ياتقانلار قارايدىغان بولۇپ، تىزىمنى يېزىپ چىقتى. مەن بىلەن رابىيە ئايۇپ ئىككىمىز كېچە سائەت 12 دىن 2 گە قەدەر ۋاقىتدا بىز پوستا تۇرىدىغان بولدۇق. رابىيەنىڭ يۈرىكى يېرىلدى. بۇ قاراڭغۇ كېچىدە يولۋاسنى كۈزەت قىلىمىز. مەن بەكمۇ قورقىۋاتىمەن. مەن ئادەتتە كېچىدە تالاغا چىقىشتىن قورقىمەن، مەن قىلالمايمەن دېدى.

قورقما دوستۇم ئىككىمىز بىللە تۇرىمىز. توغلىساق ياتاقتىن يوتقانلىرىمىز ئېلىپ چىقىپ يۆگىنىپ ئولتۇرىمىز. قورقساق بىز بىلەن بىللە تۇرغان مۇئەللىملەر بار بىزنى يالغۇز قويماس دېدىم.

بىز پوستقا چىقساق، ئەر مۇئەللىم بار ئىكەن. ئۇ بىزگە ئۇخلاپ قالماڭلار، ئۇلار چىقىپ قاچمىسۇن، دىققەتلىك بولۇڭلار. بۇلارنى تاشلاپ كەتمەڭلەر، ئەگەر بىرەر ئەھۋال بولۇپ قالسا مەن بۇ ئۆيدە ماڭا دەڭلەر دەپ كەتتى.

رابىيەنىڭ كۆزى ئالقاندەك بولۇپ ماڭا قارىدى. مەنمۇ قورققىنىمدىن بۇ قانداق گەپ دەپ رابىيەگە قارىدىم.

ئۇ زامانلاردا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھۆرمىتى چوڭ بولۇپ، ئۇلارغا قارشى بىر ئېغىز سۆز قىلالمايتتۇق. «بىز مۇئەللىمگە بىز قورقىمىز، قىلالمايمىز» دېيەلمىدۇق. ئوقۇتقۇچى كەتكەندىن كېيىن رابىيە يولۋاسلار چىقىپ قاچسا بىز قانداق قىلىمىز دەپ ئەنسىرەپ ھودۇقۇپ كەتتى.

مەن يولۋاسلار قاچسا بىز ئۇلاردىن بۇرۇن قاچىمىز. بىز ئۇلارنى تۇتالامدۇق؟ بۇلار ئاجايىپ قىزىق سۆزلەيدۇ، ھە؟ بىزنىڭ بۇ كىچىك جېنىمىز بىلەن نېمىگە كۈچىمىز يېتىدۇ. كىچىنىك قارىغۇسىدا بۇ ئاچچىق سوغۇقتا پوستا تۇرۇشىمىز بىزگە يەڭگىلمۇ؟! بىزنى بۇنداق ئاۋارە قىلغۇدەك يولۋاسلارنىڭ بۇ مەكتەپتە نېمە كېرىكى بار. يولۋاسنىڭ گېپى چىققاندىن بۇيان كېچىسى قورقۇپ ئۇخلىيالمايمىز دېدىم.

رابىيە ئەقلىم ھەيران، كىچىككىنە قىزلارنى نېمىشقا پوسقا قويىدۇ؟ دېدى.

مەن ئەتراپقا قاراپ چىقىپ بىز بىلەن پوستا تۇرىدىغان مۇئەللىمىمىز نەگە كەتتى دېدىم.

رابىيە مۇئەللىممۇ ئىشخانىغا كىرىپ كەتتى، دېدى.

مەن بىزگە تاشلاپ بېرىپ قاچقان بولمىسۇن يەنە دەپ كۈلۈشتۇق.

ھاۋا شۇنداق سوغۇق، شېرىن ئۇيقۇدىن تۇرۇپ چىققاچقىمۇ توڭلاپ تىترەشكە باشلىدۇق.

رابىيە بەك توڭلاپ كەتتىم. قانداق قىلىمىز چىدىغۇدەك ئەمەسمەن دەپ تېشى - تېشىغا تىگىپ جاقىلدايتتى.

سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ، تۇرغىن. مەن يوتقانلارنى ئېلىپ چىقاي.

يۈكۈنۈپ ئولتۇرساق بىر ئاز ياخشى بولار دېدىم.

رابىيە ياق، مەن يالغۇز قالالمايمەن، ھەم يالغۇز
ئىككىمىز تەڭ بېرىپ ئېلىپ كېلەيلى دېدى.

مەن يولۋاسلار قېچىپ كەتسە قانداق قىلىمىز،
قىلدىم.

رابىيە قاچسا قېچىپ كەتسۇن، بىز قوتۇلاتتۇق
يۈگۈرۈپ كىرىپ ئىككىمىز يوتقانلارنى ئېلىپ چىقتۇق
يولۋاسلاردىن ھېچقانداق بىر ئەھۋال يوق، ئۇلار تىنچ
كېرەك.

ئىككىمىز ئورۇندۇقلىرىمىزنى يېقىن قويۇپ يوتق
ئولتۇرغان ئىدۇق جان كىرگەندەك بولدى.

ئاللاھقا شۈكۈر ئەمدى بىر ئاز ئىسسىنغاندەك بو
رابىيە يوتقان يېپىنىش يادىمىزغا كەلمەپتۇ، ئەمەسمۇ دە

يولۋاسلار سولانغان ئۆينىڭ ئىشىكى تاراقلاپ ئۇرۇلغا
بىرگە ئىشىكنى بۇزۇپ يولۋاسلار چىقىپ كېلىۋاتقاندەك

ئىككىمىز تەڭلا قاتتىق ئاۋاز بىلەن چىرقىراپ مۇ
كەتكەن ئىشخانىنىڭ ئىشىكىگە كېلىپ ئىككىمىز ئ
بىلەن «مۇئەللىم - مۇئەللىم» دەپ قاتتىق ئاۋازدا ۋارقىرا
ئۆرۈۋەتتۇق. خۇددى يولۋاسلار چىقىپ بىزنى يەپ ك
بولدى.

لېكىن مۇئەللىمنىڭ ئىشخانىسى جىمجىت ئى
قاتتىق ئۇرۇشىمىزدىن ئىشىك ئېچىلىپ كەتتى. ئىش

كىرگىنىمىزنىمۇ بىلەلمەي قالدۇق. قارىساق ئىشخانىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيدۇ. ھېلىقى بىز بىلەن پوستا بىللە تۇرىدىغان مۇئەللىم يوق كېتىپ قاپتۇ.

قانداق قىلدۇق، دەپ ئىككىمىزنىڭ قورقىشىمىز تېخىمۇ ئاشتى. بىز شۇنداق چىرقىراپ يىغلاپ كەتتۇق. قورققاندىن ئۆزىمىزنى يوقاتقان ھالغا كېلىپ قالدۇق. بېرىپ ئىشىكنى بېسىپ ئېلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدۇق.

شۇ ئارىدا تالادىن بىر ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بولدى. چاققان ئىشىكنى يېپىۋالايلى دەپ ئاستا ئىشىك تۈۋىگە كەلدۇق. تالادا بىر ئادەمنىڭ مېنىڭ ھەم رابىيەنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

رابىيە ئاڭلىدىڭمۇ بىر كىم بىزنى «سۆيۈنگۈل، رابىيە» دەپ توۋلاپ چاقىرىۋاتىدۇ. توختاپ ئاڭلايلى، دېدى. قولۇپ سېلىنغلىق يولۋاسلار ئۆيدىن «قىزلار قورقماڭلار مەن سىلەرنىڭ مۇئەللىمىڭلار مۇرات ئاغا مەن» دەپ بىزگە سۆزلەۋاتقىنىنى ئاڭلىدۇق.

مۇرات ئاغا بىزنىڭ تارىخ ئوقۇتقۇچىمىز ئىدى. ئۇنىڭ مىللىتى قازاق بولغانلىقتىن ئوقۇغۇچىلار ئۇنى «مۇرات ئاغا» دەپ ئاتايتتى. مۇرات ئاغانىڭ ئايالى سەغەدەت ئاپپاي بىزلەر بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇيتتى.

سەغەدەت ئاپپاي تاتار قىزى بولۇپ، ئاچارچىلىق يىللىرى سوۋېتتىن سىڭلىسى گۈلزادە بىلەن ئالتاي تەرەپكە ئۆتكەن ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئېغىر كۈنلىرىدە مۇرات ئاغا ئۇلارغا ياردەم قولىنى ئۇزىتىپ قىيىنچىلىقتىن قۇتۇلدۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر - بىرىنى ئاڭلىشىپ ئاخىرىدا سەغەدەت ئاپپاي بىلەن مۇرات ئاغا ئۆيلىنىدۇ.

شىڭسىسەي ۋاقتىدا بۇرھان شەھىدىنىڭ ئائىلىسىنى ئالتايغا سۈرگۈن قىلغاندا ئۇلار مۇرات ئاغانىڭ ئائىلىسى بىلەن تونۇشۇپ يېقىن ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، بۇرھان شەھىدى ئۇلارنى ئۇرۇمچىگە ئالدۇرغان دەپ ئاڭلىدىم.

سەغەدەت ئاپپاي بىز بىلەن ئوقۇپ يۈرگەندە ئۇلارنىڭ «باۋرجان» دېگەن ئوغلى بولۇپ، مانا مۇشۇ يولۋاسلار دەۋرىدە ۋاپات بولۇپ كەتتى.

مۇرات ئاغا قىزىقچى ئادەم ئىدى. دەرس ئۆتكەندە شۇ تارىخى دەۋرلەردە بىللە بولۇۋاتقاندەك قىزىق قىلىپ سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، ئادەمنىڭ مېڭىسىدە ئۇتۇرۇپ قالاتتى.

ھوي مۇرات ئاغاغۇ دەپ كۆڭلىمىز بىر ئاز تىنچلاندى.

مەن سىلەرنىڭ مۇئەللىمىڭلار مۇرات ئاغا. مەندىن قورقماڭلار، مەن ھاجەتخانىغا بارغىم كەلدى. نېمىشقا بۇنچىۋالا قورقۇپ كەتتىڭلار دەپ سورىدى.

مۇرات ئاغا يولۋاسلار نەدە سىزگە چېقىلمىدىمۇ؟ قورقماي قانداق تۇرىسىز؟ ئىشىكنى ئاچساق چىقىپ بىزگە ئېسىلسا قانداق قىلىمىز دەپ رابىيە ئاۋازلىرى تىترەپ ئاران سۆزلىدى.

ھەي قىزلىرىم بۇ يەردە يولۋاس يوق. يولۋاس بولسا بىزنىمۇ يەپ كەتمەمدۇ، ئۇلار بىزلەرنى «يولۋاس» دەيدۇ. يولۋاس دېگەن جاڭگالدا بولماستىن بۇ يەردە نېمە قىلسۇن، دېدى.

توۋا بىزگە مەكتەپتىن ئىككى يولۋاسنى تۇتتۇق دېدى ئەمەسمۇ، نېمە ئۈچۈن بىزگە ئۇنداق يالغان سۆزلەيدۇ، بىز راستتىن يولۋاس

تۇتۇپتۇ دەپ بىلىپ بەك قورقتۇق. مۇرات ئاغا بىز يۈرەك كېسەللى بولۇپ ئۆلگىلى تاس قالدۇق. پۇت - قوللىرىمىزدا جان قالمىدى. سىز بولمىسىڭىز بىز ئۆلەر ئىدۇق دەپ تىترەپ ئاران سۆزلىدۇق.

ئىشىكنى ئاچقان ئىدۇق، مۇرات ئاغا چىقىپ ئىككىمىزنىڭ مۇرىسىدىن قۇچاقلاپ سىلەرنىڭ ئاۋازىڭلارنى ئاڭلاپ مەن يۈرەك كېسەللى بولغىلى تاس قالدىم دېدى.

مۇرات ئاغاغا بىر پەنەرنى بەردۇق ئۇ ھاجەتخانىغا بېرىپ كەلدى.

ئەتىسى مەن ھەم رابىيەمۇ دەرىسكە چىقالمىدۇق. چۈنكى ھالىمىزدىن كېتىپ كېسەل كىشىدەك بولۇپ قالدۇق. چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىدا سەرۋەر ياتاققا كىرىپ نېمە بولدۇڭلار دەپ ھال سورىدى. بىز ئاخشامقى بولغان ئىشنى سۆزلەپ بەردۇق. يولۋاس دېگىنىمىز بىرسى مۇرات ئاغا بىرسى ئاشخانىنىڭ ئىقتىسادىنى تۇتقۇچى سەيپىدىن ئاكا ئىكەن. بىزنىڭ يۈرىكىمىزنى يېرىپ يولۋاس سۆزىنى نەدىن تېپىپ چىقتى دېگىنە يەنە كىچىك قىزلارنى يېرىم كېچىدە پوستا قويۇپ، مۇئەللىمىمىز قېچىپ كەتتى. مۇرات ئاغا بىزنى چاقىرىپ ئاڭلاتمىسا ئۆلگەن بولاتتۇق. بىزمۇ ئەخمەق يولۋاس دېسە راست يولۋاس ئىكەن دەپ ئىشىنىپ قاپتۇق. بىز بىلەن بىللە پوستا تۇرىدىغان مۇئەللىمىمىزنىڭ قېچىپ كەتكىنىنى كۆرمەمسەن. بىز ھازىرغىچە ئەكسىمىزگە كېلەلمىدۇق، دېدىم.

مەكتەپ ئاشخانىسىنىڭ ئىقتىسادىنى تۇتۇپ كەلگەن سەيپىدىن دېگەن ئادەمنى خىيانەتچى دەپ سولاپ ئاخىر قولغا ئېلىپ كەتتى. چۈنكى ئۇ ئادەم مەكتەپ ئاشخانىسىنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا دەپ بەرگەن

تاماق پۇللىرىدىن خېلى جىق ئىقتىسادقا خىيانەت قىلغان ئىكەن. ئۇ كەتكەندىن كېيىن ئاشخانىنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا بېرىدىغان گۈرۈچىگە ئۇششاق ئاق تاش قوشۇپ خىيانەت قىلغان ئۇ گۈرۈچنى بىر يىلغا يېقىن يىدۇق. ئۇ گۈرۈچنى چايناش ھېچ مۇمكىن ئەمەس. ئاغزىمىزدا ئۇياق - بۇياققا يۇمىلىتىپ چاينىماي يۇتۇشقا توغرا كەلدى. ئاخىرىغا كەلگەندە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاشقازان كېسىلى بولۇپ تاماقنى يېمەس بولدۇق. ئۇنىڭغا بېرىلگەن بۇ جازا ئىنتايىن توغرا بولدى دەپ ھەممە ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭدىن خاپا بولۇپ يۈردى. نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار سالامەتلىكىدىن ئايرىلىپ ئاغرىقچان بولۇپ قالدى.

ستالىننىڭ ئۆلۈمى

مارت ئېيىنىڭ تەخمىنەن 3 - كۈنى دەرستە ئولتۇرساق ھويلىدا شۇنداق سۈرلۈك يېقىمسىز ماتەم مۇزىكىسى ئاڭلاندى. ھەممىمىز نېمە بولدى، نېمىشقا ماتەم مۇزىكىسى چېلىنىۋاتىدۇ، دەپ ھەيران بولۇپ، بىر - بىرىمىزگە قارىشىپ تۇرۇشىمىزغا تالادىن بىر ئوقۇتقۇچىمىز كىرىپ بارلىق ئوقۇغۇچىلارنى تالاغا چىقىڭلار دەپ بىزلەرنى باشلاپ ئېلىپ چىقتى.

تالادا دەرۋازىدىن كىرىشتىكى كادىرلار ئىشخانىسىنىڭ ئۆگزىسىگە ئورۇنلاشتۇرغان يوغان ئۈچ دانە مىكروفوندىن سۈرلۈك، يېقىمسىز ماتەم مۇزىكىسى چېلىنىۋاتاتتى. بىز نېمە بولدىكىن دەپ ھەيرانلىقتا تۇراتتۇق. مىكروفوندا سۈرلۈك ئاۋاز بىلەن ئۇلۇغ داھىمىز ستالىن قاتتىق ئاغرىقتا دوختۇرخانىدا تەجرىبىلىك چوڭ دوختۇرلارنىڭ ياردىمى بىلەن داۋالىنىۋاتىدۇ، دەپ ستالىننىڭ قان بېسىمى، يۈرەك سوقۇشىنى ھەم بەدەن ھارارىتىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكىنى ئاڭلاتتى.

سەرۋەر، ئۆلمەيتتىغۇ ئۇنىڭغا ئېمىشقا ماتەم مۇزىكىسى چالىدۇ، دېدى.

رابىيە بەك قورقۇپ كەتكەن ئىدىم. بىرسى ئۆلدىمىكى دەپ يۈرىكىنى تۇتتى.

مەن ئاستا ئاۋاز بىلەن ئېمىدىن قورقسەن بىزنىڭ بىركىمىمىز ئۆلمەيدۇ. ئاۋۇ موسكىۋادىكى بىر ئادەم ئۇ بىزدىن كۆپ ئۇزاقتا، دۇنياغا كەلگەندىن كېيىن ھەر ئادەمنىڭ ئۆلمىكى بار دەيدۇ. بىز كۈلۈشتۇق. تۇرسۇن ھوشۇر يەنە بىزنىڭ يېنىمىزغا يۈگۈرۈپ كەلدى. مۇشۇ سەن ئۇچۇڭنىڭ مەجلىستە گېپىڭ تۈگىمەيدۇ، تىنچ تۇرۇڭلار دېدى.

بىر كۈن مىكروفوننىڭ تۈۋىدە ئولتۇردۇق. يېرىم سائەتتە بىر مەرتىۋە دوختۇر تەكشۈرۈش نەتىجىسىنى ئاڭلىتاتتى.

ئەتىيازلىق جۇدۇن ۋاقتى ھاۋا سوغۇق چىدىيالماستىن توڭلاپ كەتتۇق. سىنىپقا كىرىپ ئىسسىنىپ چىقايلى دەپ سىنىپقا قاراپ يۈگۈرۈپ كېتەتتۇق. تالادىن توڭلاپ تىترەپ كەتكەن ئامىنە كىرىپ ھەجەپ ئۆلەلمەي كەتتى. ئۇنى كۆتۈپ بىزلەر بۇ يەردە توڭلاپ ئۆلۈشكە تاس قالدۇق دېدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى ۋە سۆزىگە قاراپ بىز قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتۇق. ئارقىدىن قورقۇپ تىنچ ئاڭلاپ قالمىسۇن دەپ قولىمىز بىلەن ئاغزىمىزنى يېپىۋالدۇق. 5 - مارت كۈنى مۇزىكا تېخىمۇ سەتلىشىپ پۈتۈن ئادەم يىغلاۋاتقاندەك ئاۋاز چېلىنىشقا باشلىدى. بىز تالاغا چىقىشىمىز بىلەن سۈرلۈك يىغى ئارىلاش ئاۋاز بىلەن:

- «ئۇلۇغ داھىمىز ستالىن ئۆلدى» دەپ ئۆلگەن سائەت مىنۇتلىرىغىچە ئاڭلاتتى. بۇ خەۋەردىن كېيىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر قىسمى يىغلاشتى. بىر قىسمى تۈكۈرىكى بىلەن كۆزىنى ئۆلاپ

يىغلالمىسىمۇ يىغلىغاندەك كۆرۈنۈشكە تىرىشاتتى.

رابىيە مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ ماۋۇ ئارتىسلارنى قارا يىغلىغۇسى كەلمىسىمۇ كۆزىنى تۈكۈرۈك بىلەن نەملەپ ئۆگۈلاپ ئۆزىنى يىغلىغاندەك كۆرسىتىۋاتىدۇ، دېدى. مەن تىنچ باشقىلار ئاڭلاپ قالسا يوق يەردىن بالا تېرىمىسۇن دېدىم.

شەرقىي تۈركىستاننى كوممۇنىستىك پارتىيە ئىشغال قىلغاندىن كېيىن ئۈرۈمچىدە «جۇڭگو سوۋېت دوستلۇق ئۇيۇشمىسى» قۇرۇلۇپ، بىزدىن باشقا چوڭ كۆپلىگەن ئوقۇغۇچىلارنى شۇ ئۇيۇشمىغا ئەزا قوبۇل قىلىنىۋالدى. ئۇلارنى ھەپتىدە بىر قېتىم ئېلىپ بېرىپ رۇس كۇلۇبىدا بىكارغا كىنو قويۇپ بېرەتتى. بۈگۈن شۇ ئوقۇغۇچىلارنى ئېلىپ ئوقۇتقۇچىلار سوۋېت كونسۇلىغا ستالىن ئۈچۈن تەزىيىگە كەتتى. ستالىننىڭ ئىش - ئىزلىرىنى بىلدۈرۈپ كۆرگەزمە ۋە ستالىننىڭ ئۆلگەندىن كېيىن ساندۇقتا ياتقان رەسىمنى چوڭلىتىپ ئوتتۇرىغا بىر ساندۇقتا چاپلاپ ھەممە ئادەم شۇ ساندۇقنى ئايلىنىپ ماتەم بىلدۈرۈپ كەپتۇ. ئوقۇغۇچىلار تەزىيىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاڭلىتىپ بىزلەرگە لېكسىيە قىلدى.

رابىيە ئايۇپنىڭ ۋاپاتى

مەن يازلىق تەتىلدە نەنسەنگە كەتتىم. مەكتەپكە قايتىش ئالدىدا تۇرغىنىمدا شەھەردىن ئەنۋەر ئاكا كەلدى. ئۇ ماڭا:

سەرۋەر، ئامىنە دېگەن دوستلىرىڭ سېنى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ قىزلار ساڭا كۆپ سالاملار دېدى. سېنى سېغىندۇق دەپ، سېنىڭ بىر رابىيە دېگەن دوستۇڭ بار ئىكەن.

مەن ھە دەپ خۇشال بولۇپ، مەنمۇ ئۇلارنى سېغىنغاندىم دېدىم.
ئەنۋەر ئاكا:

توختاپ تۇر شۇ رابىيە دېگەن دوستۇڭ ئەنەنچۇدىن كېلىۋاتقاندا ھارۋىسى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە شۇنداق يوغان تاشقۇن سۇ كېلىپ، ئۇ قىز سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ھەممە ئادەم ئۇ قىزنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن قانچە تىرىشسىمۇ لېكىن ئۇنىڭ جەسىتىنى ئېلىپ چىقىپتۇ. قىزلار ساڭا دەپ قوي دېدى.

مەن ئۆزۈمنىڭ قانچىلىك يامان بولغانلىقىمنى دېيەلمەيمەن. كۆزلىرىمدىن يامغۇردەك ئاققان كۆز ياشلىرىم يۈزۈمنى يۇيۇپ ئاقتى. ئۆزۈمنى تۇتالماي ئاۋاز چىقىرىپ يىغلاپ كەتتىم. ئاپام بىلەن دادام مېنى ھېچقانداق قىلىپ بەزلىيەلمەيتتى. ئۇلار ماڭا ۋەدە قىلدى.

بىز ھازىرلىق قىلىپ سېنى مەكتەپكە ئېلىپ بارايلى، ئۇ قىزنىڭ ئۆيىنى ئۇقۇشۇپ ئادرېسىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇلار نەدە بولسىمۇ، سېنى ئېلىپ بېرىپ ئاتا - ئانىسىغا كۆڭۈل ئېيتىپ قايتىمىز شۇنداق قىلساق بولامدۇ، دېدى.

مەنمۇ بەك خۇشال بولۇپ، ئۇلارغا رەھمەتلەر ئېيتىپ ئاتا - ئانامنى قۇچاقلىدىم.

دېگەندەك كانىكولدىن بىر ھەپتە بۇرۇن شەھەرگە كەلدۇق. بارلىق قىزلار بىلەن ئۇچراشتىم. ئۇلارمۇ ماڭا ئوخشاش كۆڭۈلسىز قايغۇلۇق ئىدى. لېكىن ھېچكىم رابىيەنىڭ ئۆي ئادرېسىنى بىلمەيتتى. رابىيەنىڭ ئائىلىسى ئەنەنچۇيلۇك دەپ ئاڭلىدۇق. لېكىن ئۇ يەردىكى ئادرېسىنىمۇ بىلمەيمىز، كېيىن ئاتا - ئانامۇ رابىيەنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئادرېسىنى ئىزدەپ تاپالمىغاندىن كېيىن، ئامالسىز نەنسەنگە قايتىپ

كەتتى. مەن رابىيە ئايۇپنىڭ ئاتا - ئانىسىنى، ئۆيىنى ۋە رابىيەنىڭ قەبرىسىنى بىلمەي بارالمىغىنىمغا كۆڭۈلسىز بولدۇم. لېكىن ئۇ ھەر ۋاقىت مېنىڭ كۆڭلۈمدە، مېنىڭ يېنىمدا ئىدى. ئۇ كىچىدىكى قورقۇنچ مىنۇتلارنى ئەسلەپ شۇنچە قىسقا ئۆمرىدە ئۇ بىچارىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ئېغىرچىلىقلارنى ئويلاپ ئېچىندىم. بىللە ئۆتكەن ھەر مىنۇت بىزلەرنى يېقىنلاشتۇرۇپ رابىيەنى سېغىناتتىم.

مەن ئۈچ يىل قىزلار مەكتىپىدە ياتاقتا يېتىپ قانداق قىيىنچىلىق بولسىمۇ يېگىپ ئوقۇدۇم.

54 - يىلىغا كەلگەندە خاڭ چىڭ كولۇبىنىڭ ئۇدۇلىدىكى كەڭ يەرگە ئىككىنچى قىزلار تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ چوڭ ئىككى قەۋەت چىرايلىق بىناسى سېلىنىپ چىقتى. بىز شۇ مەكتەپكە كۆچۈپ كەلدۇق.

سىنىپلار يورۇق، كەڭ ئازادە بىر سىنىپتا ئۈچ يوغان دېرىزە بار، ئاستى قويۇق سېرىق رەڭدە بويالغان تاختايلىق ئىدى. كارىدورلارمۇ كەڭ ۋە يورۇق ئىدى. پەلەمپەيلەرمۇ چىرايلىق ياسالغان بولۇپ، بىز مۇئەللىممىزنى ۋارقىرىتىپ پەلەمپەيدىكى راشاتكىنىڭ ئۈستىدىن سىيرىلىپ چۈشۈشنى ياخشى كۆرەتتۇق. مۇئەللىملەر بىزنى يىقىلىپ چۈشىسىلەر دەپ تۇرسىمۇ لېكىن بۇ ئادەتنى ھېچ قويمىدۇق. بۇ مەكتەپ بىناسى شۇ دەۋردە سېلىنغان بىنالارنىڭ ئەڭ سۈپەتلىك ھەم چىرايلىقى ئىدى.

بىرىنچى مەرتىۋە قىزلار تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 8 - سىنىپى ئېچىلدى. 5 - سىنىپتىن 7 - سىنىپقا قەدەر تولۇقسىز ئوتتۇرا، 8 - سىنىپتىن 10 - سىنىپقا قەدەر تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ، ئوقۇش

باشلاندى.

شۇ يىلى شەرقىي تۈركىستان ئىنىستىتۇتىدىن بىر تۈركۈم ئوقۇغۇچىلار، ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، بىزنىڭ مەكتەپكە ئوقۇتقۇچى بولۇپ كەلدى. ئوقۇتقۇچىلار، تولۇقلىنىپ مەكتىپىمىزنىڭ ئوقۇش سۈپىتىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. بۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئېچىلغىنىغا پۈتۈن ئوقۇغۇچىلار ۋە ئاتا - ئانىلار خۇشال بولدى. مەكتەپنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىشتىكى ئوڭ قول تەرەپتە قىزىل خىشتىن سېلىنغان ئىككى ئېغىز خەۋەرلىشىش بىناسى بولۇپ، بۇ بىنادا مەخسۇس ئىككى كىشى مەكتەپكە كىرىپ - چىققان ئادەمدىن خەۋەر تېپىپ تۇراتتى. مەكتەپنىڭ تۆمۈر رىشاتكىسىدىن ئۈچ مېتىر ئېگىزلىكتە دەرۋازا ۋە يان تەرەپتە كىشىلەر كىرىپ - چىقىدىغان كىچىك ئىشىكى بار ئىدى. سىرتتىن كىرگەن ھەربىر ئادەم خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە تىزىملىتىش شەرت ئىدى. مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرىشتە ئوڭ قول تەرەپتە مەكتەپنىڭ ئۇ بېشىغا قەدەر سېلىنغان، كادىرلار ئىشخانىسى، ئوقۇغۇچىلار ياتاق بۆلۈمى ھەم ئوقۇغۇچىلار تاماقخانىسى ئورۇنلاشقان ئىدى. ياتاقلارمۇ شۇنداق ئازادە بىر قىزغا بىر كارۋاتتىن قويۇپ ياتاقلار چىرايلىق رەتلەنگەن بولۇپ، كارىدور ئارقىلىق ياتاقلارغا كىرىلەتتى. بىرىنچى يىلى تۆمۈر مەشتە ئوت قالاپ قىينالغان بولساقمۇ، ئىككىنچى يىلىغا كەلگەندە پارۋايلار ئارقىلىق ياتاق سىنىپلار ئىسسىتىلىپ، پاكىزە ھەم چىرايلىق بولۇپ كەتتى.

قىزلار تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلغاندىن كېيىن ئاشخانىغا پۇل تۆلەپ تاماق يېيىشكە توغرا كەلدى. بىزنىڭ ئائىلىنىڭ ئىقتىسادى ئېشىنىپ مېنىڭ تاماق پۇلۇمنى كۆتۈرەلمەي قالدى.

55 - يىلىغا كەلگەندە ئاپامنىڭ ئانىسى (مومام) مەن تۇرغاندا

ھېــچ يەردە قىينىلىپ يۈرمە! مېنىڭ يېنىمغا كەل دەپ مېنى ئۆزىنىڭ يېنىغا كۆچۈرۈپ ئېلىــپ كەلدى. مەن بىر ئاز ئەركىنلەپ «ئۇۋ»دەپ قالدىم.

54 - يىلى ئۈرۈمچى شــەھىرىگە قارا پاختىلىق شــىم چاپان ۋە ئاياغ كىيىۋالغان ئوغــرى - بۇلاڭچىدەك ئادەملەر يامراپ كەتتى. بىز ئوقۇغۇچىلار بىر - بىرىمىز بىلەن شۇ ئادەملەر توغرىســىدا قورقۇپ سۆزلىشــەتتۇق. نەدىــن كەلگــەن خەنــزۇلار ئىكــەن دەپ ھەيران بولۇشاتتۇق.

بىر كۈنى ئەتىگەن مەكتەپكە كېلىپ تۇرۇشــۇمغا تالادىن رەيھان ئۆمەر ھاسىراپ بەكمۇ ھاياجان ھالدا سىنىپقا كىرىپ كەلدى.

قىزلار بىلەمسىــلەر، ھېلىقــى قارا چاپانلىقلار بارغــۇ ئۇلار ئوغرى بۇلاڭچىلار ئىكەن.

ئاخشــام ئاكام دوختۇرخانىغا بىرسىنى يوقلاپ بېرىپ كەچ قايتىۇ. ســائەت ئونلار بىلەن يولدا كېلىۋاتسا نەدىن چىققانلىقىنى بىلمەيدۇ. ئاكامنىڭ يېنىغا تۆت ئادەم يۈگۈرۈپ كېلىپ ئاكامنى ئۇرۇپ مىجىغىنى چىقىرىپ ئۆچىســىدىكى بىر ئىشتاندىن باشــقا بارلىق كىيىملىرىنى ۋە قولىدىكى سائەتنى ھەم مىنىپ كېلىۋاتقان ۋېلسىپىتىنى بۇلاپ ئېلىپ كېتىپتۇ. ئۇ چالا ئۆلــۈك بولۇپ ياتقاندا، ھويلىنىڭ ئىشــىك ئالدىدا بولۇۋاتقان ۋاراڭ - چۇرۇڭنى ئــاڭلاپ چىققان ئادەم ئاكامنى كۆرۈپ ئۇنى كۆتۈرۈپ ئۆيگــە ئېلىپ كىرىپ، يارىلىرىنى تېڭىپ، ئۇچىســىغا كىيىــم كىيگۈزۈپ تاڭغا يېقىن بىزنىڭ ئۆيگــە ئېلىپ كېلىپ قويدى. ئۆيدىكىلەر شۇنداق قورقۇپ ساخچىلارغا بېرىپ دېسە ئۇلار:

- ئەمــدى ئۇ رەڭدىكى ئادەملەرنــى كۆرگەندە دىققەت قىلىڭلار

كېچىلىرى تالالاغا چىقىپ كەچ قىلىپ يۈرمەڭلار. سىزگە ئوخشاش بۇنداق ئەھۋاللارغا ئۇچراپ يۈرگەن ئادەملەر كۆپ. چۈنكى بۇلارنىڭ قارا كىيىمگە قارىغاندا تۇرمىدىكى ئادەملەر ئوخشايدۇ. بۇلارنى شەرقىي تۈركىستانغا ئەۋەتىپ قوتۇلايلى دەپ مۇشۇ يەرگە سۈرگۈن قىلىپ يوللىۋەتكەندەك تۇرىدۇ، دەپ ئېيتىپتۇ دېدى. شۇ دەۋردە بىر ۋېلسىپىت بىر ماشىنىدەك قىممىتى بار. سائەتمۇ بەكمۇ باھالىق ئىدى. رەيھان ئاكىسىنىڭ شۇ نەرسىلەرگە ئېچىنىپ سۆزلەپ كەتتى.

قىزلار قورققىنىدىن كېچىلىرى يالغۇز قايتمايلى، بىللە يۈرۈپ بىللە قايتايلى دەپ پىلانلار تۈزۈشتى. سىنىپىنىڭ ئىچى سۈرلۈك بولۇپ كەتتى. سەرۋەر بىزنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى جىنايەتچىلەر تۇرىدىغان يەر دەپ ئويلامدىكىن، كىمگە كېرەك ئۇ بۇلاڭچىلار دېدى. بىزنىڭ تىنچلىقىمىزنى بۇزۇپ بۇ بۇلاڭچىلارنى نېمىشقا بۇ يەرگە ئەۋەتىدۇ دەپ پاتىگۇل خاپا بولدى. بۇ ئەھۋالغا نارازىلىق قىلىپ پۈتۈن قىزلار ۋارقىراپ سۆزلەپ تۇراتتۇق، مۇئەللىم كىرىپ كەلدى. سىنىپ مەسئۇلىمىز ھۆرلىقا ئاپپاي بىزنىڭ جىددى سۆزلەشكەن سۆزىمىزنى سورىدى. رەيھانە ئۆمەر ۋە بارلىق ئوقۇغۇچىلار «قارا چاپان» كىيگەن خىتاي ئۆلكىلىرىدىن كەلگەن خەنزۇلارنىڭ «بۇلاڭ – تالاڭ» قىلىپ شەھەر تىنچلىقىنى بۇزغانلىقىنى سۆزلىدۇق. مۇئەللىم بىزگە دىققەت قىلىڭلار قاراڭغۇدا كوچىلاردا يۈرمەڭلار دېدى. قىزلار مەكتىپىنىڭ ئوقۇش سۈپىتى يۇقىرى، بېرىلگەن تەلىم – تەربىيە ئارقىلىق ھەر تەرەپتىن مۇكەممەل يېتىلگەن ئوقۇغۇچىلار بولۇپ چىقتى.

56 – يىلى ئىككىنچى قىزلار تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپى بىرىنچى مەرتىۋە ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. 56 – يىلى ئوقۇش پۈتتۈرگەن بارلىق ئوقۇغۇچىلار خىتاي ئۆلكىلىرىنىڭ ئالىي

مەكتەپلىرىگە ئوقۇشقا كەتتى. 57 - يىلى بىزنىڭ سىنىپ ئىككىنچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئىككىنچى مەرتىۋە ئوقۇش تاماملىغان ئوقۇغۇچىلىرى ئىدۇق. بىزلەر شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىدىتسىنا ئىنىستىتۇتى، شىنجاڭ ئىنىستىتۇتى، تىل ئىنىستىتۇتلىرىغا ئوقۇشقا بۆلۈنۈپ كەتتۇق.

ئەنسەن

بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر، ئەنسەندە قىشلاپ قالغان يىلى «يەر ئىسلاھاتى» ھەرىكىتى باشلىنىپ بولار بىر يىل «يەر ئىسلاھاتى» دولقۇنىدا قايناپ ئۆتۈپتۇ. ئىككىنچى يىلى كېتىشنى ئويلاپ تىرىشىپ كۆردى، لېكىن مۇمكىن بولمىدى. يەنە بىر يىل قىشلاشقا توغرا كەلدى. مەن ئۆيدىكىلەرنىڭ شەھەرگە قايتىپ كېلىشىنى شۇنچە ئۈمىد قىلساممۇ بولمىدى.

يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن ئۆيدىكىلەر دېھقانچىلىق گۇرۇپپىسىدىن ۋاز كېچىپ، چارۋىچىلىق گۇرۇپپىسىغا يۆتكىلىشۋالدى. چۈنكى چارۋىچىلار ئەركىن ئۆزىنىڭ چارۋا مېلىنى ئۆستۈرۈپ يۈرۈش ئىمكانىيىتى بار ئىدى. لېكىن تەلەيگە قارشى، ئۇ يىلى چارۋىچىلاردا «كوپىراتسىيەلەشتۈرۈش» ھەرىكىتى باشلىنىپ خەلقنىڭ قولىدىكى بارلىق ماللارنى يىغىۋالدى. خەلق قولىدا سىغىپ ئىچىدىغان كالا ۋە بىرەر ئاتتىن باشقا ئارتۇق مالنى قالدۇرمىدى. قىسقىسى، خەلق قولىدا ھېچقانداق بايلىق قالمىدى.

شەھەردە ئۈچكە، قارشى بەشكە قارشى ھەرىكەت، يېزىلاردا «يەر ئىسلاھاتى» ۋە چارۋا رايونلاردا «كوپىراتسىيەلىشىش» ھەرىكىتى

ئېلىپ كېتىپ باراتتى. بىچارە يۈۋاش خەلق قورقىنىدىن قارشىلىق كۆرسەتمەستىن بويۇن سۇنۇپ ياشاشقا توغرا كەلدى.

59 - يىلى ھويلىنىڭ «سافىكىت مېتال» ئىدارىسى بىلەن تۆزگەن كېلىشىم ۋاقتى توشقان ئىدى. مانا شۇ پەيتتە ئۇرۇمچى شەھىرىدە بىر كۈندە تويۇقسىز پۈتۈن شەھەر بويىچە ھۆكۈمەت ھويلىلارغا «سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش» ھەرىكىتى باشلىۋەتتى. ياشلار ئوقۇغۇچىلار ۋە ئاھالىدىن ئاكتىپ (ئەخمەقلەرنى) يىغىپ، تۆركۈم - تۆركۈم ئادەملەرنى ھويلىلارغا كىرگۈزۈپ پۈتۈن ئۆيلەرگە «سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىردى» دېگەن سۆزنى يازغان قەغەزلەرنى چاپلاپ ئۆزگەرتىش قىلدى.

ئۆي ئىگىلىرى ئىشقا كەتكەن ياكى ئۆيدە بولمىغان بولسا ئۇ ئۆيلەرگىمۇ «سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىردى» دەپ قەغەز چاپلاپ، ئۆي ئىگىلىرى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئىككى يىل ئىجارە تۆلەپ ئولتۇردى. بىزنىڭ شۇنداق چوڭ ھويلىدىن زەكى چوڭ دادامىلارنىڭ ئولتۇرغان بىزنىڭ ئۆيىنى ئۇلارغا قالدۇرۇپ پۈتۈن ھويلىدىكى ھەممە ئۆيلەرگە «سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش» كىرگۈزۈپ ھۆكۈمەت قولىغا ئۆتتى.

بىزلەرگە ھەم دادامنىڭ چوڭ ئاكىسىنىڭ ئىككى بالىسىغا ھېچنەرسە قالمىدى. قولىمىزدا قالغان بىر ئىقتىسادىمىز بولغان ھويلىمىزنىمۇ تارتىۋالدى. پۈتۈن ئادەم بۇ سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشكە قارشى بولسىمۇ لېكىن بىر ئادەم بۇنىڭغا ئۆزىنىڭ نارازىلىقىنى بىلدۈرۈپ بىر ئېغىزمۇ سۆزلىيەلمەيتتى.

60 - يىلى مەن بۇ ئەھۋاللارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەتنىڭ بۇ بولاڭچىلىق ھەرىكىتىگە ئىچىم قايناپ توختىماستىن «بولاڭچىلار

- بۇلاڭچىلار» دەپ توۋلىغىم كەلدى. كۆڭۈلسىز بولدۇم، قولىمىزدا قالغان بىر ئېقتىسادىمىز شۇ بىر هويلا ئىدى. ئەمدى ئۇمۇ كەتتى. قولىمىزدا نېمە قالدى؟ دەپ ئويلايتتىم.

شۇ ئارىلىقتا تەتىل ۋاقتى بولۇپ ئۆيگە كەتتىم. ئۇلار قانداق قىلىۋاتقاندۇ. بۇ ئەهۋاللارنى ئاڭلىغانمىدۇ، دەپ ئويلاپ بارسام، ئۇلار تېخىمۇ بەتتەر، ئېغىر كۈندە ئىكەن. ئۆيگە كىرىپ هەيران بولدۇم. ئۆيىمىز پۈتۈنلەي يالىڭاچ، ئۆيدە بىر نەرسە يوق. بۇ قانداق ئىش مەن ئېلىپ كەلگەن شۇم خەۋەردىن بۇلارنىڭ ئەهۋالى تېخىمۇ يامان ئوخشىمامدۇ، دەپ ئويلاپ ئەجەبلەندىم.

مەن سالاملاشقاندىن كېيىن، بىرىنچى سۆزۈم نېمە بولدى؟ ئۆيدە هېچنەرسە يوققۇ! ئوغرى كىردىمۇ، دەپ سورىدىم.

ئاپام «بىز يالىڭاچ پۇرۇلتار بولدۇق» قازاق قېرىنداشلار دېگەندەك «تاقىركىدەي» بولدۇق. پۇرۇلتارلارنىڭ قازان - چۆمۈچ، قاچا - قۇمۇچ، چۆگۈنلىرى بار ئۆيلىرىدە تاماق پىشۇرۇپ يەيدۇ. بىزدە ئۇمۇ يوق. بىلەمسەن كامۇنا قۇرۇلدى. «مېنىڭ» دېگەن نەرسە يوق. «سىنىڭكىمۇ مېنىڭكى» بولدى. چوڭ قازانغا قاراپ قالدۇق. بىزگە تالادىكى ئوت - چۆپلەرنى قايىنتىپ بېرىدۇ، ئۇنىمۇ تويغۇدەك قىلىپ بەرمەيدۇ. نېمە دەيسەن، قولىمىزدىكى ماللارنى هەتتا ئۆردەك، غاز، توخۇلارنىڭ هەممىسىنى يىغىشتۇرۇپ «كامۇنانىڭ» دەپ ئېلىپ ماڭدى. ئەمدى شۇ خەلقتىن ئېلىپ كەتكەن ماللار هەم ئۆردەك، غاز، توخۇلار نەگە كەتتى، هېچ كىم بىلمەيدۇ.

كامۇنا قۇرۇلۇش بىلەن بىزنىڭ كىشىلىك هوقۇقىمىزنىمۇ يوق قىلدى. سايلاپ قويغان بىر تۈركۈم ئادەملەر بەكمۇ ئېشىپ كەتتى.

ئادەملەرنىڭ ھۆرمىتى قالمىدى. داڭخور، دۇڭخور ئىشىكتىن ئۇسسۇپ كىرىپ بىزنىڭ نەرسىلىرىمىزنى بىزدىن سورىماستىن ئېلىپ چىقىپ كېتىدىغان بولدى. بىزمۇ بىر نەرسە دېيەلمەيمىز. چۈنكى «كوممۇنالىشىش» ھەرىكىتىگە قارشى چىقتى دەپ سۆرەپ چىقىپ ئۇرۇپ - سوقۇپ قالپاق كىيگۈزۈپ كۆرگۈلۈكنى كۆزىگە كۆرسىتىدۇ. بىزنىڭ سۈت تارتىدىغان ماشىنىمىزنى «سىرچىلىق گۇرۇپپىسى»غا دەپ ئېلىپ ماڭدى. بېرەمسەن - يوق دەپ سوراپمۇ تۇرمايدۇ. ئىش تىكىش ماشىنامنى «تىككۈچىلىك گۇرۇپپىسى»غا دەپ ئېلىپ كەتتى. ئۆيدىكى گىلەم - كىگىزلەرنى ھەم بالىلار كارىۋاتلىرى ۋە ئورۇن - كۆرپە، ياستۇقلارنى يەسلى قۇرىمىز دەپ يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ ماڭدى. ھەممىسىگە مەيلى ئىدى، ھەممىدىن يامان بولغىنى كىچىك بالىلارنى ئاتا - ئانىسىنىڭ بېرىش - بەرمەسلىكىگە قارىماستىن يەسلىگە يىغىۋالدى. كېچىدىمۇ قايتۇرمايدۇ. ئۇ بىچارىلەرگە بەكمۇ ئۇۋال بولدى. قاچان قارىساڭ ئاغزى يېپىلماي يىغلاپ ئولتۇرىدۇ. قورساقلىرى ئاچ، ھەممىدىن ماڭا ئېغىر كەلگىنى شۇ قىزىمنى ئېلىپ كەتكىنى بولدى. بىزنىمۇ بالىلىرىمىزنىڭ يېنىغا كىرگۈزمەيدۇ، ئۇنىڭغا ئاپىرىپ يېگۈزگۈدەك ئۆيدىمۇ بىر نەرسە يوق دەپ ئاپام چارىسىز ھالدا كۆزلىرىدىن ياشلىرى تۆكۈلۈپ كەتتى.

بۇ نېمىدېگەن ئېغىر كۈن دېگىنە، قۇللاردىنمۇ بەتەر كۈنگە قالدۇق دېدى.

دادام كەتكەن مال - مۈلۈكلىرىم ئۈچۈن ئىچىم ئاغرىمايدۇ، ئائىلەم بىلەن بالىلىرىم ئامان قالسا ئىكەن دەپ ئەنسىرەيمەن، دېدى.

مەن بۇ يەردىكى ئەھۋالغا قارىسام شەھەردىكى ئۆيلەرنىڭ كەتكىنىدىمۇ ئېغىر مۇھىت ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ يۈرىكىم مۇجۇلدى.

بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشقا ھېچقانداق بىر چارە يوق ئىدى. خەلق يۇۋاش ھەم ئەسىرلەر بويى بېسىم ئاستىدا يۇرەكلىرى مۇجۇلۇپ نادان قالدى. بۇنىڭغا قارشىلىق بىلدۇرەلمەيدۇ.

مەن ئۆزۈمنى چارىسىز ھېس قىلدىم.

ئەتىگەن ئويغانسام تالادا ئۇششاق باللارنىڭ چۇقىراشقان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئورنۇمدىن تۇرۇپ تالاغا چىقتىم. قارىسام كوممونا ئاشخانىسىنىڭ ئالدىدا يۈزدەك باللار چېلەك، كورىلارنى تۇتۇپ ئۆچرەتتە تۇرۇپتۇ، ئۇلار ئاشخانىدىكىلەرگە:

تېز بولماسىلەر! قورسىقىمىز ئېچىپ كەتتى، دەپ ۋارقىرايتتى. ئاشخانىدىن بىر ئەركىشى چىقىپ «تاماق پىشمىدى كېتىڭلار!» دەپ تووۋلاپ باللارنى قوغلىغان ئىدى.

باللارنىڭ بىرسى يوگۇرۇپ بېرىپ ئاشخانىنىڭ تاماق پىشقاندا چالىدىغان قوڭغۇراقىنى سوقتى (چالدى) ئاشخانىدىكى ئادەملەر باللارنى ۋارقىراپ قوغلايتتى. بۇلارغا قاراپ كۆڭلۈم تېخىمۇ يامان بولدى.

يېرىم سائەتتىن كېيىن ئىنىم سادىق بىلەن ئەخمەت يېرىم كورا ئوماچنى كۆتۈرۈپ كەلدى. «چاقچان ئوت» بىلەن قوناق ئۇندىن پىشۇرۇلغان ئۇماچ ئىدى. ئادەم بېشىغا بىر چىنىدىن ئاران يەتتى. دادام بىلەن ئاپام ئۆزىنىڭ چىنىسىدىكى ئۇماچتىن ئىككى ئوغۇلغا بۆلۈپ بەردى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئاچلىقتىن كۆزلىرى پارقىراپ تۇراتتى. مەن بۇلارنى كۆرۈپ كىنكىرتىگىم بوغۇلۇپ ئۇماچ ئۆتمەي قالدى. ئىنىم سادىق:

- ھەدە سىلەرمۇ شۇنداق ئۇماچ يەمسىلەر؟ سىلەرنىڭ تاماقلىرىڭ

ياخشىدۇر ھە؟ بۇ تاماقلارنىمۇ بىزگە جىق بەرمەيدۇ، بىز تويمايمىز ئاچ قورساق يۈرىمىز دېدى. كۆڭلۈم بەكمۇ ئەسكى بولدى. ئۆزۈمنى ئاران توختىتىپ ھەئە ئۇكام بىزمۇ ئۇماچ ئىچىمىز ھەممە ئادەم ئۇماچ ئىچىدۇ. ھازىر ئاچلىق يەنى تاماق يېتىشمەسلىك دەۋر بولدى. بۇمۇ ئۆتۈپ كېتەر، ئۇكام قانداق قىلىمىز باشقا ئامالىمىز يوق دېدىم.

ئارىدىن بىرقانچە ئاي ئۆتتى. يەسلىدىكى سىڭلىمنىڭ ۋاپات بولغان خەۋىرىنى ئاڭلىدىم. يۈرىكىم شۇنداق قاتتىق ئاغرىدىكى ئۆزۈمنى يوقاتقاندەك بولدۇم. ئۇ بىزنىڭ باللارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ چىرايلىقى ئىدى. ئۇنىڭ باللار تۇرمىسىدە ئاچ قورساق يىغلاپ تۇرغان قىياپىتى كۆز ئالدىمغا كەلسە ئۆزۈمنى تۇتالمايتتىم.

ھازىرمۇ شۇ سىڭلىمنى ئەسلىسەم كۆزۈمگە ياش كېلىدۇ. ئۇزاق ۋاقىت ئۆزۈمنى يوقاتقاندەك بولۇپ، قاتتىق غەزىپىم ئاشتى. قانخورلار قاتىللار دەپ تووۇلىغۇم كېلەتتى.

شۇ بىر يەسلىدىكى باللارنىڭ ئىچىدە پەقەت باللارنى باققان ئاياللارنىڭ تۆت بالىسىدىن باشقا ھەممە باللار ئاچتىن ئۆلدى. ئۇ باققۇچى ئاياللار ئۆز باللىرىنى تويغۇزۇپ ئاچلىقتىن ساقلاپ قالغان بولسىمۇ، ئاللاھنىڭ قۇدرىتى كېيىن «كۆك يۆتەل» كېسىلى كېلىپ شۇ تۆت بالىنىڭ ئىككىسى كۆك يۆتەل بىلەن ۋاپات بولۇپ، قالغان ئىككى بالا كۆك يۆتەلدىن كېيىن پالەچ ھالدا قېلىپ كېيىن ئۇلارمۇ ئۆلۈپ كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىدىم.

دادام بىلەن ئاپامنىڭ بار خۇشاللىقى باللىرى ئىدى. ئۇلار باللىرىنى ياخشى كۆرەتتى. «باللىرىمىز بىزنىڭ دۆلىتىمىز ھەم بايلىقىمىز» دەپ پۈتۈن دىققىتىنى باللارغا بېرىپ شۇلار بىلەن خۇشال

ياشايتتى. دادام سوپراغا كېلىپ ئولتۇرمىغىچە باللارمۇ ئۇستەل يېنىغا كەلمەي دادامنى كۈتۈپ، دادام ئاشقا قول ئۇزاتقاندىن كېيىن ئاپام باللارغا ئاش بۆلۈپ تەخسىلىرىگە ئاش سېلىپ بېرەتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن، سوپرىنى يىغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ھەممە باللار دەپتەر - كىتابلىرىنى ئېلىپ چىقىپ دەرس تەييارلايتتى. دادام ئۇلارنىڭ دەرسلىرىگە ياردەملىشىپ، بىلمىگەن يەرلىرىنى ئۆگىتەتتى. ئاپام كىچىك باللارغا ئىگە بولۇپ ئويىنىتىپ ھەم ئۇخلىتاتتى. دەرستىن كېيىن باللار دادام بىلەن ئاپامنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ ھېكايە ئېيتىپ بېرىشىنى ئۆتۈنگەندىن كېيىن، دادام بىلەن ئاپام ئۇلارغا «ئاللاھ توغرىسىدا ھەمدە دۇنيانىڭ ۋە ئادەملەرنىڭ يارىلىشى ھەققىدە ئاددى تىل بىلەن ئاڭلارلىق قىلىپ چۈشەندۈرەتتى ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۆمۈر تارىخى يەنى ھېكايىلىرىنى سۆزلەپ بېرەتتى. باللار بەكمۇ قىزىقىپ ئۇرغۇن قىزىق سوئاللارنى بېرىپ دادام بىلەن ئاپامنى ھودۇقتۇراتتى. ئۇلار باللارنىڭ ھەربىر سوئاللىرىغا ئايرىم - ئايرىم جاۋاب بېرىپ باللار قانائەتلەنگەندىن كېيىن، قۇرئان ئايەتلىرىدىن قىسقا بىر سۈرىنى ئۆگىتىپ ياتقۇزاتتى.

بەزى كۈنلىرى شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىن ئوقۇپ بېرەتتى. دادام گارمۇن - ماندالىن، بالالايكا ھەم ئىسكرىپكىلارنى چېلىشنى بىلەتتى. باللارغا مۇزىكا چېلىپ باللارنىڭ ئۆزى بىلگەن ناخشىلىرىنى ئېيتقۇزۇپ ئۇلارنى خۇشال قىلاتتى. باللار ئۇچۇن كۆڭۈللۈك بىر كۈن بولۇپ، ئۇلار ھېسسىياتلىنىپ كېتەتتى. بەزىدە باللار ئۆزلىرى كانسېرت تەييارلاپ بىر كۆڭۈللۈك كېچە ئۆتكۈزۈپ بېرەتتى. ئەڭ قىزىقى ھەممە ھازىرلىغان كانسېرتلارنىڭ ئىچىدە كىچىكلەرنىڭ ھازىرلىغان ئويۇنلىرى كۆلكىلىك ئىدى.

دادام بىلەن ئاپام چوڭ ئاكىسىغا ياردەم قىلىش مەقسىتىدە بىر - ئىككى يىل تاغدا قىشلاپ قايتارمىز دېگەن ئوي بىلەن نەنسەنگە چىققان بولسىمۇ، لېكىن ئەڭ ئېغىر نەرسە نەنسەندە 20 يىل تۇرۇپ قالدى. ئەمما، دادام ئۆمرىنى بوشقا ئۆتكۈزمىدى. بۇ يىگىرمە يىل ئىچىدە نۇرغۇن ياخشى ئىشلار قىلىپ قالدۇردى. بۇغالتىرلىق كۇرسىنى ئېچىپ ئۇ يەردىكى ياشلارغا بۇغالتىرلىق ئۆگىتىپ چىقتى. ئوقۇپ چىققانلار ھەربىر داۋىي - شاۋدۇيلەردە بۇغالتىر بولۇپ ئىشلىدى. بىز تۇرغان يەردە سۇ يوق بولغانلىقتىن كىشىلەر يىراقلاردىن سۇ توشۇپ ئىشلىتىپ خەلق كۆپ قىينىلاتتى. بەنجەگو سايىنىڭ بېشىدا بۇلاق سۈيى بولۇپ، ئۇ يېرىم يولغا كەلگەندە يەر ئاستىغا سىڭىپ خەلق بار يەرگە ئېقىپ كېلەلمەيتتى. مانا شۇ سۇنى دادام بىلەن ھەدىسىنىڭ ئوغلى ۋاخت ئابىزى ئىككىسى نەچچە كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا تاغ باغرىدىن ئېرىق كولاپ، بەزى ئورۇنلارغا ياغاچتىن ناۋا ياساپ ئۇ سۇنى خەلق زىچ جايلاشقان يەرگە ئېلىپ كەلدى. خەلق سۇ قىيىنچىلىقىدىن قۇتۇلۇپ دادىملارغا كۆپ رەھمەتلەر ئېيتتى.

گۇڭشىلاشقاندىن كېيىن دادام بىز تۇرغان شەرق شىمال داۋدۇيدە باش بۇغالتىر بولۇپ ئىشلەپ كەلدى. دادام بورتالا ھەم غۇلجا تەرەپلەرگە بېرىپ بىر چوڭ يۇك ماشىنىسى ھەم پارانچى (توك تارقاتقۇچى ماشىنا)لارنى ئېلىپ كېلىپ پۈتۈن گۇڭشىنى توك بىلەن تەمىنلەپ خەلق قاراڭغۇ چىراقتىن قۇتۇلۇپ ئېلېكتىر يورۇقىدا راھەتلەندى. توك تارقىتىش ماشىنىسىدىن پايدىلىنىپ خەلق ئۆزى تېرىغان بۇغدايدىن ئۇن چىقىرىپ كۆپچىلىك شۇ ئۇندىن پايدىلىنىپ ئىشلەتتى ھەم گۇڭشىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىدا قاتناش قىيىنچىلىقى يېشىلدى.

بىزدىن يەتتە كىلومېتىر يۇقىرىدىكى گەنگو (قورغاق ساي) قازاق قىرىنداشلار ئۇ ساينى «سۇلۇق ساي» دەپ ئاتايتتى. ھەقىقەتەن بۇ ساينىڭ ئوتتۇرىسىدىن تاش تاغ (كۆك تاغ) ئاستىدىن چىقىدىغان يوغان بىر ئېرىق سۇ ئاقاتتى. بۇ سۇمۇ ساينىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە يەر ئاستىغا سىڭىپ يوق بولاتتى. دادام شۇ سۇدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن سېمونت ئېرىق ياساشنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەم شۇ سۇدىن ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى بىلەن توپ تىرەككە بارىدىغان سېمونت ئېرىق ياساش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. ھەم ئۇنىڭ ئۈچۈن سېمونت زاۋۇتىغا بېرىپ سېمونتلار ئېلىپ كېلىپ بىر يازدا ئۆزى باش بولۇپ پۈتۈن گۇڭشى خەلقىنى سەپەرۋەرلىككە كېلىپ سېمونت ئېرىقنى ياساپ چىقتى. بۇنىڭغا كۆپچىلىك ئىنتايىن خۇشال بولدى. سۇ قىيىنچىلىقى يېشىلدى.

نەنسەننىڭ توپىسى قارا توپا بولغانلىقى ئۈچۈن ياڭيۇ تېرىپ ھوسۇلدىن گۇڭشىغا كىرىم قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆزى باش بولۇپ، ياڭيۇ تېرىمچىلىقىنى ئېلىپ بېرىپ ياڭيۇ مەھسۇلاتىدىن كۆپلىگەن كىرىمگە ئىگە بولدى. ئاندىن چارۋىچىلىقنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن شاڭخەيدىن نەسىللىك «ئالا تاۋ» دېگەن سۈتلۈك كالىلارنى ئېلىپ كەلدى. دادام بىر مىنۇتنى بوشقا ئۆتكۈزمەيتتى. نېمە نەرسە خەلققە پايدىلىق بولسا شۇ نەرسىنى ئىشلەيتتى. ئەڭ قىسقىسى، «قۇرۇلۇش ئەترىتى»نىڭ سالىدىغان بىنالارنىڭ قۇرۇلۇش سىخېمىلىرىنىمۇ دادام سىزىپ بېرەتتى.

نەنسەنگە دادام 35 يېشىدا، ئاپام 31 يېشىدا كەلگەن ئىدى. بۇ يىگىرمە يىل ئىچىدە نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ گۇڭشىنىڭ تەرەققىياتىنى كۆزگە كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ئىلگىرىلەشكە

تۆھپە قوشقان بولسىمۇ، ئەڭ ئاخىر مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا «ئەكسىلئىنقىلابچى»، «گومىنداڭ قالدۇقى» «سوتسىيالىزىمنى بۇرمىلىغۇچى»، «چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر» قاتارلىق قالپاقلارنى كىيگۈزۈپ كۈرەش قىلىپ سازايى قىلىش جەريانىدا سالامەتلىكىنى يوقىتىپ دەم سىقىش ئازابى تارتىپ ياشىدى.

60 - يىلى كانكولدا ئۆيگە بارغىنىمدا ئۇلارنىڭ تېخىمۇ ئېغىر ئەھۋالىنى كۆرگەندىن كېيىن، كۆپ ئويلاندىم. ئاخىر سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشكە كىرگەن ئۆينى سۈرۈنۈپ كۆرەي، بەلكى بىرەر ئۆينى ئالسام ئاز بولسىمۇ ياردەم بولار دەپ شەھەرلىك پارتكومغا بېرىشنى ئويلاندىم. ئۇنىڭ ئۈچۈن توپ - توغرا بىرىپ ئىشىكنى ئۇرسام بەلگىلىك ئاچمايدۇ. شۇڭلاشقا ئىشىكنىڭ ئېچىش يولىنى تېپىش ئۈچۈن يورۇق پەنەر كېرەك دەپ ئويلاپ بىزنىڭ ئىككىنچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتەپتىكى رىزۋان ئاپپايىنىڭ يولدىشى مەمتىمىن يۇسۇپ ئاكا شەھەرلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يەنى باشلىقى ئىدى. مەن رىزۋان ئاپپايىنى پەنەر قىلسام بۇ ئىشىكنىڭ يولىنى تاپالايمەن دەپ ئۈمىدلىنىپ 61 - يىلى شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى مەمتىمىن يۇسۇپ ئاكىنىڭ ئالدىغا باردىم. مېنى دەرۋازىدىن توسۇپ كىرگۈزمىدى. مەن ئۇلارغا مەن مەمتىمىن ئاكىنىڭ ئايالى رىزۋان ئاپپايىنىڭ ئوقۇغۇچىسىمەن. مېنىڭ زۆرۈر ئىشىم بار دەپ بىرقانچە كۈن قاتراپ يۈرۈپ ئاخىر ئالدىغا كىرىشكە رۇخسەت قىلدى. مەن ئۇنىڭغا مىدىتسىنا ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىكەنلىكىمنى ۋە ئۆزۈمنىڭ ئوقۇش ئۇستىدىكى ئىقتىسادى قىيىنچىلىقىم ھەم ئائىلەمنىڭ قانچىلىك قىيىنچىلىقتا ياشاۋاتقانلىقىنى ۋە ھويلىمىزدىن بىر ئېغىز ئۆينى بەرمەستىن بارلىق ئۆيلىرىمىزنى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشكە كىرگۈزۈۋەتكەنلىكىنى،

بىزنىڭ ھازىر ئائىلە تۇرمۇشىمىز ئىنتايىن قىيىنچىلىقتا دەپ پۈتۈن ئەھۋالنى سۆزلىدىم. مەمتىمىن شۇجى تارتمىسىدىن بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ «ئۆي باشقۇرۇش» ئىدارىسىغا «سالىخ ۋەلىنىڭ پۈتۈن ھويلىسى قايتۇرۇپ بېرىلسۇن» دەپ قەغەز قىلىپ بەردى. خۇشاللىقىمدىن مىڭ مەرتىۋە رەھمەتلەر ئېيتىپ چىقىپ ئاندىن ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ «ئۆي باشقۇرۇش» ئىدارىسىغا باردىم. لېكىن ئۇ يەردە مېنى ئۇنداق ياخشى قارشى ئېلىش بولمىدى. سىزگە ئۇنداق ئۆينى قايتۇرىدىغان بولساق پۈتۈن ئادەم ئۆيىمىزنى ئالىمىز دەپ بىزنىڭ بېشىمىزنى ئاغرىتىدۇ. بۇ مۇمكىن ئەمەس. مەمتىمىن شۇجى ئۆزىنىڭ ئۆيىنى سىلەرگە بەرسۇن، دەپ ۋارقىراپ - جارقىراپ قوغلىدى. مەن پارتىيىنىڭ سىياسىتى كىم ئۈچۈن ئىشلەيدۇ؟ خەلق ئۈچۈن ئىشلىمەمدۇ؟ دەپ سورىدىم.

سىزگە كىم پارتىي سىياسىتى خەلق ئۈچۈن ئىشلىمەيدۇ، دەپ ئېيتتى. خەلق ئۈچۈن ئىشلەيدۇ. ئەلۋەتتە ئورۇنلۇق بولۇشى كېرەك بۇ پارتىيىنىڭ سىياسىتىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ دېدى. نېمىشقا ئورۇنلۇق بولمىسۇن، مەنمۇ شۇ خەلقنىڭ بىرسى. مەنمۇ قىيىنچىلىقىم ئۈچۈن پارتىيىدىن ياردەم سوراپ كەلدىم. پارتىيىنىڭ سىياسىتى قېتىپ قالغان نەرسە ئەمەس، بىزدەك قىيىنچىلىقى بار ئادەملەرگە ياردەم قىلىپ خەلق ئۈچۈن ئىشلەش كېرەك دېدىم.

بىزنىڭ قىيىنچىلىقىمىز بار شۇ پارتىيە سىياسىتى بىلەن قىيىنچىلىقىمىزنى ھەل قىلىپ بېرىڭ دېدىم.

مانا شۇنداق قارشىلىقلار ئىچىدە ھېچ توختىماستىن ئوقۇش ئارىلىقىدىن ۋاقىت چىقىرىپ شەھەرلىك پارتكوم بىلەن ئۆي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ئارىلىقىدا بىر يىلدىن ئارتۇق يۈرۈپ ھويلىمىزدىن 62 - يىلى ئۈچ ئېغىز ئۆينى قايتۇرۇۋالدىم. بۇ بىز

ئۈچۈن خېلى ياردىمى بولدى. ئايغا 30 يۈەن ئىجارىسى بىزگە بىر ئاز بولسىمۇ قوشۇمچە بولدى. 59 - يىلى پۈتۈن خەلقنى نوپۇسقا ئېلىش سىياسىتى بىلەن كىم قەيەردە بولسا ئۇنىڭ نوپۇسى شۇ يەرگە باغلىنىپ خالىغاندا كۆچۈپ بېرىپ شەھەرلەرگە ئورۇنلىشالمايتتى. بۇ ھەممىدىن ئېغىر ۋە قىيىن بىر ئىش بولدى. بىز ئۈچ ئېغىز ئۆينى ئالغان بىلەن شەھەرگە كۆچۈپ بېرىپ ئولتۇرالمىدۇق. ئادەم بالىسى ھايات يولىدىن بىر قەدەم خاتا دەسسەپ قويسا، ئەسلىگە كېلەلمەي، ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمرى ئۇزۇن يىللار ئېغىرچىلىققا دۇچ كېلىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئاتا - ئانام 20 يىل نەنسەندە قالدى. مەن 57 - يىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن مىدىتسىنا ئىنىستىتۇتىغا ئوقۇشقا كىردىم. ئالىي مەكتەپ ھاياتىمىزدا مىللى بېسىمغا قارشى ئوقۇش تاشلاش ھەرىكەتلىرى ئېلىپ بېرىلدى. ھەم مۇستەقىللىق ئۈچۈن تەشكىلات قۇرۇپ چىققاندىن كېيىن بۇ ئىشلار ئاشكارىلىنىپ شۇ تۈپەيلىدىن ئىككى قىز ئىككى ئوغۇلنى قولغا ئالدى. ئوغۇللارنى يەنى ئابلىز سەۋرىدىن 19 يىل ئەخمەت توختى 13 يىل كېسىلىپ تارىم جىنايەتچىلەر لاگىرىغا سۈرگۈن قىلىندى. بىز قىزلارنى قاراڭغۇ تۈرمىدىن كېيىن مېنى ئۈچ يىل ساجىدەنى ئىككى يىل كېسىپ شىگوبى (غەربىي چۆللۈك) ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگىرىغا سۈرگۈن قىلدى. ئۈچ يىلدىن كېيىن رىجىم بىلەن خەلق تۈرمىسىگە يوللاپ مېنى نەنسەنگە، ساجىدەنى چۆچەك شەھەر ئەتراپىدىكى گۈڭشىلارغا ئەۋەتتى. بۇ يەردىكى ئېغىر ئەمگەك، ئېغىر تۈرمۈشلار بىلەن مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ شىددەتلىك ھەرىكەتلىرىنىڭ ئېلىپ بېرىلىشى ۋە 18 يىللىق رىجىم ھاياتلار يېزىلدى. يەنى 57 - يىلدىن 81 - يىلىغا قەدەر بولغان ئارىلىقتىكى بارلىق كەچۈرمىشلەرنىڭ ھەممىسى «كۆز يېشىدا نەملەنگەن زېمىن» ناملىق كىتابتا تولۇق يېزىلىپ چىقتى. بۇ

كىتاب 2006 – يىلى نەشىردىن چىقتى. شۇڭلاشقا بۇ كىتابتا پەقەت 57 – يىلىغا قەدەر بولغان ھاياتلار يېزىلدى.

دوستلار بىلەن سۆھبەت

1990 – يىلى مەن ئۈچىمگە سىغىمىغانداك سېغىنىشلار بىلەن ۋەتەنگە قايتتىم. ۋەتەن تۇپرىقىدا چوڭقۇر – چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ، گۈزەل كۆڭۈللۈك ۋاقىت ئۆتكۈزدۈم. ماڭا قايتىش ۋاقتى يەتتى. كېتىشكە ئىككى كۈن قالغاندا دوستۇم مېنى ئۆيىگە چاقىردى. سەن كەتكۈچە بىر مۇڭدىشىپ، سۆزلىشىپ ئولتۇرايلى. ئەمدى بىز بىر – بىرىمىزنى كۆرەلەمدۇق يوق، دەپ كۆزىگە ياش ئالدى.

مەنمۇ نېمە ئىشىم بولسىمۇ قالدۇرۇپ بارىمەن دەپ ۋەدە بەردىم.

دېگەن ۋاقتىغا ئۈلگۈرۈپ دوستۇمنىڭ ئۆيىگە باردىم. مەن كىرسەم چاي ئۇستەللىرى ھازىرلىنىپ مېھمانلارمۇ كېلىپ ئولتۇرغان ئىكەن. دوستۇم مېنى ئۆيدىكى مېھمانلار بىلەن تونۇشتۇردى.

بۇلار مېنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرىم ھەم قوشنىلىرىم ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ باتۇر، قەھرىمان جەڭچىلىرى بولىدۇ، دەپ:

گەۋدىلىك ئېگىز بويى، قاراقاش، قويۇق كىرپىكلىك، چىرايلىق قارا كۆزلۈك، ھەربىيلەرگە خاس تۇرگۇن ھەم كەسكىنلىكى كۆرۈنۈپ تۇرغان ياشانغان بولسىمۇ قىياپىتى ئۆزگەرمىگەن ئادەمنى ئۆمەر ئاكام دەپ تونۇشتۇردى.

ئېگىز بويلۇق، قەددى - قامىتى قاملاشقان قوي كۆزلۈك، قوڭۇر چاچلىق، كەم سۆزلۈك ئېغىر تەبىئەتلىك، قىرىغان بولسىمۇ ئۆزگىرىپ

كـۈچ – قۇۋۋىتى كەتمىگـەن چىرايلىق ئادەمنى بۇ شـامىل ئاكام بۇ سىلەرنىڭ مىللەتتىن دەپ تونۇشتۇردى.

مەن سىز تاتارمۇ دەپ سورىدىم.

- ھەئـە تاتارمەن. سـىز بىلەن تونۇشـقىنىم ئۈچـۈن ئىنتايىن خۇشـالمەن دەپ مەن بىلەن كۆرۈشتى. ئاندىن دوستۇم مېنى ئۇلارغا بۇ مېنىڭ ئەڭ يېقىن دوسـتۇم سىلەرگە كۆپ گېپىنى قىلىپ بەرگەن دوسـتۇم سـۆيۈنگۈل بولىدۇ دەپ تونۇشـتۇردى. بىز سالاملىشـىپ، كۆرۈشۈپ، تونۇشۇپ كەتتۇق، ئۇزۇن پاراڭلاشتۇق.

ئۇلار ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدىكى جەڭلەر ۋە دۈشـمەنگە قارشى ئۇرۇش جەرياندا قان تۆكۈپ جان بەرگەن ئەزىز قۇربانلار توغرىسىدا سـۆزلەپ بىر – بىرىمىز بىلەن كونا تونۇش دوسـتلاردەك ئىشەنچى بىلەن قىلىنغان سۆھبەت ئۇزۇنغا سوزۇلدى.

شـامىل، بىزنىڭ جەڭدىكى سەپداشـلىرىمىز، دوسـتلىرىمىزنىڭ ئۇرۇش مەيدانىدا ئەزىز ۋەتەن ئۈچۈن ئۆزىنىڭ قىممەتلىك ھاياتىدىن كېچىپ قۇربان بولغانلارنى كۆرگەندە، قېرىنداشـلىرىمىزنىڭ ئۆلۈمگە قايغۇ دۈشمەنگە بولغان نەپرىتىمىز بىلەن جەڭ قىلدۇق. قورالىرىمىز يېتەرسىز بولسىمۇ كۆڭلىمىزدىكى غەزەپلىرىمىز بىلەن دۈشمەنگە تەڭ كېلىپ ئۇلارنى يەڭدۇق ھەم ئۇلارنى ۋەتەندىن قوغلاپ چىقىرالىدۇق، دېدى.

سۆز ئاخىرىغا كەلگەندە ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە قىلالماي بىر خىتاي «خەلق پارتىيىسى» (گومىنداڭ) دىن خىتاي «كوممۇنىستلار پارتىيىسى» (گوڭچەنداڭ)نىڭ قولىغا ئۆتكىنىنى سۆزلەپ ئۆمەر ئىچىنىپ كۆڭۈلسـىز بولدى. مەن ئۇلاردىن راسـت، نىمە ئۈچۈن ئۈچ ۋىلايەت

ئىنقىلابى غەلىبە قىلالمىدى؟ نېمە ئۈچۈن شۇنداق ياخشى پۇرسەتنى قولدىــن بېرىپ قويــدى؟ گومىنداڭچىلار (ختاي خەلق پارتىيىســى) ھەم ئۇلارغا مايىل بولغان كىشــلەردىن تارتىپ ھەممىســى چىقىپ كېتىپ، ۋەتەن تازىلانغان بىر پەيتتە مىللى ئارمىيە نېمە ســەۋەبتىن ماناس دەرياسى بويىدا پۈتۈن قورال ھەم بارلىق ئارمىيىنى يىغىۋېلىپ ئىككى يىل ھەرىكەتسىز يېتىۋالدى؟ پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقى شــۇنداق چوڭ ئۈمىد - ئارزۇلار بىلەن مىللــى ئارمىيىنى كۈتۈۋاتقان بىر پەيتتە نېمە ئۈچۈن قوزغالمىدى؟ دەپ ئىچىمدىكى يېشــەلمىگەن سوئاللارنى ئوتتۇرىغا قويدۇم.

مەن بۇ ســوئالنى بىرقانچە مەرتىۋە دادامدىن سوراپ توغرا جاۋاب كۈتكەندە دادام:

- ســەن تېخى كىچىك، بۇنداق ئىشلارغا بېشىڭنى تىقما، بۇ سەن ئويلىغاندەك ۋە ســاڭا ئاڭلىتىپ، چۈشــەندۈرۈپ بېرەلەيدىغاندەك كىچىك ئىش ئەمەس. ســەن چوڭ بولغاندا ئاڭلارســەن، ھازىر تىنچ يۈر، دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدى، دېدىم.

ئۆمەر كۈلۈپ قويۇپ، بۇ ھەقىقەتەن كىشىلەر ئۈچۈن يېشىلمىگەن سوئال بولدى، دېدى. بىلەمسىز مەن بىلەن شامىل ئىككىمىز شۇ چاغدا ماناس كۆۋرۈكىنىڭ بېشىدا ئىدۇق. ھەممىمىزنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرغان مانا شــۇ تۇتقۇنلۇق يىلــلار بولدى. بىز ھەر كۈنــى قوزغىلىپ بېرىپ شەرقىي تۈركىستاننى ئازاد قىلىپ، مۇستەقىل، ئەركىن ۋەتەننى قۇرۇپ چىقىش ئارزۇســىدا بۇيرۇق كۈتەتتۇق. لېكىن ئــارزۇ قىلغان مىنۇتلار كەلمىدى دەپ شۇنداق كۆڭۈلسىز بىر قىياپەتتە چوڭقۇر تىندى.

ئاكام ئەخمەتجان قاســىمنىڭ ئىشخانىســىدا ئۇلار بىلەن بىللە

ئىشلەيتتى. بىر كۈنى ئاكام ئالدىراش شىنجاڭغا ماڭماقچى بولۇپ هازىرلاندى.

مەن ئاكامدىن خالى جايدا:

- بىز نېمە ئۈچۈن ۋەتەننى ئازاد قىلىش جېڭىگە ماڭماي ۋاقىتنى بوشقا بۇ يەردە ئۆتكۈزۈۋاتىمىز؟! ئىشلار نېمە بولۇپ كەتتى؟ دەپ سورىدىم.

ئاكام دەيمۇ - دېمەيمۇ دېگەندەك ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قېلىپ ئاندىن:

- هەي ئۇكام بۇ ئىش ئەمدى قولدىن كەتتى، تۇگىدى. يۇقىرىدىكىلەرنىڭ سۆزىگە قارىغاندا بىز «كوممۇنىست پارتىيىسى»نىڭ شەرقىي تۈركىستانغا كىرىشىنى كۈتۈپ قالايمىقان ئەھۋاللارنىڭ يۈز بەرمەسلىكى ئۈچۈن دىققەت قىلىپ باشقۇرۇپ تۇرىمىز ئىكەن دېدى. ئاغزىڭدىن چىقارما مانا بىز غۇلجىنىڭ بىنەم بوغدىيىدىن يۈز ماشىنا ئاشلىقنى خىتاي كوممۇنىست ئارمىيىسىگە ياردەم ئۈچۈن ئېلىپ بارىدىغان بولدۇق دېدى.

بۇ سۆز ماڭا بەكمۇ ئېغىر كەلدى. خۇددى بىرسى بېشىمغا كالتەك بىلەن كەلتۈرۈپ بىرنى ئۇرغاندەك بولدى. پۈتۈن ئۈمىد - ئارزۇلىرىم تۆكۈلۈپ چۇشۇپ شۇنداق ئەسكى بولدۇمكى نېمە دېيەرىمنى بىلمەي:

- نېمىشقا ئەمدى بۇنداق بولىدۇ؟ بىز ۋەتەننى كىمدىن ئازاد قىلدۇق؟ دېدىم. ئۆزۈمنى تۇتالماستىن ئاكامنى ئەيىبلىگەندەك:

- نېمە ئۈچۈن بۇ ئىشنى قىلدىڭلار؟ بىزنىڭ قىلغان جەڭلىرىمىز

نەگە كەتتى. ياش جېنىنى قۇربان قىلىپ قارا تۇپراق ئاستىغا كەتكەن دوستلىرىمىزنىڭ قېنى بوشقا تۆكۈلدىمۇ؟ ئاز قۇربانلار بەردۇقمۇ؟ بىز ۋەتەننى ئازاد قىلىش ئەمەس كوممۇنىست پارتىيىسىنىڭ ۋەتەننى بېسىۋېلىش ئۈچۈن جەڭ قىلىپ قۇربانلار بەردۇقمۇ؟ نېمە ئۈچۈن بىزلەرنى ئالداپ ۋەتەننى ئازاد قىلىمىز دېدىڭلار، سىلەردە ۋىجدان بارمۇ!؟ دەپ بىرىنچى مەرتىۋە ئاكامغا قارشى قاتتىق سۆز قىلغىنىم شۇ ئىدى. ئۆزۈمنى تۇتالمىدىم. گېلىم تىقىلدى، كۆزۈمگە ياش كەلدى. تۆكۈلۈپ - تۆكۈلۈپ يىغلاپ كەتتىم. بىزنىڭ ۋەتەننى ئازاد قىلىش جېڭىمىز پەقەت كوممۇنىستلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى بېسىۋېلىشى ئۈچۈن ياردەم قىلىش بولدىمۇ؟ دېدىم.

ئاكام مېنىڭ ئەھۋالىمنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭمۇ بۇ كوممۇنىزىم ھىيلى - مىكرى بىلەن قۇرغان قاپقانغا چۈشۈپ كەتكىنىدىن دىلى ئازابلىنىۋاتقىنىنى يوشۇرالمىدى.

ئۇ كام بۇ كوممۇنىستلارنىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى ئاياغ - ئاستى قىلىپ دەسسەپ ئۆز مەقسىتى ئۈچۈن ئىشلىتىپ مەجبۇرى ھالدا كوممۇنىزىم سىياسىتىنى بىزگە تاڭغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ يۈرىكىم ئازابلانمامدۇ؟! ساڭا قانداق ئېغىر كەلسە ماڭا ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر بولدى. بۇنداق بولۇشنى كىم خالايدۇ. ھەممىمىز ۋەتەننى خىتاي باسمىچىلىرىدىن ئازاد قىلىمىز دېگەن ئۈمىد بىلەن جەڭگە كىرگەن ئىدۇق. ئەمما يۈنىلىش باشقا بولۇپ چىقتى. ئامالىمىز قانچە بىز بۇنى سەزمەي قالدۇق دەپ ئاكام خۇددى خاتالىق ئۆتكۈزگەن ئادەمدەك چۈشكۈن ھالەتتە روھسىز ئىدى.

بۇ مېنىڭ ئۆمرۈمدىكى ئەڭ ئېغىر كۆڭۈلسىز كۈنلىرىمنىڭ بىرسى ئىدى. مەن ئۆزۈمنى ۋەتەن - خەلقىم ئالدىدا جىنايەتچىدەك ھېس

قىلىپ، روھىم چۇشۇپ، كۆڭلۈم بەك ئەسكى بولدى. بىز ئۆز قولىمىز بىلەن خىتاي كوممۇنىستلىرىغا تۇتۇپ بەرگەندەك بولدۇم دېدى.

ئاكام ئېچىنغان ھالدا:

- ئۇكام بۇ ئىشلار ئەمدى قولدىن كەتتى، بىز پەقەت خىتاي كوممۇنىستلىرىنى كۈتۈۋالىمىز ئىكەن، بۇ يۇقىرىنىڭ كۆرسەتمىسى دېدى.

ئاكام بىلەن ئۇيغۇر سايرانى ئەپەندىنى مەسئۇل قىلىپ سايلاپ چىقىپ ئۇلار غۇلجىدىن يۈز ماشىنا بىينەم ئاشلىقنى خىتاي كوممۇنىستىك ئارمىيىسىگە سوۋغات قىلىپ تاپشۇرۇپ كەلدى.

بۇنى كۆرگەن بەزى غۇلجا بايلىرى ئەھۋالنى ئۇقۇپ ئۇلارمۇ بار بايلىقلىرىدىن «ئالتۇن - كۈمۈچ»كە ئوخشاش قىممەت باھالىق نەرسىلەرنى ئېلىپ خىتاي كوممۇنىستىك ئارمىيىسىگە سوۋغات قىلىپ ئاپىرىپ بەردى. ئۇلارغا جۇزۇڭلى ئۆز قولى بىلەن «رەھمەت» ئېيتىپ يازغان خەتلىرىنى مۇشۇ كۈنگىچە ساقلاپ ھەرقانداق ئۆگىنىش دولقۇنلىرىدىن شۇ خەتنى كۆرۈك قىلىپ ئۆتۈپ كەلدى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان بارلىق جەڭچىلەرمۇ كۆڭۈلسىز بولدى ھەم كۆز ياش تۆكتى، دەپ سۆزلەۋېتىپ ئۆمەرنىڭمۇ كۆزىگە ياش كەلدى. مەن سۆزلەۋېتىپ شۇ كۈنلەرگە بېرىپ جەڭچى دوستلىرىمنىڭ يېنىدا بولغاندەك بولدۇم دېدى.

شامىل ئۆمەرنىڭ سۆزىگە قوشۇلۇپ ئۆمەر دېگەندەك بىزلەر بىر ئۆمۈر ساقايماس يۈرەك يارىسى بىلەن ياشاپ كەلدۇق دېدى.

مەن بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەيرانلىقتا ئۆزۈمنى يوقاتقاندەك

بولۇپ ئۇلارغا قاردىم:

- راست دەۋاتامسىزلەر؟! بۇ قانداق بولغىنى؟ باشلىقلار كىم بولدى ئەمدى؟ ئۇلار كىم ئۈچۈن ئىشلەۋاتىدۇ. ۋەتەننى قوتقۇزۇشىمۇ ياكى ۋەتەننى سېتىشمۇ؟ دەپ سورىدىم. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ياش، ئۈمىدسىز قاراشلىرىمنى كۆڭۈلسىز قىلدى.

كەم سۆزلۈك شامىل بىز شۇنداق 45 يىل چۈشكۈن، ھاياتنىڭ ھۇزۇرىنى كۆرمەي ھايدىلىپ - سۈرۈنۈپ ياشاپ كېلىمىز دەپ ئۇمۇ كۆڭۈلسىز بولدى ھەم ئېھتىيات بىلەن تۆۋەن ئاۋازدا سوزۇپ - سوزۇپ سۆزلەپ:

غۇلجىدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى باشلانغان ۋاقىتدا شەھەردە بىرقانچە ئادەم پەيدا بولدى. بۇلار ئەينەكچى بولۇپ كوچىلارنى ئارىلاپ رازۋېتكا قىلاتتى. كىملەر قايسى ھويلىدا ئولتۇرىدۇ دەپ ئەتراپنى پايلاپ يۈرسە كېرەك. كىشىلەر بۇلارنى «ئىشپىيون» دەپ قورقاتتى. ئۇلار ئەينەكنىمۇ سالالمايدىغان يالغاندىن ئەينەكچى قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ ئەتراپنى چارلاپ يۈرەتتى. كۆپ ئۆتمەستىن غۇلجىدا ئۈچ ۋىلايەتنىڭ رەئىسى بولۇپ مەيدانغا چىقتى. بۇنىڭ ھەممىسى سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ پىلانلاپ ئېلىپ بارغان ئىشى ئىكەن دېدى.

ئۆمەر ئاكام شىكئەندىن بەكمۇ كۆڭۈلسىز، ئاغرىق ئادەمدەك چۈشكۈن ھالدا كەلگىنىنى كۆرۈپ ئەنسىرەپ قالدىم.

- ئاكا نېمە بولدى، ئاغرىپ قالدىڭمۇ؟ ئەھۋالىڭ ياخشى كۆرۈنمەيدىغۇ؟ دەپ سورىدىم.

- ياق ئۇكام ئاغرىمىدىم، ئىچىم ياندى، روھى چۈشكۈنلۈك بىلەن ئۆزۈمنى تۇرغۇزالمىدىم، قىينالدىم. بۇ خىتاي باسمىچىلىرىنى

يوقىتىپ، ۋەتەننى ئازاد، مۇستەقىل بىر دۆلەت قۇرۇش مەقسىتىدە كۈرەش قىلىپ قۇربانلار بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئازادلىق دېگەن ئۇلۇغ مەقسەت بىلەن خەلقنى ئىنقىلابقا باشلاپ خىتاي كوممۇنىستلار پارتىيىسىنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا كىرىشىگە ياردەم قىلىش ئۈچۈن بىزلەرنى ئىشلەتكەن ئىش ئىكەن. بىز گومىنداڭچىلار (خىتاي خەلق پارتىيىسى)نى يوقىتىپ بولۇشىمىزغا ئارمىيىنى ھەم بارلىق قوراللار بىلەن ماناس دەرياسى بويىدا، خىتاي كوممۇنىستىك ئارمىيىسىنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا كىرگىچە تۇتۇپ تۇرغان ئىكەن. بۇنىڭ بارلىقى خىتاي ۋە سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى خىتايغا تۇتۇپ بېرىش پىلانى بىلەن ئىلىپ بېرىلغان ھىلى - مىكىر ئىكەن. سوۋېت ھۆكۈمىتى خىتاي كوممۇنىست ئارمىيىلىرىنى شەرقىي تۈركىستانغا كىرىش ئۈچۈن ياردەم قىلىپ تۆت يۈز ئايروپىلان خىتاي ئارمىيىسىنى تانكا ھەم قورالىرى بىلەن شەرقىي تۈركىستان تۇپرىقىغا توشۇپ بەردى. ئەمدى بىزلەرگە بىرمۇ خۇشال بولىغۇدەك ياخشى كۈنلەر قالمىدى. خەلقىمىز بۇرۇنقىدىنمۇ ئېغىر كۈنلەرگە قالىدىغان ئوخشايدۇ.

كوممۇنىزىمنىڭ غالجىر ئىتلىرى ئاچ بۆرىدەك ماكانىمىزغا ئېتىلىپ، ئۇلارنىڭ قۇتۇرۇپ قەدىمى ۋەتەن تۇپرىقىغا باستى. بۇنىڭغا قارشى بىزنىڭ كۈچىمىز يەتمەيدۇ. بىزگە ياردەم قىلىغۇدەك بىرمۇ تايانچىمىز يوق. ھېچقانداق قارشىلىق كۆرسىتەلمەيمىز، ئەڭ ئېچىنارلىقىمىز شۇ بولدى. بىر تۇگىدۇق دەپ ئاكام يىغلىدى. ئاكامنىڭ يىغلىغىنىنى كۆرمىگەن ئىدىم، ئىچىم ئېزىلدى.

قارا بۇلۇت ئاستىدا يوق بولدۇق. ئامالسىزلىقتەك يامان نەرسە يوق. شۇنىڭ بىلەن بىر كۈننىڭ ئىچىدە شەرقىي تۈركىستانغا خىتاي كوممۇنىست ئارمىيىسى ھېچ خىيىم - خەتەرسىز، چىقىم - چەكسىز

كىرىپ ئىشغال قىلىۋالدى. كۆپ ئۆتمەستىن مىللىي ئارمىيىمىزنى يوقىتىپ ئورنىغا خىتاي ئارمىيىسى كېلىپ ئىگەللىدى. خەلقىمىز ئارمىيەسىز قۇل ۋە ئەسىر ھالغا چۈشۈپ قالدى دېدى. ھەممىمىز بەك كۆڭۈلسىز بولۇپ ئولتۇرۇپ قالدۇق.

مەن سورىدىم، بىزنىڭ باشلىقلىرىمىز نېمە ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئارمىيىسىنى يوقىتىشقا يول قويىدى؟ ئارمىيەسىز مەملىكەت بولۇرمۇ؟ ئارمىيىسىزلىك قورالسىزلىقتۇر. بۇ بىر مەملىكەتنىڭ، مەملىكەتلىك رولنى يوقاتقانلىقتۇر. بۇ تەسلىمچىلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس. نېمە ئۈچۈن مىللىي ئارمىيىمىزنى يوقىتىپ خىتاي ئارمىيىسىنى قوبۇل قىلدى دېدىم. شامىل:

- باشلىقلىرىمىز بىر تۈركۈم نادانلار ھەم ساتقۇنلاردۇر. ئۇلارغا گاۋجى گەمبۇ (ئالىي دەرىجىلىك كادىرلار) ئۇنۋانىنى بېرىپ ھەم ئالىي دەرىجىلىك تەمىنات بىلەن ئۇلارنىڭ تويماس ئاچكۆزىنى يۇمدۇردى. ئالىي سۈپەتلىك تۇرمۇشلار بېرىپ ئۇلارنى راھەتلەندۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھوزۇر ئىچىدە كۆزىنى يۇمۇپ خىتاي كوممۇنىستلىرى بىلەن بىللە ياشىساق ياخشى ئوخشايدۇ دەپ كوممۇنىستىك خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ھەممە تەلەپلىرىنى رەت قىلماستىن «ئالىي دەرىجىلىك كادىرلار» غا بېرىلگەن ھوقۇق تامغىسىنى بېسىپ بېرىپ پۈتۈن ئىشكىلەرنى ئېچىپ بېرىپ كېلەچەك ۋەتەننىڭ ئىستىقبالى ۋە خەلق تۇرمۇشى دېگەن نەرسىنى، ئۆز خەلقىنى ئويلىنىپمۇ كۆرمەستىن ھەر نەرسىگە يول قويىدى. ۋەتەننىڭ كۈچلۈك بىر ئەربابى بولالمىدى. كېلەچەكتىكى ۋە ھازىرقى پۈتۈن يوقىتىشقا ۋە خەلقىنىڭ ئېغىر زۇلۇمغا ئۇچراپ ئاياغ - ئاستى بولۇشىغا ئۇلار سەۋەبچى. شۇنىڭ بىلەن ۋەتەن باشسىز - ئىگىسىز قېلىپ خەلقىمىز قۇللۇق ھالەتكە چۈشۈپ قالدى

دەپ شـامىل ئىچى يېنىپ كۆيگەندەك بولۇپ، ئىچىنىشلىق، روھسىز هالدا سۆزلىدى.

مەن خىتاي هۆكۈمىتى ئۇلارنىڭ كىيىنكى پەيتلەردە سەتكەن شۇ خىزمەتلىرىگە مۇكاپـات ئۈچۈن ئۇلارنى (ئالىي دەرىجىلىـك كادىرلارنى) مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا تۈرمىلەردە يوق قىلدى دېدىم.

مەن ئۇلارغا دادامدىن ئاڭلىغان خىتاي كوممۇنىست ئارمىيىسىنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا كىرگەن كۈننى ئەسلەپ سۆزلەپ بەردىم.

هاۋا سوغۇق ئىدى. قىشنىڭ ئۆزىگە خاس گۈزەللىكى بىلەن شەھەر چىرايلىق كۆرۈنەتتى. پۈتۈن ئەتراپ ئاپئاق قار، ئاسمان ئوچۇق كۆپكۆك، هاۋا ۋە هەممە يەر پاكىزە كۆرۈنەتتى. ئۈرۈمچى شەھەر – كوچىلىرىنى توشـقۇزۇپ مىللى ئارمىيىنىڭ كېلىشىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن پۈتۈن ئادەم هاياجان ئىچىدە تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى. هەربىر ئادەمنىڭ يۈزىدە چەكسىز خۇشاللىق ۋە خۇش چاقچاق كۈلكىلىرى بىلەن شەهەر جانلىنىپ قىشنىڭ سوغۇقلىقىمۇ كىشىلەرنى توڭلاتمايتتى. خەلق ئارزۇ قىلغان ئازادلىق مىنۇتىنى تەشنالىق بىلەن كۈتەتتى.

قوشنىمىز ئەمەت ئاكا ئۈچ ئايدىن بېرى بورداپ بېقىۋاتقان قويىنى مىللى ئارمىيىنىڭ كېلىشى شـەرىپىگە ئازادلىق كۈنى ئۈچۈن سويۇپ «توي ياسـايمەن» دەپ ئېلان قىلدى. يەنە بىر ئـادەم يېقىندا بىر - ئىككى كۈندىن كېيىن ئايالىم تۇغىدۇ. بالام ئوغۇل بولسـا ئىسمىنى «ئازاد» قويىمەن. شۇ چاغدا هەممىڭلارنى «ئات تويى» غا چاقىرىمەن، كەلمەي قالماڭلار، دېدى. هەممە ئادەم كۈلۈپ يارايسەن هوسەن ئاكا دەپ چاقچاق قىلىشـتى هەم ياخشى تىلەكلەر قىلدى. بەزى كىشىلەر «چاشـقۇ چاچىمەن» دەپ بىر سومكا كەمپۈت ۋە شېكەرلەرنى تۇتۇپ

تۇراتتى. ھەر كىم ئۆزىنىڭ ئاتىغانلىرىنى ۋە خۇشاللىقىنى سۆزلىشەتتى. شەھەر كوچىلىرىمۇ خۇشال كۆڭۈللۈك كۆرۈنەتتى.

خەلق مىللى ئارمىيىنى سانجى تەرەپكە قاراپ كۈتۈپ تۇرغاندا سەندۇقبى تەرەپتىن گۈرۈلدەپ زەمبىرەك ئۇچىنى شەھەرگە قارىتىپ كېلىۋاتقان تانكىلارنى كۆرگەن خەلق ھېچنەرسىنى ئويلانماستىن تەشنالىق بىلەن كۈتۈۋاتقان «مىللى ئارمىيىمىز» دېگەن ئوي بىلەن پۈتۈن خەلق «ياشىسۇن مىللى ئارمىيە!»، «ياشىسۇن بىزگە كەلگەن ئازادلىق ۋە ئەركىنلىك!» دەپ توۋلاپ، ئىسقىرتىپ چاۋاك چېلىشقا باشلايدۇ. ئادەملەر خۇشاللىقىدىن ئازادلىققا چىققىنى ئۈچۈن، ۋەتەنىنىڭ مۇستەقىل بولغىنى ئۈچۈن، بىر - بىرىنى قۇچاقلاپ تەبرىكلەشتى. بەزى ئادەملەر خۇشاللىقىدىن كۆز يېشى قىلدى. ئەمما، بۇ خۇشاللىق ئۇزاققا بارمىدى. تانكىلار يېقىن كەلگەندە خەلق بۇلارنىڭ «مىللى ئارمىيە» ئەمەس، ئاغزىغا ماسكا تاقىغان «خىتاي ئارمىيىسى» ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەممە ئادەم قېتىپ قالدى. كىشىلەر غۇلغۇلا كۆتۈرۈپ «قېنى بىزنىڭ مىللى ئارمىيە»مىز، يەنە بۇ «خىتاي ئارمىيىسىغۇ» بىز بۇلاردىن قۇتۇلمىدۇقمۇ؟!» بۇ نېمە ئىش دەپ بەزى ئادەملەر يىغلاشقا باشلىدى.

بۇلار بىزنىڭ «مىللى ئارمىيە»مىزنى يوقاتتىمۇ؟ دەپ ئەنسىرەشتى. بىزلەر ئازادلىقنىڭ يۈزىنى كۆرەلمەيمىزمۇ؟! دەپ يىغلاشتى.

كۈننىڭ يۈزىنى بۇلۇت قاپلاپ ئېلىپ قاراڭغۇ قىلغاندەك شەھەر يۈزىدىكى خۇشاللىق توگەپ ماتەمگە ئايلانغاندەك كۆڭۈلسىز بولدى. كۆپ ئۆتمەستىن خەلق تارقاپ كوچا بوش قالدى. ئارقا - ئارقىدىن ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقان تانكىلار كىشىلەرنىڭ يۈرىكىنى دەسسەپ ئۆتكەندەك خەلق ئۈچۈن بۇلار ئېغىر قايغۇ بولۇپ ھەسرەتلەندى.

دۈشمەن باستۇرۇپ كىرگەن شەھەردەك خەلق خەۋپ ۋە زۇلۇم ئاستىدا قالدى. گۈزەل شەھىرىمىز قايغۇدىن كۆز ياش تۆكۈپ يىغلاۋاتقاندەك كۆڭۈلسىز بولۇپ كەتتى.

خەلقنىڭ كۆزىدە ياش ۋە غەزەپ بىلەن چارىسىز ھالدا «قانداق قىلىمىز؟!» دېگەندەك بىر - بىرىگە باقاتتى.

كوچىلاردا ئادەم قالمىدى. تانكىلار ئۈزلۈكسىز ئۆتۈپ تۇردى. ئۈمىدسىزلىك ۋەتەننى چۆكۈردى. خەلقىمىز ئەسىر بولۇپ قالدى، دەپ دادام كۆزىگە ياش ئېلىپ سۆزلەپ بەرگىنى يادىمدا. مەن ھېچ ئۇنۇتمىدىم. دادامنىڭ سۆزى مېنىڭمۇ يۈرىكىمنى ئەزدى. شۇ كۈندىن باشلاپ «ۋەتەننى ئازاد قىلىش» دېگەن ئارزۇ مېنىڭ يۈرىكىمدە ساقلىنىپ كەلدى ۋە ماڭا كۈچ بەردى دېدىم.

قازاق قېرىنداشلارنىڭ بىر گېپى بار:

جاۋگدى ئۇز باشگدان كوشلى ساناۋ
ئازاپدان ئارتمايدى ئۆمۈروگدى

(دۈشمىنىڭنى كۈچلۈك بىلىش ئازاپتىن ئۆمرۈڭنى قۇتۇلدۇرالمايدۇ)

مەن بۇ سۆزنى بەك ياخشى كۆرىمەن.

چىڭگىزخانمۇ بىرىنچى مەرتىۋە قىلغان جەڭدە يېڭىلىپ قاچقاندا، ئۇ ھاجەتخانىدا بىر چۈمۈلىنىڭ ياغاچ بېشىغا چىقىش ئۈچۈن 70 مەرتىۋە يىقىلىپ چۈشۈپ يۈرۈپ ئەڭ ئاخىر دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىققانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، چىڭگىزخان ئۆزىگە مەن جەڭدە بىرىنچى مەرتىۋە يېڭىلىپ قاچتىم. مۇشۇ چۈمۈلىچىلىك بولالمىدىم دەپ قايتىپ بېرىپ ئەسكەر توپلاپ جەڭ قىلىپ، دۇنيانى تىترىتىپ

غەلىبە قىلغان ئىكەن. ئۈمىدسىزلىك مەغلۇبىيەتكە باشلايدۇ.

بىز تۈركىي مىللەتلەر ئاجىز مىللەت ئەمەس. بىز پۈتۈن دۇنيادىكى تۈركىي مىللەتلەر بىرلىشىپ خەلقىمىزنى نادانلىقتىن ۋە ئارىمىزدىكى نادان ساتقۇن خائىنلاردىن قۇتۇلدۇرۇپ، قول تۇتۇشساق بىزنى ھېچقانداق بىر كۈچ يېڭەلمەيتتى. پەقەت ئارىمىزدىكى ساتقۇن - خائىنلار، ئۇلار نادانلار، ئۆز مىللىتىنىڭ قېنىنى ئىچىپ گۆشىنى يېگۈچىلەر، ئۇلار ئۆز مىللەتدىشىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىپ ئۇلارنى ساتقان پۇل بىلەن كىچىككىنە راھەتكە ئېرىشىپ ئۆزىنى مەڭگۈ جەھەننەم ئوتىغا ئاتقۇچىلاردۇر. «قازاننىڭ ئۈستىمۇ، ئاستىمۇ قارا» دېگەندەك ئىككى دۇنياسىمۇ قارا ئادەملەر.

نادانلىق ھەممىدىن يامان، ئىسىگىزلەردە بارمۇ، مەسجىدلەرنى بۇزۇپ قۇرئانلارنى كۆيدۈرگۈچىلەر ئۆز خەلقىمىز بولدى. بىر خەنزۇ خەلقى بۇ ئىشلارغا قېتىلمىدى. پەقەت ئۆز خەلقىمىزنىڭ ئىچىدىكى بىر تۈركۈم نادانلار ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۇشۇپ كۆيدۈردى. مەسجىد ئاللاھنىڭ ئۆيى ئىبادەتخانىمىز، قۇرئان ئاللاھنىڭ كىتابى دەپ بىرمۇ ئادەم ھىمايە قىلالمىدى. ھەممە ئادەم بىردەك قارشىلىق قىلسا ئۇلارنى ئۆلتۈرەرمىدى؟ ئەكسىچە بىزنىڭ مەھەللىدىكى سەغىيت موللا دېگەن دىنى خادىم:

- «پادىشاھنىڭ ئەمرى ئاللاھنىڭ ئەمرى» دەپ ئاللاھنىڭ كىتابى بولغان قۇرئانلارنى ئۆز قولى بىلەن ئوتقا ياقتى. بۇ قانداق سۆز. ئاللاھ ئۆزىنىڭ كىتابىنى خەنزۇ پادىشاھقا ئوتقا كۆيدۈرۈشكە ئەمرى قىلارمۇ؟ بۇ قانداق نادانلىق، بىرەر ئادەم بۇنداق ھەرىكەتكە قارشىلىق قىلالمىدى. مېنىڭ ئىچىم قايىندى. بۇ سەغىت موللا ئۆزى دىنى ئەرباب ھەم مەھەللە جۇرنى ئىدى. 58 - يىلى ئىستىل تۈزىتىش ۋاقتىدا

خەلقنى شۇنداق نادان جۇرۇنلەرنىڭ (مەھەللە باشلىقى) ئىنكاسى قىلىپ كۆرسىتىش بىلەن قارا قويۇق تەكشۈرمىسەدىن ھېچقانداق دەلىل - پاكىت بىلەن يېزىلغان ماتېرىياللىرى يوق خەلقنى قولغا ئالغاندا، سەغىت موللانىڭ ئۆگزىسىگە كەپتەر ئويناپ چىققان 14 ياشلىق قوشنىسىنىڭ ئوغلى ۋاختىنى (ئىسمى ئېنىق يادىمدا يوق پەقەت ۋاخىت دەپ ئەسلىگىنىم ئۈچۈن شۇنداق يازدىم) تۇتۇپ باللار تۈرمىسىگە ئاپىرىپ بېرىپ ئۇ بالىنىڭ پۈتۈن ئۆمرى تۈرمىدە تۇتقۇنلۇقتا ئۆتتى. مەن شىگوبىغا بارغاندا ئۇ بالا شىگوبىدا بىز بىلەن بىر مەيداندا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشتە بولدى. ئۇ ۋاقىتتا ئۇ شۇنداق چىرايلىق يىگىت بولۇپ ئۆسكەن ئىكەن. ئۇنىڭ باللىق ھەم ياشلىق ھاياتلىرى تۇتقۇندا بولدى. ئۇ بەختىسىز 65 - يىلى قەشقەر مارالبېشى قارا قىلىچىنىغا سۈرگۈن قىلىنغان مەھبۇسلار قاتارىدا كەتتى، دېدىم.

ئۆمەر راست دەيسىز نادانلىق ھەممىدىن يامان نەرسە، شۇ سەۋەبتىن خەلقىمىز باش كۆتۈرۈپ تۇرالمىدى دېدى.

دوستۇم رەنانىڭ يادىغا بىر نەرسە چۈشكەندەك ئالدىراش:

- ھە، مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش رادىئو ئىستانسىسى» دەپ بىر رادىئو دولقۇننى ئاڭلاتتى. ئۇنىڭدا «ۋەتەننى قۇتۇلدۇرايلى، مۇستەقىل ۋە ئازاد قىلىش ئۈچۈن جەڭ قىلايلى، بىزگە كېلىپ قوشۇلۇڭلار» دېگەن مەزمۇندا شۇنداق تەسىرلىك، شۇنداق ھېسسىيات بىلەن سۆزلىدىكى ئادەمنىڭ بەدەنلىرى جۇغۇلداپ كۆزلىرىمدىن ياشلىرىم ئېقىپ، رادىئو ئىچىگە كىرىپ كەتكەندەك بولاتتىم. ھەر ئاڭلىغىنىمدا تەسىرلىنىپ ھاياجان ئىچىدە كۆز ياشلىرىم بىلەن بىر قېتىممۇ ۋاقتىنى قاچۇرماي ئاڭلايتتىم. ئۆزۈمدە ئۈمىد، كۈچ، غەيرەت بىلەن غۇرۇرلىنىپ ئۇلار نەدە ئىكەن بېرىپ قوشۇلسام دەپ

ئويلايتتىم. ئەمما كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇ دولقۇننى يوقىتىپ قويدۇم. سىلەرمۇ ئاڭلىدىڭلارمۇ دەپ بىزگە قارىدى.

– مېنىڭمۇ «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش» رادىئو دولقۇنلىرىنىڭ خەۋەرلىرىنى ئاڭلىغانلىقىم يادىمغا كەلدى.

توغرا مەنمۇ ئاڭلىغان ئىدىم. ئۇنى بىرىنچى مەرتىۋە 18 – ماي كۈنى «قانلىق ۋەقە بولغان كۈرەش مەيدانىدا ئادەملەرنى ۋەھشىلەرچە ئۇرۇپ 40 تەك ئادەم تاياقتىن قان ئىچىدە قالدى ۋە كۈرەش مەيدانىدا شۇ زۇلۇم قىلىناشلار بىلەن جان بەرگەن دەھشەتلىك بىر كۈندە ئۆيگە كېلىپ، بەدىنىمدىكى يارىلارغا چاپلىشىپ كەتكەن كىيىملىرىمنى ئالماشتۇرۇپ، ئاچچىق ئاغرىقلار بىلەن ياتالماي ئولتۇرغان ئىدىم. كىچىك سىڭلىم رادىئونى ئاچتى. سىڭلىم ئايشە:

- ئۆچۈر نېمىگە رادىئو قويىسەن دەپ تۇرۇشىغا «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش رادىئو ئىستانسىسى» دەپ چىقىپ كەلدى.

مەن ئۆچۈرمە تۇرسۇن ئاڭلايلى دېدىم.

رادىئو ۋەتەن ئىشقىدا يانغان يۈرەكتىن ھاياجان بىلەن سۆزلەنگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

ۋەتەنداشلار – قېرىنداشلار، تۇرۇڭلار، بىز ۋەتەننى قۇتۇلدۇرايلى. ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى، بىرلىشەيلى! بىزگە كېلىپ قوشۇلۇڭلار دېگەن مەزمۇندا شۇنداق تەسىرلىك سۆزلىدىكى ھاياجاندىن كۆزۈمگە ياش كەلدى. مەن بىزنىڭ دوستلىرىمىز ۋەتەنداشلىرىمىز ھەرىكەتتە ئىكەن دەپ شۇنداق خۇشال بولدۇم. بۇ رادىئو ماڭا ئۈمىد بەردى، كۈچ بەردى. ئاغرىقتىن ياتالماي ئولتۇرغان ئادەم ھەممە ئاغرىق ۋە خاپىلىقلارنى ئۇنتۇپ روھلاندىم. ھەر كۈنى يوشۇرۇن ھالدا

رادىئونى ئاڭلاشقا باشلىدىم. كېيىن مەن بۇ رادىئو ئىستانسىسىدىن گۇمانلاندىم. بىر يوشۇرۇن تەشكىلاتلارنىڭ بۇنداق كۈچلۈك رادىئو دولقۇنى تارقاتقۇدەك كۈچى بولارمۇ؟ نېمە ئۈچۈن خىتاي كوممۇنىستلىرى بۇ رادىئو دولقۇنىنى ئۈزۈپ كەسمەيدۇ؟ نېمە ئۈچۈن بۇ دولقۇننى تارقىتىشقا يول قويىدۇ؟ ھەم ئۇلار بىز تيانشان تاغلىرىنىڭ ئېتەكلىرىدە كېلىپ بىرگە قوشۇلۇڭلار دەپ ئاڭلاتتى. شۇ تيانشان تاغ ئېتەكلىرىگە خىتاي كوممۇنىستلىرى بېرىپ ئۇلارنى تۇتۇۋالامدۇ؟ بۇ مېنىڭچە بولغاندا خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ توردىن چۈشۈپ قالغانلار بولسا مۇشۇ يول بىلەن تۇتۇش دەپ ئويلاپ چىقارغان نەرسە بولسا كېرەك. ئۇلار ھەر ۋاقىت «ئاسماندا تور، يەردە قاپقان ھېچ يەرگە قاچالمايسىلەر» دەيتتى. بۇ چوقۇم ئۇلارنىڭ خەلقلەرنى تۇتۇش ئۈچۈن قۇرۇلغان قاپقىنى بولسا كېرەك دەپ ئۇ رادىئونى ئاڭلىماس بولدۇم. ئەمما مەن بۇ رادىئو بالاسىغا دۇچ كەلدىم.

70 - يىلى ماي ئېيىدا بىزنىڭ گۇڭشىغا خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ كەلگەن ياك زۇرۇك بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ:

- سەن بىلەن سۆزلىشىدىغان ئىش بار دەپ مېنى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىغا ئېلىپ باردى.

ئىشخانىدا تولۇق ھەربىي ئۇنىۋانى تاقىغان ھەربىي كىيىمدە كۆرۈنۈشى سۈرلۈك بىر ياش ھەربىي ئولتۇراتتى. ياك ماڭا بۇ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم (پارتىيە كومىتېتى)دىن سەندىن سوراق قىلىش ئۈچۈن كەلدى دەپ تونۇشتۇردى. ئۇلار مېنى سوراق قىلغۇدەك نېمە ئىشتۇر كۆڭلۈمدىن «شەرقىي تۈركىستان تەشكىلاتى» گە قاتناشقان ئىشلار ئۈستىدە سوراق قىلغىلى كەلدىمىكىن دەپ ئويلىدىم ۋە قەتئىي قائىل بولماسلىق كېرەك دەپ ئۆزۈمگە سۆز بەردىم.

ئۇ ئادەم ئۆلتۈر دېدى.

مەن كۆرسەتكەن ئورۇنغا بېرىپ ئۆلتۈردۇم. ئۇ خەنزۇ ھەربىي مەندىن سوراق قىلىشقا باشلىدى.

سەن «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش رادىئو ئىستانسىسى» بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭنى ئېيت دېدى.

مەن بۇ سوئالغا ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدىم ۋە ئۇلاردىن كەچۈرىسىز مەن سوئالىڭىزنى چۈشىنەلمىدىم دېدىم.

ئۇ خەنزۇ چۈشەنمىگۇدەك نەرى بار «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش رادىئو ئىستانسىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭنى سۆزلە» دەۋاتىمەن دېدى.

مەن ئۇنداق رادىئو ئىستانسىسى بارلىقىنىمۇ ئاڭلاپ كۆرمىدىم دېدىم ۋە خەۋىرىممۇ يوق، ئالاقەممۇ يوق دېدىم.

سەن بىزنى ئالداپ كېتىمەن دەۋاتامسەن، ئۇ ھېچ مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭدىن راستىڭنى ئېيت دەپ ۋارقىردى.

ئەگەر سېنىڭ ئالاقاڭ بولمىسا سېنى ئۇلار ئىزدەپ كېلەرمىدى. قىزىل سايدا ھەم 4 - ئەترەتتە ئىشلەۋاتقىنىڭلاردا سېنى ئاتلىق ئادەملەر ئىزدەپ كېلەرمىدى، بۇمۇ يالغانمۇ دەپ توۋلىدى.

كۆز ئالدىمدىن قىزىل سايدا كەلگەن ئاتلىق ئادەملەر ھەم 4 - ئەترەتتىكى ئىككى ئاتلىق ئادەملەر چاقماقتەك «لاپ» قىلىپ ئۆتتى. بىراق مەن ئۇلار بىلەن سۆزلەشمىدىم. لېكىن ئۇلارنىڭ مېنى 18 - مايدا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ مېنى كۆرگىلى كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم.

ياق مەن ھېچقانداق ئادەملەرنى كۆرمىدىم، بۇ يالغان. نەنسەندە

پۈتۈن ئادەم ئات مىنىپ يۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ قايسى كىم؟ نېمە قىلىپ يۈرگىنىنى بىلمەيمەن دېدىم. ئۇ ھەربىي ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، سەن ئەگەر مۇشۇنداق جاھىللىق قىلىۋەرسەڭ بىز سېنى قولغا ئېلىپ تۈرمىگە تاشلايمىز دەپ يېنىدىكى تاپانچىنى ئېلىپ ئۈستەل ئۈستىگە تاراققىدە قىلىپ قويدى.

مەنمۇ ئورنۇمدىن تۇردۇم.

بەك ياخشى بولار ئىدى. مەنمۇ مۇشۇ جەھەننەم تۇرمۇشىدىن تويدۇم، قولغا ئالساڭلار مەن خۇشال بولاتتىم، قىلغان مۇشۇ ياردىمىڭ ئۈچۈن رەھمەت ئېيتقان بولاتتىم دېدىم.

ياڭ ماڭا بولدى، ئولتۇر ئۆزۈڭنى بېسىپ راستىڭنى ئېيتساڭ بولدى ئەمەسمۇ دېدى.

ياش ھەربىي ئولتۇر ئورنۇڭدا مەسىلەڭنى ياخشىلاپ تاپشۇر دېدى.

مەن ئورنۇمغا بېرىپ ئولتۇردۇم. ئۇلار مېنى تۈرمە بىلەن قورقۇتالمىغاندىن كېيىن ئاستا يۇمشىدى.

مەسىلەڭنى تولۇق تاپشۇرساڭ ساڭا ھېچ ئېغىرچىلىق يوق جاھىللىق قىلما دېدى.

مەن نېمىنى تاپشۇرىمەن دېدىم.

ئۇ ئادەم ئاڭلىمىغان بولساڭ دېگەندەك، سوزۇپ - سوزۇپ «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش رادىئو ئىستانسىسى» بىلەن بولغان ئالاقە - مۇناسىۋىتىڭنى تاپشۇر دېدى.

مەن كۈلدۈم. «رادىئو ئىستانسىسى بىلەن مېنىڭ قانداق ئالاقەم

بولسۇن، مەن بىر رادىئو دولقۇنلىرىنى تارقاتمىسام، مېنىڭ رادىئو ئىستانسىم بولمىسا، مەن ئۇلار بىلەن قانداق ئالاقە قىلارمەن. مەن ئۇنداق چوڭ ئادەم ئەمەس، ئۇ ئىشلار بىلەن خەۋىرىم يوق. مەن ئۇلاردىن مۇشۇ مەخپى رادىئو ئىستانسىسى ئەمەلىيەتتە شىنجاڭدا بارمۇ؟» دەپ سورىدىم.

ئۇ ئادەم مېنىڭ سوئالىمغا ھەيران بولغاندەك ئولتۇرۇپ قېلىپ، بۇ سوئالنى ماڭا قويدى.

مەن ئۇلارغا مېنىڭچە بولغاندا بۇ يالغان، بۇنداق دولقۇن تارقىتالايدىغان كۆچلۈك چوڭ مەخپى ئىستانسىنى شىنجاڭدا قۇرۇپ چىقىش مۇمكىن ئەمەس، ئاز ئىقتىسادقا كەتمەيدۇ. بۇنداق يوشۇرۇن مەخپى تەشكىلاتلارنىڭ ئۇ قەدەر ئىقتىسادى بولماس، بۇ يەڭگىل ئىش ئەمەس، سىلەر شۇنداق چوڭ دۇنيا بويىچە ئەڭ كۆچلۈك دەپ كەلگەن كوممۇنىست پارتىيىسى تۇرغاندا بۇنداق رادىئو ئىستانسىسىنى دولقۇن تارقىتىپ قويغىچە نېمە ئۈچۈن تۇتۇۋالمايسىلەر، ئۇلارنى تۇتۇپ يوقاتماي، يوق نەرسە ئۈچۈن مەندىن سوراق سوراپ ئاۋارە بولۇپ يۈرسىلەر دېدىم.

ئۇ ئادەم ئۇنداق بولسا سەن ئۇ «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش رادىئو ئىستانسىسى» قانداق دەپ تونۇيسەن؟ دېدى.

مەن خاتىرجەم ئولتۇرۇپ مېنىڭچە بولسا بۇ رادىئو ئىستانسىسى شىنجاڭ چېگراسىنىڭ سىرتىدا، شىنجاڭغا قارىتىپ تارقاتقان دولقۇن بولۇشى مۇمكىن، يەنە بىر ئېھتىمال كوممۇنىستلار پارتىيىسى، خەلقنى قايمۇقتۇرۇپ تۇتۇش ئۈچۈن تارقاتقان دولقۇن دەپ ئويلايمەن ھەم مەخپى تەشكىلاتنىڭ رادىئو دولقۇنى دېگىنىگە ئىشەنمەيمەن دېدىم.

ئۇ ئىككىسى بىر - بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ قويدى. سەن راستىن ئىشەنمەمسەن؟ دەپ سورىدى. مەن ئىشەنمەيمەن دېدىم.

ئۇنداق بولسا ئەتىدىن باشلاپ ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىغا قاتنىشىپ مەسىلە تاپشۇرۇش ئېلىپ بېرىلىدۇ. سەن ياخشىراق ئويلىنىپ مەسىلىگىنى تولۇق تاپشۇر. ئۆگىنىش گۇگۇشى بويىچە مەسىلىسى بار ئادەملەرنى ئېلىپ كېلىپ گۇگۇشىنىڭ يېنىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىچىدە بىر ئاي ئېلىپ بېرىلىدۇ. شۇ يەردە يېتىپ ئۆگىنىش قىلىسىلەر دېدى.

ئارىلىقتىن كۆپ ئۆتمەستىن بىزنىڭ تۇتۇنخودىكى كومۇرخاگلىرىدا ئىشلەيدىغان بىرقانچە تونۇش ياش باللار بار ئىدى. بىر كۈنى ئۇلار بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ خاگدا بولغان خەۋەرلەرنى سۆزلەپ كېلىپ ماگا يوشۇرۇن ئاستا ئاۋاز بىلەن:

- سىز ئاڭلىدىڭىزمىكىن، يېقىندا «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش رادىئو ئىستانسىسى» دېگەن رادىئو خەۋەرلىرى چىقتى. بىز ھەممىمىز يوشۇرۇنچە ئاڭلايتتۇق. بۇ رادىئو خەۋەرلىرى بىزنى ئىنتايىن قاتتىق تەسىرلەندۇردى. ھاياجان بىلەن شۇ يولداشلارغا قوشۇلۇش ئارزۇسى بىلەن ياشىدۇق. شۇنىڭ بىلەن بىز ھەممىمىز ئۇلارغا بېرىپ قوشۇلۇش قارارىغا كېلىپ ھازىرلاندۇق. لېكىن ئارىمىزدا ياشقا چوڭراق ئاكىمىز:

- ياق ھەممىمىز بارمايلى، چۈنكى بىز ئۇلارنى تولۇق بىلمەيمىز. بۇ راستمۇ؟ - يالغانمۇ؟ ئېنىق ئەمەس، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ تاكتىكىلىرى جىق، ئۇلار ئويۇن ئوينىتىپ يۈرەمدۇ بىلمەيمىز، تولۇق ئىشەنچلىك نەرسە ئەمەس. ئۇلار «ئاسماندا تور يەردە قاپقان» دېگەندەك خەلقنى قايمۇقتۇرۇپ تۇتىدىغان بىر ئىش بولۇپ يۈرمىسۇن،

دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدىن سىناپ كۆرۈش ئۈچۈن ئىككى ئادەم بارسۇن، ئەگەر راستىن شۇنداق ئىشەنچلىك بولسا بىزگە خەۋەر قىلىڭلار، ئۇۋاقىتتا ھەممىمىز بارايلى، بىلمەي تۇرۇپ ئۆزىمىزنى ئوتقا ئاتمايلى دېدى.

ھەممىمىز ماقۇل بولۇپ، ئارىمىزدىن ئىككى ئادەم ئۆزلىرى «بىز بارىمىز» دەپ رازى بولۇپ چىقتى. ئۇلار ئىككىسى ئىككى تونۇر نان ياقتۇرۇپ ئېلىپ بىزلەر بىلەن خوشلىشىپ رادىئو دېگەن تىيانشان تاغ ئېتەكلىرىگە ئۇلارنى ئىزدەپ كەتكەن ئىدى. شۇ يەرگە بارغاندا ئۇلار ھاي! - بىز كەلدۇق، نەدەسىلەر! دەپ توۋلىغان ئىكەن، ئىككى قېتىم ۋارقىراش بىلەن بۇلارنى ساقلاپ تۇرغاندەك خىتاي ساقچىلىرى يۈگۈرۈپ چىقىپ ئۇلارنى تۇتۇپ تۈرمىگە تاشلاپتۇ. تۈرمىدىن چىققان كىشىلەر، كېلىپ ئائىلىدىكىلەرگە بولغان ئەھۋالنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلىتىپتۇ. تۈرمىدە شۇ رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئاڭلىتىشىغا ئىشىنىپ بىزنىڭ يولداشلىرىمىزغا ئوخشاش ئەھۋالغا ئۇچراپ ياتقانلار كۆپ ئىكەن. بىز بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھەممىمىزنىڭ ھەيرانلىقىدا ئاغزىمىز ئېچىلىپ قالدى. بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ نەپەس ئېلىشىمۇ ئىمكانىيە قالمىدى دەپ كۆڭۈلسىز بولدۇق. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ رادىئو دولقۇنىنى ھەرگىز ئاڭلىماس بولدۇق دېدى. ئۇلار بىزنىڭ خاڭدىكى ئىشچىلار نېمە ئۈچۈن خەلقىمىز قوزغالمايدۇ؟ ھەممە ئادەم بىردەك قوللىرىمىزنى تۇتۇپ جەڭگە ئاتلانساق بولمامدۇ، بۇنداق قول بولۇپ ياشىغىچە، ۋەتەننى دەپ جەڭ مەيدانىدا ئۆلسەك شۇ ئەلا ئىدى دەيدۇ، دېدى.

ئۇ ياشلار ھازىر جەڭگە كىرىدىغاندەك، ئوتتەك يېنىپ تۇرغان، ئەركىنلىككە تەشنا يىگىتلەر ئىدى، دېدىم.

بىز بۇ توغۇرلۇق ئۇزۇن پاراڭلاشتۇق.

ئۆمەر ماڭا قاراپ:

- مەن سىزنى تاغامنىڭ كېلىنى خەدىچەگە ئوخشاتتىم. ھەقىقەتەن سىز بەكمۇ ئوخشايسىز. ئۇمۇ تاتار قىزى، ئۇ غەيرەتلىك، كۆچلۈك، تەربىيەلىك ئايال. ئۇنىڭ يولدىشى، تاغامنىڭ ئوغلى ئەخمەت ئىدى. بۇلار بەكمۇ چىرايلىق ياشايتتى. ئۇلارنىڭ بىردىنبىرى گۈزەل بالىلىرى بار ئىدى.

ئەخمەتنى نېمە سەۋەپتىن ئىكەنلىكىنى بىلمەيمىز. «ئىستىل تۈزىتىش» ھەرىكەتلىرىدە قارا - قويۇق قولغا ئېلىش دولقۇنىدا ئەخمەتنى قولغا ئېلىپ كەتتى. ئۇنى ئۈچ يىل كېيىن غۇلجىنىڭ «ئۈچ كەپتەر» دېگەن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىنىڭ كۆمۈر خاڭدا ئىشلەپ ئۈچ يىلنى ئۆتكۈزدى.

خەدىچە ئېرىنىڭ ۋاقتى توشقاندا يولدىشى قايتىپ كېلىدۇ، دەپ ئۆيلەرنى ئاقلاپ، تازىلىقلار قىلىپ ھويلىلارنى گۈل - چېچەكلەر بىلەن گۈزەل قىلىۋەتتى. يوگۇرۇپ يۈرۈپ تەييارلىقلار قىلدى. ئۆيگە يولدىشىنىڭ قايتىپ كېلىدىغان كۈنگە توغرىلاپ مېھمانلارنىمۇ چاقىرىپ قويدى. ئەخمەتنىڭ ۋاقتى توشقان كۈندە خەدىچە بىر ھارۋا كىرا قىلىپ ئەخمەتنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن «ئۈچ كەپتەر»گە كەتكەن ئىدى. ئۇلار ئۇ يەرگە چۈش ۋاقتى بىلەن يېتىپ بېرىپ، بىر تاغنى ئاشسا «ئۈچ كەپتەر» كۆمۈركانىغا يېتىپ باراتتى. خەدىچە شۇنداق خۇشال ھاياجان ئىچىدە ئالدىراپ كېلەتتى.

قانداقتۇر ئۇ تاغدىن ئاتلىق قازاق قېرىنداشلارنىڭ «ئويباي ئاتتانىڭلا - ئاتتان ئادەم ئۆلدى» دەپ شۇنداق يامان دەھشەت

تۇۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. نۇرغۇنلىغان ئاتلىق ئادەملەر «ئاتتان - ئاتتان» دەپ تۇۋلاپ شۇ جىنايەتچىلەرنى ئىشلەتكەن كۆمۈرخاڭ تەرەپكە قاراپ چاپتۇرۇپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ خەدىچەنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچ چۈشۈپ «نېمە بولغاندۇ، يا ئاللاھ ئۆزۈڭ ساقلا» دەپ ئەنسىرەپ كۆڭۈلسىز بولىدۇ. ھارۋىكەشمۇ ئاتنى چاپتۇرۇپ تاغ ئۈستىگە يېتىپ چىقسا پۈتۈن سايىنىڭ ئىچىدە قاتار تىزىپ ياتقۇزۇپ قويغان ئۆلۈكلەرنى كۆرۈپ خەدىچە «بۇ قانداق ئىش، بۇلارغا نېمە بولغاندۇر يائاللاھ» دەپ تۇۋلاپ كەتتى. ھارۋىكەشمۇ «يا رەببىم - يا رەببىم مەن ئۆمرۈمدە بۇنداق جىق ئۆلۈكلەرنى كۆرمىگەنتىم بۇلارغا نېمە بولغاندۇ» دەپ ئاتنى چاپتۇرۇپ ئۆلۈكلەر ئەتراپىدىكى ئادەملەرنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى. «نېمە بولدى- نېمە بولدى» دەپ كىشىلەردىن سوراپ، ئۆزلىرىنى تۇتالماستىن يىغلاپ كەتتى.

تاغ - تاغلاردىن قازاق قېرىنداشلار ئاتلىق «ئۇيباي ئادەم ئۆلدى: دەپ ۋارقىرىشىپ كېلەتتى. تەرەپ - تەرەپتىن پىيادە يۈگۈرۈپ يىغلاپ كېلىۋاتقان ئاياللار ۋە سايىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يۈزلەپ ياتقان ئۆلۈكلەر بىلەن ئاجايىپ دەھشەت شۇنداق كۆڭۈلسىز بىر كۆرۈنۈش ھەممە ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئېزىپ يىغلىتاتتى. قازاق قېرىنداشلار ئۆلگەنلەرنىڭ ئۈستىگە ئاق كىيگىزلەر يېپىپ قويغان ئىكەن. ئارىدىن ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەم بۇلارغا ئەتىگەن سەھەر ۋاقىتىدا خۇددى بومبا پارتلىغاندەك قاتتىق ئاۋاز چىقىش بىلەن يەر تەۋرەپ كەتتى. بىز ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقتۇق. خاڭ تەرەپتىن ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ چىققان چاڭنى كۆرۈپ بىز خاڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدۇق. خاڭ ئالدىدا بىرمۇ ئادەم يوق، خاڭ چۈشۈپ ئادەملەر خاڭ ئاستىدا قاپتۇ. نۆۋەت ئالمىشىپ چىقىپ ئۇخلاۋاتقان جىنايەتچىلەر ھەممىسى يۈگۈرۈپ

چىقىپ خالىغان ئاغزىدا ئۆلگەنلەرنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن كىرىشتى، بىزلەرمۇ بىللە ياردەملىشىپ چىقىرىۋالدۇق. لېكىن ئەڭ ئاستىدا قالغانلارنى چىقىرىۋېلىش مۇمكىن بولمىدى. نۇرغۇن ئادەملەر ئۆلدى، دەپ يىغلاپ كەتتى. ھەتتا بوگۈن ۋاقتى توشۇپ «ئۆيدىكىلەر كەلسە كېتىمىز» دەپ ئولتۇرغان بىرقانچە ئادەم بار ئىدى. ئۇلارمۇ ساق قالمىدى. نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق دەھشەت ئۆلۈم بولدى، دېدى. ساق قالغان جىنايەتچىلەر يولداشلىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن مۇسىبەت ئۈچۈن ھەممىسى ئىزىلىپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ ئولتۇراتتى. ئەخمەت بىلەن ئالتە ئادەمنىڭ ۋاقتى توشۇپ ئۆيدىكىلەرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ خالىغان ئاغزىدا ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بېسىلىپ ئۆلۈپتۇ. شۇ ئالتە ئادەمنىڭ ئائىلىدىكىلىرىمۇ يېتىپ كېلىپ تېخىمۇ دەھشەت يىغى - زارە بولۇپ كەتتى.

خەدىچە ئېزىلىپ ياتقان ئۆلۈكلەر ئارىسىدىن ئېرى ئەخمەتنى تېپىپ قايغۇ، يىغى - زارە بىلەن جەسەتنى غولجىغا ئېلىپ كېلىپ دەپنە قىلدى. كېلىنىمىز خەدىچە ئەخمەتنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، ياخشى بولالمىدى. خاڭدىكى شۇ دەھشەت كۆرۈنۈش خەدىچەنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەي كېچىلىرى ئۇخلالمايتتى، كۆز ياشلىرى قۇرىماستىن يۈرۈپ بىر يىلدىن كېيىن خەدىچە تۇيۇقسىزدىن ۋاپات بولۇپ كەتتى. تۆت بالا يېتىم قالدى. بۇ بالىلارنى تاغام تەربىيەلەپ ئوقۇتۇپ ئۆيلەندۈردى. ھەممىسى ياخشى ئادەملەر بولۇپ چوڭ بولدى.

مەن كېلىنىمىز خەدىچەنى ياخشى كۆرەتتىم ۋە ھۆرمەت قىلاتتىم. ئۇ تەربىيەلىك، ئەخلاقلىق، گۈزەل تەبىئەتلىك بىر قىز ئىدى. سىز شۇ كېلىنىمىزگە ئاجايىپ ئوخشايسىز. سىزنىڭ سۆز قىلىشلىرىڭىز تەبىئىتىڭىز شۇنداق ئوخشايدۇ. مەن خۇددى كېلىنىمىزنى يەنى

خەدىچەنى كۆرگەندەك بولدۇم، دېدى.

مەن ياخشى كۆرگەن كىلىنىمىزگە ئوخشاتقانلىقىمىز ئۈچۈن كۆپ رەھمەت دېدىم.

شامىل ئويچان كۆزىنى بىر يەرگە تىكىپ تۇرۇپ ئاندىن ئۆمەرگە قاراپ:

- سەن بۇ سۆزلەرنى سۆزلىگەندە شۇ يامان كۆڭۈلسىز كۈنلەر كۆز ئالدىمدىن تىزىلىپ ئۆتتى.

60 - يىلىدىكى ئاچارچىلىق ۋاقتىدا بىر كۈنى ئاپام ئورنىدىن تۇرۇپلا:

- شامىل سەن بۈگۈن كوچا باي ناھىيىسىگە قاراپ يولغا چىق. بېرىپ سىڭلىڭنى ئېلىپ كەلمىسەڭ ئۇ ئۆلىدۇ. مەن چۈشۈمدە كۆردۈم. ئۇ يەردە بىر ئىش بولۇۋاتىدۇ. كىچىكسەڭ بىز ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالىمىز دەپ يالۋۇردى. ئۆزى ھەم ئالدىراپ ماڭا يول ھازىرلىقى ئۈچۈن بىر نەرسىلەر پىشۇرۇپ تەييارلاندى. بۇ ئەھۋالدا مەن بارمايمەن دېيىش مۇمكىنمۇ؟ مەن بېرىپ بىلەت ئېلىپ كەلدىم. بۇ سىڭلىم غەيشە شىنجاڭ داشۆنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇنى كوچا باي ناھىيىسىنىڭ ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئوقۇتقۇچى قىلىپ تەيىنلەپ ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇ ئۆزىمۇ ئۇ يەرنى ياخشى كۆرۈپ خۇشال ئىشلەپ يۈرەتتى. مەن باي ناھىيىسىگە مىڭ تەسلىكتە يېتىپ باردىم. سىڭلىم ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىچىدە كىچىك بىر ئېغىز ئۆيدە ئۇرۇمچىدىن كەلگەن بىر قىز بىلەن بىللە تۇرىدىكەن. سىڭلىم مېنى كۆرۈشى بىلەن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، مېنى قۇچاقلاپ كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن:

- سەن بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى قانداق بىلىپ كەلدىڭ دەپ

سورىدى.

مەن ھېچ نەرسىنى چۈشەنمىدىم.

ئاپام مېنى ئولتۇرتماي «مەن قىزىمنى چۈشۈمدە كۆردۈم، ئەھۋالى ياخشى ئەمەس، سەن بېرىپ ئېلىپ كەل» دەپ تۇرۇۋېلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئاپامنىڭ چۈشى بويىچە سىېنى ئالغىلى كەلدىم دېدىم ۋە سىڭلىمدىن:

- نېمە ئەھۋال بولدى دەپ سورىدىم .

سەن ئاگلىماپسەندە باي ناھىيىسىدە ئاچارچىلىق باشلاندى. يۇقىرىدىن ئېغىر ئالۋان سېلىق سېلىپ پۈتۈن ئاشلىقنى ھەتتا خەلقلەر يەيدىغان ئاشلىقنىمۇ ھەم يەرگە تېرىيدىغان ئۇرۇق ئاشلىقنى قويماستىن يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ كەتتى. بۇ يەردىكى خەلق ئۈچۈن ھېچقانداق ئاشلىق قالمىدى. ئاچارچىلىق باشلاندى. خەلق ئاچ قالدى. تونۇگۈندىن باشلاپ ئادەملەر ئاچتىن ئۆلۈۋاتىدۇ. خەلق بۇ ھەقتە باي ناھىيىسىنىڭ ناھىيە باشلىقىنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ بارسا ئۇ ئەبلەخ قېچىپ كېتىپتۇ. ھېچ يەردىن تاپالمىدى. خەلق ئىنتايىن نارازى ھەم غەزەپلىك ئىدى. چۈنكى ئۇ خەلقنى ۋە بولىدىغان ئاچارچىلىق ئاپىتىنىمۇ ئويلىماستىن ئاشلىق تاپشۇردى. ھۆكۈمەتكە تاپشۇرىدىغان ئاشلىق كىلو سانىنى توشقۇزالماستىن خەلققە دېگەن ساڭدىكى ئاشلىقلاردىن تارتىپ بېرىپ ئەمدى خەلق ئاچلىقتىن ئۆلۈۋاتىدۇ، دېدى.

بىز ئوقۇتقۇچىلارمۇ خەلقلەر بىلەن نۇرغۇن ئورۇنلارغا باردۇق. ئۇلارنىڭ قورسىقى توق «ئامالىمىز يوق» دەپ مۇرىسىنى چىقىرىپ ئولتۇرىدۇ. ھېچ ئامال بولمايۋاتىدۇ. قانداق قىلىشىمىزنى بىلمەيۋاتىمىز.

بۇ يەردىكى ئادەملەرگە ئۇۋال بولدى. كاشكى بىزنىڭ قولىمىزدىن بىر ئىش كەلسە ئىدى، دەپ سىڭلىم غەيشە سىپنىڭ قولۇڭدىن بىر ئىش كېلەرمۇ دېگەندەك ماڭا قاردى. مەنمۇ بۇ ھەقتە ئامالسىز ئىدىم.

مەن سىڭلىمغا بۇ ئىشتا سىپنىڭ ۋە مېنىڭ ھېچقانداق ئامالىمىز يوق. بىز كېتەيلى، ئۈرۈمچى ۋە غۇلجىلارغا بېرىپ باشلىقلار بىلەن سۆزلىشىپ كۆرەيلى، كىچىكمەيلى بۇ ئىشلىق سەۋر قىلىدىغان نەرسە ئەمەس. قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى بولار. سەن قايتمىساڭ ئاپام مېنى ئۆيگە كىرگۈزمەيدۇ، دەپ سىڭلىمنى ئېلىپ قايتتىم.

بىز ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىگە ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئاشلىق ئىدارىسىغا ئوخشاش ئورۇنلارغا باردۇق.

ئۇلار تەكشۈرۈپ تېزلىك بىلەن بىر ئامال قىلارمىز دەپ قايتۇردى. سىڭلىم بايدىكى خەلقنىڭ ئەھۋاللىرىنى يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەپ بەردى. لېكىن خىتاي ھۆكۈمىتى «ئالىي دەرىجىلىك كادىرلار تەمىناتى» بىلەن باشلىقلارنىڭ كىكىرتىكىگە تىققاندىن كېيىن ئۇلارنى خەلق تۇرمۇشىنى ئويلاپ كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلمۇ قويمايدىغان ھالدا قارغۇ قىلىپ قويدى. ھەممىدىن ئېچىنارلىقى باي ناھىيىسىدە نۇرغۇن ئادەم ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتتى، دېدى.

شامىلنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ تۇرمىدىكى شاۋپاڭنىڭ سۆزى يادىمغا كەلدى.

بىر كۈنى شاۋ پاڭ بىلەن ئىككىمىزنى بىر يەرگە ئىشقا بۆلدى. شاۋ پاڭ 19 – 20 يىشلاردىكى چىرايلىق قىز ئىدى. ئۇ ئادەتتىكى خەنزۇلارغا ئوخشىمايتتى. يۈزىنىڭ تېرىسى سىلىق ئاپئاق، يوغان قارا كۆزلۈك، بۇرنى قاڭشالىق ئىنچىكە، قارا قاشلىق ئۇماققىنا بوي – تۇرقى

قاملاشقان بىر قىز ئىدى. چىرايلىق خاراكتېرى بىلەن باشقىلارنىڭ ئارىسىدا ئالاھىدە كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

مەن بۇ يەرگە قانداق قىلىپ كېلىپ قالغاندۇر دەپ ئۇنىڭغا قاراپ قالغان ئىدىم.

شاۋ پاڭ نېمە بولدى؟ سەن ماڭا باشقىچە قاراپ قالدىڭغۇ؟ دەپ سورىدى.

مەن شاۋ پاڭ سەن چىرايلىق بىر قىز . سەن ھەم شۇنداق ياخشى سەن، نېمىشقا بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ، دەپ قاراپ تۇرىمەن. شاۋپاڭ، ماۋجۇشى سىلەرنىڭ، كوممۇنىست پارتىيە سىلەرنىڭ، كۈچلۈك ئارمىيىلەر بار، ھاكىمىيەت سىلەرنىڭ، قانۇن – سىياسەتلەر سىلەرنىڭ، ھۆكۈمەت سىلەرنىڭ شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمە سەۋەبتىن سىلەر بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭلار دەپ سورىدىم .

ئۇ مېنىڭ بۇ سوئالىمغا ھەيران بولغاندەك ماڭا قاراپ قالدى ۋە مېنىڭ يۈرىكىمدىكى ئاچچىقنى سەزگەندەك بولۇپ، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سۆزلىدى.

مەن سىچۇەنلىكمەن. بىزنىڭ ئۇ يەرلەر يېشىللىق، باغۇ – بوستانلىق، ھاۋاسى ياخشى قۇشلارنىڭ چىرايلىق ئاۋازلىرى تەبىئەتنى بەكمۇ گۈزەل قىلىپ كۆرسەتتى. شۇڭلاشقا بىز ئۆزىمىزنى بەكمۇ ياخشى كۆرىمىز. بىز بىر ئاتا – ئانىدىن 13 بالا ئىدۇق. ئاكىلىرىم – ھەدىلىرىم بارلىقى ئۆيلۈك بولۇپ، ئۇلارنىڭمۇ بالىلىرى بولدى. مېنىڭ كەينىمدە بىر كىچىك ئىنىم بار ئىدى. مومىلىرىم – بوۋىلىرىم ۋە دادامالار يەتتە بالا ئاپامالار تۆت بالا بولۇپ، ئۇنىڭ بالىلىرى بىلەن بىزلەر يۈزدىن ئوشۇق ئادەم بىر جامائەت بولۇپ ياشايتتۇق. ئۇزۇن يىللىق بىللە ياشاپ كەلگەن

قولۇم - قوشنا ھەم قۇدىلىرىمىز بىلەن بىر ئائىلىدىكىدەك ئىناق ھايات كەچۈرەتتۇق. مېنىڭ دوستلىرىم ھەم ياخشى كۆرگەن يىگىتىممۇ بار ئىدى. بىز باي بولمىساقمۇ يامان ئەمەس گۈزەل ھاياتىمىز بار ئىدى. ئاكىلىرىم - ھەدىلىرىم ئوقۇغان بىلىملىك ئادەملەر بولدى. مەنمۇ ئىنىستىتۇتتا ئوقۇۋاتقان ئوقۇشقا كىردىم. دادامنىڭ دەپ بەرگىنىگە قارىغاندا بىزلەر مانجۇ مىللىتىدىن ئىكەنمىز، لېكىن بىز ئۆزىمىزنى خەنزۇ دەپ يۈرەتتۇق. مانا شۇنداق گۈزەل ھاياتىمىزدا ئەنە شۇنداق ئاچارچىلىق ئاپىتى كەلدى. بىزنىڭ چىرايلىق ئۆلكىمىزدە ئاچارچىلىق باشلاندى. ئادەملەر ئاچلىقتىن ئىت - مۈشۈك، پاقا - چاشقان، قۇرت - قوڭغۇز ۋە ئوت - چۆپلەرنىڭ يىلتىزىغىچە يېيىشكە مەجبۇر بولدى. پۈتۈن ئادەمنىڭ ئاچلىقتىن كۆزلىرى پارقىراپ يەيدىغان نەرسە ئىزدەيتتى. ئەڭ ئاخىرى ئۇ نەرسىلەرمۇ قالمىدى. ئادەملەر ئاچلىقتىن ئۆلۈشكە باشلىدى. كىشىلەر كوچ - قوۋەتنى يوقاتتى. ئۆلۈكلەرنى كۆمگىدەك ھالى قالمىدى. شۇنداق دەھشەت، شۇنداق ئېغىر كۆڭۈلسىز مۇھىت بولدىكى ئۆلۈكلەر كوچىلاردا يېتىپ قالدى.

بىلەمسەن، بىزنىڭ ئەللىكتىن ئوشۇق ئائىلىمىزدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ، ئۇكام بىلەن مەن قالدىم. بىزنىڭ تۇغقانلاردىنمۇ ھېچكىم قالمىدى. بىر - بىرىمىزگە قاراپ ھالنى سورارلىق ھالىمىز بولمىدى. ئەڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ئادەملەر سىچۇەننى يەنى يۇرتىمىزنى تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. قوشنىمىزدىكى بەي تاغام ئۇكام بىلەن مېنى ئېلىپ شىنجاڭغا بارايلى ئۇ يەرنى «دۇنيانىڭ جەننىتى» دەيدۇ، بۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئۆلۈم كۈتكىچە كېتەيلى دېدى.

بىز بەي تاغام بىلەن يولغا چىقتۇق. بەي تاغام شىنجاڭغا ماڭىدىغان پويىزغا ئۇكام بىلەن مېنى ئىتتىرىپ ئاران چىقاردى.

ئۆزى چىققۇچە پويىز مېڭىپ كەتتى. بىز شۇنداق قورقتۇقكى قانداق قىلىشىمىزنى بىلمەي قالدۇق. پويىز قىستا - قىستاڭكى ئۆرە تۇرۇپمۇ قىينىلاتتۇق. قىيىنچىلىق، سىپسىقلىق ئادەم چىدىغۇسىز ئىدى. ئاچلىق، ماغدۇرسىزلىق بۇ تېخىمۇ ئېغىر بولدى. ئۇكام بىلەن ئىككىمىز ئىتتىرىلىپ يۈرۈپ پويىزنىڭ بىر چېتىگە كېلىپ قالدۇق. بىزگە بىر ئاز ياخشى بولغاندەك بولدى. لېكىن ئۇكامنىڭ ھالى كېتىپ دەسسەپ تۇرالماي قالدى. مەن يىغلىدىم دەپ شاۋ پاگىنىڭ كۆزىدىن يامغۇردەك ياشلار تۆكۈلدى. ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشسىمۇ مۇمكىن ئەمەستى. شاۋپاڭغا قاراپ مېنىڭمۇ يۈرىكىم ئېزىلىپ كۆزۈمگە ياش كەلدى. ھەقىقەتەن نېمىدېگەن ئېغىر دەپ ئىچىم ئاغرىدى. شاۋپاك ئۆزىنى ئاران توختىتىپ سۆزىنى داۋام قىلدى. «بىر پارچە نان بولسا ئۇكامنى ساقلاپ قالالايتتىم دەپ كىمدە نان بار بىر پارچە بەرسەڭلار ئۇكام ئاچلىقتىن ئۆلۈۋاتىدۇ، ياردەم قىلىساڭلار» دەپ توۋلىدىم. ئادەملەر ئۇكامغا ۋە ماڭا قاراپ بىزدىمۇ يوق بىزمۇ چارىسىز دېگەندەك قاراپ قويدى. بىر سائەتكە قالماستىن ئۇكام ئۆلدى. ماڭا قانداق ئېغىر بولغانلىقىنى ھېس قىلالامسەن تېخىمۇ يالغۇز قالدىم. بىز شىنجاڭغا يېتىپ كەلگۈچە 20 - 30 ئادەمنى ھەر بېكەتتە كۆمۈپ تاشلاپ كەلدۇق. ئۇكاممۇ يېرىم يولدا قالدى. ئۇنىڭ يۈرىكىدىكى ھەسرەت يارلىرى، قاناپ كۆزلىرىدىكى ياشلار توختىماي ئاران سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى.

ھېلىقى «دۇنيانىڭ جەننىتى» دېگەن شىنجاڭغا يېتىپ كەلدۇق. ئۈرۈمچى شەھىرىگە كەلگەندە پويىزدىن چۈشۈپ توختاپ تۇرغان ئاپتوبۇسقا ئاران يېتىپ كەلدىم. ئادەملەر يۈلەپ چىقاردى. شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ قالدىم. بۇرنۇمغا شېرىن

مېزلىــك تاماقنىڭ پۇرىغى كەلدى. شــۇ پۇراق چىققــان يەرگە پۈتۈم ئالدىراپ مېنىــى ئېلىپ باردى. ئۇ بىر ئاشخانا ئىكەن. مەن ئىچىگە كىرىپ دەسســەپ تۇرارلىق ھالىم يوق يىقىلىپ چۈشــتۈم. كىشــىلەر ھاي - ھوي دەپ ئەتراپىمغا ئولاشــتى. مەن ئاران ئاغزىمدىن سۆزۈم چۈشۈپ:

ماڭا ئالالاھ ھەققىدە يەيدىغان بىر نەرســە بەر، ئاچتىن ئۆلۈمەن دېدىم.

كىشىلەر بۇ ھارامزەدىنى كوچىغا چىقىرىپ تاشلاڭلار دېدى. ئارىدىن چوڭراق ئادەملەر «ياق ئۇنداق قىلماڭلار، بۇ ھارامزەدە ئەمەس، راستىن ئاچلىقتىن ئۆلىدىغاندەك تۇرىدۇ، چىرايىغا قارىمامسىلەر» دەپ ئىچىنى ئاغرىتتى. ئارىدىن بىر ئاق ســاقاللىق شىنجاڭلىق بىر ئادەم ئاشپەزگە بىر كىشىلىك تاماق بۇيرۇتۇپ مېنى يۆلەپ ئۇستەلگە ئولتۇرغۇزدى. بىر چوڭ چىنە سۇيۇقاش بىلەن ئىككى نان چىقىرىپ بەردى. ئۇ ئادەملە ماڭا سەن بۇنىڭ ھەممىسنى يېمە ناننى يېنىڭغا ئال ماۋۇ سۇيۇقاشنى ئىچ بولمىســا ئاچ قورساققا ھەممىسنى يېســەڭ ئۆلۈسەن دېدى ۋە ئەتراپتىكى شۇنىڭغا ئوخشــاش ئادەملەر ئازدىن بولسىمۇ پۇل بەدى. مەن رەھمەت ئېيتىپ يىغلاپ كەتتىم.

سۇيۇقاش ماڭا بەكمۇ ئوبدان بولدى. مەن ئۆمرۈمدە بۇنداق تاتلىق ئاش يەپ كۆرمىگەن ئىدىم. ئىچىدە گۆش بار، ھەم ياغلىق شــۇنداق لەززەتلىــك تاماق ئىكەن. بۇ ئاش قان تومۇرۇمغا يۈگۈرۈپ بەدىنىمگە جان كىرگەندەك بولدۇم. ئاشپەز مېنىڭ ئالدىراپ ئىچىرقاپ يەۋاتقىنىمغا قاراپ يەنە بىر چىنە سۇيقاش ئېلىپ چىقىپ ئالدىرىماي ئاستا يە دەپ كىرىپ كەتتى. ھەقىقەتەن بۇ ئادەملەر نېمىدېگەن ياخشــى ئادەملەر دەپ ئىچىمدە شۇنداق يۈرىكىمدىن رەھمەتلەر ئېيتتىم.

ئاشخانىنى ياپىمىز دەپ مېنى ئاشخانىدىن چىقاردى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن نەگە بارىمەن؟ قەيەردە ياتىمەن؟ قەيەردە تۇرىمەن؟ نېمە قىلىمەن؟ دېگەن پىكىر بېشىمغا كەلدى. نوپۇس يوق، پۇل يوق، تۇرار ماكان جان يوق، ئىشلەيدىغان ئىش يوق، بۇ بىر چوڭ قىيىنچىلىق ئىدى. بۇ كېچە كوچىنىڭ بىر دالدا يېرىگە بېرىپ ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزدۇم. نەچچە كۈن ھايات يولىنى تېپىش ئۈچۈن ئىزدەندىم. بىراق ھېچقانداق ئامال بولمىدى. قانداق قىلىمەن؟ ياشاش ئۈچۈن ياخشى توغرا يول بولمىسا يامان يولغا ماڭماي ئامالىڭ قانچە؟ ئوغرىلىق قىلىشقا باشلىدىم. كىشىلەرنىڭ يانچۇقىدىن پۇللارنى ئوغۇرلاشقا كىرىشتىم. باشتا بەكمۇ ئېغىر كەلدى. يامان يول بىلەن ئۆزۈمنى بۇلغاۋاتىمەن دەپ روھىم چۈشتى. بۇ ئىشلار ئوڭاي ئەمەس بەكمۇ قورقتۇم. كېيىن - كېيىن بۇنىڭغىمۇ ئۆگەندىم. ئاسان پۇل تېپىش يولى ئىكەن. بەزىدە ئۆزۈمنىڭ مۇشۇ قىلىۋاتقان ئىشىمدىن يىرگىنىپ نەپرەتلىنىمەن، ئەمما ئامال يوق. مەن يامان قىز ئەمەستىم، ئىنىستىتۇت ئوقۇغۇچىسى ئىدىم، ئەڭ ئاخىردا ئۆزۈمدىن نەپرەتلەنگەن يامان كۆرگەن نىجىس ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. ياشاش ئۈچۈن شۇنداق قىلىشقا توغرا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئوغرىلىق قىلىۋاتقان ئۈستىدە قولغا چۈشتۈم. مېنى ئۈچ يىل كەستى. ھازىر مېنىڭ كىرىدىغان ئۆيۈم بار، سامان بولسىمۇ ياتار ئورنۇم بار، ئۇماچ بولسىمۇ ئۈچ ۋاقىت يەيدىغان تامىقىم بار. ھەم بوش ئەمەسمەن، ئىشلەيدىغان ئىشىم بار. مەن ھازىر ئۆزۈمنى راھەت ھېس قىلىمەن.

سەن دېدىڭ «سىلەرنىڭ ماۋجۇشىڭلار بار، كوممۇنىست پارتىيىلىرىڭ بار، ھۆكۈمەت سىلەرنىڭ، ھاكىمىيەت سىلەرنىڭ، ھوقۇق سىلەرنىڭ كۈچلۈك ئارمىيىلىرىڭ بار بۇ يەرگە سىلەر نېمىشقا

كەلدىڭلار» دېدىك.

سەن قارا سىچۇەندە مىليونلاپ خەلق ئاچلىقتىن ئۆلگەندە بىزنىڭ ماۋجۇشىمىز نەدە قالدى؟ بۇ خەلقىم ئاچلىقتىن ئۆلۈۋاتىدۇ دەپ ئۇيلاپ كۆردىمۇ؟ بولمىسا باشقا مەملىكەتلەردىن ئاشلىقنى سېتىۋېلىپ كىرسىمۇ بولاتتى. ئۇ خەلقنى ئۇيلىسا شۇنچە خەلق بىر چىشلەم نانغا زار بولۇپ ئاچلىقتىن ئۆلەرمىدى. بىر مېنىڭ ئائىلەمدىن 50 دەك ئادەم ئۆلدى. ھازىر مېنىڭ ھېچكىمىم يوق، ھېچكىمسىز يالغۇز قالدىم. ئائىلىسىدە بىرمۇ ئادەم قالمىغان ئائىلىلەر ئازمۇ.

ھاكىمىيەت، ھۆكۈمەت بىزنىڭ بولسا، بىز ياشاش ئىمكانىيىتى تاپالماي كوچىمۇ - كوچا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ جىنايەت قىلىپ قولغا ئېلىنارمىدۇق؟ كوممۇنىست پارتىيىمىز ئۇ ماۋجۇشى ئۈچۈن ئىشلەيدۇ. ھەم ئۇنى قوغدايدۇ. ئۇلار ئاچمۇ قالمايدۇ. قىيىنچىلىقمۇ كۆرمەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار خەلق بىلەن چاتىقى يوق. كۈچلۈك ئارمىيىلىرىڭ بار دېدىڭ، بىزنىڭ «كۈچلۈك» ئارمىيىمىز ھېچبولمىغاندا ئاچلىقتىن ئۆلگەنلەرنى كوچا - كوچىلاردا خار بولۇپ ياتقۇزۇپ قويماستىن كېلىپ كۆمسە بولماسمىدى. خەلق ھىمايىسىز، ئىگىسىز قالدى.

مەن ئاتا - ئانام، قېرىنداشلىرىمنىڭ ئاچلىقتىن تەلمۈرۈپ ئۆلگەن ھالىتىنى ئۇيلىسام ئىچىم يانىدۇ. ھەربىر پارچە ناننى ئاغزىمغا سالغاندا ئۇلارنىڭ ئاچلىقتىن بىر پارچە نانغا زار بولۇپ ئۆلگىنى كۆز ئالدىمغا كېلىپ كېكىرتىكىم بوغۇلىدۇ، دەپ كۆزلىرىدىن ياش يامغۇردەك تۆكۈلدى. ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى. مەن ئۇنى قۇچاقلىۋالدىم. ھەقىقەتەن ئۇ تارتقان دەرتنى مەن تارتقاندەك روھىم چۈشتى. شاۋ پاڭ: بىلەمسەن، مەن يۇرتۇمنى جېنىمدىن ئەزىز كۆرىمەن. لېكىن مەن ھازىر بارالمايمەن، ۋەتەننىڭ گۈزەللىكى خەلق بىلەن، مەن ئۇ يەرگە

بارسام ئاتا - ئانام قېرىنداشلىرىم، ئائىلەم يوق، ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنا دوستلىرىم ساۋاقداشلىرىم يوق. مەن ياخشى كۆرۈپ ۋەدىلەشكەن يىگىتىم بار ئىدى. ھازىر بارسام ئۇ كۆڭۈلسىز ئۆتمۈشلەر مېنى ياشاتمايدۇ. بۇ يەردىمۇ مېنىڭ بىر كىمىم يوق. جەمئىيەتتە ئىش تېپىپ ياشىشىم مۇمكىن ئەمەس. ھازىر ماڭا مۇشۇ يەردىن باشقا ئورۇن قالمىدى. نەگە بارالايمەن. نېمە قىلىمەن ھېچنەرسە بىلمەيمەن دەپ كۆڭۈلسىز بولدى.

مەن: شاۋپاك، مېنىڭ سۆزۈمگە رەنجىمە، ھەقىقەتەن مەن بەزى نەرسىلەرنى بىلمەيدىكەنمەن، رەنجىمە دېدىم.

مەن شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن يېقىن بولدۇم ھەم ئۇنى ھۆرمەت قىلدىم.

ئەگەر خەلق تۇرمۇشى ياخشى بولۇپ، ئېغىر بېسىملار بولمىسا كىم يۇرتنى تاشلاپ چەتلەرگە كېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ. بىزمۇ چەتلەرگە يىراقلارغا كېتىپ مۇساپىر بولۇپ سەرسانلىق تارتمىغان بولاتتۇق دېدىم. سۆھبەت ئۇزۇنغا سوزۇلدى. ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ كېچە سائەت 12 لەردە ئۆيگە قايتتىم. ئىككى كۈندىن كېيىن ئەل - يۇرتلار بىلەن خوشلىشىپ سەپەرگە ئاتلاندىم. بۇ مېنىڭ ۋەتەنگە ئەڭ ئاخىرقى مەرتىۋە قايتىشىم بولدى.

تاتارىستانغا ساياھەت

مەن كىچىك چېغىمدا دادام بىلەن ئاپام ماڭا تاتارىستاننى ھەم تاتار خەلقىنىڭ ئېچىنىشلىق تارىخىنى ئاڭلاتتى.

450 يىلدىن بۇيان تاتار خەلقىنى ئىنسانى ھوقۇقتىن مەھرۇم

قىلىپ مەجبۇرى چوقۇندۇرۇش، ئۇرۇشلارغا ئەۋەتىپ ئۆلتۈرۈش ۋە سىبىرلەرگە سۈرگۈن قىلىشقا ئوخشاش ئىچىنىشلىق ھاياتلىرىنى شۇنداق تەسىرلىك قىلىپ سۆزلەپ بېرەتتى. مەن كىچىك چېغىمدا ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ يىغلاپ كېتەتتىم. تاتارىستاننىڭ گۈزەل پايتەختى قازان شەھرىنى ماختاپ سۆزلىگەندە، تاتار خەلقى بىلەن چىرايلىق بولغان قازان شەھرى كۆز ئالدىمغا كېلەتتى. ھاۋاسى، سۈيى، يايلاقلىرى، ئورمانلىرى بىلەن خۇددى جەننەتتەك ھېس قىلاتتىم. چوڭ بولغاندا بېرىپ كۆرۈپ كەلسەم دەپ ئويلاپ ئارزۇ قىلاتتىم.

بوۋىلىرىم ئۆلۈش ئالدىدا ئۆزىنىڭ يۇرتىنى سېغىنىپ بىر بېرىپ كۆرۈشنى ۋە ئۆينىڭ ئالدىدىكى بۇلاق سۈيىنى ئىچىشنى ئارمان قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بوۋىلىرىم كۆرەلمىدى. ئۆزى بىلەن سېغىنىشلىرىنى، ئارزۇ - ئارمانلىرىنى قەبرىگە ئېلىپ كەتتى. ماڭا شۇ سۆزلەرنى سۆزلەپ بەرگەن داداممۇ قازاننى كۆرەلمىدى. 1997 - يىلى مەن، ئاپام، ئوغلۇ ئازات ۋە سىڭلىم غەيشە، يولدىشى زىيا ھەم كىچىك سىڭلىم مۇشەرەف يولدىشى ۋە ئىككى قىزى بىلەن تاتارىستانغا باردۇق.

مەن بۇگۈن ئاللاھنىڭ نەسىبى بىلەن قازانغا كېلىپ يەتتىم. ئايروپىلاندىن چۈشۈپ تاتارىستان تۇپرىقىنى دەسسىگەندە خۇددى نامازلىقنىڭ (جەينامازى) ئۈستىنى دەسسىگەندەك ئەيمەندىم. ئىچىمدىكى تولۇپ - تاشقان ھېسسىياتلىرىم بىلەن ئەتراپقا باقتىم. ھەرنەرسە ئادەتتىكىدەك بولسىمۇ، ئۇ كۆڭۈلگە يېقىن ئىدى. كۆڭلۈمدىكى ھېسلىرىم بىلەن ماڭا گۈزەل كۆرۈنەتتى. ئۆزۈمنى خۇشال ھېس قىلاتتىم. ئۇلار بىزنى قىزغىن قارشى ئېلىپ، بىزلەرنى قازان شەھرىنى ساياھەت قىلدۇردى.

ئالدى بىلەن سۈيۇمبىكە مۇنارىسى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا «قۇل شەرىپ

مەسجىدى»نىڭ ئورنىغا قازان باستۇرۇۋالغاندىن كېيىن سالغان چىركاۋنى كۆرسەتتى. سۈيومبىكە مۇنارىسىنىڭ يېنىدىكى قەھرىمانلار موسا جەلىل ۋە قۇربانلار ئۈچۈن ياسالغان ھەيكەللىرىنى كۆردۇق ۋە ئابدۇللا توقاينىڭ مۇزېيلىرىغا ساياھەت قىلدۇردى. شۇ ۋاقىتتا سۈيومبىكە مۇنارىسىنىڭ ئاستىنقى تەرەپكە «قۇل شەرىپ مەسجىدى»نى يېڭىدىن سېلىۋاتقان ئىكەن. قىسقىسى پۈتۈن شەھەرنىڭ ھەر تەرەپنى، قابان كۆلىنى، ئىدىل دەريالىرىنى كۆردۇق. «كامال تىياتىرخانىسى»دا كانسىرت ھەم تىياتىرلارنى كۆرسەتتى.

ھەممە نەرسە پۈتۈن ئەتراپ ۋە قازان شەھىرى ماڭا شۇنچە گۈزەل ھەم كۆڭۈلگە يېقىن كۆرۈندى. لېكىن شەھەردە تاتار تىلى بىلەن سۆزلەيدىغان ئادەم ئاز ئىدى. يوق دېيەرلىك دېسىمۇ بولاتتى. چۈنكى بۇرۇن تاتار تىلى بىلەن سۆزلەش چەكلەنگەن بولۇپ، تاتار تىلى بىلەن سۆزلەشكەنلەر بولسا «سېسىق تىلىڭلار بىلەن سۆزلەشمە» دەپ ۋارقىراپ سۆزلەتمەيدىكەن. گورباچوپتىن كېيىن تاتار تىلى بىلەن سۆزلەشكە رۇخسەت قىلىنغان ئىكەن. چوڭلاردا تىل ساقلانغان بولسىمۇ، ياشلاردا يوق دېيەرلىك ئىدى. ھازىر مەسجىدلەردە ئەزان ئېيتىپ ناماز ئوقۇلۇشقا باشلىنىپتۇ. بىز بىر كۈنى «مەدىنە» مەسجىدكە باردۇق. ناماز دىگەر ۋاقتى ئىدى. نامازغا كىرىپ چىقساق، مەسجىدنىڭ ئالدىدا تىزىپ قويغان ئورۇندۇقتا يىگىرمىدىن ئارتۇق ياشقا چوڭ ئاياللار ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار بىز بىلەن كۆرۈشۈپ:

- نامازغا كىرگىزلەرمۇ؟ دەپ سورىدى.

ئاللاھ قوبۇل قىلسۇن ناماز ئوقۇپ چىقتۇق، دېدۇق. ئۇلار سىلەر ناماز ئوقۇشنى بىلەمسىزلەر؟ دېدى. بىز ھەيران بولۇپ ھەئە، ناماز ئوقۇشنى بىلىمىز ھەم ئوقۇيمىز دېدۇق.

ئۇلار: نېمىدېگەن ياخشى، سىزلەر ناماز ئوقۇتەشنى بىلىدىكەنسىزلەر، بىزلەر ھېچنەرسە بىلمەيمىز. سۈرە ئوقۇشنىمۇ بىلمەيمىز. بىزلەر ئىبادەت قىلىپ ئاللاھقا يېقىن بولغۇمىز كېلىدۇ. بىز مۇشۇ ياشقا كەلدۇق. ھېچقانداق ئىبادەت قىلالمىدۇق. بىزنىڭ دەۋرىمىزدە «دىن» چەكلەنگەن «دىنسىزلىق» ۋاقتى بولدى. كوممۇنىزىم بىزدىن تىلىمىزنى، دىنىمىزنى ۋە ئەۋلادلىرىمىزنى ئالدى.

مانا بىزنىڭ مەھەللىمىزدە يېڭىدىن مۇشۇ «مەدىنە» مەسچىدى سېلىندى. بىز ھەر ناماز ۋاقتىدا كېلىپ «ئەزان» ئاۋازىنى ئاڭلاپ، شۇ ۋاقىتتا مەسچىدنىڭ يېنىدا بولايلى دەپ كېلىمىز دېدى. بىزگە بەك قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇ بىچارىلەرگە ئىچىندۇق. ئۇنىڭغىچە مەسجىدنىڭ ئىمامى چىقتى. بىزنىڭ يېنىمىزغا كېلىپ ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئىمام:

ئاللاھقا شۈكۈر، بىز ھازىر «دىن» ئەركىنلىكىگە ئېرىشتۇق. بۇ مەسجىدنى ھۆكۈمەت ۋە خەلقنىڭ ياردىمى بىلەن سېلىپ چىقتۇق. يېقىندا ئەرلەرگە ھەم ئاياللارغا ئايرىم دىنى كۇرسلار ئۇيۇشتۇرۇپ ھەر قايسىڭىزلارغا دىنى دەرسلەر ئۆتىمىز. ئۇ ۋاقىتتا سىلەر ناماز ئوقۇشنى بىلىسىلەر. ئەگەر خالىساڭلار تاھارەت ئېلىپ مەسجىدكە كىرىپ ئىمامغا ئۇيۇپ، ناماز قىلساڭلار بولىدۇ، دېدى.

شۇندىق قىلساق بولامدۇ؟ دەپ ئاياللار خۇشال بولدى. بەزى ئاياللار بىز ناماز ئوقۇشنى بىلمەي مەسجىدكە كىرىشكە ئەيمىنىمىز دېدى.

ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى. بىچارە خەلقىمىزگە ئىچىندىم. بىز كېلىپ ئىككى ھەپتىدىن كېيىن تاتارىستاننىڭ پرېزدېنتى مىن تىمىر

شەيمىيوف ئەپەندى بىزلەرنى ھۆكۈمەت ئۆيىگە قوبۇل قىلدى.

شۇنداق چوڭ كۆلەمدىكى ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ سېلىنغان ھۆكۈمەت بىنالىرى بار ھويلىغا ئىشىك تۈۋىدىكى ئامانلىقنى ساقلاش ساقچىلىرىدىن ئۆتۈپ پاكىزە ئازادە، يورۇق، چىرايلىق ئۆيلەر ئارقىلىق شەيمىيوف ئەپەندىنىڭ ئىشخانىسىغا كىردۇق. ئىشخانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يوغان يىغىن ئۈستىلى بار بولۇپ، ئەتراپقا نەقىشلەپ ئىشلەنگەن كىرسلو ئورۇندۇقلار تىزىلغان، تام تەرەپتە يوغان ئورۇندۇقلارغا ئوخشاش نەقىشلەپ ئىشلەنگەن سافا قويۇلغان ئىدى. بىزلەرنى سافاغا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. كۆپ كېچىكمەستىن رەئىس مىن تىمىر شەيمىيوف ئەپەندى كەلدى. بىزلەر بىلەن قىزغىن كۆرۈشتى. ئۇ بىزلەرگە يۈز يىل بۇرۇن بۇندىن چىقىپ كەتكەن ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ئۈچىنچى نەسىللىرى بولۇپ، ئاتا - بوۋىلىرىڭىزنىڭ يېرىنى يەنى ۋەتىنىنى - خەلقنى ھەم تۇغقانلىرىڭىزنى ئىزدەپ كەلگىنىڭىزلەر بىزلەرنى ئىنتايىن تەسىرلەندۇردى. سىلەر ئۆز تىلىڭلارنى، دىنىڭلارنى قانداق ساقلاپ قالالىدىڭلار بۇ قىزىقارلىق نەرسە ئىدى. بىز تىلىمىزنى - دىنىمىزنى ئائىلىدە ساقلىدۇق، دېدۇق. شەيمىيوف توغرا دەپ ئاپامنىڭ قولىنى تۇتۇپ رەھمەتلەر ئېيتتى. ئۇ 15 مىنۇت كۆرۈشۈشنى ئۇقتۇرغان ئىدى. ئەمما بۇ ئۇچرىشىش بىر سائەتتىن ئارتۇق بولدى. چىرايلىق قارشى ئېلىپ چىرايلىق سۆھبەت بولدى.

شەيمىيوف ئەپەندى ھەر بىرىمىزگە دەستە گۈللەر ھەدىيە قىلدى. ئاپامغا گۈل بىلەن تاتار ئانىسى دېگەن قورچاقنى بەردى. رەئىس بىلەن رەسىملەرگە چۈشۈپ خۇشال قايتتۇق. شەيمىيوف بىزگە «قول شەرىپ» ناملىق تىياتىرغا ۋە ئات بەيگىسىگە بېلەت بەردى. بىز بېرىپ قاتناشتۇق. شۇنداق كۆڭۈللۈك ۋاقىتلار ئۆتتى. ئۇ يەرلەردە شەيمىيوف

ئەپەندى بىلەن ئۇچرىشىپ بىللە بولدۇق.

بىز خوتۇن - قىزلار جەمئىيەتلىرىدە يېتىم باللار ئۆيلىرىدە ۋە كۆپ بالىلىق ئائىلار بىلەن ئۇچرىششلاردا بولدۇق. بىر ھەپتىدىن كېيىن ئەخمەت نەجىپ بوۋامنىڭ يېزىسىدىن يەنى كوكمارا رايونىدىن ئاپتوبۇس ئېلىپ كېلىپ بىز كوكمارا رايونىغا باردۇق. ئالدىمىزدىن رايون دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ئوقۇغۇچىلار، ئوقۇتقۇچىلار رايون باشلىقلىرى بولۇپ نۇرغۇن ئادەملەر چىقىپ قارشى ئالدى. رايون زالىغا چوڭ قىلىپ ھازىرلانغان زىياپەت ئۈستەللىرىگە بىزلەرنى باشلاپ مېھمان قىلدى. رايون باشلىقى سۆز قىلدى.

سىزلەر بوۋىلىرىڭىزنىڭ تۇغۇلغان يېرىنى ۋە ۋەتەن تۇپرىقىنى، تۇغقانلارنى، مىللەتداشلىرىڭىزنى ھۆرمەتلەپ ئىزدەپ كېلىشىڭىزلەر بىزنى بەكمۇ خۇشال قىلدى ۋە ھاياجانلاندۇردى دەپ شۇنىڭغا ئوخشاش چىرايلىق سۆزلەر بىلەن بىزلەرنى قارشى ئالدى. زىياپەت ئۈستىلى خۇددى دۆلەتلىك مېھمانلارنىڭ سوپرىسىدەك بولدى. تۆرلۈك تائاملار ئۈستى - ئۈستىگە كەلتۈرۈلۈپ، شۇنداق ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلەن كۈتۈۋالدى.

كوكمارا رايونىدا بىرىنچى مەرتىۋە ئېچىلغان تاتار مەكتەپلىرىگە باردۇق ۋە يېڭىدىن تاتار تىل مەكتىپىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىنى ئۆتكۈزۈپ لېنتىنى ئاپامغا كەستۈردى. ئۇلار «تاتار تىلىدا دەرس ئۆتىدىكەن، تاتار مەكتەپلىرى يېپىلغىنىغا قانچە ئۇزۇن يىللار بولغان ئىدى. مانا بىز بۇ مەكتەپنى قۇرۇپ چىقتۇق، بۈگۈن بۇ مەكتەپ ئۈچۈن پۈتۈن خەلق خۇشال، مەكتىپىمىز ھەر جەھەتتە ياخشى كېتىپ بارىدۇ» دېدى. ھەقىقەتەن مەكتەپ شۇنچە گۈزەل، باللار ئۆز تىلىدا دەرس ئاڭلاپ ھەم سۆزلەيدۇ، ھەممە ئادەم ئۆز مەكتىپىنى ۋە ئۆز تىلىنى

سېغىنغان ئىكەن. ئاندىن بىزنى ئەخمەت نەجىپ بوۋامنىڭ تۇغۇلغان يېرى ئارپا ياز ئاۋۇلىغا ئېلىپ باردى. ئارپا ياز ئاۋۇلىغا بېرىشتىكى يېرىم يول ئۈستىدە بىر سىنىپ ئوغۇل - قىزلار مىللىي كىيىملىرىنى كىيىپ قوللىرىدا پۇشۇرۇلغان چەك چەك (تۇش) يەنە بىر تاۋاقتا بىر چىنىدە بال، بىر چىنىدە ماي ئېلىپ چىقىپتۇ. گارمۇن چېلىپ بىزلەرگە ئاتىغان ناخشىلارنى (جىر) ئېيتىپ ئالدىمىزغا قارشى ئېلىپ چىقتى. ھەممىمىز خۇشال بولدۇق. ئاپام خۇشاللىقىدىن كۆز يېشىنى تۇتالمىدى. ماشىنىدىن چۈشۈپ بال، ماي، تۇشلاردىن ئېغىز تىگىپ ئۇلارغا رەھمەتلەر ئېيتتۇق. ئاپام ئېلىپ كەلگەن سوۋغاتلاردىن ئۇلارغا ھەدىيە قىلىپ بېرىپ ئاۋۇلغا قاراپ ماڭدۇق. ئارپا يازدىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش كۈتۈپ قارشى ئېلىشلار بولدى.

ئەخمەت نەجىپ بوۋام 1900 - يىلى ئاۋۇلغا كەلگەندە سالغان مەسجىدكە ئۈكسى ئەخمەت نەقىپنى ئىمام قىلىپ قويۇپ كەتكەن ئىكەن. كاموۇنىستلار پارتىيىسى كەلگەندىن كېيىن ئەخمەت نەقىپنى ئائىلىسى بىلەن سىبىرگە سۈرگۈن قىلغان ئىكەن. ئۇ يەردىكى ئېغىر سۈرگۈن ھاياتلارنى ياشاپ، قىش كۈنى ئىش ئۈستىدە ۋاپات بولىدۇ. ئۇنىڭ سەئىمە دېگەن 12 ياشلىق قىزى دادىسىنىڭ جەسىتىنى چانىغا سېلىپ سۆرەپ مۇسۇلمانلار، تاتارلار بار يەرگە ئېلىپ بېرىپ ئۇ يەردىكى ئادەملەر جىنازىسىنى ئوقۇپ دەپنە قىلغان ئىكەن. ئۇلار ئۆز يۇرتىغا قايتالماپتۇ.

ئەخمەت نەقىپنى سۈرگۈن قىلغاندىن كېيىن، ئۇ مەسجىدنى ئوت قويۇپ ياندۇرغاندا مەسجىدنىڭ مۇنارىسى كۆيمەي يىقىلىپ چۈشۈپ خەلقل ئۇنى كۆتۈرۈپ قەبرىستانىنىڭ دەرۋازىسىغا قويۇپتۇ. بىزگە ئۇنى كۆرسەتتى.

1993 - يىلى ئاپام دادىسىنىڭ يېزىسىغا ئارپاياز ئاۋۇلىغا بارغاندا خەلق ئەخمەت نەجىپ سالغان مەسجىدنىڭ ئورنىغا مەسجىد سالىمىز دەپ يىغىش قىلىپ يۈرگەن ئىكەن. ئاپامۇ ئۇلارغا ئۆزى ئاتىغان ياردىمىنى بەرگەن ئىكەن. ئۇ مەسجىد سېلىنىپ چىقىپتۇ. بىز مەسجىدكە كىردۇق ھەم ئېلىپ كەلگەن گىلەملىرىمىزنى سالدۇق.

بۇرۇن مۇشۇ يەرنىڭ كالخوز رەئىسى بولغان ئادەم مەسجىدكە ئىمام ئىكەن. بۇرۇن دىنغە قارشى كوممۇنىزىم سىياستى بىلەن خەلقنى باشقۇرۇپ كەلگەن كالخوز رەئىسى بۈگۈن كوممۇنىزىم يوقالغاندا ئۇ ئۆزىگە مەسجىدتىن ئورۇن تېپىپ ئىمام بولۇۋاپتۇ. ئادەم ھەيران قالارلىق كوممۇنىزىم يوقالسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئادەملىرى يوقالماي يەنە خەلق بېشىدا ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ ئىمام بىزنى ئۆز ئۆيىگە مېھمان قىلىپ ئېلىپ كىردى ھەم ئۇستەل ئۈستىگە تۇرلۇك تائاملارنى تىزىپ بىزلەرنى شۇنداق ياخشى قارشى ئېلىپ كۈتۈۋالدى. ئاپام سۆزلىشىپ ئولتۇرۇپ ئۇ ئىمامدىن ئۆزىنىڭ تاغىلىرى يەنى دادىسىنىڭ ئۇكىلىرىنى ۋە يالغۇز سىڭلىسى مەرفۇغەنىڭ ئەۋلادلىرىنى سورىدى. بولسا ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈش ئارزۇسىنى ئېيتتى. ئىمام ئويلىنىپ تۇرۇپ، ئۇلاردىن ھازىر بىر كىم يوق. ئۇرۇشقا ۋە سىبىرگە كېتىپ قايتالمىدى، دېدى. ئاپام بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولدى. ھېچبولمىسا بىرەر تۇغقىنى بىلەن كۆرۈشەرمەن دېگەن ئۈمىد بىلەن كەلگەن ئىدى. ھەممىدىن ئېچىنارلىقى ئەخمەت نەجىپ بوۋامنىڭ ئەخمەت نەقىپ، غەبدرەئوف، غەبدرەقىپ مەرفۇغە دېگەن قېرىنداشلىرىدىن بىرمۇ ئەۋلاد قالماپتۇ. پەقەت ئەخمەت نەقىپنىڭ سەيىمە دېگەن قىزى توي قىلىپ تاشكەنتكە كەلگەن دەپ ئاڭلىدىم. ئەۋلادلاردىن بىرمۇ نەسلىنىڭ قالماسلىقى بىزلەرنى كۆڭۈلسىز قىلدى.

بىز بوۋامنىڭ دادىسى ئەخمەت سافانىڭ قەبرىسىگە بېرىپ قۇرئان ئوقۇپ قايتتۇق. بوۋاملارنىڭ ئۆيلىرى يوغان ھەم چىرايلىق سېلىنغانلىقى ئۈچۈن ساقلىنىپ قاپتۇ. ھازىر ماگازىن قىلىپ قويغان ئىكەن.

ئارپا يازدىكى خەلقلەر ئۆزلىرىنىڭ قېرىنداشلىرىنى كۆرگەندە قىزغىن قارشى ئېلىپ، يىغلاپ ئۆزىتىپ قالدى.

بىز كوكمارا رايونىغا كەلگەندە ئۇلار دۆلەتنىڭ زىياپەت سوپرىسىنى ھازىرلاپ، يەنە كۈتۈۋالدى. ئۈستەل ئۈستىدە غاز گۆشى ھەم غاز شورپىسىغا پىشۇرۇلغان چۆپلەر، گوبەدىيە، چىبى (چۆجە) بەلىش ۋە تۈرلۈك تائاملار ھەم ئىچىملىكلەر بىلەن ئۈستەل ئۈستى لىق توشقان، ھەتتا چىنە قويارلىق يەرمۇ يوق ئىدى. رايون باشلىقلىرى، ھۆكۈمەت ئادەملىرى، ئوقۇتقۇچىلار بولۇپ، شۇنداق چىرايلىق، كۆڭۈللۈك سۆھبەت بولدى. ئۇلار بىزنى بىر تۇغقان قېرىنداشلاردەك يېقىن كۆڭۈل بىلەن كۈتۈۋالدى.

ئاپامغا بىر ساماۋەر، بىر قۇرئان شەرىپ ھەم قازان لۆڭگىسىنى بەردى. ئوغۇللارغا قازان تەقياسى (دوپپا)، قىزلارغا ھەرقايسىسىغا ئايرىم ئۆزىگە لايىق ھەدىيىلەر بەردى. كۆڭلىمىزدە ئىسسىق بولۇپ ئولتۇرۇپ قالغاندەك گۈزەل ۋاقىت گۈزەل سۆھبەتلەردە بولۇپ قايتتۇق. سائەت 12 لەردە قازانغا كېلىپ يەتتۇق.

بەلەبەيگە ساياھەت

ئىككى كۈندىن كېيىن زىيانىڭ نەۋرە ئاكىسى ئەلى ئەپەندى ئىككى ماشىنا بىلەن كېلىپ بىزلەرنى بەلەبەي شەھىرىگە ئېلىپ كەتتى. ئۈچ

سائەتتەك يول ماڭغاندىن كېيىن، بىر كىچىك كۆۋرۈكتىن ئۆتتۇق. زىيانىڭ ئاكىسى ئەلى بۇ كۆۋرۈك تاتارىستان بىلەن باشقۇردىستاننىڭ ئارىسىدىكى چېگرا بولىدۇ. ھازىر بىز باشقۇردىستان چېگراسىغا ئۆتتۇق دېدى. كوممۇنىزىم روسىيىدە پارتلاپ چىققاندىن كېيىن، كۆپ ئۆزگىرىشلەر بولدى. شۇ ۋاقىتدا لېنىن تاتارىستانى پارچىلاپ باشقۇردىستانىنى مەيدانغا چىقاردى. تاتارىستاننىڭ بارلىق شەھەر ۋە يېزىلىرىنىڭ ھەممىسى باشقۇردىستانغا بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەردىكى تاتارلارنى نوپۇسقا (پاسپورتقا) باشقۇرت دەپ تىزىملاپ چىقتى. ئەمما ئۇ ئادەملەر ئۆزلىرىنى بىز تاتارلار دەپ يۈرگۈزىدۇ، لېكىن پاسپورتتا باشقۇرت دېدى. بىلەمسىلەر ئائىلىلەردە تۇرلۇكچە، بەزى ئائىلىدە ئاتا - ئانىسى باشقۇرت دەپ يېزىلغان، ئەمما بالىلىرى تاتار، بەزىلەرد ئاتا - ئانىسى تاتار بالىلىرى باشقۇرت. چۈنكى خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن شۇنداق يېزىشقا توغرا كەلدى. باشقۇرت بولمىغان تاتارلارغا ياخشى ئىش يوق، دەپ كۈلدى.

ئەگەر ئايالى ياكى ئېرى روس مىللىتىدىن بولسا ئۇلار يۇقىرى خىزمەتلەردە بولىدۇ. ئەھۋال شۇنداق دېدى.

بىز قاراڭغۇ چۈشكەندە يېتىپ كەلدۇق. ئاجايىپ بۇ يەردە سائەت 11 دە كۈن پاتمايتتى.

ئۇلار بىزلەرنى شۇنداق چوڭ ھۆرمەت بىلەن قارشى ئالدى. پارمونچىدىن چىققاندىن كېيىن، چوڭ ھازىرلىقلار بىلەن كۈتۈۋالغان مېھمان ئۈستىلىدە كېچە سائەت ئۈچكە قەدەر بولۇپ، قىزغىن سۆھبەت بىلەن مېھمان بولدۇق. ھەتتا زىق كاۋاپ، قېرىن قىمىزلار (ئات سۈتىدىن ئېچىتىپ ياسالغان) بىلەن مېھمان قىلدى. بىز بەلەبەيدە ئىككى كۈن بولدۇق. ئىككىنچى كۈنى ئەلى بىزنى ياياقا ئېلىپ

چىقىپ، پۈتۈن تۇغقانلار توپلىشىپ مېھماندارچىلىق، ئويۇن - كۈلكە ۋە ياشلار ئىسپورت ۋە ئۇسۇل، تاگىسلار ئويناپ بەكمۇ كۆڭۈللۈك ۋاقىت ئۆتكۈزدۇق.

ئىسترلى تاماقتىكى سۈننەت توي

3 - كۈنى ئۇ يەردىن چىقىپ «ئىسترلى تاماق» دېگەن يەردە «سۈننەت تويى»غا بىزلەرنى چاقىرغان ئىدى. شۇ «سۈننەت توي»غا باردۇق. ئىسترلى تاماق يېڭىدىن قۇرۇلغان چوڭ گۈزەل شەھەر ئىكەن. بىز بىر باشلانغۇچ مەكتەپكە كەلدۇق. ھويلىنىڭ ئىچى ۋە كوچا توشقان ئادەم ئىدى. سۈننەت توي ئاياغلىشىپ سۈننەت قىلىش باشلانغان ئىكەن. تۈركىيەدىن توران يازغان باشلىق بىر ئاپتوبۇس ئادەم كېلىپتۇ. ئۇلار باللارغا تۈركىيەدىن يۈزدىن ئوشۇق سۈننەت توي چاپىنىنى ئېلىپ كېلىپتۇ. (تۈركىيەدە سۈننەت توي قىلىنىدىغان باللارغا مەخسۇس ئالاھىدە چرايلىق قىلىپ تىكىلگەن كىيىملەرنى كىيگۈزۈپ سۈننەت تويىنى رەسمى چوڭ توي بولغاندەك ئۆتكۈزەتتى.)

باللارغا ئۇ سۈننەت توي چاپىنىنى كىيگۈزۈپ ماشىنىلاردا كوچا ئايلاندۇرۇپ، چوڭ توي بولغان ئوخشايدۇ. ئاتا - ئانىلار، ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار، مېھمانلار، دۆلەت ۋەكىللىرى ۋە مۇخبىرلار، تېلېۋىزور ئىستانسىسىنىڭ ئادەملىرى بولۇپ، نۇرغۇن ئادەملەر يىغىلىپتۇ. تاماق توشۇغۇچىلار، مېھمان كۈتكۈچىلەر شۇنداق ئالدىراش ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرۈپ يۈرەتتى.

مەكتەپنىڭ سىنىپلىرىنى بوشىتىپ كارۋاتلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ تەييارلاپ، باللارنى شۇ سىنىپلاردا سۈننەت قىلىۋاتاتتى. بەزى

بالىلارنىڭ سۈننەت ئۈستىدە چىقراپ يىغلىغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئەمما پۈتۈن ئادەم خۇشال كەيپىياتتا شۇنداق كۆڭۈللۈك كۆرۈنەتتى.

مەن سۈننەت تويىنى كۆرگەندە نەنسەندىكى بالىلارنى سۈننەت قىلدۇرغىنى يادىمغا كەلدى.

مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئۆلگەنلەرگە جىنازا ئوقۇش، تويلاردا نىكاھ قىلىش چەكلىنىپ دىنغا قارشى دولقۇن كۆتۈرۈلگەندە سۈننەت قىلىشقىمۇ يول قويۇلمىغان ئىدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى ئۇن يىلدا بالىلار سۈننەتسىز قالدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا «زىيالىيلارغا» قارشى ھەرىكەتتە پۈتۈن ئوقۇغان بىلىملىك ئادەملەرنى «سېسىق زىيالىي» دەپ توۋەنگە چۈشۈرۈپ ئورنىغا پورولتارىيات سىنىپىدىن دەپ ئوقۇمىغان ھارۋىكەش، تۆمۈرچى ئادەملەرنى مەكتەپ مۇدىرى ھەم دادۈي گوڭشىلارنىڭ باشلىقى قىلىپ چىققاندا، بىزنىڭ گوڭشىدىن زىيا شوجىنى ئاپتونوم رايونغا ئۆستۈرۈپ ئېلىپ كەتكەن ئىدى.

ئۇن يىلدىن كېيىن زىيا شوجى بالىلىرىنى سۈننەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن شەھەردىن بىر ئادەمنى ئېلىپ چىقىپ، بالىلىرىنى سۈننەت قىلدۇرغان ئىدى. بۇ سۈننەتچىنىڭ كەلگىنىنى ئاڭلاپ نەنسەندىكى پۈتۈن ئادەم بالىلىرىنى سۈننەت قىلدۇرۇشقا باشلىدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئالتە - يەتتە ياشلاردىكى، بەلكى ئۇنىڭدىن چوڭ بولغان بالىلار بۇ ئۇن يىلدا ئۇن يەتتە ئۇن سەككىز ياشقا كىرىپ يىگىت بولۇپ قالغانىدى. ئۇلارنىمۇ سۈننەت قىلدۇرۇشقا توغرا كەلگەندە، ئۇلار خىجالەت بولۇپ، تاغدىن - تاغقا قاچقاندا ئادەملەر ئاتلىق قوغلاپ يۈرۈپ تۇتۇپ سۈننەت قىلدۇردى.

پۈتۈن ئۆيلەردە قويلار سويۇلۇپ سۈننەت توي قازىنى ئېسىلدى. ھەممە ئادەم ئۆيمۇ - ئۆي يۈرۈپ سۈننەت توينى تەبرىكلەپ خۇددى بايرام كۈنىدەك خەلقلەرنىڭ كەيپىياتى خۇشال كۆرۈنەتتى. تاغدىن - تاغقا يۈرۈپ سۈننەت قىلىش بىر ئايغا داۋام قىلدى. بۈگۈن «ئىسترلى تاماقتىكى توي»نى كۆرگەندە نەنسەندىكى شۇ سۈننەت قىلىش دولقۇنى كۆز ئالدىمغا كەلدى. بىز ئۇ شەھەردىن چىقىپ قاراڭغۇ چۈشكەندە «ئۇفا» شەھىرىگە كەلدۇق.

ئۇفا شەھىرى يېڭى قۇرۇلغان چىرايلىق شەھەر بولۇپ، كوچىلىرى كەڭ ئۈچ - تۆت قەۋەتلىك ئېگىز بىنالار بىلەن شەھەر كۆتۈرۈلۈپ گۈزەل كۆرۈنەتتى. شەھەرنىڭ ساي تەرىپى «ئىدىل» دەرياسى بىلەن ئورمانلىق بولۇپ، شەھەر دەريانىڭ يېنىدىكى ئېگىز دۆڭلۈكنىڭ ئۈستىگە سېلىنغان ئىكەن. شەھەرنىڭ ئىچىدە بىرقانچە ئورۇندا چوڭ - چوڭ ماگىزىنلار بار، ئىچىدىن ئىزدىگەن نەرسىنى تاپالايسەن. تۈرلۈك بېزەكلەر بىلەن ياسىغان دۇكانلىرى بىلەن شەھەر جانلىق، روھلۇق كۆرۈنەتتى.

لېنىن ھاكىمىيەتكە چىققاندىن كېيىن، تاتارىستاننىڭ نۇرغۇن يېرىنى بۆلۈۋېلىپ مىللەتلەرنى پارچىلاش ئۈچۈن باشقورىستان قۇرۇپ باشقورتلارنى تىكلەپ مەيدانغا چىقاردى. بۇ شەھەرمۇ شۇ دەۋرلەردە بارلىققا كەلگەن ئوخشايدۇ. تاتار - باشقورت بۇ مىللەت يەر - يېرىگە ئاساسەن ئازغىنا پەرقلىرى بار باشقورتلار. تاتار تىلىدا سۆزلىشەتتى. پەقەت «س» ھەرپى ئورنىغا «ح» ھەرپىنى قويۇپ سۆزلەيدۇ.

بىز بىر كۈن «ئۇفا» شەھىرىنى ئايلىنىپ ھەممە يەرلەرنى كۆرۈپ چىقتۇق. شەھەرنىڭ ھەر يەرلىرىدە خەلقنىڭ دەم ئېلىش گۈزەل باغچىلىرى (پارىك) بار. چىرايلىق بىر شەھەر ئىكەن. بىزنى ئايلاندۇرۇپ

يۇرگەن كىشىلەرنىڭ ھۆكۈمەت ئۆيدىكىلەر بىلەن يېقىن تونۇشلۇقى بار بولۇپ، ئۇلار زىيانىڭ ئاكىسى ئەلى باشقوردىستاننىڭ بەلەبەي شەھرىدە ياشىغانلىقى ئۈچۈن زىيانى بىزنىڭ باشقوردىستاننىڭ ئاۋستىرالىيىدىكى قېرىندىشىمىز ئىكەن دەپ ھۆكۈمەت ئۆيگە بىزلەرنى قوبۇل قىلىپ كۆرۈشتۇق. ھۆكۈمەت ئۆيى شۇنداق چوڭ ھەم چىرايلىق سېلىنغان بىنانىڭ بىر تەرىپىدە «ئىدىل» دەرياسى ۋە دەريا بويىدىكى قېلىن ئورمانلىقنىڭ گۈزەل مەنزىرىسى بىلەن دۆڭنىڭ ئۈستىدە سايغا قاراپ تۇرغان «سالاۋات يوللا يىغىنىڭ» ئاتلىق ھەيكىلى كۆرۈنسە بىنانىڭ ئىككىنچى تەرىپىدىن شەھەرنىڭ چىرايلىق كۆرۈنۈشى بىلەن جانلىق ھايات كىشىلەرگە روھ بېرىپ تۇراتتى. بىزنى ئۇلار قىزغىن قارشى ئالدى. باشقوردىستاننىڭ سىرتقى ئىشلار مىنىستىرى ئەمىر يولداشبايىق ئەپەندى بىز بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇزۇن سۆھبەتتە بولدۇق. ئۇ ئادەم «بىز تاتار باشقۇرتلار ئاكا - ئۇكا مىللەتبىز، تاتارلار نەگە ماڭسا بىز ئۇلارغا ئەگىشىپ ماڭىمىز» دېدى.

زىيانى سەن ئاۋستىرالىيىدە ياشىغۇچى بىزنىڭ مىللىتىمىز ئىكەنسەن، بىز سەن ئارقىلىق ئاۋستىرالىيىدىكى مىللەتداشلىرىمىز بىلەن ئالاقىلىشىمىز. سەن بىزنىڭ ئاۋستىرالىيىدىكى ۋەكىلىمىز بولىسەن، دەپ ئېيتتى. بىز بىر كۈندىن كېيىن ئاپتوبۇس بىلەن قازانغا قايتتۇق. قاراڭغۇ چۈشمەستىن قازانغا يېتىپ كەلدۇق. بۇ بىزنىڭ كۆڭۈللۈك ساياھىتىمىز بولدى. قازان بىلەن ئۇفا ئارىلىقى ئاپتوبۇس بىلەن سەككىز سائەتلىك يول بولدى.

ئوتتۇرا بالتايغا ساياھەت

ھۆكۈمەت ئۆيىدىن بىزگە بىر ئاپتوبۇس چىقىرىپ بەردى. بىز

ئىبراھىم بوۋامنىڭ تۇغۇلغان ئاۋۇلىغا (يېزا) كەتتۇق. خېلى ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ چۈش پېشىن ۋاقتىدا يېتىپ كەلدۇق. بىزلەرنى ئۇدۇل يېڭى سېلىنغان مەسجىدكە ئېلىپ باردى. مەسجىدنىڭ ئىشىكىدە يوغان قارا قۇلۇپ سېلىقلىق تۇراتتى. ئۇلار يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئىمام دەپ ئېگىز بويلۇق 50 - 60 ياشلاردىكى گەۋدىلىك ئۈزىنى چوڭ تۇتىدىغان بىر ئادەمنى باشلاپ كەلدى. ئۇ قۇلۇپنى ئېچىپ بىزنى مەسجىدنىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىردى. مەسجىد ئېگىز كۆتۈرۈپ ياغاچتىن يوغان قىلىپ سېلىنغان بولۇپ، كەڭ يورۇق، ئازادە چىرايلىق مەسجىد ئىدى. بىز ئېلىپ كەلگەن ئىككى گىلەمنى سالدۇق. مەسجىدنىڭ ئىچى شۇ قەدەر كۆڭۈللۈك ئىدى. بىز بىلەن بىللە كەلگەن ئىبراھىم بوۋامنىڭ چوڭ ئاكىسى مىنھاجىدىن چوڭ بوۋامنىڭ نەۋرىسى (شاكىر ھەزرەتنىڭ يەنى ياڭخاڭ مەسجىدىنىڭ ئىمامىنىڭ ئوغلى) ئىسلام ئابى ئىمامەتچىلىك قىلىپ ناماز قىلدۇق. بۇ مەسجىدكىمۇ بۇرۇن كالخوز رەئىسى بولغان ئادەم ئىمام ئىكەن. ئۇ كوممۇنىزىم دەۋرىدە دىنغا قارشى قىزىل كوممۇنىست بولۇپ كەلگەن ئادەم ھازىر مەسجىدكە ئىمام بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ دىنىدىن خەۋىرى يوق ھەم نامازنىمۇ ئوقۇشنى بىلمىسە كېرەك، ئاجايىپ ئىش. قارىسام مەسجىدكە قۇلۇپ سېلىقلىق ئۇزۇن ۋاقىت ناماز قىلىنمىغان ئوخشايدۇ. گۈزەل مەسجىدى بار، ئەمما جامائەتى يوق ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدىم. بىزلەرنى ئۇ يەردىن ئېلىپ چىقىپ كالخوزنىڭ تىراكتورسلار ئاشخانىسىغا ئېلىپ كىردى. ئىشچىلارغا ھازىرلىغان تاماقتىن بىر تەخسە ئاش بەردى.

مەن ئىبراھىم بوۋامنىڭ تۇرغان ئۆيلىرىنى ۋە بوۋامنىڭ ھەدىسى ۋە ئاكىلىرىنىڭ باللىرىنى ۋە ئەۋلادلىرىنى ۋە ئىشىك ئالدىدىكى بۇلاقلاردىن تارتىپ سورىدىم. ئۇلار شۇنداق قوپال مۇئامىلە بىلەن

«بىلمەيمەن» ، «يوق» دەپ جاۋاب بەردى.

بىز ھەيران بولدۇق. بوۋامنىڭ ئاكىلىرى - ھەدىلىرىدىن بىرمۇ ئەۋلادىنىڭ بولماسلىقى بىزلەرنى ئېچىندۇردى. ئۇلار نەگە كەتتى ئۆلدىمۇ؟ ياكى باشقا ياقلارغا كەتتىمۇ يە بولمىسا بىزلەر بىلەن يولۇقۇشقا يول قويىمادىمۇ بىلمىدۇق. ھەرھالدا ھېچقانداق بىر تۇغقانىڭ بار - يوقلۇقىدىن خەۋەر ئالالمىدۇق. بوۋام ئۆلۈش ئالدىدا سىڭىنىپ ئېچىشنى ئارزۇ قىلغان بۇلاق سۈلىرىنى ئىچىشنى ئويلىغان ئىدىم. ئەمما ئۇلار يوق بولۇپ چىقتى. كۆڭۈلسىز بولدۇق. كوممۇنىزىم يىقىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەر كوممۇنىزىم روھى بىلەن ياشاۋېتىپتۇ دەپ ئويلىدىم. بىز قەبرىستانغا بېرىپ چوڭ بوۋىلىرىمىزنىڭ قەبرى بېشىدا قۇرئان ئوقۇپ خەتىم قىلدۇق. ئىبراھىم بوۋامنىڭ چوڭ ئاكىسى مىنھاجىدىننىڭ قەبرى تېشىنى ئوقۇدۇق. بوۋامنىڭ ئاكىسى مىنھاجىدىننىڭ قەبرە تېشىدا «مىنھاجىدىن نەقش بەندە» دەپ يازغان ئىكەن. ئۇلار ئەرەپ خەتلىرىنى تونۇمىغاچقا ئوقۇالمىغان ئوخشايدۇ. ئاپام ئوقۇپ بەرگەندىن كېيىن ئىسلام ئابى بىلەن ئۇ يەردىكى چوڭلار خۇشال بولۇشتى.

بۇ ئاۋۇلدا بىرەر تەرەققىيات يوق. خەلقمۇ يوق، جىمجىت بەكمۇ كۆڭۈلسىز يەر ئىكەن. بىز ئىككى سائەتتىن كېيىن قايتىپ كەتتۇق.

بۇلغارغا ساياھەت

مەخسۇم ئەپەندى بىزلەرنى بۇلغارغا ئاپىرىپ كېلىمەن دەپ ئىككى جىپ ماشىنا ئېلىپ كەلدى. بىز بۇلغارغا قاراپ كەتتۇق. ئارا خېلى يىراق ئىكەن. يېرىم كۈن مېڭىپ پېشىن ۋاقتىدا ماشىنا بىزنى شۇنداق

چوڭ ھەم بەكمۇ كەڭ ئۇلۇغ ئېقىۋاتقان دەريا بويىغا ئېلىپ كەلدى. دەريانىڭ ئۇ قېتىغا سال بىلەن ئۆتۈشكە توغرا كەلدى. ئۇ يەردىكى ساقلاپ تۇرغان ئادەملەر ماشىنىلار بىلەن بىزمۇ ماشىنىنى ئېلىپ سالغا چىقتۇق. سۇ بەكمۇ كەڭ ھەم چوڭقۇر ئىنتايىن قورقۇنچلۇق ئىدى. مەن سۇغا قاراپ بۇ قەدەر چوڭ دەريانى كۆرمىگەن ئىدىم. قورققۇم كەلدى. چۈنكى مەن سۇ ئۈزۈشنى بىلمەيمەن. سەن قانچە غەيرەتلىك ھەم باتۇر بولساڭمۇ ئۇنىڭغا قارشى تەدبىرىڭ ۋە ئامالىڭ بولمىسا ئۇنى يېڭىپ چىقىشىڭ تەس بولىدۇ. سال قوزغالدى. مېنى قورقۇنچ باستى. مىدىر قىلماي ئولتۇردۇم. سال ئۈستىدە بىز بىلەن كېلىۋاتقان بىر ئادەم مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ كۆرۈشۈپ مېنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىمنى ۋە ئەھۋالىمنى سوراپ ۋە ئۆزىنى بۇلغاردا ئېچىلغان رېستورانىدا ئىشلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن بۇ سال بىلەن كۈنىگە سۇدىن ئۆتۈپ ئىشلەپ قايتىمەن. بىز ئۇزۇن يىللاردىن مۇشۇ يەرلىكمىز يەنى ئاتا - بوۋىلىرىمىزدىن تارتىپ بۇ يەردە ياشاپ كېلىۋاتىمىز. بىزلەر قەدىمى بۇلغارلىقلارنىڭ ئەۋلادلىرىمىز بىلەمسىز؟ بۇرۇن مۇشۇ سۇنىڭ ئورنىدا بۇلغار شەھىرى بولغان ئۇ شەھەر شۇنداق چوڭ چىرايلىق سېلىنغان، تەرەققىي تاپقان شەھەر ئىدى. بايلىقى مول خەلقى كۆپ، ئوقۇمۇشلۇق يازغۇچى، شائىر، ئالىملار ۋە دىنى ئەربابلار بولۇپ يېتىشكەن كىشىلەر، قىسقىسى، ئەڭ ياخشى ئادەملەر مۇشۇ شەھەردە ياشاپ كەلگەن ئىكەن.

بىر كۈنى دۈشمەنلەر ۋولگا سۈيى بىلەن قاما دەرياسىنى مۇشۇ شەھەرنىڭ ئۈستىگە بوروپ بىر كېچىدە تۇيۇقسىزدىن سۇ كېلىپ چوڭ گۈزەل بۇلغار شەھىرى مۇشۇنداق ئۇلۇغ سۇنىڭ ئاستىدا

قالدى. مىليونلىغان ئادەم ۋە بىر شەھەر يوق بولدى. مانا شۇ زاماندىن تاتىپ ئۇ گۈزەل شەھەر سۇ ئاستىدا دەپ ئېچىنغان هالدا سۇ ئاستىغا قارىدى. بىرمۇ ئادەم بۇ سۇ باسقۇنىدىن قۇتۇلۇپ قالالمىدى. چىرايلىق بوۋاقلار، تاتلىق ئۇماق باللار، ياش قىز-يىگىتلەر، مېھرىبان ئانىلار، پالۋان ئەرلەر ۋە ياشانغان قېرى بوۋاي - مومايلار ھەممىسى - ھەممىسى مۇشۇ سۇ ئاستىدا كۆمۈلۈپ يوق بولدى. بۇ تارىخ تاتار خەلقىنىڭ قەلبىدە يارا بولۇپ ئۇلتۇرۇپ قالدى، دەپ كۆزىگە ياش ئالدى. مەن ھەيران بولدۇم. مۇنداقمۇ ۋەھشىلىك بولامدۇ؟ نېمىدېگەن زالىملىق، خەلقتە نېمە گۇناھ دەپ كۆڭلۈم بەكمۇ ئەسكى بولدى. مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرۇپ بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئاپام ئېچىنغىنىدىن كۆز ياشلىرىنى تۇتالمىدى. ھەممىمىزنىڭ كۆڭلى يامان بولدى. بىزنىڭ يېنىمىزدا بىللە كېتىپ بارغان بىر ئادەم سۆزگە قوشۇلۇپ:

تاتار خەلقى بېشىدىن ئېغىر كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈپ بىر باش كۆتۈرۈپ ياشالمىدى. بىلەمسىز شۇنداقتىمۇ خەلقىمىز شۇ ئېغىرلىقنى يېڭىپ يوقالماي كېلىۋاتىدۇ، دېدى. بىز سۇنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، سۇ ئاستىدىكى دەھشەتلىك تارىخنى ئاڭلاپ چوڭقۇر ھېسلار بىلەن بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولدۇق ۋە يېڭى بىر تارىخنى ئاڭلىدۇق. سال ئاستىلاپ مېڭىپ دەريا چېتىدە توختىدى. بىزلەر قىيا يول بىلەن دەريا يولىدىكى دۆڭلۈككە چىقتۇق. ئۇنىڭ ئۈستى كەتكەن تۈزلەڭلىك ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىدە ئۆتكەن زاماندىن قالغان بىرقانچە كونا بىنا پارچىلىرى ھەم تاشتىن ئۈچ قەۋەت بىنا ئېگىزلىكىدىكى تاش مۇنچا بار ئىكەن. ئۇ شۇنداق چىڭ ھەم قېلىن قىلىپ ياسالغانكى ئەگەر

يەر تەۋرەشكە ئوخشاش تەبىئى ئاپەتلەر بولمىسا يەنە نەچچە يۈز يىللار بۇزۇلماي تۇرار دەپ ئويلىدىم. شۇ دەۋردىكى بىناكارلىقلارنىڭ تېخنىكى ۋە تەرەققىياتىغا قاراپ ھەيران بولدۇم. يەنە بىر چوڭ چىركاۋ (يەنى خىرىستىيان دىنىدىكىلەرنىڭ ئىبادەتخانىسى) بولۇپ، بىزلەرنى شۇ چىركاۋغا ئېلىپ كىردى. بۇ چىركاۋنى تاتارىستاننى تەسلىم قىلغاندىن كېيىن رۇس پادىشاھى سالدۇرغان ئىكەن.

دىنغا يۈزلىنىش قىلىپ كەلگەن ساھابەلەرنىڭ ۋە بۇلغاردىكى چوڭ خەلق سۆيگەن ئىناۋەتلىك كىشىلەرنىڭ قەبرە تاشلىرىنى ئېلىپ كېلىپ چىركاۋغا پۈتتامىنت قىلىپ سېلىپ چىقىپتۇ. چىركاۋغا كىرىشتىكى پەلەمپەيلەرنى شۇ ساھابەلەرنىڭ قەبرە تاشلىرىنى تىزىپ پەلەمپەي ياساپ، شۇ قەبرە تاشلارنى دەسسەپ چىركاۋغا كىرىشكە توغرا كېلەتتى. پەلەمپەيدىكى تاشلارنى كىشىلەرنىڭ كۆرۈشى ئۈچۈن ئالماستىن شۇ پېتى قالدۇرغان ئىكەن. بىزلەر ئۇ تاشتىكى ئاياقلار ئۈستىدىن دەسسىمەستىن چەتتىن ئاتلاپ تەسلىكتە ئىچىگە كىردۇق.

ھازىر بۇ چىركاۋنى موزېي قىلىپ ئۇنىڭ ئىچىدە بۇلغار دەۋرىدىكى تارىخى ماتېرىياللار ۋە تارىخى رەسىملەرنى ھەم شۇ دەۋردىكى زىننەت بۇيۇملار، قاچا - قۇمۇشلارغا ئوخشاش نەرسىلەر بىلەن بۇلغار ۋاقتىدا ئىشلەتكەن پۇللىرى دەپ مىس - تۆمۈر تەڭگىلەر ئۈستىدە بۇلغارنىڭ بەزى رەسىم ۋە بەلگىلىرى بار. ئاقچىلارنى تىزىپ قويۇپتۇ. يەنە ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يوللارغا قويۇپ چىققان قەبرە تاشلارنى ئېلىپ يۇيۇپ تازىلاپ مۇزېغا قويغان ئىكەن. ئاپام تاشلاردىكى خەتلەرنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن

بىچارە خەلقىمىزنىڭ بېشىغا كەلمىگەن كۈن قالماپتۇغۇ، دەپ بەكمۇ ئېچىندى.

بىز يەنە سال بىلەن شۇ بۇلغار شەھىرىنىڭ ئۈستىدە كېسىپ ئۆتۈپ، قاراڭغۇ چۈشكەندە قايتىپ كەلدۇق. تاتارىستانغا بولغان ساياھىتىم بەكمۇ ياخشى بولدى. بىزنى چوڭ ھۆرمەت بىلەن بەكمۇ ياخشى قارشى ئالدى. مەن نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۆرۈپ ئاڭلىدىم. ھەممىدىن بۇلغار شەھىرىنى سۇ ئاستىغا قالدۇرۇپ مىليونلىغان گۇناھسىز خەلقنى سۇ باسقىنىدا ئۆلتۈرۈلۈشى ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى. ئىچىم ياندى. بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولدۇم. نېمىدېگەن ۋەھشىلىك! مەن دۇنيا يۈزىدە بۇنداق ۋەھشى، زالىم ھەرىكەتنىڭ بولغىنىنى ئاڭلاپ كۆرمىگەن ئىدىم. شۇنداقلا بۇنداق ئىش ھېچقانداق يەردە بولمىغاندۇر دەپ ئويلايمەن.

مەن تاتار خەلقىمىزنىڭ دىنىدىن - تىلىدىن چەكلىنىپ ھوقۇقسىز بەش يۈز يىل ياشاشلىرى ۋە سۈرگۈن قىلىپ يۇرتلىرىدىن قوغلاندى بولۇپ يوقىلىشى ھەم تاتار خەلقىنىڭ دۇنياغا ئەمدى كۆز ئېچىپ ئۆسكەن ياش يىگىتلەرنى ئۇرۇشنىڭ بىرىنچى سېپىگە قويۇپ ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنىشلىرىنى ئاڭلىغاندا ھەقىقەتەن كۆڭلۈم بەكمۇ يامان بولدى.

تاتارىستان خەلقى شەرقىي تۈركىستان خەلقىدىنمۇ ئېغىر كۈنلەردە ياشىغىنىنى ھېس قىلدىم. بىزنىڭ خەلقلىرىمىز تاتارىستاندىكى ھەم شەرقىي تۈركىستاندىكى ۋە بارلىق تۈركىي مىللەتلىرىمىز نېمە ئۈچۈن بۇنداق ئېغىر كۈنلەرگە قالدى. ۋە نېمە ئۈچۈن ئۈنىڭدىن

قوتۇلالماي بەش يۈز يىللاپ قۇل ۋە ئەسىر بولۇپ باش كۆتۈرەلمەي مۇستەملىكە ھالدا زۇلۇم ئىچىدە ياشاپ كېلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلىدىم راستتىن نېمە ئۈچۈن؟

• • • • •

مەن ئىككى دوستنى تۇغقانچىلىقا باغلىغان بىرىنچى نەۋرىسى بولۇپ دۇنياغا كەلدىم.

مېنىڭ دادام ئىبراھىم خەلىمەنىڭ كىچىك ئوغلى سالىخ ۋەلىيېۋ. ئاپام ئەخمەت نەجىپ - ساجىدەنىڭ 3 - قىزى فاتىمە. مېنىڭ دۇنياغا كېلىشىم ئۇلارنىڭ دوستلۇقىنى قېرىنداشلىق رىشتى بىلەن باغلاپ تېخىمۇ يېقىن قىلدى.

مەن ئادەتتىكى باللارغا ئوخشاش كىچىكىمدىن ھېكايە ئاڭلاشنى ياخشى كۆرەتتىم. ئاتا - ئانام ماڭا كىچىك باللار ھېكايىلىرىدىن «تۈلكە بىلەن بۆرە»، «توشقانلار»، «تاش پاقا»، «كېپىنەك قۇرت قوڭغۇز»، «چۈمۈلىلەر» توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرەتتى. بىر ئاز چوڭ بولغاندىن كېيىن «قۇرئان تەپسىرلىرىدىن ئوقۇپ، پەيغەمبەرلەر توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنى ئاڭلىتاتتى. مەن موماملىڭ يېنىغا كەلگەندە ئۇنىمۇ ھېكايە سۆزلەپ بېرىشكە قىستايتتىم. شۇ ۋاقىتدا موماممۇ ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن كۈنلەرنى سۆزلەپ بېرىپ يىغلاپ كېتەتتى. مەن بەكمۇ قىزىقىپ ئاڭلايتتىم. مەن باشلانغۇچنى تۈگىتىپ تولۇقسىز ئوتتۇرىغا چىققاندا موماممۇ بىر كۈنى ماڭا:

- قىزىم مەن بېشىمدىن ئۆتكەن مۇشۇ كۈنلىرىمنى بىر يېزىپ

قالدۇرغۇم كېلىدۇ. ئوتتۇزغا يېقىن نەۋرىلىرىم ئىچىدە سەن مېنىڭ ھاياتىمنى يېزىپ چىقالايسەن دەپ ئويلىدىم. سەن چوقۇم قىلالايسەن دېدى.

مەن ھەيران بولۇپ يۈزىگە قارىدىم ۋە موما مەن يازغۇچى بولمىسام قانداق يېزىشىم مۇمكىن دېدىم.

موماي، يازغۇچى دېگەننىڭ يوغان ئىككى مۈڭگۈزى يوق، پەقەت سەۋرچانلىق بىلەن ھېسسىياتنى بىلدۈرۈپ يازساڭ بولىدۇ. يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ساڭا ئوخشاش ئادەم سەن يازالايسەن دېدى.

مەن ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. مەن يازغۇچى بولالايدىغان ئوخشايمەن دەپ بەكمۇ ھاياجانلاندىم. چۈنكى مەن يازغۇچىلىقنى ياخشى كۆرەتتىم ۋە يازغۇچىلارنى چوڭ بىلىپ ھۆرمەت قىلاتتىم. مەن باللىق ئەقلىم بىلەن يازغۇچى بولالايدىغان ئوخشايمەن دەپ كېلەچىكىم ھەققىدە ئۈمىدلەندىم ۋە ئۆزۈمنى بىر بۈيۈك ھېس قىلدىم. مەن يازغۇچى ھەم شائىرلارنى ئاللاھتىن بېرىلگەن تالانت بولۇشى كېرەك، ئادەتتىكى ئادەملەر قىلالمايدۇ دەپ ئويلايتتىم. مەن ئويلىدىم موماي مەندە شۇنداق تالانت بولسا شۇنى سەزدىمىكىن دەپ كۆڭلۈمدە غۇرۇرلىنىش ھېس پەيدا بولدى.

ئەتىسى مەكتەپكە بالدۇر كەلدىم ۋە ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمنى كۈتتۇم. مۇئەللىم كېلىشى بىلەن ئالدىغا باردىم. سالاملاشقاندىن كېيىن مۇئەللىم مەن سىزدىن بىر نەرسە سوراي دېدىم.

- مۇئەللىم ھە سۆزلە دېدى.

بۇ كىتابنى يېزىپ بولغۇچە ئەزىز ئاپام دۇنيادىن ئۆتتى. شۇڭلاشقا كۆپ نەرسىلەرنى سورىيالمىدىم ھەم ئۆزۈمنىڭ بالىلىق ۋاقتىمنى ئەسلەپ ئۆتتۇم. 1990 - يىلدىكى دوستلار بىلەن ئۇچرىشىشتىكى ھەممە نەرسە ئەنە شۇ دوستلارنىڭ كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرى بويىچە سۆھبەت ئۈستىدىن ئېلىپ يېزىلدى. ئۇلارنىڭ ھاياتىغا ئېغىرچىلىق كەلمىسۇن دەپ ئۇيلاپ ئىسمىلىرىنى ئۆزگەرتتىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار بىلەن ھېچقانداق ئالاقە قىلىپ خەۋەرلىشەلمىدىم.

موماِمغا بەرگەن ۋەدەم بويىچە بۇ كىتابنى يازدىم. كەمچىلىك - خاتالىقلار بولسا ماڭا كۆرسىتىپ بەرسىڭىزلەر، مەن خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالىمەن.